

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ
 ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
 ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Ἐπιτροπή Ἐπιμελείας ὑλης:
 ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
 ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
 ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
 ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ :

Ἐσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ. 150.—
 Νομικῶν προσώπων Δραχ. 300.—
 Ἐξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
 Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δολλ. 10—
 ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2,
 ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 25.00

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
 ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
 ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
 ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
 ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
 ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήναι)
 ΒΑΣΙΛ. ΒΕΡΒΙΔΗΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: «ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 72, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γεωργίου Παΐσιου	: Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης (ἱστορικὴ πραγματεία)	Σελ. 241
Νικολ. Β. Πατσέλη	: Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἰς τὴν Ἠπειρον (ιστ. πραγμ.)	» 259
Γιάννη Τσοῦτzinου	: Ὁ ἔντιμος θάνατος τῆς Ἀμβρακίας (ιστορ. μελέτη)	» 273
Σωκρ. Γ. Γεωργούλα	: Λαογραφικὰ Ἀνατολ. Ξηροβουνίου Ἠπείρου (λαογραφικὴ μελέτη)	» 281
Στεφ. Μπέττη	: Μαρούτσηδες καὶ Μαρούτσειοι Σχολὴ (μονογραφία)	» 290
Ζήση Στάλιου	: Ὁ Σταυρὸς τοῦ Νότου (ποίημα)	» 312
Κώστα Δουρίδα	: Ἐπιγραμματικὸν (ποίημα)	» 312
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Βάστα Γεροπλάτανε (ποίημα)	» 313
Βασ. Μάργαρη	: Θαλασινὴ Πρέβεζα (ποίημα)	» 313
Λαφονταῖν (Ἀπόδoση: Ἀρσένη Γεροντικοῦ):	Ὁ Τσικνιάς—Ἡ χελώνα καὶ ὁ λαγὸς (ποιήματα)	314—316

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Εἰς Ἠπειρώτην ἔπαινος (Συντάξεως)—Ἠπειρωτικὸς περιοδικὸς τύπος (Στ. Βασιλάκου).—Κριτικὴ τοῦ θεάτρου: Ἀλεξέϊ Ἀρμπούζωφ: «Καῦμένη μου Μάρις» (Π. Γρίσπου).—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου: Κ. Λυκομήτρου: «Σύγχρονες ψυχολογικὲς σχολές» (Ι. Γ. Θεοχάρη).—Διάφορα: Ὁ προῦπολογισμὸς τοῦ 1967.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ •

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ—ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1967

• ΤΕΥΧΟΣ 186—187

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

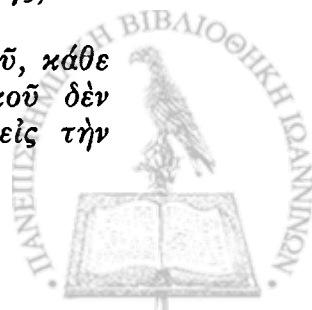
ΤΟΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΙΣ

Ἐπιθυμοῦντες ὅπως διασώσωμεν ἐκ τῆς βεβαίας καὶ ἀνεπανορθώτου καταστροφῆς ὑπὸ τοῦ Πανδαμάτορος χρόνου μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐναπομείναντα ἱερὰ κειμήλια τῶν μακαρῶν τῆ μνήμῃ Πνευματικῶν ἡμῶν Πατέρων καὶ Προγόνων, καὶ διαβλέποντες ὅτι μὲ τοῦτο προσφέρομεν ποιάν τινα ὠφέλειαν εἰς τὴν καθαρῶς νοουμένην στενὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ τόπου μας, χαράττομεν τὰς γραμμὰς αὐτὰς καὶ παρουσιάζομεν εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν κοινὸν καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἐπαρχίας Κονίτσης τὴν ἐργασίαν μας ταύτην, τὴν ὅποیان ἐπιτολοφορήσαμεν μὲ τὰς λέξεις «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης».

Ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἡ ἐργασία αὕτη τυγχάνει πενιχρὰ καὶ μηδαμινή. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν ἱερότητα, τὴν ὅποیان κέκτηνται τὰ κειμήλια αὐτά, ἡ λοιπὴ ἐργασία στερεῖται τῆς καλαισθησίας ἐκείνης ἢ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποκινήσῃ ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον τῆς καρδίας τοῦ Ἡπειρώτου ὄργανον ἢ ἐλατήριο. Σηρὰ καὶ ἄχαρις ὡς εἶναι αὕτη, τὴν ἀποστροφὴν μᾶλλον ἐμπνέει τοῖς ἀναγνώσταις, παρὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν.

Ἀλλά· ὅσον μηδαμινὴ καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ἐργασία αὕτη ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως, ὅσον πενιχρὰ καὶ ἐὰν εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως ὄγκου, ἐπὶ τοσοῦτον ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον καθρέπτῃ τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς συνδυασμένης πολιτικῆς τοιαύτης τῶν Πνευματικῶν ἡμῶν Πατέρων καὶ Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης κατὰ τὰ ἔτη τῆς δουλείας, καὶ συμπληροῖ μερικὰ κενὰ ἐκ τῆς Ἱστορίας αὐτῆς καὶ ἰδίως κενὰ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ποιμανάντων αὐτὴν Ἐπισκόπων. Ἐντεῦθεν ὁ λόγος ὁ ὅποιος ὤθησεν ἡμᾶς ἵνα προβῶμεν μετὰ θάρρους καὶ τόλμης εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς ἐργασίας ταύτης, πεπεισμένοι ὄντες ὅτι ἡ χρησιμότης αὐτῆς τυγχάνει ἀναμφισβήτητος.

Ὁμολογοῦμεν προσέτι, ὅτι ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπασχόλησις Κληρικῶν, κάθε ἄλλο παρὰ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ εἶναι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ θεραπεία ἐνὸς κακοῦ δὲν πρέπει οὐδέποτε καὶ κατ' οὐδένα λόγον νὰ παρεμβάληται ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν

θεραπείαν τοῦ ἄλλου, καὶ ἐπειδὴ, σὺν τοῖς ἀνωτέρω λόγοις, συντρέχει πρὸς τοῦτο καὶ ὁ τῆς καταργήσεως τοῦ τίτλου «Βελλᾶς», διὰ ταῦτα, λόγῳ καὶ τῆς ἱερότητος τῶν ἐγγράφων καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπιβαλλομένης ἐναντι τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου ἱερᾶς ὑποχρεώσεως, ἐκρίναμεν ὠφέλιμον καὶ συγχρόνως ἐπάναγκες, ὅπως ἀσχοληθῶμεν ἐν ὀλίγοις περὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐργασθῶμεν ὅπως παρουσιάσωμεν, ὡς κατωτέρω ἐμφαίνεται, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα καὶ λοιπὰ ἐγγραφα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουσι τὸν τίτλον τῆς παρουσίας, ἵνα ἴδωσι τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καὶ ἀποτελέσωσιν οὕτω τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς τοπικῆς—οὕτως εἰπεῖν—Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἡπειρωτικῆς ταύτης Ἐπαρχίας.

Τροφόμενοι δὲ μὲ τὴν παρήγορον ἐλπίδα, ὅτι πολλὰ τέκνα ἐκ τῆς Ἐπαρχίας θὰ φιλοδοξήσωσι νὰ ἀσχοληθῶσιν ἐπὶ τὸ εἰδικώτερον εἰς τοιαύτας καὶ παρομοίας μελέτας διὰ τὴν ἀνάδειξιν καὶ ἀνύψωσιν τῆς προσφιλοῦς ἡμῶν ἰδιαιτέρας πατρίδος, καὶ βασιζόμενοι πρὸς τοῦτο εἰς τὰ διακρίνοντα τὸν Ἡπειρώτην εὐγενῆ καὶ φιλοπάτριδα αἰσθήματα, περαινόμεν τὴν παροῦσαν καὶ παρακαλοῦμεν θεομῶς τοὺς κ. κ. ἀναγνώστας ὅπως κοίνωσιν ἡμᾶς μὲ ἐπιείκειαν διὰ τὰς ἐν τῇ παρουσίᾳ παρατηρουμένας ἐλλείψεις καὶ ἀτελείας, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν πρὸς τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀσθενὲς τοῦ καλάμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν κύκλον εἰς τὸν ὁποῖον διαβιοῦμεν καὶ τὰ πενιχρὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτομεν.

Ἐν τέλει δέ, ἀφ' οὗ ἀναπέμφωμεν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Ὑψίστῳ καὶ Παναγᾷ Θεῷ, καὶ προσφέρωμεν σεβασμὸν καὶ ὑϊκὴν προσκύνησιν τοῖς Πνευματικοῖς ἡμῶν Πατράσι, ὑποσημειούμεθα, δίδοντες ἀσπασμὸν μὲν τοῖς ἐν Χριστῷ ἀγαπητοῖς ἡμῖν ἀδελφοῖς, ἀπειροὺς δὲ εὐχὰς τοῖς ἐντιμωτάτοις ἀναγνώσταις, καὶ λοιποῖς Πνευματικοῖς ἡμῶν τέκνοις.

Παπᾶ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διεπεξερχόμενοι τοὺς Ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῶν ἐν Ἡείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ Ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ὁποίους ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ ἔτος 1937 ἐν τῷ 12ῳ τόμῳ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδομένων Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν ὁ ἀείμνηστος σήμερον Μητροπολίτης Σάρδεων Γερμανός, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τηρουμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῶν Κωδίκων, παρετηρήσαμεν ὅτι καὶ οἱ Κατάλογοι αὐτοὶ παρουσιάζουσι κενὰ διάφορα, ἐν πολλοῖς δὲ σκοτεινὰ καὶ δυσαναπλήρωτα. Κενὰ τὰ ὁποῖα διάφοροι κατὰ καιροὺς δυσμενεῖς διὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ τόπου περιστάσεις ἐδημιούργησαν.

Ἐνεκα λοιπὸν τῶν κενῶν τούτων, προήλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ χαράξωμεν τὰς γραμμὰς ταύτας, χωρὶς οὐδόλως καὶ νὰ σκοπῶμεν νὰ ἐξετάσωμεν σήμερον ἐδῶ καὶ τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν τὰ κενὰ αὐτά.

Ἡμᾶς ἐνδιαφέρει μόνον τὸ ζήτημα τῆς συμπληρώσεως κατὰ τὸ δυνατόν τῶν κενῶν τούτων καὶ ἰδίως ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ δυνηθῶμεν νὰ συμπληρώσωμεν αὐτά. Καὶ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅπως δήποτε ὁ σκοπὸς οὗτος, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ προστρέξῃ κανεὶς εἰς τὰς διαφόρους κατὰ καιροὺς ἐπιγραφὰς καὶ ἐνθυμήσεις ἐκ τῶν Ἱερῶν Μονῶν, Ναῶν καὶ βιβλίων τῶν Ἐπαρχιῶν, καθὼς καὶ εἰς ὅ,τι ἄλλο τὸ προσμαρτυροῦν καὶ ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου Ἐκκλησιαστικῆν Ἱστορίαν, διότι ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνον θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀρυσθῶμεν τὰς σχετικὰς πηγὰς, καὶ νὰ φέρωμεν εἰς φῶς ὅ,τι ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ καλύπτῃ τὸ σκότος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΑΙΚΟΣ
Μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτσης
1926 — 1936

Πέντε τοιαῦτα κενά, μεταξύ τῶν ἄλλων, παρατηροῦνται καὶ εἰς τοὺς Καταλόγους τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, μεταξύ διαφόρων χρονικῶν διαστημάτων, περὶ ὧν κατωτέρω πραγματευόμεθα.

Πρὶν δὲ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ πρὶν ἢ ἀναφέρωμεν τὰς πηγὰς ἐκ τῶν ὁποίων ἠρύσθημεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἐκρίναμε καλὸν ν' ἀποσπάσωμεν καὶ νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν ἐδῶ ἐκ τοῦ Τόμου αὐτοῦ τῶν Ἐπειρ. Χρονικῶν τοὺς Ἐπισκοπικοὺς Καταλόγους τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης.

Πράττοντες τοῦτο, φρονοῦμεν ὅτι· πληρέστερον ἐπιτυγχάνομεν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκομεν, καὶ ἀπαλλάσσομεν ἐν μέρει τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνατρέχη καὶ νὰ ἀναζητῇ ἀλλαγῶν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐννοήσῃ πλερέστερον τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀναφερόμενα. Ὁ Κατάλογος οὗτος, μετὰ τινων ἀσημάντων προσθηκῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Βελλᾶ Κόνιτσα»

Δοσίθεος ἀναφερόμενος τὸ 1546.

Ἄντωνιος κατὰ Ἰανουάριον 1565.

Μανασσῆς τὸ 1604¹.

Ἰωάσαφ τὸ 1610 καὶ 1620².

Σωφρόνιος.

Νεόφυτος τὸ 1626.

Παρθένιος τὸ 1640.

· · · · ·

· · · · ·

Φιλάρετος τέλη ιζ' ἢ ἀρχὰς ιη' αἰῶνος.

Ἰωαννίκιος ὁ κατόπιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης 1722.

· · · · ·

Νικόδημος τὸ 1760.

· · · · ·

Θεοδόσιος ὁ κατόπιν Λαρίσσης τὸ 1790—1818.

· · · · ·

Ἰωσήφ τὸ 1822—1840, ἀπὸ δὲ τοῦ 1834, Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς.

Ἰερόθεος πρῶην Σμύρνης 1840—1842 Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς.

Ἐνωσις τῆς Ἐπαρχίας μετὰ τῆς τῶν Ἰωαννίνων 1842—1863.

Γερμανὸς Τσενίδης 1863—1876.

Βασίλειος Τζανόπουλος (κοινῶς Ἀσβεστάς) 1876—1899.

Κωνσταντῖνος Ἀράβογλου 1899—1906, ἀποθανὼν ὡς ἐξόριστος Οἴκουμ.

Πατριάρχης ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1930.

Σπυρίδων Βλάχος 1906—1917, ὁ κατόπιν Ἰωαννίνων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1949 Ἀθηνῶν

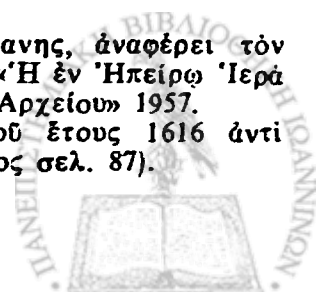
Πανάρετος Ξανθόπουλος 1922—1926.

Ἰωάννης Βασιλικὸς 1926—1936.

Δυστυχῶς οὗτοι καὶ μόνοι ἀναφέρονται εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας ὡς Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, ἂν καὶ οὕτη ἀριθμῆι βίον 700 ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα.

1. Ἐπιγραφή ἐπὶ πλακὸς ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Σωσίνου Πογδόριανης, ἀναφέρει τὸν Μαννασῆ τὸ 1598, ἂν μὴ καὶ πρότερον. (βλέπε Λ. Ἱ. Βρανούση «Ἡ ἐν Ἐπειρῷ Ἱερά Μονὴ Σωσίνου», Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐπετηρίδος Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 1957.

2. Ἐπιγραφή ἐν τῷ Ναφ ἁγ. Ἀθανασίου Λιατονιαβίστης τοῦ ἔτους 1616 ἀντι Ἰωάσαφ, ἀναφέρει Ἰωσήφ. (βλέπε Ἐπειρ. Χρονικά 1934 τόμος 9ος σελ. 87).

Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, Καταλόγους τῶν Ἐπισκόπων Βελλᾶς, ἐξ ὧν ἡμεῖς εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν, ἔγραψαν α') ὁ Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠλείρου τοῦ 1856 Τόμ. β' σελ. 31, καὶ β') ὁ Νικ. Γ. Μυστακίδης εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 19 φύλλον τῆς ἔφημερίδος «Κόνιτσα» τοῦ 1915. Οἱ Κατάλογοι οὗτοι, ἂν καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ἐν αὐτοῖς σφαλμάτων κρίνονται ἀτελέστατοι, ἐν τούτοις, χάριν λεπτομερειῶν τινῶν, καταχωροῦμεν αὐτοὺς ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης, ἵνα οἱ κ. κ. ἀναγνώσται ἔχωσι καὶ τούτους προ-
χείρους.

Ἐπὶ πλέον δὲ τούτων, κάμνομεν μνεῖαν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Ἐπαρχία Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, κατὰ ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα τῶν τελευταίων αὐτῆς ἐτῶν, ἐποιμάνθη καὶ διὰ τῆς Τοποτηρητείας τῶν: Νύσσης Παΐσιου καὶ Ἰωαννίνων Σπυριδωνοῦ³.

Τὰ δὲ ὡς ἄνωθεν ἐν τῷ Καταλόγῳ τούτῳ παρατηρούμενα εἰς πέντε γραμμάς ἀποσιωπητικά, ἀνήκουσιν εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων περὶ τῶν ὁποίων ἡμεῖς παρακατιόντες θὰ ὀμιλήσωμεν.

Ἐπὶ πλέον δὲ τούτων, συμπεριελήφθησαν τῇ παρούσῃ κεχωρισμένως εἰς Κεφάλαια καὶ διάφορα Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα, σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν κίνησιν τῆς Ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1836 ἕως τοῦ 1912, τὰ ὁποῖα καὶ καταχωροῦμεν ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτῶν τόπῳ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καὶ τάξιν.

Καὶ πρὶν ἢ ἀρχίσωμεν τὴν κατάταξιν ἐδῶ τῶν διαφόρων Κεφαλαίων τῆς ἐργασίας ταύτης, κρίνομεν ἀπαραίτητον ὅπως ἀναφέρωμεν συνοπτικῶς καὶ τὰς γνωστὰς ἡμῖν ἐκ διαφόρων πηγῶν μεταβολάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη, μέχρι τῆς τελείας καταργήσεώς της, ὡς ἐξῆς:

Ἡ Ἐπισκοπὴ Βελλᾶς ἀναφαίνεται εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν ὀρίζοντα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1223 ἂν μὴ καὶ πρότερον, μὲ Ἐπίσκοπον ὀνόματι Μανουήλ⁴, ὑποκειμένη τῇ Μητροπόλει Ναυπάκτου⁵. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1285 καὶ ἐφεξῆς, ἡ Ἐπισκοπὴ Βελλᾶς ὑπήχθη μετ' ἄλλων Ἐπισκοπῶν ὀριστικῶς καὶ ἀδιαχωρίστως εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ ἔτους 1834⁶.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Βελλᾶς ἠνώθη διὰ Πατριαρχικοῦ Τόμου καὶ ἡ Ἐπαρχία Πωγωνιανῆς, καὶ ἀπετελέσθη ἡ Μητρόπολις Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς, καὶ διετέλεσεν ὡς τοιαύτη μέχρι τοῦ 1842⁷. Ἀπὸ

3. Σημειωτέον ὡδε ὅτι μετὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐπισκοπῆς Βελλᾶς εἰς Μητρόπολιν, καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1895 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ τότε Ἀρχιερέοντος κυροῦ Βασιλείου, προσελήφθη ὡς βοηθὸς Ἐπίσκοπος αὐτοῦ ὁ Νικόδημος, φέρων τὸν τίτλον Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως—ἂν δὲν ἀπατῶμαι—καὶ διετέλεσεν ἐπὶ ἐν ἔτος σχεδόν. Τοῦτο μοι ἐδήλωσεν ὁ γηραιὸς ἐφημέριος Τουρνόβου αἰδ. παπᾶ Θεμιστοκλῆς Στεφάνου, ὡς καὶ ὁ ἐν Κονίτῃ ἐφησυχάζων αἰδ. παπᾶ Θωμᾶς Γκότζος. Ὁ δὲ Ν. Μυστακίδης, τοῦ ὁποίου τὸν κατάλογον βλέπε εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης, σὺν τῷ Νικοδήμῳ, ἀναφέρει καὶ τὸν Βενέδικτον Γεωργιάδην.

4. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου Μανουήλ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ ἀναφέρει ὁ Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠλείρου τόμ. β' σελ. 30 κατὰ τὸ ἔτος 1233, καὶ ὁ Μυστακίδης εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 19 φύλλον τῆς Ἐφημερ. «Κόνιτσα» τοῦ 1915, ἀλλὰ ἀναφέρει τοῦτο καὶ ἕτερα ἐνθύμησις, διατυπωμένη ἔσθθεν ἐπενδύσεως βιβλίου «Βίοι ἁγίων» Τρύφωνος Ἐδαγγελίδου κατὰ τὸ ἔτος 1234 ὡς ἐξῆς: «Ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς Μανουήλ Δρυϊνουπόλεως Θωμᾶς καὶ Βουθρωτοῦ Δημήτριος, κατὰ τὸ ἔτος 1234 ὑπέκειντο εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου».

5. Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ 1937 τ. 12ος σελ. 19.

6. Αὐτόθι σελ. 19,

Λαμπρίδου Ἠπειρωτ. Μελετήματα τευχ. Α' σελ. 58—59, καὶ Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τόμ. β' σελ. 231, 236, καὶ 237.

α. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνῆκε εἰς τὸν ἐκ Βησσάνης Χρ. Δάλμαν.

7. Ἠπειρ. Χρονικὰ τόμ. 12ος σελ. 19, 83—84, 86—88.

τοῦ ἔτους τούτου ἢ μὲν Ἐπαρχία Πωγωνιανῆς ἀπετέλεσεν ἰδίαν Μητρόπολιν, ἢ δὲ Ἐπαρχία Βελλᾶς συνηνώθη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς⁸ καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1863, ὅποτε κατὰ Μάϊον τοῦ ἔτους τούτου ἢ Ἐπαρχία Βελλᾶς καὶ Κονίτισης ἀπεσπάσθη τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀνέκαθεν αὐτῆς Ἐπισκοπικὴν τάξιν⁹.

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1895, ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Ἀνθίμου Ζ' τοῦ Τσάτσου, Ἡπειρώτου τὴν καταγωγὴν, προήχθη καὶ αὐθις εἰς Μητρόπολιν καταλαβοῦσα τὴν 78ην θέσιν ἐν τῷ Συνταγματικῷ τῶν Μητροπόλεων¹⁰.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Βελλᾶς, κατὰ τὸν Ἰωάννην Λαμπρίδην¹¹, ἢ κατόπιν ἀναδειχθεῖσα εἰς Μητρόπολιν, ἔχουσα πληθυσμὸν κατοίκων χριστιανῶν 39.000, συνέκειτο μέχρι τοῦ ἔτους 1916 ἐκ τεσσάρων κυρίως διαμερισμάτων. α') τῆς Κονίτισης, β') τοῦ Πωγωνίου, γ') τῶν Κουρέντων, καὶ δ') τοῦ Ζαγορίου, μὲ συνολικὸν ἀριθμὸν χωρίων 126¹².

Μὲ τὴν σύστασιν ὁμοῦ τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους, ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως ταύτης ὠρισμένα χωρία, ἐν οἷς καὶ τὸ Λεσκοβίκιον, καὶ προσηρτήθησαν ὡς ἦτο ἐπόμενον τῇ Ἐπαρχίᾳ Κορυτσᾶς.

Ἀργότερον—δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τοὺς λόγους—ὁ Ἰωαννίνων Μητροπολίτης Σπυρίδων κατῴρθωσε καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ἀτυχῆ ταύτην Ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἐπὶ δεκαετίαν ὀλόκληρον ἐποίμανεν, τὰ τοῦ Ζαγορίου χωρία καὶ σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κουρέντων, ἐν οἷς καὶ τὴν Ἱερὰν Μονὴν Βελλᾶς.

Μετ' οὐ πολὺ, πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ, δι' ἔθνικοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγους ἀναγκασθέντος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἔδραν του, Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως κυροῦ Βασιλείου, ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς πανταχόθεν πολεμουμένης ἀτυχοῦς ταύτης Ἐπαρχίας καὶ τὰ τοῦ Πωγωνίου χωρία, καθὼς καὶ τὰ ἐναπομείναντα ἐκ τοῦ διαμερίσματος Κουρέντων τοιαῦτα, καὶ οὕτω ἢ Ἐπαρχία αὕτη ἐκολοβώθη σημαντικῶς, ἀπομείνασα ἀπὸ τοῦ 1924, μὲ μόνον 45 χωρία. Κατὰ δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος, δύο ἕτερα αὐτῆς χωρία, Σελάτινα (νῦν Χρυσῆ) καὶ Βίσαντσικον (νῦν Πευκόφυτον), ὑπήχθησαν καὶ αὐτὰ εἰς τὴν Μητρόπολιν Καστορίας.

Καὶ ὡς νὰ μὴν ἐφθανε τέλος πάντων ἢ πανταχόθεν ἀδυσώπητος αὕτη κολόβωσις τῆς πολυπαθεστάτης Ἐπαρχίας ταύτης, ἔρχεται καὶ ἡ Σύνοδος τοῦ 1936 καὶ διὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 826/1038 τῆς 10ης Μαρτίου ἀποφάσεώς της, καταργεῖ τελείως καὶ ἀφανίζει τὸν τίτλον τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς, καὶ καταδικάζει οὕτω ἀνοικτιρμόνως τοὺς κατοίκους τοῦ διαμερίσματος Κονίτισης, καὶ τοὺς ἀναγκάζει ὅπως, δι' οἷαν δῆποτε αὐτῶν Ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ ἐντελὲς ἀπόκεντρον καὶ ἀπομεμακρυσμένον δι' αὐτοὺς Δελβινάκιον, ὅπου καὶ ἡ ἔδρα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν συνεχωνεῦθη, τῇ ἀπαιτήσῃ τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ἡ καταργηθεῖσα Ἐπαρχία τῆς Βελλᾶς.

Αὐταῖ εἶναι αἱ ἐν συντόμῳ ἀναφερόμεναι ἐδῶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ὑπέστη μέχρι σήμερον ἢ ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀρίζοντος ἐκλείψασα ἀτυχῆς αὕτη Ἐπαρχία.

8. Ἡπειρ. χρονικά 1937 σελ. 19, 23—24,

Ἰωάν. Λαμπρίδου Ἡπειρ. Μελετήματα Τευχ. Γ' σελ. 60—61,

Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία Τόμ. Β' σελ. 30 καὶ 237.

9. Ἡπειρ. Χρονικά 1937 Τόμ. 12ος σελ. 19, 25—26.

10. Αὐτόθι σελ. 19, 27—28.

11. Ἱ. Λαμπρίδου «Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων» 1880 Μέρος Β' Κεφάλ. πέμπτον σελ. 183.

12. Βλέπε Κατάλογον τούτων, εἰς τὸ τέλος τῆς παρουσίας.

Ὅμως!, ἄς μὴ χάσωμεν τὰς ἐλπίδας μας. Μίαν ἡμέραν, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος θὰ θελήσῃ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἀδίκημα, τὸ ὁποῖον διέπραξε εἰς βάρος τῆς ἀτυχοῦς ταύτης Ἐπαρχίας, καὶ θὰ ἐπανιδρύσῃ τὴν Ἐπαρχίαν Βελλᾶς καὶ Κονίτισης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπὸ καρδίας τὸ εὐχόμεθα.

Καὶ αὐτὰ μὲν, ἐν ὀλίγοις, περὶ τῶν διαφορῶν κατὰ καιροῦς μεταβολῶν τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης Ἐπαρχίας.

Τώρα δέ, ἐπανερχόμενοι καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος ἡμῶν, ἦτοι περὶ τῶν ἱστορικῶν κενῶν περὶ τῶν ὁποίων πραγματευόμεθα, κατατάσσομεν ὡς κατωτέρω ἐμφαίνεται τὰ διάφορα αὐτὰ Κεφάλαια κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, τὴν ἀρχὴν ποιοῦμενοι ἀπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Παχωμίου.

Α'

Παχώμιος

Ἐπίσκοπος Βελλᾶς

1656

Συντάσσοντες σήμερον τὴν παροῦσαν περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Παχωμίου πραγματείαν, εἴμεθα πρωτίστως ὑποχρεωμένοι νὰ συμπεριλάβωμεν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Ζέρμας κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως Ναοῦ, ἂν καὶ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς τοῦ 1930.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναφέρει ὡς ἀρχιερατεύοντα, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορήσεως τῆς Μονῆς, ἦτοι κατὰ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος ζρξδ=1656¹, τὸν θεοφιλέστατον Παχώμιον, χωρὶς δυστυχῶς ν' ἀναφέρῃ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ.

Ἄλλη πάλιν ἐπιγραφὴ εἰς τὰ ἐκ σανίδος Δίπτυχα τῆς Μονῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο φύλλα ἐλλείπουσι, ἡμικατεστραμμένη ὅμως καὶ εἰς σημεῖα τινὰ δυσανάγνωστος, ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἐπισκοπῆς Βελλᾶς διὰ Κεφαλαίων Βυζαντινῶν Γραμμάτων ὡς ἑξῆς:

«...Τ(ῆς) ΑΓΙΟΤΑΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΙΣ ΒΕΛΛΑ...κ.τ.λ.».

Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας κατωτέρω παραθέτομεν, ἡ μὲν πρώτη ἐν τῷ Ναῷ μᾶς φέρει εἰς δύσκολον θέσιν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ζέρμα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπήγετο εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐπαρχίαν Βελλᾶς, ἡ δὲ ἐν τοῖς Διτύχοις τοιαύτη μᾶς λύει κάθε ἀπορίαν σχετιζομένην μὲ τινὰς παραδόσεις περὶ τοῦ ἐναντίου².

Διὰ τὸν λόγον λοιπὸν τοῦτον, κρίνομεν ἐπάναγκες ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, ὅπως τὰ ἐν λόγῳ Δίπτυχα αὐτὰ μερίμνη τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ πονούντων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς, φωτογραφηθῶσιν ἐγκαίρως καὶ μελετηθῶσιν παρ' εἰδικῶν πρὶν ἢ ὁ χρόνος προφθάσῃ καὶ ἐξαλείψῃ ἀπ' αὐτῶν πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἔστω καὶ μίαν ἀπὸ τὰς διαφοροῦς πτυχᾶς τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης Ἐπαρχίας.

Τὰ Δίπτυχα ταῦτα τὰ ὁποῖα διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ ἀειμνήστου σήμερον Χαραλάμπους Ρεμπέλη κατὰ τὴν δλην τῆς Μονῆς μελέτην, ἡ ὁποῖα

1. Οὐχὶ ἀρξδ' = 1164 ὡς διευκρῶθη ἐν τοῖς Ἡπειρ. Χρονικοῖς.

2. Ὅτι δῆθεν ὑπήγετο εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Λινοτοπίου.

καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Ἑπειρωτικοῖς Χρονικοῖς τοῦ 1930, τὰ Δίπτυχα λέγω αὐτά, ὡς ἐκ τῆς ξυλογλύπτου κορωνίδος αὐτῶν ἐν ἡ εὑρηται καὶ ἡ ἐπιγραφή, καὶ γενικῶς ἐκ τοῦ ὄλου τύπου αὐτῶν, δύνανται νὰ κριθῶσιν ὡς σύγχρονα τῆς ἐσωθεν τοῦ Ναοῦ τῆς Μονῆς ταύτης κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς.

Ὡς ἐκ τούτων δλων ἡμεῖς ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἐνός μὲν τὰ ἐν λόγῳ Δίπτυχα, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὰ φυσικὰ ὄρια τῆς Ἑπαρχίας, ὡς καὶ ὠρισμένας ἄλλας ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις ὅτι ἀνέκαθεν ἡ Ἐπισκοπὴ Βελλᾶς ἐπεξετείνεται καὶ πέραν τῆς Ζέρμας καὶ ἔφθανεν, ὡς εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσι, μέχρι τῶν χωρίων τῆς Μακεδονίας Σελάτινα (νῦν Χρυσῆ) καὶ Βίσαντοσκον (νῦν Πευκόφυτον)³, δεῖγμα δὲ πρὸς τοῦτο φέρομεν καὶ ὅτι τὰ Μακεδονικὰ αὐτὰ χωρία μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1924—ἂν δὲν ἀπατῶμαι—ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς Ἑπαρχίας ταύτης καὶ ὑπήχθησαν τῇ Ἑπαρχίᾳ Καστορίας, δυνάμεθα ὀριστικῶς καὶ ἀνεπιφυλάκτως νὰ παραδεχθῶμεν καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἡ Ζέρμα ἀνέκαθεν ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ἑπαρχίαν Βελλᾶς.

Κατὰ συνέπειαν, ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ἱστορήσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζέρμας ἀναφερόμενος Παχώμιος ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ταύτην, καὶ δέον ὄπως συγκαταλεχθῆ καὶ οὕτως μεταξὺ τοῦ Καταλόγου τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἑπαρχίας Βελλᾶς κατὰ τὸ ἔτος 1656, ὡς διαδεχθεῖς τὸν τοῦ 1640 Παρθένιον.

Τὸν Παχώμιον τοῦτον ἀναφέρει ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς καὶ ὁ Ν. Μυστακίδης εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 19 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος «Κόνιτσα» τοῦ ἔτους 1915, κατὰ τὸ ἔτος 1164. Οὗτος, ἡ ἐξ ἐσφαλμένων πληροφοριῶν ἔγραψε τὴν χρονολογίαν αὐτὴν, ἡ ἂν μετέβη ἐπιτοπίως, ἐπλανήθη ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὑπερθύρου ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἐπιγραφῆς, ἐκλαβὼν τὸ ἀρχικὸν ψηφίον τῆς ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίας ὡς 1=1164, ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ 7164, ὄπως συνέβη καὶ μὲ τὸν ἀείμνηστον Χαράλαμπον Ρεμπέλην⁴. Ὡς ἐξῆς δὲ ἀναφέρει ὁ Μυστακίδης εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐφημερίδα περὶ τοῦ Παχωμίου καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζέρμας.

«1164—1170 Παχώμιος Βελλᾶς, ἀνὴρ φιλότιμος καὶ φιλόκοσμος, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἰδρῦθησαν Μοναὶ τινες ὡς καὶ ἡ τῆς Ζέρμας»⁵.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἡμεῖς οὐδεμίαν εἰδικότητα ἔχομεν νὰ κρίνωμεν διὰ τὰ περαιτέρω. Ἐγράψαμε καὶ γράφομεν ἐδῶ ὠθούμενοι ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι, οὕτω πράττοντες, παρέχομεν μικρὰν τινα ὠφέλειαν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ τόπου μας, καὶ οὐδὲν πλεον.

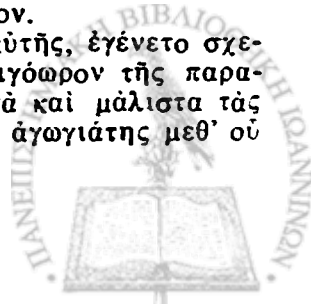
Παραθέτοντες δὲ κατωτέρω τὰς ἐν τῷ Ναῷ καὶ ἐν τοῖς Διπτύχοις ἐπιγραφάς, παραθέτομεν καὶ τὴν ἐν τῇ Λειψανοθήκῃ, καθὼς καὶ τὴν ὑπερθύρον λελαξευμένην ἐπὶ πέτρας ἐξωτερικὴν τῆς Μονῆς ἐπιγραφὴν. διότι καὶ αὐταὶ ἐσφαλμένως διετυπώθησαν ἐν τοῖς Ἑπειρ. Χρονικοῖς τοῦ 1930 σελ. 24, 26, 28 καὶ 29, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Χαρ. Ρεμπέλη⁶. Ὁ ἐκ Πυρσόγιαννης Ἱερομόναχος Παρθένιος, ὡς καὶ ἐξ ἄλλης ἐν Τριωδίῳ τοῦ 1770 ἐνθυμήσεως ἀποδεικνύεται, ἐχρημάτισε Ἑγούμενος κατὰ τὸ ἔτος 1800, ὄτε ἐλαξεύθη ἡ ἐξω-

3. Τὰ χωρία ταῦτα ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἑπείρου τόμ. Β' σελ. 339—340, ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὴν Ἑπαρχίαν Βελλᾶς.

4. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀρχικῶν ψηφίων τῆς Ἐπιγραφῆς εἶναι ὅτι τὸ πρῶτον φέρει ἐν τῷ μέσῳ μικρὰν ὀριζόντιον γραμμὴν. Ἐπομένως, εἶναι 7 καὶ οὐχὶ 1. Ἡ δὲ χρονολογία ἀντὶ 1164, ν' ἀναγνωσθῆ 7164.

5. Βλέπε καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης τὸν Κατάλογον τοῦτον.

6. Μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν ὑφ' ἡμῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς αὐτῆς, ἐγένετο σχετικὴ συζήτησις μετὰ τοῦ ἀειμν. Ρεμπέλη, καὶ εἶπεν ὅτι διὰ τὸ ὀλιγόφωνρον τῆς παραμονῆς αὐτοῦ ἐν τῇ Μονῇ, βεβιασμένως πως ἐπῆρε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καὶ μάλιστα τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας. Τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης ἀνεχώρησε, διότι ὁ ἀγωγιάτης μεθ' οὗ εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ, ἐβιάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ.

τερική έπιγραφή τῆς Μονῆς, ἴσως καὶ ὀλίγον ἐνωρίτερον, οὐχὶ δὲ τὸ 1310.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιγραφὴ, ἡ σχετιζομένη μὲ τὸν Ἐπίσκοπον Παχώμιον ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ, ἔχει ὡς ἐξῆς :

«† Ἀνηγέρθη κ(αι) ἐθεμελυόθη ἐκ βάθρου κ(αι) ἀνεστωρίθη οὗτος ὁ θῶος κ(αι) πάνσεπτ(ος) Ναὸς τῆς παν. υπευρευλογημέν(ης) ἐνδόξου Δεσπίνης ἡμ(ῶν) Θεοτόκου κ(αι) ἀπαρθένου Μαρί(ας) διὰ σινδρωμῆς κόπου κ(αι) ἐξόδου δαπάνης τοῦ τιμητοτάτου κ(αι) εὐγενεστάτου ἀρχώντου κτητίτορος κύρ Ἰω(άννου) Νικολάου ἐκ κόμης Λινοτόπη ἡγουμενεύωντος τοῦ Πανοσιοτάτου κύρ Μανασί Ἀρχιερατεύωντος τοῦ Θεοφιλεστάτου Κυρίου Κυρίου Παχωμίου ἐν ἔτει ζρξδ' Ἰνδικτιῶν Θ'.

Ἰστορίθου διὰ χειρὸς τοῦ ταπινοῦ ἱστοριογράφου Νικολάου κ(αι) Γεωργίου ἀδελφῶν τοῦ κτίτορος κ(αι) ἐτελιόθη ἐν μην(ι) Σε(π)τεμβρίου ε'». Ἡ δὲ ἐν τοῖς Διπτύχοις ἔχει ὡς ἐξῆς :

«ΜΑ.....ΖεΡΜΑ.....ΡΧΑΑ Τ(ΗΣ) ΑΓΙΟΤΑΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΙΣ ΒΕΛΑ..... ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΚΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ.....».

Ὅμοίως ἡ ὑπέρθυρος ἐν πέτρα λελαξευμένη ὡς ἐξῆς :

«† Ἀνακενήσθι οὗτος ὁ θῶος καὶ πάνσεπτος Ναὸς τῆς ὑπεραγίας τοῦ Θε(ε)οῦ ἐν ἔτι 7164 καὶ ἀνακενίστι ἐκ δευτέρου ἐν ἔτι 7310 καὶ ἰγουμενεύωντος τοῦ Πανοσιοτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κηρίου Παρθενίου ἐ(κ) κόμης Πρισόγ(ι)σινις κέ Ἰνε ἰ κτίτορες ἐκ κόμης Βούρμπιανις κέ Πρισόγ(ι)μινις ρίζο ἱερέος Γεοργίου Πα(πα)ιοάνου κέ Κώστα Σούρλα κέ ἰ προτομαστό(ροι) ἐκ Κόμης Βούρμπιανις Κόστα δίμο κέ σίμο Κοτοῦλι Πο.....ἐν ἔτη 18007».

Ὅμοίως καὶ ἡ ἐν τῇ Λειψανοθήκῃ ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Ἀνικενήστη τὸ ἡερόν κέ σεβάσμιον κουτῆ τῆς ὄνπεραγίας ος ου⁸ ἐκόμ(ης) Ζέρμας ἡπὸ πατρός Παρθενίου Ἱερομονάχου ἡ κόμης Πρησόγηανη.

Μη(νός) Ἀπρηλήου 10 ἔτος 180».

Λόγου δὲ γενομένου ἀνωτέτω περὶ μιᾶς ἐνθυμήσεως ἐν τῷ τέλει τοῦ Τριωδίου τοῦ 1770, γραφείσης κατὰ τὸ ἔτος 1778 ὑπὸ τοῦ ἐκ Πυρσογιάννης Ἱερομονάχου Παρθενίου, κρίνομεν καλὸν ὅπως καὶ ταύτην διατυπώσωμεν ἐδῶ, ὡς ἀνταποκρινομένην πλήρως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγνώστας διευκολύνουσα αὕτη, εἰς τὸ ὄλον ἐκ τῆς μελέτης συμπερασμα. Ἡ ἐνθύμησις αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς :

«ἐτοῦτο τὸ παρόν Τρηόδηον τὸ ἀφῆροσεν ὁ Παρθένιος ἡς τὴν ἡπεραγίαν θεοτόκον.....τολμήση κέ τὸ πάρη νὰ ἔχη τὰς ἀρὰς τὸν ἀγῶν..... καὶ νὰ τοῦ κόψη ἡ Παναγία τὴν ζωὴν κέ κακὸν κέ ἄγουρον θάνατον κέ προκοπή..... ἐπῆ ἔτους 1778.

Παρθένιος ἡερομόναχος ἐκ κόμης Πηρσόγιαννης».

Σ η μ ε ί ω σ ι ς

Μὲ βαρεῖαν τὴν θλίψιν χαράσσομεν σήμερον τὰς κατωτέρω γραμμάς

7. Εἰς τὸ Σωτήριον ἔτος 1800 ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου 7308, καὶ οὐχὶ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 7310.

8. Νὰ ἀναγνωσθῇ Θεοτόκου.

ταύτας, ἐκ μόνης τῆς αἰτίας ὅτι παμφάγος πυρκαϊὰ τὴν νύκτα τῆς Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον τῆς 1ης Μαρτίου τοῦ 1947, ἀπετέφρωσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μονῆς ταύτης. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο κειμήλιον τῆς Ἐπαρχίας μας κατέστη (κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος) παρανάλωμα τοῦ πυρός. Τέμπλος, εἰκόνες, τοιχογραφίαι, βιβλία κ.λ.π. ἠφανίσθησαν διὰ παντός.

Τὰ Δίπτυχα περὶ τῶν ὁποίων ἐν τῇ παρούσῃ ὡς ἀνωτέρω πραγματεία ἀναφέρομεν, κατέστησαν καὶ αὐτὰ τέφρα ἐπὶ τέφρας. Ὁ φόβος ἡμῶν μήπως ὁ χρόνος καὶ αἱ ἄλλαι περιπτώσεις ἀφανίσωσιν ἐξ αὐτῶν πᾶν ἴχνος σχετιζόμενον μὲ τὴν Ἱστορίαν τῆς Μονῆς, μὲ ἠνάγκασαν κατὰ τὴν ἐκεῖ διὰ δευτέραν φοράν μετὰβασίν μου κατὰ Μάρτιον τοῦ 1946, νὰ μεριμνήσω ὅπως τοποθετήσω ταῦτα εἰς μέρος ἀσφαλέστερον.

Δυστυχῶς, ὁ φόβος οὗτος ἐπαλήθευσεν. Τὰ Δίπτυχα ἐκάησαν, καὶ δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Αἱ βιοτικαὶ ἡμῶν συνθήκαι, αἱ τότε ἐσωτερικαὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν διαταραχαί, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει τὸ ἀνώμαλον τῶν περιστάσεων, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς ἡμᾶς νὰ φροντίσωμεν ὅπως φωτογραφηθῶσι ταῦτα εἰδικῶς. Ἐχάθη διὰ παντός μία τοιαύτη εὐκαιρία, ἡ ὁποία θὰ διηώνιζε τὰ Δίπτυχα αὐτά, καὶ πολὺ περισσότερον τὴν πολύτιμον ἐν αὐτοῖς ἐπιγραφὴν.

Καὶ τώρα; τώρα, μαζὺ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἀπωλεσθέντα ἱστορικὰ καὶ ἀγιογραφικὰ βυζαντινὰ κειμήλια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ταύτης, ἃς θρηνησωμεν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν Διπτύχων, καὶ ἃς κλίνωμεν εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἐμπρὸς εἰς τὸν Ἱερόν χώρον τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἐναπομείνασαν τέφραν τῶν Ἱστορικῶν αὐτῆς κειμηλίων, ὡς τελευταῖον αὐτῶν προσκύνημα!

Ἄς παραδειγματισθῶμεν δὲ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, καὶ ἃς φροντίσωμεν νὰ περισώσωμεν καὶ ἀπὸ τὰς διαφόρους ἄλλας αἰτίας, πάντα ἐκεῖνα τῆς Ἐπαρχίας τὰ κειμήλια τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ περισωθοῦν ἐφ' ὅσον τὸν καιρὸν ἔχομεν, ἐὰν θέλωμεν νὰ μὴ θρηνησωμεν καὶ ἄλλα παρόμοια.

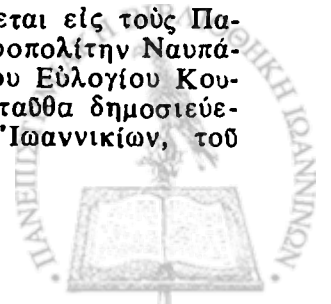
Β'

Ἰωαννίκιος Ἐπίσκοπος Βελλᾶς 1673—1688¹

Περὶ συλλέξαντες ἐκ τῶν διαφόρων τόμων τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν τὰ σποράδην περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Ἰωαννικίου ἀναφερόμενα ἀποδεικτικά, ἀναμφισβήτητα καὶ μὴ, ἐκρίναμεν ἀπαραίτητον ὅπως καταχωρίσωμεν ταῦτα τῇ παρούσῃ χωρὶς ποτὲ καὶ κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἔχωμε καὶ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι ἀτομικά μας κατορθώματα, καὶ ν' ἀπαιτήσωμεν αὐριον διαφόρους τίτλους καὶ τιμὰς.

Πράττομεν τοῦτο, κινούμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς γνώμης τὴν ὁποίαν ἐσχηματίσαμεν ὅτι πρόκειται περὶ δύο Ἐπισκόπων φερόντων τὸ ἴδιον ὄνομα,

1. Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος, ἀναφέρεται εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1722, ὡς προαχθεὶς εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου. Προσεκτέον ὁμως καὶ τὰ ἐξῆς ἐν παρενθέσει ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Εὐλογίου Κουρίλα ἀναφερόμενα ἐν τοῖς Ἡπειρ. Χρονικοῖς τοῦ 1930 σελ. 138. (ἐνταῦθα δημοσιεύεται καὶ ἐπιστολὴ ἑτέρα ἀπὸ Δεκεμ. 1723 ὑπογεγραμμένη ὑπὸ δύο Ἰωαννικίων, τοῦ Βελλᾶς, καὶ Νυαπάκτου καὶ Ἀρτης).

ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅπως παρουσιάσωμεν τὴν ἐργασίαν ταύτην ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς στενῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτισης πληρεστέραν, συγκεντρούντες ἐδῶ—ὅσον τὸ δυνατόν—κάθε λεπτομέρειαν ἀφορῶσαν τὸν Ἐπίσκοπον τοῦτον, καὶ δυναμένην νὰ συντείνῃ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον εἰς τὸν ἐν γένει σκοπὸν τῆς παρούσης.

Διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ὡς εἴρηται Ἐπισκοπικοὺς Καταλόγους τῆς Ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ Κονίτισης μετὰ τὸν Παρθένιον, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται κατὰ τὸ ἔτος 1640, ἢ μᾶλλον μετὰ τὸν Παχώμιον ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ζέρμας κατὰ τὸ ἔτος 1656, ἄς προστεθῇ ὡς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατὰ 1673—1688 καὶ ὁ Ἰωαννίκιος.

Τὸ ὅτι ἀναμφισβητήτως ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ὁ Ἰωαννίκιος κατὰ τὸ ἔτος 1673—1688, τοῦτο μαρτυρεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀδιάψευστος ἐπιγραφὴ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ἀρτσιστής Ζαγορίου, δημοσιευθεῖσα ὑπ' ἀρ. 32 ἐν τοῖς Ἡπειρ. Χρονικοῖς τοῦ 1934 σελ. 92 τὴν ὁποίαν καὶ κατωτέρω παραθέτομεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγγραφον κατεστρωμένον ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως δημοσιευθὲν εἰς τὸ διπλοῦν τεύχος τῶν Ἡπειρ. Χρονικῶν τοῦ ἔτους 1930 σελ. 93—94.

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ εὐρίσκομεν Ἐπίσκοπον Βελλᾶς Ἰωαννίκιον κατὰ τὸ ἔτος ἀχπῆ (=1688) ἐπιβεβαιουόντα μετὰ τοῦ Ἰωαννίνων Κλήμεντος, ἴσον ἀναφορᾶς καὶ μαρτυρίας τῶν κατοίκων δύο χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως (=Δρόβιανης καὶ Λεσινίτσας), περὶ μιᾶς διαφορᾶς ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν Ἐπαρχιῶν Δρυϊνουπόλεως ἀφ' ἑνός, καὶ Βουθρωτοῦ καὶ Γλυκέως ἀφ' ἑτέρου. Περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῆς, φαίνεται ὅτι ὁ Ἰωαννίνων Κλήμης καὶ ὁ Βελλᾶς Ἰωαννίκιος ἐκλήθησαν ἵνα γνωματεύσωσι καὶ ἀποφανθῶσιν κατόπιν περὶ αὐτῆς.

Ἰωαννίκιος ἐπίσης ὡς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ἀναφέρεται εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1722 ὡς προαχθεὶς εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κατὰ μῆνα Δεκέμβριον. Τοῦτο ἀφήνει τὸν ἀναγνώστην νὰ ὑπονοῇ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτὰς χρονικὰς περιόδους. Τὸ χρονικὸν ὅμως διάστημα ἀπὸ τοῦ 1673 ἕως τοῦ 1722 ἐκ πενήντα σχεδὸν ὀλοκλήρων ἐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ Ἰωαννικίου κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου, δὲν ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξεν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς Ἰωαννίκιος, μετὰ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1673 τοιούτου, ἔστω καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἀρχιεράτευσεν τὸ δεύτερον μετὰ τὸν Φιλάρετον, ἀλλὰ ἄλλος συνώνυμος τοῦ κατὰ τὸ 1673 ἀρχιερατεύσαντος Ἰωαννικίου διετέλεσε κατὰ τὸ 1722, ὁ ὁποῖος καὶ προήχθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου.

Τὸν Ἰωαννίκιον τοῦτον ἀναφέρει ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς κατὰ τὸ ἔτος 1679 καὶ ὁ Ἱ. Λαμπρίδης εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ αὐτοῦ Μελετήματα Τευχ. Γ' σελ. 61, καθὼς καὶ ὁ Ν. Μυστακίδης εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 19 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος «Κόνιτσα» τοῦ 1915 καὶ τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἄνδρα ἀγαθὸν καὶ ἱεροπρεπῆ².

Ὁ δὲ Ἀραβαντινὸς οὐδόλως ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου. Τοῦναντίον ἀναφέρει ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς κατὰ τὸ 1720 τὸν Νικόλαον. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ Μυστακίδης, ἄνευ οὐδεμιᾶς περὶ αὐτοῦ παραπομπῆς.

Ἐξ ἄλλου, ἀτελὲς καὶ ἀχρονολόγητον Πατριαρχικὸν ἐγγραφον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν IB' τόμον τῶν Ἡπειρ. Χρονικῶν σελ. 21—23,

2. Βλέπε κατάλογον ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης.

διὰ τοῦ ὁποίου προτρέπονται οἱ ἐν Κονίτῃ χριστιανοὶ ὅπως ἀνεγείρωσι κατοικίαν μόνιμον διὰ τὸν Ἀρχιερέα αὐτῶν, ἵνα οὗτος μὴ ταλαιπωρεῖται ἔνθεν κακεῖθεν κ.τ.λ., ἀναφέρει ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς Ἰωαννίκιον, ἐπιμελεία καὶ μερίμνη τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν αἱ θεμελιώδεις βάσεις τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ κτιρίου τούτου ἐν Κονίτῃ.

Τοῦτο μᾶς φέρει εἰς ἀμφιβολίαν νὰ παραδεχθῶμεν ἂν ἢ ὄχι, καὶ εἰς ποίου Ἰωαννικίου τὴν Ἀρχιερατείαν ἔλαβε χώραν ἡ Πατριαρχικὴ αὕτη προτροπὴ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου τοῦ Ἰωαννικίου τοῦ 1673—1688; ἢ τοῦ Ἰωαννικίου τοῦ 1722;

Ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων, δεόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ 1673—1688 Ἰωαννικίου ἐθεμελιώθη τὸ πρῶτον ἢ ἐν Κονίτῃ Ἐπισκοπῇ, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ κατὰ τὸ 1722 τοιούτου.

Ἰσχυρίζομεθα τοῦτο, βασιζόμενοι εἰς ἑτέραν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ αὐτῷ Ἐπισκοπικῷ Μεγάρῳ, ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι ἀνωκοδομήθη ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη κ.τ.λ. κατὰ τὸ ἔτος 1791³ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Θεοδοσίου. Ἄρα λοιπὸν ἐν τοιούτῳ κτίριον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταστῆ ἐτοιμόρροπον ἐντὸς ἑβδομήκοντα μόνον ἐτῶν καὶ νὰ χρήξη ἀνοικοδομήσεως, ἀλλ' ἀσφαλῶς τοῦτο εἶχεν ἀνεγερθῆ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ κατὰ τὸ 1673—1688 Ἰωαννικίου, ὅποτε δικαιολογεῖται ὅπως δῆποτε ἡ ἀνοικοδόμησις αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1791⁴.

Ὅθεν ἐξ ὅλων τούτων, ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ διαπιστώσῃ ὅτι δύο Ἐπίσκοποι Βελλᾶς ἔφερον τὸ αὐτὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος. Ὁ ἀναφερόμενος κατὰ τὸ 1673—1688, ὡς καὶ ὁ προαχθεὶς κατὰ τὸ 1722 εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου. Οὐδόλως δὲ θεωρεῖται παράτολμον τὸ νὰ προστεθῆ εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον ὡς ἄλλος συνώνυμος καὶ ὁ Ἰωαννίκιος τοῦ 1673—1688.

Γενομένου δὲ λόγου ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἐν Κονίτῃ Ἐπισκοπικοῦ κτιρίου, κρίνομεν καλὸν νὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ καὶ περὶ τῆς ἔδρας τῆς Ἐπισκοπῆς Βελλᾶς, τὸ πότε αὕτη μετετέθη εἰς Κόνιτσαν.

Πρὸς τοῦτο ἀκριβῆ χρονολογίαν δὲν ἔχομεν δυστυχῶς. Ὅπως δὲ συμπεραίνομεν ἐξ ἑτέρου Πατριαρχικοῦ Συγκιλίου τοῦ ἔτους 1626 δημοσιευθέντος ἐν τῷ ΙΒ' Τόμῳ τῶν Ἡπειρ. Χρονικῶν σελ. 20—21, ἡ ἔδρα μετετέθη εἰς Κόνιτσαν πιθανώτατα κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1626—1650, καὶ οὐχὶ ὡς ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου Τόμ. Β' σελ. 30 ὅτι «μετὰ τὴν παντελεῖαν ἐρήμωσιν τῆς Βελλᾶς μετετέθη ὁ Ἐπίσκοπος εἰς Κόνιτσαν πρὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος», ἐννοῶν μὲ τοῦτο τὸ ἔτος 1750.

Ἐπίσης ἀνακριβὲς καὶ ἀβάσιμον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Μυστακίδου ἀναφερόμενον ἐν τῇ Ἐφημερίδι «Κόνιτσα» ὅτι μετεφέρθη ἡ ἔδρα εἰς Κόνιτσαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Νικολάου κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1720—1723⁵.

3. Δεξιὰ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ Μητροπολιτικοῦ κτιρίου ἐπὶ πλακὸς ἐντετοιχισμένης ἀνωθεν τοῦ γεφυρώματος.

Κεφ. Βυζ. Γράμμασιν.

«Ἀνωκοδομήθη ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Βελλᾶς καὶ Κονιτζῆς Κυρίου Θεοδοσίου τοῦ ἐκ τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων 1791 9 Μαΐου».

4. Ἐπισκευὴ τις ἢ μᾶλλον προσθήκη πτέρυγος ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1858, ὡς ἐπὶ πλακὸς ἐν τῇ δεξιᾷ Βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τοῦ κτιρίου ἐμφαίνεται.

5. Πρὸς τοῦτο, περισσότερο πρὸς τὴν ἀλήθειαν πλησιάζει ἡ γνώμη τοῦ Ἰωάν. Λαμπρίδου, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ αὐτοῦ Μελετήματα τευχ. Γ' σελ. 60 ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ἐδρεύει ἐν Κονίτῃ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ὡς ἀνωτέρω Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ἀποδεικνύονται ἐσφαλμένοι αἱ γνώμαι τῶν Ἀραβαντινοῦ καὶ Μυστακίδου, διότι ἡ Βελλᾶ, σύμφωνα μὲ τὸ ὡς ἄνω Πατριαρχικὸν Συγκίλιον, εἶχεν ἐρημωθῆ πρὸ τοῦ ἔτους 1626, καὶ διὰ τὴν ἐρήμωσιν, ὡς ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς ἐλογίζετο ἡ Μπογδοριανή. ἔνθα καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρχιερεῖς διέμενον⁶.

Φαίνεται ὁμως διὰ τὸ 1626 ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν Μπογδοριανήν⁷, ἀλλὰ μετετέθη εἰς Κόνιτσαν.

Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἀχρονολόγητον Πατριαρχικὸν Ἐγγραφοῦν, τὸ ὁποῖον διαλαμβάνει διὰ καὶ εἰς Κόνιτσαν ὁ Ἐπίσκοπος ἠναγκάζετο νὰ περιέρχεται ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς ἄλλο, καὶ νὰ μὴ ἀπολαμβάνει ἄνεσιν καὶ ἡσυχαστικὴν κατοίκησιν.

Ταύτην δὲ τὴν ἀνάγκην κατιδῶν ἀργότερον ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς Ἰωαννίκιος, ἐμερίμνησε καὶ ἔθεσε τὰς θεμελιώδεις βάσεις καὶ ἀνήγειρε τὸ ἐν Κονίτση Ἐπισκοπικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον ἀνωκοδομήθη κατὰ τὸ ἔτος 1791.

Αὐτὰ ἐν ὀλίγοις, φίλοι ἀναγνώσται, γράφομεν σήμερον περὶ τοῦ Ἰωαννικίου καὶ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ κτιρίου, χωρὶς βέβαια νὰ ἔχωμε καὶ τὴν ἀξίωσιν διὰ τὸ ἐλύσαμε καθ' ὀλοκληρίαν τὸ ζήτημα.

Τώρα δὲ παραθέτομεν κατωτέρω καὶ τὴν σχετιζομένην μὲ τὸν Ἐπίσκοπον τοῦτον ἐπιγραφὴν ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Σηλαιωτίσσης Ἀρτισίτης Ζαγορίου ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἑξῆς:

1

«Οὗτος ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος Ναὸς ὑπάρχει τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον ἐπ' ὄνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Σηλαιώτισσας ἀνοικωδομήθη ὑπὸ τῶν ὀσιωτάτων ἐν Ἱερομονάχοις Ἰωακείμ καὶ Σοφρονίου ἐπὶ ἔτους ΑΧΞΑ' (=1665) μετὰ δὲ εἰς τοὺς χιλίους ΑΧΟΓ' (=1673)...Παρθένιος Ἱερομόναχος ὁστις ἱστόρησεν οὗτον τὸν θεῖον ναὸν ὡς ὁρᾶται τὴν σήμερον ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Κυρίλλου ἐν δὲ τῇ Ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς Ἰωαννικήου καὶ τούτῳ ἐτελειώθη διὰ χηρὸς τῶν ταπεινῶν δούλων Ἰωάννου καὶ Γεωργίου καὶ Δημητρίου. Νοεμβρίου Θ'».

2

Ἐπίσης τὰς ὑπογραφὰς τῶν ὡς ἄνω Ἀρχιερέων Ἰωαννίνων Κλήμεντος καὶ Βελλᾶς Ἰωαννικήου τὰς ὁποίας ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως καὶ ἀναφερομένας εἰς τὸ ἔτος ,αχπη' (=1688), παραθέτομεν καὶ αὐτὰς ἐδῶ, ὡς ἀκριβῶς ἔχουσιν:

«† Ὁ Ἰωαννίνων Κλήμης βεβαιοῖ τὸ παρὸν ἴσον ἀπαράλακτον εἶναι τῷ πρωτοτύπῳ γράμματι».

«† Ὁ Βελλᾶς Ἰωαννίκιος μαρτυρεῖ τὸ παρὸν ἴσον εἶναι τῷ πρωτοτύπῳ».

6. Ἡπειρ. Χρονικά 1937 σελ. 20—21.

7. Ἡ Μπογδοριανὴ εἰς ὀρισμένα χρονικά διαστήματα ὑπήγετο καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἱερᾶς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Σωσίνου, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ἔστερεῖτο τῆς μονίμου αὐτοῦ κατοικίας.

Γ'

Φιλάρετος

Ἐπίσκοπος Βελλᾶς

1695—1711

Τὸν Ἐπίσκοπον τοῦτον οἱ Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι ἀναφέρουσιν ἀορίστως περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' ἢ ἀρχὰς ΙΗ' αἰῶνος.

Καὶ τὴν ἀορισίαν ταύτην ἔρχεται νὰ καθορίσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν μία ἐνθύμησις ἢ ὁποία ἀπαντᾶται ἔσωθεν τῆς ἐπενδύσεως παλαιᾶς ἐκδόσεως Ἀνθολογίου τῆς Ἱ. Μονῆς Μολίστης, ἐναποκειμένου ἐν τῷ παλαιῷ Ναῷ ἁγίου Ἀθανασίου συνοικίας Μποτσιφαρίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ πρῶην Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος, μὲ ὅσα περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ἐν τῷ Περιοδικῷ «Θεολογία» τοῦ 1936, καὶ «Ὁρθοδοξία» τοῦ 1941/16.

Καὶ κατ' ἀρχὴν παραθέτομεν ἐδῶ πρῶτην τὴν ἐν λόγῳ ἐνθύμησιν τοῦ Ἀνθολογίου ἢ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς:

«εἰς τὶ κερὸν χειροτωνήθηκα ἐγὼ ὁ πα(πᾶ) καλήνικως Ἱερομόναχος εἰς τοὺς ,αψη' καὶ ἤμουν χρονὸν 15 τὸ(ν) κερὸ(ν) ὅπου ἐγγενίασαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἦταν (ἡ)μέρα παρασκεβῆ καὶ ἦταν ἀρχιε(πίσκοποςΦι)λάρετος».

Ἡ ἐνθύμησις αὕτη ἂν καὶ δὲν εἶναι καὶ τόσον σαφής, ἐν τούτοις μᾶς δίδει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ Φιλάρετος διετέλεσεν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς καὶ ἐνωρίτερον τοῦ 1708.

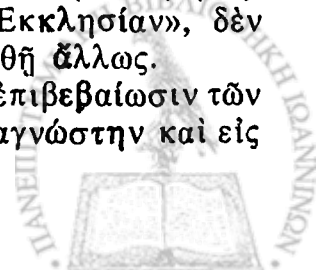
Πρὸς τοῦτο ἔχοντες σαφῆ τὴν χρονολογίαν τῆς χειροτονίας τοῦ Ἱερομόναχου Καλλινίκου τὸ ἔτος 1708=,αψη' κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐνθύμησις αὕτη ἐχαράχθη, καὶ γνωρίζοντες ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐγκαινίων τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλλίνικος οὗτος ἦτο ἡλικίας 15 ἐτῶν καὶ κατὰ συνέπειαν ἀχειροτόνητος, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Φιλάρετος εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, 15 ἔτη πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Καλλινίκου, καὶ τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐκκλησίας ἐτέλεσε ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν ἐτῶν 1693—1695, καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ Καλλινίκου κατὰ τὸ ἔτος 1708, ἔχοντος τότε τὴν ἡλικίον τῶν 28 ἢ 30 ἐτῶν, συμφώνως πρὸς τὰ τῶν περὶ χειροτονίας Ἐκκλησιαστικῶν Κανόνων ὀριζόμενα.

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἐπὶ τῇ ὑποθέσει συμφώνως μὲ τὴν ἐνθύμησιν αὕτην παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Καλλίνικος οὗτος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἐγκαινίων τῆς Ἐκκλησίας ἦτο οὐχὶ ἡλικίας 15 ἐτῶν, ἀλλὰ χειροτονημένος πρὸ 15 ἐτῶν, τότε κατ' ἀνάγκην φθάνομεν εἰς τὸ ἔτος 1723, ὅποτε ἀπαντῶμεν ἄλλους Ἐπισκόπους Βελλᾶς εἰς τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα. Τὸν Ἰωαννίκιον τοῦ 1722 καὶ Γερμανὸν τοῦ 1723, καὶ οὐχὶ τὸν Φιλάρετον.

Ἐπομένως, δὲν εἶναι συγχωρητέον εἰς ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἱερομόναχος Καλλίνικος ἦτο χειροτονημένος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐγκαινίων. Τὰ ἐγκαίνια ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Φιλαρέτου πρὸ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ, ἦτοι πρὸ τοῦ 1708, ὅπως ἄλλως τε ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν καὶ ἡ ἐνθύμησις.

Ἡ φράσις «ἤμουν 15 ἐτῶν ὅταν ἐγκαινίασαν τὴν Ἐκκλησίαν», δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν, οὐδὲ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως.

Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πληρεστέραν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν μας περὶ τοῦ Φιλαρέτου, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην καὶ εἰς

τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν «Θεολογία» Ἰούνιος 1936 τευχ. ΝΔ' καὶ «Ὁρθοδοξία» 1941/16 σελ. 179 εἰς τὰ ὁποῖα ὁ πρῶν Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος ἐδημοσίευσε μελέτας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιερατικά Γράμματα» κ.τ.λ.

Εἰς αὐτὰ ἀναφέρεται ὁ Ἐπίσκοπος Φιλάρετος ὡς ἀρχιερατεύσας ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1700—1711. Τοῦτον κατόπιν διεδέχθη ὁ Ἰωαννίκιος ὁ καὶ Χατζῆς ἐπωνυμούμετος μέχρι τοῦ 1722, ὁ καὶ προαχθεὶς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης.

Τὰ περιοδικὰ αὐτὰ δυστυχῶς ἡμεῖς, ἐδῶ εἰς τὸν στενὸν κύκλον εἰς τὸν ὁποῖον διαβιοῦμεν, δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας, ἂν καὶ προσετρέξαμεν εἰς τὰς τοῦ τόπου τούτου βιβλιοθήκας καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῶν Ἰωαννίνων Ζωσιμαίαν Βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποῖαν μόνον αἱ νεώτεραι ἐκδόσεις εὐρίσκονται.

Κατὰ συνέπειαν, ἡμεῖς ἐγράψαμεν ἐδῶ βασιζόμενοι εἰς παραπομπὰς ἄλλων, καὶ ἰδίως εἰς τὴν τοῦ Γιάννη Λυμπεροπούλου ἐν τῷ περιοδικῷ Κόνιτσα τευχ. 2ον 1962 «Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κονίτισης» σελ. 8 ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἑξῆς :

«...ὁ Ἰωαννίκιος ὁ Χατζῆς διετέλεσεν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ἀπὸ τοῦ 1711—1722, διαδεχθεὶς τὸν Φιλάρετον (1700—1711)».

Περὶ τοῦ Φιλάρετου δὲν γνωρίζομεν ἐξήντησεν ἄρα γε ὁ Λεοντοπόλεως τὸ θέμα ; καὶ ὅτι μόνον 11 ἔτη ἀρχιεράτευσεν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Βελλᾶς ὁ Φιλάρετος ; Τοῦτο μᾶς τὰ λύει, ἀγαπητοί, ἢ ὡς ἄνω ἐνθύμησις μὲ τὴν περίπτωσιν τῶν ἐγκαινίων τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο 15 ἔτη πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Καλλινίκου.

Ὅθεν ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ὄντως ὁ Φιλάρετος διεδέχθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Βελλᾶς τὸν τοῦ 1673—1688 Ἰωαννίκιον, ἀρχιερατεύσας ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1711. Πότε ὅμως τὸ πρῶτον ἐξελέγη, τοῦτο μᾶς εἶναι ἄδηλον.

Μέχρις οὗτου δὲ ἔλθωσιν εἰς φῶς καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὁμιλοῦσαι περὶ αὐτοῦ σαφέστερον, δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Φιλάρετου ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1693 ἢ 1695 ἕως τοῦ 1711. Τοῦτο ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ διορισμοὶ καὶ αἱ τοποθετήσεις τῶν Ἐπισκόπων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μακροχρόνιοι καὶ οὐχὶ ὀλιγοετεῖς, ὡς συμβαίνει σήμερον.

Ἐπὶ πλέον δὲ σημειοῦμεν ἐδῶ ὅτι καὶ ὁ Ν. Μυστακίδης ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 19 φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος «Κόνιτσα» τοῦ ἔτους 1915, καὶ ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν Ἐπισκόπων Βελλᾶς, τὸν ὁποῖον βλέπε εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης, ἀναφέρει Ἐπίσκοπον Φιλάρετον, μόνον κατὰ τὰ ἔτη 1630—1632, καὶ τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἄνδρα ἐνάρετον. Δυστυχῶς οὗτος οὐδαμοῦ μᾶς παραπέμπει. Ποῦ βασιζόμενος συνέταξε τὸν Κατάλογον τοῦτον καὶ πόθεν ἠρύσθη τὰς πληροφορίας ταύτας, οὐδόλως ποιεῖται μνεῖαν. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι «Κόνιτσα» περὶ Φιλάρετου διαλαμβανόμενα, δι' ὃ καὶ σταματῶμεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀφήνοντες τὸ θέμα τοῦτο εἰς τοὺς ἱστορικοὺς ἐρευνητὰς τῆς αὔριον ἵνα ἀποφανθῶσιν πληρέστερον περὶ αὐτοῦ. Ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι ὁ Μυστακίδης ἐσφαλμένως τοποθετεῖ τὸν Φιλάρετον τοῦτον εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1630—1632, ἀντὶ εἰς τὸ τοιοῦτον τῶν ἐτῶν 1693—1711, πρὸς τὸ ὁποῖον ἄλλως τε συμφωνοῦν πληρέστατα καὶ οἱ Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι.

Δ'
Γερμανός
Ἐπίσκοπος Βελλᾶς
1723—1744

Γράφοντες περί τοῦ Ἐπισκόπου τούτου, εἴμεθα πρωτίστως ἠναγκασμένοι νὰ προτάξωμεν καὶ μερικὰς γραμμὰς περί ἐνὸς ἀχρονολογήτου δυστυχῶς Καταστίχου τῆς Ἱ. Μονῆς Μολίστης, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου Γερμανοῦ, ἐξιστορήσωμεν δὲ κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα ἡμῶν, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ κρίνῃ ἢ ἐπικρίνῃ κατὰ τῆς γνώμης ἡμῶν ὅτι ὁ Γερμανὸς οὗτος διετέλεσεν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς.

Τὸ ἀχρονολόγητον τοῦτο Κατάστιχον τῆς Ἱ. Μονῆς Μολίστης, τοῦ ὁποίου δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ κάμωμεν ἐκτενῆ περιγραφὴν, ἀποτελεῖ τὰ Δίπτυχα τῆς Μονῆς, φέρει ἐπικεφαλίδα «Παῤῥησία τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν εἰσοδίων τῆς Θεομήτορος», καὶ ἀναγράφονται ἐν αὐτῷ ὀνόματα συνδρομητῶν κατὰ φύλλον καὶ κατὰ κατηγορίας ὡς ἑξῆς :

«Γερμανοῦ νικοδήμου

τῶν Ἀρχιερέων».

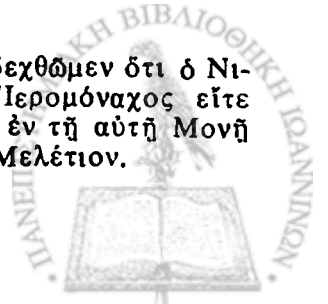
Ἀκολουθῶς παρατάσσονται ὀνόματα Ἱερομονάχων, ἀκολουθοῦσι τὰ ὀνόματα τῶν Ἱερέων, τῶν μοναχῶν, τῶν μοναζουσῶν, καὶ ἔπονται τὰ τῶν Χριστιανῶν κατὰ φύλλον χωριστά, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον Κατάστιχον, ἀργότερον, προσετέθησαν ἀφιλοκάλλως διάφορα ὀνόματα καὶ οὕτω συνεπληρώθη. Εἰς τὴν στήλην δὲ τῶν Ἀρχιερέων ἐν ἀρχῇ προσετέθη, δι' ἄλλης χειρός, καὶ τὸ ὄνομα—ἴσως—τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1884 ἀποβιώσαντος πρώην Ἐπισκόπου Βελλᾶς Γερμανοῦ.

Τὸ ἐκ σκληροῦ χάρτου Κατάστιχον τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον—ἄς σημειωθῇ ἐδῶ—ὅτι προσετέθησαν ὡς εἶναι καταφανὲς καὶ ἄλλαι σελίδες, φαίνεται ὅτι συνετάχθη ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Μολίστης ὅταν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς διετέλει ὁ Παῖσιος, ἦτοι μετὰ τὸ ἔτος 1762, ἢ δὲ προσθήκη τῶν σελίδων ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Νικηφόρου τινός, πιθανῶς ἡγουμένου, ὡς τοῦτο δηλοῖ ἕτερα ἀχρονολόγητος καὶ αὐτὴ ἐνθύμησις ἐν τῷ τέλει τοῦ Καταστίχου τούτου ἔχουσα ὡς ἑξῆς :

«ἐγράφη διὰ χειρός ἐμοῦ τοῦ ἀναγνώστου...πούλου (;) ραμαντζᾶ καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ νικηφόρου τοῦ μοναστηρίου τῆς μόλιστας διὰ νὰ μνημονέβῃ τὰ ὀνόματα».

Καὶ ναὶ μὲν διάφοροι ἄλλαι ἐνθυμήσεις ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Μολίστης φέρουσι κατὰ τὸ ἔτος 1757 Αὐγούστου 8 ὡς χειροτονηθέντα Παπᾶ Νικηφόρον τινά, ὡς ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1780 ἕτερα ἐνθύμησις ὁμιλεῖ περί τῆς ἐπιστροφῆς ἐκ τῆς βασιλευούσης (=ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως) τοῦ Παπα Νικηφόρου, ὅμως ἐκ τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἐγένετο καὶ ἡ προσθήκη τῶν σελίδων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ. Τούναντίον, ἐκ μιᾶς χρονολογίας εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐν τῇ προσθήκῃ σελίδων κατὸ τὸ ἔτος 1813, καὶ ἐκ μιᾶς ἄλλης τοῦ 1839, ἀποδεικνύεται ὅτι νεώτεραι εἰσὶν αἱ προσθήκαι καὶ νεώτερος ὁ Νικηφόρος οὗτος καὶ οὐχὶ ὁ τοῦ 1757!

1. Θὰ ἠδυνάμεθα συμφώνως τῶν ἐνθυμήσεων τούτων, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Νικηφόρος οὗτος πιθανῶς νὰ διετέλεσεν ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ εἴτε ὡς Ἱερομόναχος εἴτε ὡς Ἠγούμενος ἐπὶ σειρὰν 56 ὀλοκλήρων ἐτῶν, ἂν ἄλλαι ἐνθυμήσεις ἐν τῇ αὐτῇ Μονῇ δὲν ἔφερον κατὰ τὰ ἔτη 1781 καὶ 1807 ἕτερον Ἠγούμενον ὀνόματι Μελέτιον.

Τὸ ὅτι τὸ Κατάστιχον τοῦτο συνετάγη ἀρχικῶς ὅταν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς διετέλει ὁ Παῖσιος, συμπεραίνομεν ἐκ τῆς ἀναγραφῆς εἰς αὐτὸ τῶν ὀνομάτων τῶν δύο πρὸ αὐτοῦ Ἀρχιερέων Γερμανοῦ καὶ Νικοδήμου.

Καὶ διὰ μὲν τὸν Νικόδημον, οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ἀμφιβολίας ὅτι εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον οἱ Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι φέρουσιν ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς τὸ 1760.

Διὰ δὲ τὸν ἕτερον τίθεται τὸ ἐρώτημα: τίς ἄρα νὰ διεδέχθη τὸν τοῦ 1722 Ἰωαννίκιον; ὁ ἐν τῷ Καταστίχῳ ἀναφερόμενος Γερμανός, ἢ ὁ Νικόδημος; καὶ τίς οὗτος ὁ Γερμανός;

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, τρία ἄλλα ἀποδεικτικὰ ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παρουσιάσωμεν. Πρῶτον ὅτι ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει τοῦτον ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου τοῦ 1856 Τόμ. β' σελ. 31 ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν Ἐπισκόπων Βελλᾶς κατὰ τὸ ἔτος 1729. Δεύτερον ὁ Μυστακίδης ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 19 φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Κόνιτσα» τοῦ ἔτους 1915 κατὰ τὰ ἔτη 1723—1728 μὲ τὴν προσθήκην ὅτι οὗτος ἀναφέρεται καὶ κατὰ τὸ 1742, καὶ τρίτον, τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἀναγράφεται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐν τῷ κεντρικῷ Ναῷ Κοιμήσεως Θεοτόκου τοῦ χωρίου Βουρμπιάνης ἐν τῇ Πρασκομιδιῇ ὡς ἑξῆς:

«Γερμανοῦ Νικοδήμου Παΐσιου καὶ Θεοδοσίου τῶν Ἀρχιερέων»², ἀντιγραφέντα ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἢ ὁποῖα κατεδαφίσθη καὶ ἀνηγέρφη ἐκ νέου, ὡς τοῦτο μοὶ ἐδήλωσεν ὁ ἄλλοτε Ἐφημέριος Βουρμπιάνης ἀειμνηστος Παπᾶ Βασίλειος Ἀρχιμανδρίτης.

Κατόπιν τῶν δύο τούτων μαρτυριῶν, δηλαδή, τῆς ἀναγραφῆς αὐτοῦ ἐν τῷ καταστίχῳ τῆς Ἱ. Μονῆς Μολίστης πρὸ τοῦ Νικοδήμου, καὶ τῆς ἀναγραφῆς αὐτοῦ ἐν τῇ Προσκομιδιῇ τοῦ Ἱ. Ναοῦ Βουρμπιάνης καὶ πάλιν πρὸ τοῦ Νικοδήμου, ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδόλως σφάλλουσιν οἱ Ἀραβαντινὸς καὶ Μυστακίδης ἀναφέροντες τοῦτον ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς κατὰ τὰ ἔτη 1723—1729. Οὐδέ καὶ ἐντελῶς τυχαῖον ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ τὸ ὄνομα τούτου ἐν ταῖς δύο ὡς ἄνω περιπτώσεσιν ἀναφερόμενον. Συνεπῶς, ὑπάρχει μεγάλη δόσις ἀληθείας, καὶ ὡς ἐκ τούτου, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ κρίνωμεν, καὶ νὰ παραδεχθῶμεν ἀδιστακτως, ὅτι τὸν προαχθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1722 εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Ἰωαννίκιον διεδέχθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ταύτην ὁ Γερμανός καὶ τοῦτον ἀργότερον ὁ Νικόδημος μέχρι τοῦ 1762. Πρὸς τοῦτο συνηγορεῖ καὶ τὸ ἐκ 38 ὀλοκλήρων ἐτῶν κενὸν τὸ ὁποῖον οἱ Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι παρουσιάζουσι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγράφομεν περὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἐπισκόπου Γερμανοῦ, ὅταν τὸ πρῶτον κατηρτίζετο ἡ παροῦσα ἐργασία.

Ἀργότερον ὅμως (1957) ἦλθον εἰς φῶς α') ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Βρανούση δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν Ἐπετηρίδα Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου ἐργασία «Περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ Ἱ. Μονῆς Σωσίνου»³, καὶ β') ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Στεφ. Μπέττη εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδόμενον Περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» 1962 τεύχος 117 δημοσιευθεῖσα ἑτέρα ἐργασία ἀφορῶσα τὴν ἐν Ἡπείρῳ Ἱ. Μονὴν Παλιουρῆς.

Ἡ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Σωσίνου ἐπιγραφὴ ἢ ἀναφέρουσα τὸν Ἐπίσκοπο Βελλᾶς Γερμανὸν εἶναι δυστυχῶς ἀχρονολόγητος. Ἀναφέρεται ὅμως ἐν αὐτῇ τὸ

2. Ὡς ἑξῆς δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὴν Ἀρχιερατείαν τῶν Ἐπισκόπων τούτων ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς. Α') Γερμανός τὸν ὁποῖον ἀναφέρουσιν οἱ Ἀραβαντινὸς καὶ Μυστακίδης κατὰ τὰ ἔτη 1723—1729, διαδεχθεὶς τὸν τοῦ 1722 Ἰωαννίκιον. Β') Νικόδημος τὸν ὁποῖον οἱ Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι ἀναφέρουσιν τὸ 1760. Γ') Παῖσιος, τὸν ὁποῖον ἀπαντῶμεν εἰς ἐπιγραφὰς διαφόρων Μονῶν καὶ Ναῶν τὸ 1762—1788, καὶ Δ') Θεοδοσίος τὸ 1790—1818 προαχθεὶς κατόπιν εἰς Μητροπολίτην Λαρίσσης.

3. Ἐξεδόθησαν καὶ Ἀνάτυπα.

ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιου. Καί ὡς ἐξάγεται ἐξ ἑνὸς Συγκιλίου ἀφορῶντος τὴν Ἱερὰν αὐτὴν Μονήν⁴, ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος Πατριάρχης εἶναι ὁ Παΐσιος ὁ Β΄, ὁ καὶ ἐκδώσας τὸ Συγκίλιον κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1744.

Περὶ τοῦ Παΐσιου τούτου, ἄς μὴ ἀμφιβάλη ὁ ἀναγνώστης ποσῶς, καὶ ἄς μὴ σχηματίσῃ τὴν γνώμην ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου τούτου, τὸ ὁποῖον ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἀχρονολόγητον ἐπιγραφὴν ἐν τῷ ἐξωνάρθηκι τῆς Μονῆς Σωσίνου, ἀνήκει εἰς τὸν συνώνυμον αὐτοῦ ἕτερον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιον τὸν Α΄.

Συμφώνως μὲ τὴν μελέτην τοῦ κ. Βρανούση, ὁ μὲν Παΐσιος ὁ Α΄ ἐπατριάρχευσε τὸ 1651—1652, καὶ 1654—1655, Παΐσιος ὁ Β΄, τὸ 1726—32, 1742—43, 1744—48, καὶ 1751—52, ἦτοι 70 ἔτη ἀργότερον τοῦ Α΄.

Ἄρα λοιπὸν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ διαλαμβάνουσα τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Γερμανοῦ, ἀναμφισβητήτως ἀνήκει εἰς μίαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν περιόδων τῆς Πατριαρχείας Παΐσιου τοῦ Β΄. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλη κανεὶς. Πρὸς πληρεστέραν δὲ κατανόησιν τῶν ἐδῶ περὶ τοῦ Γερμανοῦ ἀναφερομένων, παραθέτομεν καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐν τῷ ἐξωνάρθηκι τῆς Ἱ. Μονῆς Σωσίνου ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς :

«† ἐτεληώθη ἡ ἡκοδομή τοῦ μοναστηρίου ἀρχιερατεῦβοντος τοῦ τότε κερου Πάῆσιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντίνου Πόλεως Νέας Ρώμης κ(αί) ἡκουμηνικός π(ατ)ριάρχης· ἀρχιερατεῦοντος τοῦ Θεοφηλεστάτου κῦ κῦ Βελλᾶς Γερμανός· ἡγουμενέβοντος κῦ Νικυφόρου ἐκ τὴν αὐτοῦ χορήου Πογδόρηανις διὰ ἐξόδος κ(αί) δαπάνις τῆς ἀγίας Μονῆς ταῦτης τῆς στοβροπιγιακῦς κ(αί) π(ατ)ριάρχικῆς * * Θεοτόκου τοῦ Εὐαγγελησμοῦ».

Ἐπίσης παραθέτομεν καὶ τὴν δευτέραν περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Γερμανοῦ γραπτὴν μαρτυρίαν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Μπέττη εἰς τὴν Ἑπειρ. Ἔστιαν τοῦ 1962 τεῦχ. 117 σελ. 5—8. Καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη ἀπαντᾶται εἰς ἕν ἐνυπόγραφον ὑποσχετικὸν καὶ συμφωνητικὸν Γράμμα ἀφορῶν τὴν Ἱ. Μονὴν Παλιουρῆς. Εἰς τὸ συμφωνητικὸν αὐτό, εὐρίσκομεν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐν λόγῳ Ἐπισκόπου Βελλᾶς καὶ Κονίτσης κατὰ τὸ 1733, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς :

«(ὁ) Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Γερμανός βεβαιοῖ.
,αψλγ' (=1723) Μαΐου 15».

Καὶ ἐφ' ὅσον αἱ δύο αὐταὶ γραφαὶ καὶ ἀναμφισβήτητοι μαρτυρίαι ἀναφέρουν ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς τὸν Γερμανὸν κατὰ τὰ ἔτη 1733 καὶ 1744, καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ὑπὸ τοῦ Μυστακίδου ὑποστηριζόμενον ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος ἀναφέρεται καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1742⁵, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι ὁ Γερμανός οὗτος ὄντως διετέλεσεν Ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ὅτι ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφιβολίας δεόν νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ οὗτος εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Ἐπισκόπων Βελλᾶς κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 1723—1744 ὡς διαδεχθεὶς τὸν τοῦ 1722 Ἰωαννίκιον, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείωμεν καὶ τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ καὶ πέραν τοῦ 1744.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς.

Σχετικῶς μὲ τὰς ὑπογραφὰς ἐν τῷ ὑποσχετικῷ καὶ Συμφωνητικῷ Γράμματι τῆς Ἱ. Μονῆς Παλιουρῆς, ὡς μᾶς ἐπληροφόρησεν ὁ κ. Μπέττης δι' ἐπιστολῆς του, αὐταὶ εὐρίσκονται εἰς δύο στήλας. Καὶ ἡ μὲν δεξιὰ φέρει

4. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ τοῦ Βρανούση ἐργασίᾳ σελ. 125—128.

5. Βλέπε Ἐφημερίδα «Κόνιτσα» τοῦ 1915, ἀρ. φύλλου 19.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ

Τὰ ἔτη πού ἠκολούθησαν τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐπέφερον τὴν διασπορὰν εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως τῆς Δύσεως, ἀρκετῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπώλεσθησαν διὰ τὸν ἑλληνισμόν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, σκλαβωμένον ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, διῆλθε σκληρὰς ὥρας δοκιμασίας καὶ προσέφερον ἀρκετὰ θύματα εἰς τὸν βάρβαρον κατακτητὴν. Ὅσοι ὅμως κατώρθωσαν νὰ σώσουν τὴν ζωὴν των καὶ τὸν ἑθνισμόν των, προσεπάθησαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἔθνος νὰ δυναθῇ νὰ ἀνθέξῃ ἀργότερα καὶ νὰ μεγαλοουργήσῃ. Ἡ γενικὴ συμφορὰ, ἀντὶ νὰ τὸ διασπάσῃ τὸ ἦνωσε περισσότερον. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπὶ αἰῶνας ἔξει μὲ τὸ ὄνειρον τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως. Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, λέγει ἓνας Γάλλος ἱστορικός, εἶναι μία ἄλυσσος ἐπαναστάσεων διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν εἶχε σβῆσει πράγματι ἀκόμη ὁ ἀντίλαλος πίσω ἀπὸ τὴν Πύλῃν τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τὸ πένθιμον κτύπημα τοῦ σημάντρου τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, πού ἀνήγγειλε τὴν πτώσιν τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐνῶ ὅλα ἐφανέρωνον ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἐπιπτεν τελειωτικὰ διὰ νὰ μὴ σηκωθῇ πλέον, καὶ ὁ Ἡπειρώτης Κλαδάς ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰ βουνὰ τῆς Χειμάρρας τὸ 1481, ὅπου ἐκυμάτιζεν ἐπὶ σαράντα χρόνια. Εἰς τὴν Χειμάρραν ὥστε ἦναψεν ἡ πρώτη σπῖθα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος πρὸ τοῦ 1821. Μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐπάλαιψε καὶ ἠγωνίσθη διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν μεγάλην κληρονομίαν. Ἰστέρα λοιπὸν ἀπὸ δουλείαν τεσσάρων αἰῶνων τὸ ἔθνος ἐτόλμησε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ γενεὰ ὅθεν τοῦ 1821 δὲν ἐπαναστάτησε μόνον δι' ὅσα ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν ὠριμάσει ἡ ἑθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἀνάγκη ἀποτινάξεως τῆς δουλείας.

Τὸ 1964 συνεπληρώθησαν ἑκατὸν πενήντα χρόνια⁽¹⁾ ἀφ' ὅτου τρία ἀφανῆ καὶ ἄσημα ἄτομα, διαθέτοντα μόνον πατριωτικὴν ψυχὴν καὶ φρόνημα πού τὰ ἦνωσε

1. Ὡς «ἐπίσημον ἡμέραν καὶ ἡν πρῶτον εἰσήχθη ὁμογενῆς εἰς τὴν συνωμοσίαν» ἐώρταζεν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1814, καθ' ἣν ὁ ἰδρυτὴς Σκουφᾶς ἐμύησε τὸν πρῶτον ἐταῖρον Γ. Σέκερην. Σημειώσωμεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ προσηλυτισμοῦ ἤρχισε μὲ πολλὴν βραδύτητα τὸ 1815, διὰ νὰ συνεχισθῇ τὸ 1816, ὅποτε ἐμυήθησαν ὁ Ἄνθ. Γαζής, Ἀναγνωστόπουλος καὶ Γαλάτης.

τὰς ὑπογραφὰς τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1733 ὑπογραψάντων τὸ ὑποσχετικὸν αὐτὸ γράμμα, ἐν αἷς καὶ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Γερμανοῦ, ὡς καὶ τὴν τοῦ Νικοδήμου κατὰ τὸ ἔτος 1755, ἡ δὲ ἀριστερὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν κατόπιν κατὰ διαφόρους ἐπιχὰς ὑπογραψάντων αὐτό, ἐν αἷς καὶ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς Κωνσταντίου κατὰ τὸ ἔτος 1750. Ποῖος δὲ εἶναι ὁ Κωνστάντιος οὗτος, πότε ἐξελέγη καὶ ἐπὶ πόσον παρέμεινε ὡς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς, ἡμεῖς, ὡς στερούμενοι ἀποδεικτικῶν στοιχείων, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν περισσότερα.

(Συνεχίζεται)

καὶ ἄσβεστον πάθος κατὰ τοῦ τυράννου, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος, ἐνεπνεύσθησαν καὶ ἐπραγματοποίησαν τὸ 1814 τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, μὲ σκοπὸν ἀρχικῶς μὲν τὴν μὀρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, πρὸς παραπλάνησιν τῶν Τούρκων, μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολῆς εἰς Δολοὺς τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν ἴδρυσιν εἶχε δεχθῆ μυστικὰ καὶ ὑποστηρίζει τεχνηέντως καὶ ὁ ἔθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος τὸ 1819, γράφων πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μάνης Πετρόμπεην τὴν 30 Ἰουλίου 1819, στέλλων μαζῆ μετὰ τὸ γράμμα του καὶ 7.500 τάλληρα ἤτοι 45.000 γρόσια διὰ τοῦ Φιλικοῦ Λεβέντη⁽¹⁾, πραγματικῶς δὲ διὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς δουλείας.

Τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὡς ἔμπνευσις καὶ ὡς ἔργον ἦτο μία ὑπεράνθρωπος ἐθνικοαπελευθερωτικὴ ὀργάνωσις, τὸ πνεῦμα τῆς ὁποίας ἐξαπλωθὲν ταχύτατα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Δυστυχῶς ὅμως τὸ ἔργον αὐτό, παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν ἱστορικῶν Ι. Φιλήμονος, Τ. Κανδηλώρου, Μέξα, πού ἠσχολήθησαν μὲ τὸ μέγα ἐθνικὸν τοῦτο θέμα, δὲν ἠρευνήθη ἀρκετὰ μέχρι σήμερον, θὰ ἀπαιτηθεῖ δὲ ἀρκετὴ ἀκόμη προσπάθεια ὅπως ἐρευνηθῆ ἡ σχετικὴ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἰς ὅλας τῆς τὰς πτυχὰς⁽²⁾. Δὲν γνωρίζομεν οὕτω ἀκόμη ποῖος ἐκ τῶν τριῶν ἐνεπνεύσθη τὴν ιδέαν τῆς ἰδρύσεως. Ἐκεῖνο πού γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν ἐδέσποζεν ἡ μορφή τοῦ Σκουφᾶ ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ ὁποῖος ἐν ὄσῳ ἔξει κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν ἀπρόσωπον ἀρχὴν τῆς ὀργανώσεως καὶ ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἀνοίξας τὸ χρηματοκιβώτιόν του ἐφωδίασε μὲ ἄφθονα χρήματα ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἀρχῆς ἐμελλον νὰ ἐξορμήσουν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα διὰ νὰ ἀπλώσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὸ δίκτυον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ προπαρασκευάσουν τὸν ἀγῶνα⁽³⁾. Δὲν γνωρίζομεν ἐπὶ πλέον τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν φιλικῶν, οὔτε τοὺς κώδικας πού ἐχρησιμοποιοῦν μεταξὺ τῶν. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ἀκόμη ἀνερευνητὰ καὶ ἀνέκδοτα κείμενα σπουδαίων φιλικῶν, θὰ χρειασθεῖ πολλὴ ἐργασία ἕως ὅτου ἀποσαφηνισθοῦν ὅλα τὰ σχετικὰ προβλήματα. Ἡμεῖς, προσφέροντες τὰς ἀσθενεῖς μας γνώσεις εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην, θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ μίαν μόνον πλευρὰν τῆς δράσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Μὲ τὴν δρᾶσιν τῆς εἰς τὴν Ἠπειρον. Προκειμένου ὅμως νὰ μελετήσωμεν τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὰς συνθήκας καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν πού ἐπεκράτουν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν Ἠπειρον.

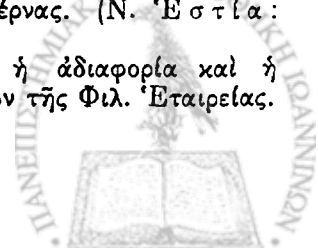
Τὴν ἐποχὴν τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἰς Ἰωάννινα εὐρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς του. Ἐδέσποζεν οὗτος ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Δ. Μακεδονίαν. Εἶχεν ἤδη καταπνίξει τὰ κινήματα τῆς Θεσσαλίας καὶ Πίνδου καὶ ἐξοντώσει τὸν ἀρχιεπαναστάτην Θύμιον Βλαχάβαν.

Ὁ ἄλλοπρόσωπος, πανίσχυρος, ἀλλόπιστος καὶ ἀκόρεστος αὐτὸς σατράπης τῆς Ἠπέρου, ἄρπαξ, μῖγμα ἀμαθείας, ὑποκρισίας, φιλαργυρίας, ἐκδικήσεως ἀδιαλλάκτου, εἶχεν ἐπεκτείνει τὸ κράτος του εἰς ἕκτασιν 3800 τετραγ. λευγῶν, περι-

1. Φιλήμων: Δοκίμιον, τ. Α', σελ. 158. Τὴν σχολὴν ἐκείνην ἔκτισεν ὁ Περραιβός, ὁ δὲ Καποδίστριας διὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 28/12/1829 πράξεως τὴν ἀνεγνώρισεν ὡς δημοσίαν. Τρ. Ἐὐαγγελίδου: Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τόμ. Α', σελ. 242. Πρβλ. Ν. Ἐστία: τεύχος 898, σελ. 1684—1687. Τελευταίως ἡ σχολὴ ἀνεκαινίσθη, χάρις εἰς τὴν παραχώρησιν παρὰ τῶν ἀδελφῶν Στρατηγῶν Κετσέα οἰκοπέδου μετὰ κήπου καὶ στέρας. (Ν. Ἐστία: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 1687).

2. Ἐν ἐξαιρέσει κανεῖς μίαν ἐκδοσιν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ συγχρόνου κόσμου ἐχαρακτήριζον τὴν ἐπέτειον τῶν 150 χρόνων τῆς Φιλ. Ἑταιρείας.

3. Νέα Ἐστία: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 1691.

λαμβάνον, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ὀλόκληρον τὴν Στερρεὰν Ἑλλάδα, τὴν Ἡπειρον, Θεσσαλίαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀφίου, Πελοπόννησον, μέρος τῆς Εὐβοίας καὶ εἶχε πληθυσμὸν 1.500.000, ὥστε ὁ Vaudoncourt εἰς ἔργον τοῦ ἐκδοθέντος τὸ 1815, τὸν ἀποκαλεῖ «σημερινὸν κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος (the present ruler of Greece), ὁ δὲ Beacchamps ἀποκαλεῖ τὸ πασαλίκι τοῦ Ἀλῆ «ἀληθινὴν ἡγεμονίαν»(1). Ὁ Πουκεβίλ, περιγράφων τὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ, λέγει ὅτι «ὁ Τεπελενλῆς Ἀλῆς κατῴρθωσε διὰ μέσου κυμάτων αἵματος νὰ σφειερισθῇ χώραν ἴσην κατὰ τὸν πληθυσμὸν πρὸς τὰ ἠνωμένα βασίλεια τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας». Κατὰ τὸν Φιλητᾶν, τέλος, ὁ Ἀλῆ πασᾶς γράφων πρὸς τοὺς ξένους ἐπιτιλοφορεῖτο «Il carpetan général di tutta la Rumelia»(2).

Τοιοῦτην μίαν δύναμιν καὶ ἔκτασιν, διαθέτων ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ βλέπων ἐπὶ πλεον τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ καὶ εἰρηνικὸν πρίγκιπα Σελίμ τὸν Γ', καὶ νὰ πλησιάζῃ εἰς τὴν πτώσιν της, ἓνα δὲ πνεῦμα ἐπαναστάσεως νὰ καταλαμβάνῃ διαδοχικῶς ὅλους τοὺς πασάδες τῆς ἐποχῆς, ἤθελε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ σταθεροποιήσῃ τὴν κυριαρχίαν του. Ἦθελε τουτέστι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν διαφόρων πασάδων τῆς Μοσούλης, τῶν Μαμελούκων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀγάδων, Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας, ποὺ κατεῖχον κληρονομικῶς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ διαμερίσματα, νὰ ἰδρύσῃ καὶ αὐτὸς κληρονομικὴν δυναστείαν.

Ἡ αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς πόλεως δ.λ.δ. τῶν θρύλων, τῆς ποιήσεως, τῆς τυραννίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ κοιτίδος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους καὶ μεγάλων εὐεργετῶν, ἦτο συγχρόνως τὰ ἔτη ἐκεῖνα καὶ πολεμικὴ ἀκαδημία, ὅπου ἐφοίτησαν ὁ Καραϊσκάκης, Γρίβας, Βαρνακιώτης, Πανουργιάς, Καρανάσος, Ἀνδρουῦτσος, Κωλέττης καὶ λοιποὶ πολεμάρχοι ποὺ μᾶς ἐκλέϊσεν ἡ μοῦσα τοῦ Βαλαωρίτη.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὑπηρέτησεν ἐπὶ πλεον ἀπὸ ἡλικίας δέκα τριῶν ἐτῶν, ὁ μετέπειτα μέγας ἐθνικὸς εὐεργέτης Εὐάγγελος Ζάππας, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Γούδαν, ὡς «ἀσπαστοτέραν ἀπασχόλησιν εἶχε παιδιόθεν τὰ δπλα»(3). Ὁ Ε. Ζάππας, ἀργότερον, λέγει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, καὶ μέχρι τῆς μάχης τῆς Σπλάντζης, καθ' ἣν ἔπεσεν ἀνδρείως μαχόμενος ἕτερος ἥρωας ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, παρηκολούθει τὸν Μάρκον (Μπότσαρη) ὡσπερ ἡ σκιά τὸ σῶμα, καὶ συνεμέθεξεν εἰς πάσας τὰς ἐκπληκτικὰς καὶ τροπαιοφόρους μάχας(4).

Ὅλοι αὐτοὶ παρακολουθοῦντες ἐκεῖ εἰς τὴν γνωστὴν στρατιωτικὴν σχολὴν, ποὺ εἶχεν ἰδρύσει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, με διδασκάλους Γάλλους καὶ Ἀγγλους ἀξιωματικούς ποὺ εἶχον λάβει μέρος εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Μ. Ναπολέοντος, ἐγυμνάζοντο εἰς μαθήματα πολεμικῆς τέχνης καὶ νέας τακτικῆς(5). Ὅλοι λοιπὸν αὐτοί, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δὲν ἔβλεπον ἓνα τύραννον, ποὺ ἐμίσουν διὰ τοὺς διωγμούς του, ἀλλὰ τούναντίον ἓναν σημαντικὸν παράγοντα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν των. Ὑπεδαύλιζον ὅθεν οὗτοι καταλλήλως τὴν φιλοδοξίαν του καὶ ἠύρυνεν τὸ χάσμα ποὺ εἶχε δημιουργηθῆ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὁ Ἀλ. Ὑψηλάντης (19—1—1821) συνίστα εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους καπεταναίους, ὅπως με κάθε τρόπον φυλάξουν συμμαχίαν με τὸν Ἀλῆν «τοιαύτην ὁμως ὥστε ἀφανίζοντες τοὺς σουλτανικοὺς νὰ τὸν ἔχουν πάντοτε εἰς τὸ χέρι των, με ὅλα του τὰ πλούτη». Συνεχίζων δὲ ὁ Ὑψηλάντης, προσέθετε: «συντρίψατε καὶ διώξατε τὰ βασιλικά στρατεύματα ἐξ Ἡπείρου προσποιούμενοι πίστιν εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν»(6).

1. La vie d' Ali pacha (Παρίσι 1822, σελ. 146).

2. Ἀραβαντινός: σ. σ. 398.

3. Γούδα Γ.: σελ. 320.

4. Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 323.

5. Ἀρ. Ἰστ. Ἐθν.: Τόμ. 7. τεῦχος 26—7, σελ. 321.

6. Τ. Κανδηλώρου: σελ. 426.

Σημειώσωμεν ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχεν ἀπλώσει τὰς πλοκάμους τῆς εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὸ ἄμεσον περιβάλλον του, ὑπελόγιζε δὲ καὶ προσεδόκα πολλὰ ἀπὸ τοὺς πατριωτικοὺς κύκλους τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, γράφει ὁ Φιλῆμων, «ἐπολλαπλασιάσθη εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰ πέριξ μέρη, πρὸς ὅλους τοὺς πολεμικοὺς καὶ πολιτικοὺς τῶν»⁽¹⁾.

Μήπως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ὑπηρέτει καὶ ἕτερον μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ μετέπειτα πρῶτος κοινοβουλευτικὸς πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἀπὸ τὸ Συρράκον; Εἰς ἐπιτάφιον τοῦ ἀνδρὸς ὁ Σούτσος ἔλεγε :

«.. ὁ δὲ Ἰ. Κωλέττης κατέστη μέλος ἐνεργότατον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἀπὸ τοῦ πυρπολουμένου Συρράκου, χωρίον τῆς γενετῆς του, ἐξήλθε ρίπτων διὰ τῆς δρακὸς του τὴν ἀναμμένην τέφραν πυρκαϊᾶς ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας».

Τὴν συμμετοχὴν τοῦ Κωλέττη, εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, μνημονεῦει καὶ ὁ συμπατριώτης μας Δελβινακιώτης Γ. Γαζῆς, γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη καὶ προσωπικὸς φίλος τοῦ Κωλέττη, εἰς ἀνέκδοτον χειρόγραφον «Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως», τὸ ὁποῖον παραδόθεν ἐκ μέρους μας ἀπὸ δεκαετίας περίπου, πρὸς ἔκδοσιν εἰς τὴν Ε.Η.Μ., ματαίως ἀναμένει πρὸς κυκλοφορίαν. Ἴδου λοιπὸν τί γράφει ὁ Γαζῆς :

«.. μνηθεὶς (ὁ Κωλέττης) δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τὰ τῆς Φιλ. Ἑταιρείας, προετοίμασε καὶ αὐτὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς πατρίδος του».

Ὁ Κωλέττης, ὡς γνωστὸν, ἀποπερατώσας τὰς σπουδὰς του εἰς Ἰταλίαν, προσελήφθη κατ' ἀρχὰς ὡς ἰατρὸς τοῦ Μουχτάρ πασᾶ καὶ ἔπειτα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει τὴν ἐμπιστοσύνην, ὥστε ὁ τύραννος τῶν Ἰωαννίνων νὰ νομίζῃ ὅτι ἐφ' ὅσον ἔχει ὡς ἰατρὸν τὸν Κωλέττην δὲν ἔπρεπε νὰ φοβεῖται τὸν θάνατον. Ὁ Κωλέττης εἰς τὰ Ἰωάννινα κατέχει σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πιστεύει ὅτι κάποτε θὰ εὔρη τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ὑπόλοιπον ἑλληνισμόν. Ἡ θέσις του ὡς ἰατροῦ τοῦ αὐξάνει τὴν ἐπιρροήν, ἣ δὲ παρουσία του εἰς παρόμοιον περιβάλλον τὸν μανθάνει νὰ περιμένῃ. Εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκείνην σχολὴν τῆς προδοσίας, τῆς δυσπιστίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος κατώρθωσε οὗτος νὰ ἀποσπάσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ τυρράνου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν παραμικρὰν ὑποψίαν ἐκρέμα ἢ ἀπεκεφάλιζε καὶ τὸν πιστότερον φίλον του ἢ συγγενῆ.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως, εἰς παρόμοιον περιβάλλον εὕρισκόμενος ὁ Κωλέττης, φυσικὸν ἦτο νὰ παρακολουθεῖται ἀπὸ τὰ ἄγρυπνα βλέμματα τῆς μυστικῆς ὑπηρεσίας, ἣ ὅποια εἰς τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν ὑπέβαλε μυστικὰ ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀλῆν⁽²⁾.

Κατὰ μίαν παράδοσιν, ποὺ μᾶς διέσωσεν ὁ Κρυστάλλης⁽³⁾, ὁ ἰατρὸς Τσαπραλῆς καὶ ὁ Κωλέττης μνηθέντες εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἀπεπειράθησαν κάποτε νὰ φονεύσουν τὸν Ἀλῆ ἢ νὰ τὸν παραδώσουν ζωντανὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, συμβουλευόντες αὐτὸν νὰ ἐκδράμῃ εἰς τὴν Κέρκυραν χάριν τῆς ὑγείας του.

Ὁ Ἀραβαντινός, μνημονεύων καὶ οὗτος τὸν Κωλέττην, γράφει : «Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὢν (δ.λ.δ. ὁ Κωλέττης), εἰργάσθη εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας»⁽⁴⁾.

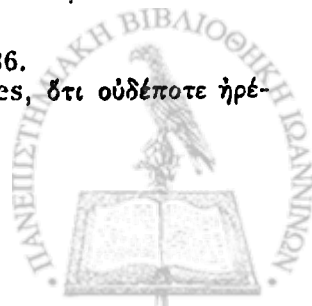
Τὴν μύησιν τοῦ Κωλέττη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν δὲν ἀρνεῖται καὶ ὁ

1. Φιλῆμων : Δοκίμιον, σελ. 208. Κανδηλώρου : σελ. 36.

2. Ὁμιλῶν ἀργότερον ὁ Κωλέττης ἔλεγε πρὸς τὴν Καν de Bognes, ὅτι οὐδέποτε ἠρέμησε μετὰ τὸ γεῦμα. (Α. Γεωργίου : σελ. 8).

3. Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου : σελ. 197—198.

4. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ : σ. σ. 471.

Καρολίδης, προσθέτων μόνον ότι ούτος «δέν ἦτο ἐξ ἐκείνων πού ἔλαβον ἐνεργόν καί σπουδαῖον μέρος εἰς τήν διεύθυνσιν»(1).

Διὰ τὸ εἶμεθα δίκαιοι ἐναντι τῆς μνήμης τοῦ ἀνδρός, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Κωλέττης, καίτοι μεμνημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι "Ἕλληνες, δέν ἦτο ἐξ ἐκείνων πού ἔλαβον ἐνεργόν μέρος εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς. Ἡ πολεμικὴ του ἐνέργεια εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀκραιφνῶς ἐθνικὴ, δέν ἦτο ὅπως τῶν ἄλλων ἀνδρῶν. Ὁ Κωλέττης πράγματι, ἐκτὸς μικρᾶς δράσεώς του εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τοῦ 1824 καὶ τὴν ἀνταρσίαν πού ἐξερράγη μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια, τὸ ὄνομά του δέν συνδέεται καὶ τόσον μετὰ τὰ σπουδαῖα πολεμικὰ γεγονότα, ὅπως τοῦ Κολοκοτρῶνη τὸ 1821 εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὸ 1822 εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Δράμαλη, τοῦ Ἰψηλάντη τὸ 1826 κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰμπραῆμ εἰς τὴν Ἀργολίδα, τοῦ Μαυροκορδάτου, μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ Πέτα, εἰς τὸ Μεσολόγγι τὸ 1822.

Μνημονεύοντες ἀνωτέρω τὸν συμπατριώτην μας Δελβινακιώτην Γ. Γαζῆν, προσθέσωμεν ὅτι καὶ οὔτος ἦτο μεμνημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, καὶ ἔλαβε μέρος μὲ προθυμίαν καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην ἐποποιίαν, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ σχετικὰ πιστοποιητικὰ τοῦ Περραιβοῦ, Ἰψηλάντη, Καποδίστρια κ.λ.π. Ὁ Περραιβὸς οὕτω διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 18706 πιστοποιητικοῦ του γράφει, τὴν 14 Ἰουνίου 1823, ἐκ Τριπολιτσᾶς :

«Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος ὅτι ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν κύριος Γεώργιος Γαζῆς Ἡπειρώτης, ἅμα ὅπου ὁ ὑπὲρ Πατρίδος Ἱερὸς ἀγὼν ἠνοιχθῆ ἐν Βλαχίᾳ, ἔδραμε μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἐνθερμος ζηλωτῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἠγωνίσθη μετ' ἐνθέρμου ζήλου ὑπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον Κ Νικόλαον Ἰψηλάντην καθ' ὅλους τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης καθ' ἣν συναγωνιζόμενος καὶ ἐγὼ εἰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις παρὰ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ Κ. Ἀλεξάνδρῳ Ἰψηλάντη, ἐγνώρισα τὸν παρόντα νέον ὡς ἕνα τίμιον καὶ εἰλικρινῆ πατριώτην, ἐνθερμον ζηλωτὴν καὶ συνεργὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ πρόθυμον εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέος του..... προθυμοποιουόμενον εἰς τὸ νὰ δουλεύσῃ τὴν πατρίδα μέχρι ἐσχάτης ρανίδος αἵματος καθὼς τὸ ἔδειξεν ἐμπράκτως ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.....»

Καὶ πρῶτον ὁ Δελβινακιώτης Γ. Γαζῆς ὑπηρέτησε τὸ Ἔθνος ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην «μὲ ὄλην τὴν προθυμίαν καὶ πίστιν», ὡς ἀναγράφεται εἰς σχετικὸν πιστοποιητικὸν τῆς 4ης Μαΐου 1828, ἀπὸ τὸν «κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Στρατάρχην Δ. Ἰψηλάντην».

Κατὰ τὴν ἐπίδρομὴν τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον, ὁ Γαζῆς ἐπανῆλθεν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Γ. Βαρνακιώτη, τοῦ ὁποίου ἀργότερον διορίζεται γραμματεὺς, δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀρ. 1126 τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1822 θεσπισματος τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου.

Εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Κρήτης ἐστάθη «ὁ δραστηριότατος συνεργὸς εἰς ἀνὸρθωσίν της καὶ εἰς ὅλα τὰ σωτήρια αὐτῆς πάντα ὠφελιμώτατος», ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 18711 σχετικὸν πιστοποιητικὸν ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν Γ. Μεληδόνην, Μιχ. Κουρμούλην καὶ Ἡλίαν Μεληδόνην.

Διὰ τὴν τοιαύτην του δρασίαν ὁ Καποδίστριας τὸν διορίζει «γραμματεῶν εἰς τὸν κλάδον τῶν στρατιωτικῶν ὑποθέσεων» μὲ μηνιαῖον μισθὸν γρ. 400, προσθέτων ὅτι τὴν θέσιν του ταύτην τοῦ προσφέρει «πεπεισμένος εἰς τὴν ἄοκνον προθυμίαν σας εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῆς τὴν πατρίδα».

1. Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὸ 1821—1921: τόμ. Γ', σελ. 319.

Ἡ πατριωτικὴ δράσις τοῦ Γαζῆ, φαίνεται εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ τὰ Σάλωνα πρὸς τὸν ἐν Ναυπλίῳ Γ. Κουντουριώτην, ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1823, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος, ἀφοῦ ἐκδηλώνει τὴν πρὸς τὸν δεῦτερον ἐκτίμησιν, προσθέτει: «Καὶ πόσον σᾶς λατρεύω ἰκανῶς, σᾶς πληροφορεῖ καὶ διὰ ζώσης ὁ γραμματικὸς μου Γεώργιος Γαζῆς τὸν ὁποῖον γνωρίζετε ἀρκετὰ ὡς καλὸν πατριώτην καὶ δὲν εἶναι χρεία νὰ συσταίνωνται οἱ ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τῶν αὐτοσυστατοῖ»(1).

Ὁ Γ. Γαζῆς ὅμως ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς του δράσεως εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, τὰ δὲ ἔργα του περιέχουν πολλὰς καὶ ποικίλας πληροφορίας τῆς ἐποχῆς του μὲ προσεκτικὴν ἀκρίβειαν, πρᾶγμα μαρτυροῦν τὸν ὑγιᾶ καὶ θετικὸν νοῦν καὶ παρατηρητικότητά τοῦ ἀνδρὸς εἰς μίαν γλῶσσαν συντηρητικὴν καὶ ἐπιμελημένης μορφῆς.

Μεταξὺ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Γ. Γαζῆ μνημονεύσωμεν ἰδιαιτέρως τὸ δίτομον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον:

«Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων» περιέχον σύντομον ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, πόλεων, ἐθνῶν, χωρίων καὶ παντοδαπῶν συμβεβηκότων, συντεθὲν μὲν ὑπὸ Γεωργίου Γαζῆ τοῦ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἠπειροῦ χιλιάρχου καὶ γραμματέως τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη ἀφιερῶθὲν δὲ τῷ ἐντιμοτάτῳ Σιδέρῳ Πράτσικα 1847»(2).

Τὸ ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε ἔργον τοῦ Γαζῆ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τόμους ἐκ 482 σελίδων ἐν ὅλῳ καὶ περιέχει τὴν βιογραφίαν 560 ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, ὅσους ὁ ἴδιος ἐγνώρισε καὶ ἐνεθυμήθη καὶ τὴν περιγραφὴν διαφόρων γεγονότων μετ' ἀλφαβητικοῦ εὔρετηρίου εἰς τὸ τέλος τοῦ β' τόμου. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἰδίου τόμου προσετέθη τετρασέλιδος μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐρωσ πατρίδος» εἰς ὑποσημείωσιν τῆς ὁποίας ὁ Γαζῆς γράφει ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς τόσον ἐνεθουσίασεν ἐρωτόληπτον νέον ἐκ Χίου, ὥστε οὗτος ἐγκαταλείψας ἐρωμένην καὶ ἔρωτα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπουσίαζεν ἑνδεκα ἔτη.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Γ. Γαζῆ, τὸ Δελβινακί ἔλαβε καὶ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου καὶ τοῦ Προῦθου τοῦ 1821, εἰς τὰς ὁποίας μεταξὺ τῶν 400 περίπου Ἠπειρωτῶν ποὺ μνημονεύουν οἱ ἱστορικοί, οἱ 97 ἦσαν Δελβινακιῶται, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Εὐστράτιος Γκούγιας ἢ Κλέφτης, ὁ Ἰωάννης Ντιλάρης καὶ ὁ Παπαγιάννης Δάλλας, διώκουν ἴδια μικρὰ σώματα.

Τὴν ἀνδρείαν τῶν Δελβινακιωτῶν ἐκείνων μᾶς διέσωσεν ὁ ἐξ ἴσου Δελβινακιώτης Ἀντώνιος Γεωργίου ἢ Μάνιας εἰς ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Πολιτικὸν Κάτοπτρον τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1877 ρωσσοτουρκικὸν

1. Ἀρχεῖον Γ. Κουντουριώτου: Γ', σελ. 180—181. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνικὴν δράσιν τοῦ Δελβινακιώτου Γ. Γαζῆ ἔγγραφα, ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ καθηγητοῦ—παιδαγωγοῦ Εὐριπίδη Σούρλα τὸ 1936 εἰς πανηγυρικὸν τεῦχος τοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ Ἀλληλοβοηθητικοῦ Συλλόγου «Ἡ Ἀναγέννησις». Πρβλ. Γ. Γαζῆ: «Τρόπαιον Δελβινακίου». Ἐκδοσις τρίτη. Ἀθῆναι 1946.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ Δροβιάνης τῆς Β. Ἠπειροῦ Ἰσιδώρου Πράτσικα ἐπικαλουμένου «κὺρ Σιδέρῳ» τροφίμου τῆς Μπαλαναίας Σχολῆς, διαπρέψαντος ὡς βουλευτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Καταχωροῦντες τὰ ἀνωτέρω, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐκφράσωμεν τὴν δυσφορίαν μας, διότι, πρὸ δεκαετίας καὶ πλέον, παραδώσαντες εἰς τὴν Ε. Η. Μ. τὰ χειρόγραφα τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου, μέσω τοῦ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, καὶ παρὰ τὰς καὶ διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος διαμαρτυρίας μας καὶ παρακλήσεις μας, οὔτε μᾶς ἐπεστράφησαν ταῦτα, ὅπως προβῶμεν ἰδίαις δαπάναις εἰς τὴν ἐκδοσίν των, οὔτε καὶ ἡ Ε. Η. Μ. προέβη μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἐκδοσίν των. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ Ε. Η. Μ. θὰ προβῇ εἰς ἀναθεώρησιν τῆς μέχρι σήμερον στάσεώς της ἐναντί μας».

πόλεμον», Ἀθῆναι 1880 καὶ εἰς Κεφάλαιον «Εὐχαὶ μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα αὐτῆς διὰ τὸ νέον ἔτος καὶ μετ' αὐτὰς παραινέσεις πρὸς ἔνωσιν ἀπάντων αὐτῶν»(1).

Ἡ δρᾶσις τῶν συμπατριωτῶν μας ἐκείνων ἦτο τοιαύτη, ὥστε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, ὅταν ὁ Ρῶσσοσ στρατηγὸς Ἰβάν Νικήτητζ Ἰντσῶφ μὲ ἀγωνίαν καὶ θαυμασμὸν παρακολουθῶν τὸν πόλεμον καὶ τὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ἤρώτησε: «Πῶς ἀποφασίσατε τοσοῦτοι ὀλίγοι ὄντες ν' ἀντιπαραταχθῆτε ἐναντίον τόσων χιλιάδων;» ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν:

«Ἡ Ἑλλάς, μᾶς προσκαλεῖ, ἐξοχώτατε νὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ὀρίζει καὶ τὸν ἀριθμὸν πόσοι νὰ εἴμεθα εἰς κάθε μάχην»(2).

Ἄλλοτε διὰ τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τοῦ Παπαῖ Γιάνην Δάλλα, ὁ ἴδιος ὁ Φραντζῆσ ἀναγράφει ὅτι «οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔλεγον ὅτι ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἤθελεν ἔχει πεντήκοντα τοιούτους παπάδες βέβαια ἦσαν ἀρκετοὶ νὰ φονεύσωσι τοὺς Τούρκους ὄλους»(3).

Ἡ κίνησις πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ μύησιν ὀπαδῶν εἰς Ἡπειρον ἦτο τοιαύτη ὥστε ὁ Ξάνθος ἔγραφεν, ὅτι εἰς τὰ Ἰωάννινα «εἶναι συνηγμένοι ὄλοι οἱ καπεταναῖοι Θεσσαλίας, Λεβαδείας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, ἀπὸ τοὺς ὀποίους προσμένει τινὰς τὰς μεγαλειτέρας ἐκδουλεύσεις».

Ἡ μύησις τῶν καπεταναίων αὐτῶν ἐγένετο ἀπὸ κάποιον Λεόντιον ἀπὸ τὸ Δίστομον Λιβαδείας ποῦ ἦλθεν ἐπίτηδες εἰς Ἰωάννινα καὶ ὁ ὀποῖος προσεπάθει νὰ μύησῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶσ εἶχε μάθει ἀπὸ κάποιον Ζαχύνθιον Διόγο τὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ ὀποῖος φαίνεται ὅτι τὸ ἀπεκάλυψεν εἰς ὄλους τοὺς μεμνημένους ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸν ὀποῖον ἔδειξε μάλιστα ὄλα τὰ μυστικὰ σημεῖα μὲ τὰ ὀποῖα ἀνεγνωρίζοντο οἱ Φιλικοί. Σχετικῶσ ὁ Φιλήμων γράφει, ὅτι ἦτο κωμικὸν καὶ φρικῶδες συγχρόνως νὰ βλέπουν οἱ Ἑλληνες τῆς αὐλῆσ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὸν τύραννον νὰ χειρονομῆ κάμνων τὰ ἀπόκρυφα σημεῖα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας(4).

Γεννηθεῖς εἰς Δελβινάκι καὶ ἀνδρωθεῖς εἰς μίαν ἐποχὴν πού, κατὰ τὸν ποιητὴν «ὄλα τὰ ἴσκιας ἢ φοβέρα καὶ τὰ πλάκων ἢ σκλαβιά», ὁ μετέπειτα ὀργανωτῆσ, ἀρχηγὸσ καὶ συντηρητῆσ τοῦ ἀτάκτου ἰππικοῦ, ἔμπειροσ καὶ γενναῖοσ πολεμιστῆσ Χατζημιχάλης Νταλιάνησ, μυεῖται καὶ αὐτὸσ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἀπὸ τὸν Γ. Λεβέντην(5) καὶ μὲ τὸν ἀγνόν του ἡρωῖσμὸν, τὴν ἀδιάφθορον φιλοπατρίαν του πρωταγωνιστεῖ εἰς τὰς διαφόρους περιπετείας τοῦ ἀγῶνοσ διὰ μέσου τῶν ὀποίων ἐπετεύχθη ἢ ἀπελευθέρωσις τοῦ πρώτου τμήματοσ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτοσ. Ὁ Χατζημιχάλης Νταλιάνησ, κάτοχοσ ἀκραιφνοῦσ φιλοπατρίας καὶ θαρραλέασ πρωτοβουλίας, ἀφοῦ χάριν τῆσ ὑψηλῆσ ἰδέασ τῆσ ἐλευθερίας ἠνάλωσεν ὄλα τὰ ἀγαθὰ, προσέφερε τέλος ἑαυτὸν εἰς τὸν βωμόν τῆσ εἰς τὴν μάχην τοῦ Φραγκο-

1. Ὁ Ἀντ. Γεωργίου ἔχει ἐκδώσει προηγουμένως: «Γεωγραφικὴ Πραγματεία περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν νέων τῆσ Ἑλλάδοσ ὀρίων», Ἀθῆναι 1879, καθὼσ καὶ ἀνέκδοτον συλλογὴν ἐξ ἀσμάτων ἀλβανικῆσ διαλέκτου (Πολ. Κάτοπτρον: σ. σ. 187).

2. Φραντζῆσ: σελ. 207 καὶ 214.

3. Ὁμοίως ὡσ ἄνω Β', σ. σ. 224.

4. Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μελημάτων τῶν Ἀρχηγῶν τῆσ Φ. Ἐταιρείασ ἦτο, ὡσ γνωστὸν, τὸ νὰ ἐξοικειωθῶσιν ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐξουδετερώσωσιν τὸν Ἀλῆ, ἀνευ τοῦ ὀποῖου ὄλοι ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι κάθε ἀπόπειρα ἐπαναστάσεωσ θὰ κατεπνίγετο ἀμέσως. Ὁ Ἀλῆσ ἀφ' ἑτέρου, γινώσκων τὴν ἐναντίον του ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσοσ τῶν χριστιανῶν, ἐσκέφθη ὀπως διὰ τοῦ κ. Ι. Παπαρρηγοπούλου ἐξευμενίσῃ τὴν Ρωσσίαν, καὶ οὔτω, κατὰ τὸν Γούδαν, ἐπῆλθε κάποια μυστικὴ τῆσ τινὰ συμφωνία ὀπως ἀντεγκαλῶνται δημοσίᾳ ὀπως μὴ διεγείρωσιν ὑπονοίας εἰς τοὺς λοιποὺς προξένουσ, ὁ δὲ Ἀλῆσ νὰ παύσῃ καταδιώκων τοὺς Ἑλληνας. (Βίοι Παράλληλο: Β': σελ. 212—213).

5. Ὁ ἴδιοσ Λεβέντησ ἐμύησε καὶ τὸν Σέρβον ἡγέτην Καραγεώργη.

καστέλλου τῆς Κρήτης (18 Μαΐου 1828), ἐπισφραγίσας οὕτω τὴν ὅλην πατριωτικὴν του δρᾶσιν μὲ τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον καὶ εὐαγγελισθεὶς διὰ τοῦ θανάτου τὸ μέγα μέλλον τῆς πατρίδος, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνέχεται νὰ δουλεύῃ ὁ γενναῖος εἰς τὸν ἀνανδρον καὶ ὁ ἐλεύθερος εἰς τὸν χαῦνον δεσπότην. Ἡ προτομὴ τοῦ ἀγνοῦ τούτου ἥρωος κοσμεῖ σήμερον μίαν πλατεῖαν τῆς γενετείας του.

Ἡ ἱστορία δὲν ἀναγράφει πότε κατηγήθη καὶ ὑπὸ ποίου ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ γένους Γ. Γεννάδιος ἀπὸ τὰ Δολιανὰ τοῦ Πωγωνίου, ὅπως ὅμως ἀναφέρουν οἱ σύγχρονοὶ του καὶ οἱ χρηματίσαντες μαθηταὶ του, ὁ Γεννάδιος κατὰ τὴν διδασκαλίαν του ὀλίγον ἤσχολεῖτο μὲ τὴν φιλολογικὴν ἔννοιαν τοῦ διδασκομένου συγγραφῆς, κατέτριβε δὲ ὅλον του τὸν χρόνον του εἰς τὸ νὰ ἐξάπτῃ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας τὸ αἶσθημα τοῦ ἀκροατηρίου, συγκινούμενος ὁ ἴδιος μέχρι δακρύων, αὐτὸς τὸν ὁποῖον ὁ Ραγκαβῆς ἐκάλει «ἀπόστολον τῆς ἐλευθερίας» «ὁ μὲ πανορχαίαν καὶ γνησίαν ἑλληνικὴν εὐγένειαν πεπροικισμένος τὸν τε νοῦν καὶ τὸ αἷμα ἀδιάφθορος Ἕλληνας».

Ὁ Γεννάδιος, διδάσκων κάποτε τὸν Ἰσοκράτην καὶ ἀναπτύσσων εἰς τοὺς μαθητὰς του πῶς διὰ τῆς δουλείας ἡ Ἑλλὰς κατέστη χλευῆ τῶν λαῶν καὶ ἐξουθένωμα, τόσον πολὺ συνεκινήθη περιγράφων τὴν ἐνδοξὸν ἐλπίδα ἀναστάσεως τοῦ γένους, ὥστε τὴν φωνὴν του διέκοψαν δάκρυα, ἐνῶ οἱ ἀκροαταὶ μαθηταὶ του ἐνθουσιασθέντες ἐχειροκρότουν τὸν διδάσκαλον(1).

Ὁ Γεννάδιος ὅμως θέλων νὰ ἀποδείξῃ ἐμπράκτως ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ὠθῆ κανεὶς τοὺς ἄλλους εἰς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ νὰ δίδῃ ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα διακινδυνεύων καὶ ἐν ἀνάγκῃ θυσιαζόμενος, ἐγκατέλειπε τὰς Μούσας καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν της. Ἱστορικὴ εἶναι ἡ πατριωτικωτάτη ἀγόρευσις του τὸ 1826 εἰς Ναύπλιον, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅποτε, ὅπως ἀναγράφει ὁ Γούδας, τοιαύτη ἀπελπισία εἶχε καταλάβει τὰ περισωθέντα λείψανα τῆς ἐνδόξου πόλεως, ὥστε «οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ λαλήσῃ, οὐδεὶς νὰ προτείνῃ τι πρὸς σωτηρίαν τῶν δλων»(2).

Ἰσάξιος τῶν ἀνωτέρω ἀνεδείχθη καὶ ὁ μὴ Ἡπειρώτης, ὁ Νάξιος Ἰωάννης Παπαρρηγόπουλος, διερμηνεὺς εἰς τὸ Ρωσικὸν προξενεῖον Πατρῶν, τοῦ ὁποίου αἱ ὑπηρεσίαι του εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ὑπόθεσιν ὑπῆρξαν μέγισται. Ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Φιλικούς, ὑπέβαλλε τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ περὶ πλήρους ἀνεξαρτησίας ἢ μᾶλλον περὶ κατακτήσεως ὀλοκλήρου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὑποσχόμενος παραπλανητικῶς εἰς αὐτὸν ἄμεσον βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ Τσάρου. Ἴσως εἰς τὰς παραπλανητικὰς αὐτὰς εἰσηγήσεις τοῦ Παπαρρηγόπουλου νὰ ὀφείλεται καὶ ἡ ρῆξις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ μετὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, πρᾶγμα πού ἐμμέσως ὠφέλησε πολὺ τὴν αἰσίαν τροπὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, διότι ἐκ τῆς ἀπασχολήσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀνεκουφίζοντο πολὺ αἱ ἡμέτεραι ἰσχυραὶ δυνάμεις. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μεμυημένοι εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ ἰδίως οἱ διατελοῦντες εἰς στενάς πρὸς αὐτὸν σχέσεις ὅπως ὁ Γ. Τουρτούρης, Μάνθος Οἰκονόμου, Ἀλέξης Νοῦτσος, ἀπὸ τὰ θερμότερα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν προσεταιρισθοῦν ὑποδεικνύοντες τὴν συνδρομὴν πού θὰ ἠδύνατο νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον μετὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν του. Οὕτω, λοιπόν, ὁ διαβόητος σατράπης τῶν Ἰωαννίνων καὶ παρὰ τὴν θέλησιν του συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ρόλος οὗτος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς ἱστορικούς. Ἐνας μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔγραψεν, ὅτι ἡ τύχη τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν Ἡπειρον καὶ τὰ Ἰωάννινα, τὴν δὲ πρὸς τοῦτο ὠθῆσιν ἔδωσεν ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ. Ἡ τελευταία αὕτη καθηλώ-

1. Κ. Σάθα : Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 271.

2. Βίοι Παράλληλοι Β' : σελ. 323—326.

σασα εις τὴν Ἡπειρον τεράστιον ὄγκον ἐχθρικῶν δυνάμεων καθ' ὅλον τὸ 1821, κατέστησεν εὐχερεστέραν τὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ἐξεγέρσεως εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου. Ἄν τότε ὁ Ἀλῆ πασᾶς δὲν παρεσύρετο κατὰ τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν του, τὴν ὁποίαν, ὅπως ἀνωτέρω εἴπομεν, ὑπεδαύλιζον σκοπίμως οἱ Ἕλληνες σύμβουλοί του, ἀλλ' ἔμενε πιστὸς εἰς τὸν κύριόν του, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ποῖα θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς ἐπαναστάσεώς μας, ἡ ὁποία θὰ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ τοῦ Χουρσίτ καὶ τὸν ἐξ ἴσου τρομερόν, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, ἀντίπαλόν του Ἀλῆ πασᾶν(1).

Τῆς ἀποστασίας ἐκείνης τοῦ Ἀλῆ, ἐπωφεληθέντες ὁ Κωλέττης ἀπὸ τὸ Συρράκον καὶ ὁ θεῖος του Τουρτούρης ἀπὸ τοὺς Καλαρρύτες, ἐκήρυξαν τὸ θέρος τοῦ 1821(2) τὴν ἐπανάστασιν τῶν δύο αὐτῶν κωμοπόλεων πού προετοίμαζον ἀπὸ καιρόν. Πρόκειται περὶ τῆς τολμηροτέρας ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας πρὸς τὰ Ν.Α. τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Πολιανῆς, τῆς ὄρεινῆς προβολῆς τῆς Πίνδου πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Ἄρτης, θέσεως μεγάλης στρατιωτικῆς σημασίας δεσποζούσης τῆς ὁδοῦ Μετσόβου—Ἰωαννίνων(3).

Τὸ παράδειγμα τοῦ Γενναδίου, πού ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ὁ ὁποῖος εὐρισκόμενος εἰς Δακίαν, ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως, ἐγκατέλειψε καὶ διδασκαλικὸν καθῆκον καὶ ἀξιώματα καὶ κατῆλθε εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα, ἵνα ἀργότερον τὴν συνδράμῃ εἰς τὴν ἀπελευθερωτικὴν τῆς προσπάθειαν, ἠκολούθησε καὶ ὁ μετέπειτα ἰδρυτῆς καὶ πρῶτος διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς μας Τραπεζῆς Γεώργιος Σταύρου, ὁ ὁποῖος, ἅμα ματαιωθέντος τοῦ ἐν Δακίᾳ πρώτου φανεροῦ κινήματος, ἐγκαταλείπων, γράφει ὁ Γούδας, ἄνευ ἀνάγκης πάσας τὰς ἐν Βιέννῃ ἐμπορικὰς καὶ τραπεζικὰς ἀσχολείας του, ἀπῆλθεν εἰς Πετρούπολιν ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Καποδίστρια περὶ φρονιμωτέρας καὶ γενικωτέρας διευθετήσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἐκεῖθεν ὅπως ἀνύποπτος ἀπῆλθεν εἰς Πίσαν ὅπου παραμείνας μέχρι τοῦ 1824, ὁπότε παραλαβὼν ὅσα ἠδυνήθη νὰ προμηθεύσῃ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ὡς ταμίας τοῦ προέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ Γ. Κουντουριώτου, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, κατὰ τοῦ ἐρημῶνοντος τὴν Πελοπόννησον Ἰμπραῆμ πασᾶ(4).

Ὁ Γούδας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παραλαμβάνομεν τὰ ἀνωτέρω καὶ ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὸν Γ. Σταύρου ὡς τὸ «γνησιώτατον τέκνον τῆς εὐάνδρου Ἡπίρου», προσθέτει ὅτι δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν, νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι ὁ ἐφ' ἅπαντος τοῦ βίου αὐτοῦ ὄνειροπωλὼν τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς μεγαλειτέρας ἀείποτε καταβαλὼν προσπάθειας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος νὰ προυτίμα τῶν δύο τούτων χρυσῶν αὐτοῦ ὄνειρων τὸ καθεστῶς τῆς Τουρκίας».

Μνημονεύοντες ὁμῶς τὸν ἰδρυτὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, δὲν δυνάμεθα, παρὰ

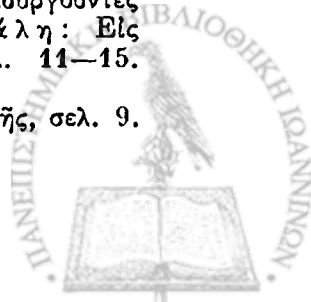
1. Νέος Κουβαρᾶς, ἔτος β', σελ. 40.

2. Ἡπειρ. Χρονικά, 1932, σελ. 149—156, ἄρθρον Χρ. Σούλη.

3. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ κινήματος ἐκείνου, κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ἀπέβλεπεν εἰς συνισταμένην ἐνέργειαν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Οἱ Καλαρρυτινοί, συνεπεῖα τοῦ κινήματος ἐκείνου, καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὴν πατρίδα των, κατέφυγον εἰς Ζάκυνθο, τὴν πλουσιωτέραν τότε νῆσον τοῦ Ἴονίου καὶ τὴν πλεόν πολιτισμένην τοῦ ὑποδοῦλου ἑλληνισμοῦ, ὅπου εὖρον ἀδελφικὴν συμπαράστασιν, εὐνοϊκοὺς ὄρους διαβιώσεως καὶ γόνιμον ἔδαφος ἀναπτύξεως τῆς χρυσοχοίας καὶ τορνευτικῆς, δημιουργοῦντες ἀξιοθαύμαστα ἔργα τέχνης, πού ἐστόλιζον τὰς Ἐκκλησίας (Ἀ γ γ. Χ α τ ζ η μ ι χ ἄ λ η: Εἰς Ἡπ. Χρονικά, 1930, σελ. 262—264, ἰδίας εἰς Ν. Ἐστία, 1933, ἀρ. 168, σελ. 11—15. Ν τ ί ν ο υ Κ ο ν ὄ μ ο υ: Ἡπειρώτες στὴ Ζάκυνθο. Ἐκδοσις Ε.Η.Μ., 1964.

4. Χρ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, σελ. 9. Φιλήμων Α.: 410.

τόν Γ. Σταύρου, νὰ μὴ τοποθετήσωμεν καὶ τοὺς ἐκ Μονοδενδρίου ἀδελφοὺς Ριζάρη, ἰδρυτὰς τῆς φερωνύμου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἐκ τῶν ὁποίων Ριζάρη, ὁ Μάνθος ἦτο ἀπὸ τὰ πρῶτα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, κατηχηθεὶς εἰς Μόσχαν ἀπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον(1) καὶ κληθεὶς, διὰ τὴν προθυμίαν καὶ δραστηριότητά του, μὲ τὸ συνθηματικὸν ὄνομα «Πρόθυμος», ὅπως ὁ Καποδίστριας διὰ τοῦ «ἐνεργητικὸς» καὶ ὁ Ὑψηλάντης διὰ τοῦ «καλός». Ὁ Ριζάρης συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἐπιστολῆς του ἀπὸ Ὀδησοῦν τῆς 1/9/1820, παρεῖχε δι' ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα, διὰ τὸν ὁποῖον δαψιλέσταται ὑπῆρξαν αἱ χρηματικαὶ του χορηγίαι, ἀνακηρυχθεὶς ἕνεκα τούτου «Μέγας Εὐεργέτης».

Μνημονεύοντες ὅμως τὸν Γεννάδιον, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναμνησθῶμεν καὶ ἐτέρου λογίου καὶ μεγάλου καὶ τούτου διδασκάλου τοῦ Γένους καὶ συντοπίτου τοῦ Γενναδίου, ἐκ Δολιανῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Πωγωνίου, τοῦ Ν. Δούκα, ὁ ὁποῖος διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα διδάσκαλόν του Φωτιάδην εἰς Βουκουρέστι κατηχήθη εἰς τὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰ. Φιλήμων γράφει, ὅτι «ἔδειξε καὶ πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς μεγάλης ὑποθέσεως τῶν Ἑλλήνων»(2) καὶ ὁ ὁποῖος πληροφορηθεὶς παρὰ τοῦ Παν. Ἀναγνωστοπούλου, γράφει τὸ 1819 εἰς τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅτι «προσφέρω κἀγὼ ἑμαυτὸν ἐν καιρῷ διδάξω τὸ δυνατόν μοι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ», προσθέτων ὅπως ὁ Κωνσταντῆς νὰ φροντίσῃ ἵνα «συναχθῶσιν ἄξιοι καὶ πολλοὶ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι» διότι «τὸ ἔργον εἶναι καλὸν καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας γενόμενον. Ὁ Ὑψιστος νὰ τὸ φέρῃ εἰς καλὴν ἔκβασιν»(3). Τὴν προεπαναστατικὴν ἐποχὴν, πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀπεδήμουν, κατὰ προτίμησιν εἰς Δακίαν, ὅπου καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἐλευθερίαν εἶχον, ἡ δὲ ἑλληνικὴ διδασκαλία, ἀπηλλαγμένη δεσμῶν, ἀνεπτέρωνε τὸ φρόνημα περισσότερον παρὰ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ὅλοι δὲ ἠλπίζον, ὅπως γράφει ὁ Ραγκαβῆς, ὅτι τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, τὸ ὁποῖον ὅλοι ἐπερίμενον μετ' ἀνυπομόνων παλμῶν καρδίας, τάχιστα θέλει φθάσει εἰς Βουκουρέστιον μετὰ τακτικοῦ στρατοῦ, ἐπαναφέρει ἐκεῖ τὴν τάξιν πληρέστατα καὶ ἐλευθερώσει τὴν Ἑλλάδα ἐν πρώτῃ μάχῃ(4).

Παράλληλα πρὸς τοὺς ἀνωτέρω δύο διδασκάλους τοῦ γένους, πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν καὶ τὸν μέγαν σοφὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῶν Ἰωαννίνων, στενὸν συνεργάτην τῶν κύκλων τοῦ Ρήγα, φίλον τοῦ Περραιβοῦ, Κοραῆ, Βηλαρά καὶ ὅλων τῶν ἀνησύχων στοιχείων τῆς ἐποχῆς, διὰ τὴν ἀναμενομένην ἀνάστασιν τοῦ Γένους, τὸν φιλελεύθερον πατριώτην καὶ ἀνήσυχον Διδάσκαλον τοῦ Γένους τὸν Ἀθανάσιον Ψαλλίδα, ὁ ὁποῖος μὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἀντιπροσωπευτικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ συλλαμβάνων εἰς τὸ σύνολόν των τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου του, ἀναλαμβάνει ἐπιστρέφων εἰς Ἰωάννινα τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἡγεσίαν τοῦ τόπου του(5).

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀγωνισταὶ τῆς διανοίας Ἠπειρῶται ποὺ ἐμνημονεύσαμεν, αὐτοὶ ἠδύναντο καὶ ἠσθάνοντο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸν πόνον τῆς σκλαβιάς. Αὐτοὶ οἱ ἀγωνισταὶ τῆς διανοίας ἤμποροῦσαν νὰ ἀναμετρήσουν ὅλην τὴν κατάστασιν τοῦ γένους. Αὐτοὶ τέλος ἐκάλουν τὸν ἀγράμματον λαὸν νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς μεγάλας παραδόσεις καὶ νὰ μὴ λησμονῇ ὅτι τὰς σημαντὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐνῶ ἀνήγγελον μὲ πένθιμους ἤχους τὴν πτώσιν τῆς πόλεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνήγγελον συγχρόνως καὶ τὸ χαρούμενον τραγοῦδι μιᾶς καλυτέρας αὐγῆς, ποῦ

1. Παπαδοπούλου: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 10.

2. Δοκίμιον Α', σελ. 246—247.

3. Γούδας: Α', σελ. 268.

4. Ἀπομνημονεύματα, 1894 Α', σελ. 89.

5. Λ. Βρανούση: Ἀθανάσιος Ψαλλίδα. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἀθήναι 1952, (Βραβεῖον Ἀκηδημίας Ἀθηνῶν).

ἔφαλλε τότε ὁ λαὸς καὶ ποῦ εἶχε γίνεαι τὸ πολιτικὸν εὐαγγέλιον τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους :

«Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροῦς, πάλι δικά μας θᾶναι».

Οὕτω, οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἀγωνισταὶ τῆς διανοίας καὶ γενικῶς τὰ γράμματα ποῦ ἐπὶ αἰῶνας ἐκαλλιέργουν αἱ σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἡπείρου, ἐτοίμασαν τὰ ἄρματα τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῆς ἐθνικῆς μας ἐπαναστάσεως. Ἴδου λοιπὸν πῶς ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἡπειρον, κατὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἤρχισε τὸ προανάκρουσμα τοῦ ἀγῶνος μὲ τοὺς προδρόμους τοῦ Βλαχάβα, Νικοτσάρα, Κατσαντώνη καὶ τόσων ἄλλων ἡρώων φιλοπατρίας καὶ αὐτοθυσίας. Ἴδου διατὶ εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδία τῆς Ἡπείρου, ὁ ἀρματωλὸς μὲ τὸ καρυοφίλι στὸν ὤμο καὶ τὸ γιατογάνι στὸ χέρι ἐκαλλιέργει κατὰ τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς τὸ πνεῦμα τὸ στρατιωτικὸν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀφ' οὗτου δὲ ἤρχισε νὰ καλλιεργῆται τὸ πνεῦμα αὐτό, ἀπὸ τότε, κατὰ τὸν Φιλήμονα, ἤρχισε καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις.

Καὶ αὕτη ὅμως ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ὑψώθη διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Καλαμάταν, ὅπως ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναφέρῃ ἡ ἱστορία, ἀλλὰ τὸ 1800 εἰς τὴν Κιάφαν, ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες, ποῦ ἐγνώριζον νὰ μάχωνται σὰν λέοντες καὶ νὰ ἀποθνήσκουν σὰν μάρτυρες.

Πρὶν ἐκραγεῖ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ ἐπανάστασις, γράφει ὁ Μένδελσον, ἐξερράγει εἰς τὴν Ἡπειρον.

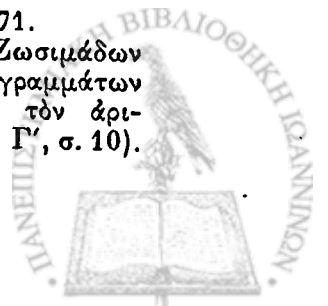
Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Γ. Σταύρου καὶ ἕτερος Ἰωαννίτης ὁ Γ. Χατζηκώστας εὐγενῶς προσέφερον εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν πληγῶν ποῦ προουκάλεσεν εἰς τὸ σῶμα τῆς πατρίδος ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγών. Ἐνίσχυσε δὲ τὸν ἀγῶνα ὁ Χατζηκώστας προσφέρας εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὄλα τὰ προπαρασκευαστικὰ ἐξοδα τοῦ ἀγῶνος εἰς τὰς Ἡγεμονίας, ἀργότερον δὲ μὲ τὴν ἀποστολὴν φορτίου σίτου καὶ πολεμοφοδίων καὶ μετρητῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Ὅλους ὅμως τοὺς ἀναφερθέντας ἀνωτέρω συμπατριώτας μας, ὑπερέβησαν εἰς ἡγεμονικὰς πράγματι δωρεὰς καὶ ἐνισχύσεις οἱ ἐκ τῶν Γραμμενοχωρίων καταγόμενοι πλὴν εἰς Ἰωάννινα γεννηθέντες Ἀδελφοὶ Ζωσιμᾶ, τοὺς ὁποίους ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Τροιζῆνος τοὺς ἀνεκήρυξε, τὴν 5ην Μαΐου 1827, Ἐθνικοὺς Εὐεργέτας(1).

Οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμᾶ, βλέποντες τὴν πατρίδα των κυλιομένην εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ τυραννίας, ἵνα μὴ διὰ τοῦ γάμου των ἐλαττωθῇ ὁ πλοῦτος των καὶ δὲν ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους, παρέμειναν ὅλοι ἄγαμοι, ἵνα τὸν διαθέσωσιν εἰς φωτισμὸν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των. «Ὅπου γῆς καὶ ἄν κατώκει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ζωσιμάδων, γράφει ὁ Γούδας, συγγραφεὺς τις Ἕλληνα δυνάμενος νὰ ὠφελήσῃ τὸ ἔθνος διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων του καὶ στεροῦμενος τῶν πρὸς τοῦτο πόρων, οἴκοθεν ἐφρόντιζον οὗτοι καὶ ἀνεκάλυπτον αὐτὸν καὶ παρεῖχον τοὺς πρὸς ἐκδοσὶν πόρους». Καὶ συνεχίζει ὁ ἴδιος Γούδας: «Μόλις ἀνεφάνη εἰς Παρισίους ὁ Κοραῆς, καὶ ἀμέσως οἱ Ζωσιμάδαι συνεννοήθησαν μετ' αὐτοῦ, τῷ παρεῖχον δαψιλεῖς τοὺς πρὸς ἐκδοσὶν πόρους, καὶ οὕτω συνετέλεσαν δραστηριώτερον ἴσως πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους»(2). Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, δυνάμεθα λοιπὸν νὰ

1. Μάμουκα: Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 9, σελ. 70—71.

2. Γούδας: Γ', σελ. 19. Ἐκτὸς τοῦ Κοραῆ, τῆς γενναίας συνδρομῆς τῶν Ζωσιμάδων ἠξιώθησαν καὶ οἱ Ε. Βούλγαρις καὶ Θεοτόκης πρὸς ἐκδοσὶν τῶν κοινωφελῶν συγγραμμάτων των καὶ διανομὴν των πρὸς φωτισμὸν τῶν ὁμογενῶν. Οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμᾶ ἦσαν ἐξ τῶν ἀριθμῶν, ἦτοι Ἰωάννης, Ἀναστάσιος, Θεοδόσιος, Νικόλαος, Ζώης καὶ Μιχαήλ. (Γούδας: Γ', σ. 10).

είπαμεν ὅτι ἐὰν δὲν ὑπῆρχον οἱ Ζωσιμάδαι, δὲν θὰ ἀνεδεικνύετο ὁ Κοραῆς καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δημοσιεύσῃ ὅσα ἐδημοσίευσεν. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐδημοσιεύοντο τὰ ἔργα τοῦ Κοραῆ, δὲν θὰ ἐφωτίζετο ἀρκετὰ τὸ ἔθνος, καὶ νὰ αἰσθανθῆ τὴν κατάστασιν του, ὁπότε δὲν θὰ ἐγένετο ἴσως αὕτη ἡ καὶ θὰ ἐματαιοῦτο καθ' ὅλοκληρίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἴδρυτοῦ Σκουφᾶ, ἡ "Ἄρτα δύναται νὰ σεμνύνηται διότι ἐξ ἀκραιφνοῦς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης οἰκογενείας κατήγετο καὶ ὁ μεγαλέμπορος Κωνσταντῖνος Γεροστάθης, ὁ ὁποῖος διαμένων εἰς Κέρκυραν, ἐμνήθη τὸ 1819 εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν τὴν ὁποίαν ἀντιπροσώπευεν εἰς Κέρκυραν, ἀλληλογραφῶν μετὰ φιλελληνικῶν ὀργανώσεων Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς καὶ πολλὰ δαπανήσας διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος ἰδίᾳ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦ φιλοπάτριδος τούτου ἐξ Ἄρτης ἐπιστολαὶ ἐκ Κερκύρας πρὸς τὸν Σταύρου Ἰωάννην (πατέρα τοῦ Γεωργίου Σταύρου) καὶ πρὸς διάφορα πρόσωπα ἐμπόρων καὶ προεστώτων τῆς Ἡπείρου, κατεχωρήθησαν εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά τοῦ 1939.

"Ὅπως εἴπομεν ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης μελέτης μας, παρ' ὅλας τὰς γενομένας μέχρι σήμερον σχετικὰς μετὰ τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἐργασίας, δὲν εἶναι πλήρης ὁ κατάλογος τῶν Φιλικῶν, συνεπῶς εἰς τὰ ἀναγραφέντα ἀνωτέρω ὀνόματα πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἀρκετοὶ ἀκόμη ἵνα ὁ κατάλογος εἶναι πλήρης καὶ ἀκριβής, ἐργασία ἀπαιτοῦσα ἐξονυχιστικὴν ἔρευναν ἀρχείων ἀγωνιστῶν καὶ ἄλλων.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν εἰς τὴν παρούσαν μελέτην μας καὶ τὰ ὀνόματα μερικῶν συμπατριωτῶν μας ποὺ προσέφεραν ὅ,τι ἠδύνατο κατὰ τὴν ἐπταετῆ πάλην τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας.

Ἡ Χειμάρρα οὕτω, προσέφερε τεσσαράκοντα καπεταναίους μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Σπυρομήλιον.

Ὁ Μακρυγιάννης, ἂν καὶ ἐγεννήθη εἰς τὸ Λοιδωρίκη, κατήγετο ἀπὸ τὴν Λιούτζην.

Ὁ Διαμάντης καὶ Κώστας Χορμόβας, ποὺ παρίσταντο εἰς τὴν ὕψωσιν τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως, κατήγοντο ἀπὸ τὸ Χόρμοβο.

Ὁ ὀνομαστός διὰ τὰς ὑπονομεύσεις του Κώστας Λαγουμτζῆς, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μακρυγιάννης γράφει: «πατρίδα τοῦ χρωσιᾶς πολλὰ αὐτουνοῦ τοῦ ἀγωνιστῆ», ἦτο ἀπὸ τὴν Λέκλην(1).

Ἡπειρώτης ἀπὸ τὴν Πάργαν κατήγετο καὶ αὐτὸς ὁ τρομερὸς πυρπολητῆς Κανάρης.

Ἀθάνατον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας τῶν Ἡπειρωτῶν, κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἔχομεν τὴν γνώμην τοῦ Ἀγγλου στρατηγοῦ Τσούρτς, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σῶμα του δὲν ἐδέχετο παρὰ Ἡπειρώτας καὶ πρὸ παντὸς Ἀργυροκαστρίτας.

Οἱ ἱστορικοὶ γενικῶς παραδέχονται, ὅτι ἡ Μάνη καὶ τὸ Σούλι ἦσαν τὰ δι-
αρχῆ φυτῶρια καὶ σχολεῖα ἡρώων τῆς ξηρᾶς, ἄσυλα ἱερά καὶ ἀπαραβίαστα τῶν
λοιπῶν καταταρρανομένων ἀδελφῶν των. Καὶ ἡ μὲν Μάνη, οἱ ἀπόγονοί της, ὡς
ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, διετήρησαν ἄσβεστον τὴν λαμπάδα τῆς ἐλευθε-
ρίας, μὴ δυνάμενοι οὔτε τὰς εἰσβολὰς τῶν βαρβάρων νὰ ἀποκρούσουν, οὔτε τὸν ζυ-
γὸν καὶ τὴν ὑποδούλωσιν νὰ ἀνεχθοῦν, ἐγκατέλειψαν τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς
ἀρχαίας Σπάρτης καὶ τοῦ Μιστρᾶ καὶ τὰς τερπνὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα ποταμοῦ
καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ἀγόνους μὲν, ἀλλ' ἀπροσίτους βράχους τοῦ
Ταινάρου ἀκρωτηρίου, ὅπως κρατήσωσιν ἄσβεστον τὴν λαμπάδα τῆς ἐλευθερίας.
Οὕτω καὶ τριακόσια περίπου ἡπειρωτικαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῶν πέριξ τῶν Ἰωαννί-

1. Τὸ ὄνομά του κατὰ τὸν Σπηλιάδην ἦτο Νταλιρόπουλος. (Μακρυγιάννη Β', σ. 190).

νων ἐπαναστατησάντων Γραμμενοχωρίων, μὴ δυνάμεναι νὰ συγκατοικήσουν μετὰ τῶν Τούρκων, κατέφυγον κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Κέρκυραν. Διωθεῖσαι ὁμῶς ἐκεῖ ἀπανθρώπως ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρεινά καὶ δυσπρόσιτα ὄρη τοῦ Σουλίου, ὅπου εὗρον ἀδελφικὴν φιλοξενίαν, ὥστε μετὰ δεκαπενταετῆ ἐπαναπατρι-
σμὸν νὰ μὴ αἰσθανθοῦν βαρέως τὴν σκληρότητα τούτου.

Εἰς τὸ Σούλι λοιπὸν αὐτό, ἠκούσθη διὰ πρώτην φοράν τὸ σύνθημα: «Ἐλευθερία καὶ ὄχι σκλαβιά», πού ἐγίνε τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ προφητικὴ γραμμὴ τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως.

Ὅπως ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ μιᾶς ἀκρωτηριασμένης αὐτοκρατορίας, γενναίως ἐπεσε μαχόμενος διὰ τὸ στέμμα του, οὕτω καὶ ὁ Σαμουήλ, τὸ μαρτύριον τοῦ ὁποίου μᾶς ἐκλείσεν ἡ μουσα τοῦ Βαλαωρίτου, ἀγέρωχος, ἀκαμπτος ἵνα μὴ ἀφήσῃ τὸ πτώμα του εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων αὐτόχειρ καταστρέφεται ἐπάνω εἰς τὸ ἐνδοξον Σούλι, τὸ σύμβολον αὐτὸ τῆς ἐλευθερίας.

*«Ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες καὶ κορίτσια
ποὺ πολεμᾷ Τζαβέλαινα μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι
μὲ τὸ παιδὶ στήν ἀγκαλιά, μὲ τὸ ντουφέκι στ' ἄλλο».*

Καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ λησμονήσῃ τὴν Σουλιώτισσα, αὐτὴ πού κατὰ τὸ μεγάλο μας Σολωμό, ἔδινε εἰς τὰ τέκνα της «γάλα ἀνδρείας καὶ λευτεριάς;». Αὐτὴν πού μὲ τὴν παλληκαριά της, τὴν αὐτοθυσίαν καὶ αὐταπάρνησίν της ἔγραψε τὰς ὠραιότερας σελίδας τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας; Ποιὰ ἱστορία, ποιᾶς ἐποχῆς καὶ ποίου ἔθνους ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἕνα χορὸ τοῦ Ζαλόγγου; Τοιαύτην περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν σκλαβιάν! Αἱ Σουλιώτισσαι, ἐπροτίμησαν νὰ χορέψουν τὸν χορὸν τοῦ θανάτου, νὰ γίνουν συντρίμματα μαζί μὲ τὰ παιδιὰ των, παρὰ νὰ σκλαβωθοῦν καὶ νὰ ἀτιμασθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀγαρηνοὺς.

Τὸ «Ἐχε γειὰ καυμένη κόσμε», πού ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ γυναικεῖα ἐκεῖνα στήθη, ἦτο ἕνας ἀκόμη ὕμνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν πού πάντοτε ἐπόθει καὶ ἐλάτρευεν ἡ ἠπειρωτικὴ ψυχὴ. Ἦτο μία μυσταγωγία εἰς τὸν Θεὸν πού ἐστέλλετο ἀπὸ τὰ θυσιαζόμενα γυναικεῖα ἐκεῖνα πλάσματα.

*«Τὲς ἐμάζευε στὸ μέρος τοῦ Ζαλόγγου τὸ ἱερό
τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ καὶ τοὺς ἐμπνευσε χορὸ.
Τέτοιο πῆδημα δὲν εἶδαν, οὔτε γάμοι οὔτε χαρές,
κι' ἄλλες μέσα τους ἐπῆδαν ἀθώότερες ζωές,
τὰ φορέματα σφυρίζαν καὶ τὰ ξέπλεκα μαλλιά
κάθε γύρο πού γυρίζαν κι' ἀπὸ πάνω ἔλειπε μιά».*

λέγει ὁ ἐθνικός μας ποιητής.

Καὶ ὅταν τὸ Σούλι αἵματωμένο, ἐξηντλημένο, ἀπελπισμένο, ἐρημώνετο καὶ δὲν εἶχε μείνει λίθος ἐπὶ λίθου, ἡ Πρέβεζα γίνεται τὸ ἐντευκτήριον τῶν ἀρματωλῶν τῆς Ρούμελης.

*«Ἡ κλεφτουριὰ τῆς Ρούμελης ἐδῶ ναι μαζεμμένη
μερόνυχτα γιὰ πόλεμο αὐτὴ ναι λυσασμένη».*

λέγει ὁ ἀγνωστος ποιητής, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅταν τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐσκέπαζε

*«συντρίμματα καὶ χαλασμός
λάβρα παντοῦ καὶ λύσσα»*

ἡ Πάργα διετῆρει ἄσπιλον καὶ ἀμόλυντον τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὸν ἐθνικὸν της χαρακτήρα.

«Βεζύρης δὲν σὲ νίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκήρια.
τ' ἄσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν καὶ σένα»

ψάλλει ἡ δημοτικὴ μας μουσα ἡ ὁποία, προκειμένου καὶ αὐτὴ νὰ ψάλλῃ τὴν δόξαν τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν κατὰ τὰ ἔτη τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας, πρῶτα εἰς τὴν Πίνδον, τὸν Τόμαρον, τὰ Τζουμέρα καὶ τ' Ἀγραφα ἔστησε τὴν ἔδραν. Ἐκεῖθεν ἐπήδησεν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ τὸν Ὀλυμπον διὰ νὰ ἀντηχήσῃ τέλος τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς κάμπους καὶ τὰ πελάγη, ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου.

Διὰ τοὺς μεγάλους τούτους ἄνδρας τῆς Ἡπείρου, τόσον τῆς διανοίας ὅσον καὶ τοῦ καρυοφιλοῦ καὶ τῆς σπάθης, δὲν ἦτο μόνον ἡ Ἡπειρος μία καὶ ἀδιαίρετος, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Ἐμβληματῶν ἦτο «ἡ πατρίς ὑπεράνω ὀλῶν». Πατρίς ὅμως ὄχι ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῆς γενετικῆς, ἀλλὰ κάτι μεγαλύτερον καὶ ἱερώτερον. Πατρίς τῆς ὁποίας τὴν ἔννοιαν εὐρύνει ἡ δουλεία καὶ συν-έσφιγγε μὲ ἀρρήκτους δεσμοὺς ὅσους ἀνῆκον εἰς αὐτήν. Ἦτο ἡ μεγάλη οἰκογένεια τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων, ἡ ὁποία δουλεύουσα ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τὸν κατακτητὴν, ἀντὶ σημαίας εἶχε τὸν δικέφαλον ἀετὸν τῶν Παλαιολόγων καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀδελφοὺς δὲ ὅσους εἶχον βαπτισθεῖ εἰς τὴν ἱερὰν κολυμβήθραν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Τοιαύτην ἰδέαν περὶ πατρίδος εἶχον τὰ εὐγενῆ ἐκεῖνα τέκνα τῆς Ἡπείρου.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων, ἀνεφάνη νομίζομεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου κατηυθύνοντο ὅλοι αἱ μυστικαὶ ἐνέργειαι διὰ τὴν κατήχησιν καὶ τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὰ σχέδιά της ὄλων τῶν σημαινόντων παραγόντων ποὺ ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐφυγαδεύοντο ἔπειτα εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα, ὅλοι οἱ ὄπλαρχηγοὶ καὶ πατριῶται. Εἰς τὰ Ἰωάννινα συνεκεντρῶντο τὸ ἄφθονον χρῆμα, ἡ περίφημη «Κάσσα τῶν Γιαννίνων» ποὺ διηύθυνεν εἰς Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου ὁ γνωστὸς παλαιὸς ἐπαναστάτης τῆς Βενετίας, ὁ ἰατρὸς - ποιητὴς Ι. Βηλαράς.

Ἴδου ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐπὶ τέσσαρας γενεὰς ἡ ἐλληνικὴ φιλοπατρία ὄνειρεύετο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων, τὸ σύμβολον αὐτὸ τῆς λεβεντιάς τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὁποίων ἐχαιρετίσθη ἀπὸ τὸ Πανελλήνιον μὲ ἐνθουσιασμὸν μεγαλύτερον ἐκείνου μὲ τὸν ὁποῖον ἐπανηγυρίσθη ἡ ἀπελευθέρωσις ἄλλων πόλεων κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ 1912—13. Ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔζει μὲ τὸ ὄνειρον τῆς πλήρους ἀπελευθερώσεως. Εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁνείρου ἐκείνου ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἡπείρου κατεῖχεν ἰδιαιτέραν θέσιν καὶ λόγῳ ἱστορικῶν ἀναμνήσεων καὶ λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς συμβολῆς τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἀνεξαρτησίαν καὶ τῆς προνομιούχου, συνεπείᾳ τούτου, θέσεως ποὺ δικαιούται νὰ κατέχη αὐτὴ εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν. Ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα πρὸς τὰ Γιάννινα τῶν θρύλων, τὰ Γιάννινα τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ὀραματισμῶν τοῦ Βαλαωρίτου, ἐστρέφοντο τὰ βλέμματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἐλληνισμοῦ. Αὐτὰ περιέβαλλεν ἡ ἐλληνικὴ παράδοσις καὶ αὐτὰ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ἔστησε φωτεινὰ καὶ ὠραῖα εἰς τὸ ἀνάβαθρον τῶν ἰδανικῶν καὶ τῶν ὁνείρων της. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως «Γιάννινα» ἀναζοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐμπρὸς μας ὡς ὀπτασίαι τοῦ παρελθόντος, μεγάλαι μορφαὶ τοῦ πνεύματος, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς εὐεργεσίας, δόξαι τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἥρωες ἡμίθεοι, ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, ποὺ ἐπολέμησαν ἀδιάκοπα τὸν τύραννον, βάρδοι ποὺ ἐτραγοῦδῃσαν τὰ ἥρωϊκὰ κατορθώματα τῶν πολεμιστῶν ποὺ μᾶς ἐχάρισαν πατρίδα ἐλευθέραν. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἡ Ἡπειρος οὐδόλως ὑστέρησε νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν της.

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Ο ΕΝΤΙΜΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΜΒΡΑΚΙΑΣ

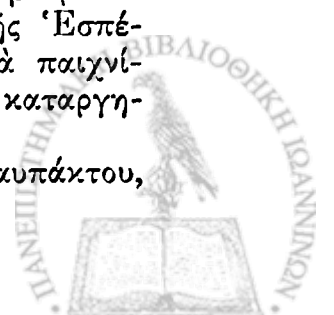
“τα προφαινόμενα απο της Εσπέρας νέφη,,

«Οἷαν ἀπολείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίοις καὶ Ρωμαίοις παλαίστραν»(1). Μ' αὐτὴ τὴν προφητικὴ καὶ γεμάτη πίκρα φράση, ἀποχαιρέτησε ὁ Πύρρος ἀπὸ τὸ καράβι τοῦ τῆ Σικελία. Καὶ ἡ προφητεία τοῦ δὲν ἄργησε νὰ ἐπαληθευτῆ(2). Οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, ποὺ εἶχαν συμμαχήσει ἐναντίον τοῦ, μόλις βεβαιώθηκαν πὼς ὁ κοινὸς ἐχθρὸς τους, ὁ Πύρρος, ἔφυγε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἄρχισαν σκληροὺς καὶ πολυχρόνιους μεταξύ των πολέμους(3), γιὰτὶ «ἡ Μεσόγειος δὲν ἦταν ἀρκετὰ μεγάλη γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διατηρήσῃ δύο ταυτόχρονα φιλόδοξους κυριάρχους»(4)

“Ὅταν τελείωσε ὁ πρῶτος καρχηδονιακὸς πόλεμος μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Σικελίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν ἀποχώρηση τῶν Καρχηδονίων στὰ ἀφρικανικὰ ἐδάφη, ἡσυχοὶ πιά οἱ Ρωμαῖοι, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά τους πρὸς τὴν Ἀνατολή. Μιὰ ἀνεπάντευχη πρόσκληση ἀπὸ τοὺς Ἑπειρῶτες καὶ ἀπὸ τοὺς νησιῶτες τοῦ Ἰονίου, καλοῦσε τὴν Ρώμην ν' ἀπαλλάξῃ μετὰ τὸ στόλο τῆς τῆς θάλασσης ἀπὸ τοὺς ἰλλυριοὺς πειρατές. «Ἡ ἱστορικὴ ἐκείνη στιγμή ἦταν γόνιμη γεγονότων γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ρώμης»(5). Ἡ Ρώμη ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία(6), καθάρισε τῆς θάλασσης ἀπὸ τοὺς πειρατές(7), ἀλλὰ κατέλαβε καὶ δύο σημαντικὰς πόλεις, τὴν Ἀπολλωνία στὴν Ἰλλυρία καὶ τὴν Κέρκυρα στὸ Ἰόνιο (229 π. Χ.). Τὸ προγεφύρωμα τῶν Ρωμαίων στὸν Βαλκανικὸ χῶρο, ἦταν πιά γεγονός. Οἱ Ἕλληνες, λαὸς θαλασσινοὺς καὶ ἐμπορικὸς, ἐνθουσιάστηκαν γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τοὺς πειρατές. Κάλεσαν τὸν ρωμαϊκὸν στόλον νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ ἑλληνικὰ λιμάνια καὶ ἐπέτρεψαν στοὺς ρωμαίους νὰ μετέχουν στὰ Ἴσθμια καὶ στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια(8).

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, στὴν Ἑλλάδα ἰσχυρότεροι ἦταν οἱ Μακεδόνες, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί. Καμμιά ὅμως σύμπτωσις δὲν ὑπῆρχε μεταξύ τους. Ἀντίθετα, πολεμοῦσαν—μὲ μικρὰς ἀνάπαυλες—ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ κατέστρεψαν οἱ μὲν τῆς πόλεις τῶν δέ. Στὰ 220 π. Χ. ἄρχισε νέος πόλεμος. Οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Ἀχαιοὶ πολεμοῦσαν τοὺς Αἰτωλοὺς. Μετὰ ἐπέμβαση τῶν οὐδετέρων πόλεων, ἔγινε τὸ 217 π. Χ. συνέδριον τῶν ἐμπολέμων στὴ Ναύπακτο. Ἐκεῖ ἀκούστηκαν καὶ φωνῆς συνετῶν καὶ διορατικῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἐπεσήμαναν τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν Δύση, ὅπου ἀνελέητος διεξαγόταν, ἀπὸ δυὸ χρόνια, ὁ δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος. Ὁ ναυπάκτιος στρατηγὸς Ἀγέλαος μετὰ τὴν «κραταῖα φωνὴ του»(9) συνέστησε στοὺς Ἕλληνες εἰρήνην καὶ ὁμόνοια, γιὰτὶ ὅποιος καὶ νὰ νικήσῃ—εἶπε ὁ Ἀγέλαος—εἴτε ἡ Ρώμη, εἴτε ἡ Καρχηδόνα, δὲν θὰ περιοριστῆ στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία, ἀλλὰ θὰ ἐπεκτείνῃ τῆς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν κυριαρχία του πέρα πέρα. Πολὺ φοβοῦμαι—εἶπε τελειώνοντας ὁ Ἀγέλαος—πὼς «ἐν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας νέφη προσδέξεται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι», τότε τὰ παιχνίδια αὐτὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἀνακωχῶν ποὺ παίζομε μεταξύ μας, θὰ καταργηθοῦν ὅλα, γιὰ ὅλους μαζί τοὺς Ἕλληνες(10).

Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ συμμαχία ποὺ συμφωνήθηκαν στὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου,

δὲν κράτησαν πολύ. Καὶ νὰ γιατί: "Ἐνα χρόνο μετὰ τὸ συνέδριο, στὰ 216 π. Χ., οἱ Καρχηδόνιοι ἐπέτυχαν στὶς Κάννες μιὰ μεγάλη νίκη κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τὴ νίκη αὐτὴ ὁ βασιλιάς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε', συμμαχῆσε μὲ τὸν νικητὴ Ἀννίβα, ἐλπίζοντας πὼς μὲ τὴ βοήθειά του θὰ διώξῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὸ προγεφύρωμά τους στὴν Ἰλλυρία καὶ πὼς μὲ ἐνωμένους—ἔτσι ὑπολόγιζε—τοὺς Ἕλληνες, «θὰ καταβάλλῃ τὸν ἀνδρούμενον νεαρὸν γίγαντα τῆς Δύσεως»(11).

Οἱ Ρωμαῖοι, ὅσο καιρὸ πολεμοῦσαν μὲ τὸν Ἀννίβα, ἄφησαν ἤσυχο τὸν Φίλιππο καὶ περιωρίστηκαν σὲ διπλωματικὸ πόλεμο στὴν ἀρχὴ καὶ σὲ μικροσυγκρούσεις ἀργότερα. Διέσπασαν τὴ συμμαχία τῆς Ναυπάκτου καὶ ἔγιναν σύμμαχοι μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς. Αὐτὸ τὸ ἐπέτυχαν, ἀφοῦ διέδωσαν ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνες μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀννίβα. Ἡ αὐταρχικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἡ λαθεμένη πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου, βοήθησαν πολὺ στὸ νὰ γίνουν πιστευτὰ τὰ ὅσα διέδιδαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς κι' ἡ διαβεβαίωσή τους ὅτι δὲν ἔχουν βλέψεις στὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Μάταια μερικοὶ (ὁ ἀκαρνάνας Λυκίσκος καὶ ἄλλοι) προσπάθησαν νὰ σώσουν τὴν ἑλληνικὴ ἐνότητα(12), πού εἶχε συμφωνηθῆ στὴ Ναύπακτο. Δυστυχῶς, «ἡ ἐθνικὴ ὁρμὴ εἶχε ἀπὸ πολλοῦ κατασταλῆ»(13) καὶ οἱ πιὸ πολλοὶ Ἕλληνες «ἐπραττον ὅ,τι ἠδύναντο ἵνα εὐκολύνωσι τὸ ἔργον τῶν Ρωμαίων»(14). Ἀρχισαν μικροσυγκρούσεις. Οἱ Ρωμαῖοι, ἀπασχολημένοι ἀκόμα μὲ τὸν Ἀννίβα, δὲν ἔστειλαν μεγάλη βοήθεια στοὺς Αἰτωλοὺς. Γι' αὐτὸ οἱ Αἰτωλοὶ, τὸ 205 π.Χ., ἔκλεισαν εἰρήνη μὲ τὸν Φίλιππο καὶ τοὺς ἀκολούθησαν κι' οἱ Ρωμαῖοι. Οἱ μικροπόλεμοι ὅμως συνεχίστηκαν μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Καὶ μέσα στὶς πόλεις ἢ μιὰ ἐπανάσταση διαδεχόταν τὴν ἄλλη. Ἡ Ἑλλάδα ὀλόκληρη ἦταν σὲ ἀναταραχὴ καὶ ξεκληριζόταν ἠθικὰ καὶ ὕλικα.

Μόλις οἱ Ρωμαῖοι συνέτριψαν στὴ Ζάμα τὸν Ἀννίβα (202 π. Χ.), δὲν ξέχασαν τὸν φίλο του τὸν Φίλιππο Ε'. Στράφηκαν ἀμέσως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ ἔδαφος ἦταν ψυχολογικὰ προετοιμασμένο κατὰ τῶν Μακεδόνων. Τὸ 200 π.Χ. ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος κήρυξε τὸν πόλεμο στὸν Φίλιππο(15). Τὰ σύννεφα, πού οἱ διρατικοὶ Ἀγέλαος καὶ Λυκίσκος ἔβλεπαν νὰ ἔρχονται ἀπὸ τὴ Δύση, σκέπασαν ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Καὶ ἡ καταιγίδα ξέσπασε.

1. Πλούταρχος «Πύρρος» XXIII.

2. Ὑστερα ἀπὸ ἕνδεκα χρόνια, δηλ. τὸ 264 π.Χ. Βλ. Wells «Παγκ. Ἱστ.», Ἀθῆναι, 1933, τ. Α', σ. 399.

3. Οἱ πόλεμοι μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἦταν τρεῖς. Ὁ πρῶτος κράτησε ἀπὸ τὸ 264—241 π.Χ. Ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸ 219—201 π.Χ. Καὶ ὁ τρίτος ἀπὸ τὸ 149—146 π.Χ. Καὶ στοὺς τρεῖς νίκησαν οἱ Ρωμαῖοι, πού τελικὰ (146 π.Χ.) κατέστρεψαν τελείως τὴν Καρχηδόνα.

4. Π. Γ. Νεχροῦ «Ματιές στὴν Παγκόσμια Ἱστορία», Ἀθῆναι, 1954, σ. 74.

5. Φρ. Βερτλίνι «Ρωμαϊκὴ Ἱστορία», Ἀθῆναι, 1893, τ. Α', 242.

6. Ἡ Ρώμη ἀναζητοῦσε εὐκαιρίες ἐπεμβάσεων, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἠθικὴ αἰτιολόγησή των. Ἔτσι τὸ 270 π.Χ. ἐπενέβη ὑπὲρ τῶν πειρατῶν τῆς Μεσσηνίας, ἐπειδὴ ἐμάχονταν τοὺς Καρχηδονίους. Βλ. Wells, ὁ.π., σ. 407, Πολύβιος «Ἱστορία» Α', 7—12.

7. Πολύβιος, Β', 11—12, Μ. Cary «Ρωμαϊκὴ Ἱστορία», Ἀθῆναι, 1960, τ. Α', σ. 262, Th. Mommsen «Ρωμαϊκὴ Ἱστορία», Ἀθῆναι, 1906, σ. 109, Κ. Παπαρηγόπουλος «Ἱστορία Ἑλληνικῶν Ἔθνους», Ἀθῆναι, 1955, τ. Β', σ. 263.

8. Ὁ Mommsen (ὁ.π., σελ. 112) γράφει: «Εἶναι ζήτημα ἂν δὲν ἠσχύνθησαν μᾶλλον ἢ ἐχάρησαν οἱ Ἕλληνες, ὅταν ἀντὶ τῶν δέκα πλοίων τῆς ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας εἶδον νὰ καταπλέουν εἰς τοὺς λιμένας τῶν διακόσια πολεμικὰ σκάφη τῶν βαρβάρων Ρωμαίων...». Καὶ γιὰ τὴν συμμετοχὴ τῶν Ρωμαίων στὰ Ἴσθμια καὶ Ἐλευσίνα, γράφει: «Οἱ Ἕλληνες ἀνεγνώριζον αὐτοὺς ἐπισήμως ὡς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁμοεθνίαν».

9. Σπυρ. Λάμπρου «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι, 1888, τ. Β', σ. 661 ἐπ.

10. Πολύβιος, Ε', 104.

11. W. Durant «Παγκ. Ἱστ. Πολιτισμοῦ», Ἀθῆναι, 1965, τ. Γ', σ. 107.

12. Ὁ Λυκίσκος πῆγε στὴν Σπάρτη, ἢ ὅποια ἀκολουθοῦσε τὴ φιλορωμαϊκὴ πολιτικὴ τῶν

Αίτωλῶν. «Οἱ Αἰτωλοὶ—εἶπε ὁ Λυκίσκος—δὲν καταλαβαίνουν πῶς ἐπισύρουν ἐναντίον τοὺς ἀπὸ τῆ Δύση (Ρώμη) τέτοιο σύννεφο, πού τὸν πρῶτο καιρὸ ἴσως νὰ βυθίσῃ στὸ σκοτάδι μόνο τοὺς Μακεδόνες, ἀργότερα ὁμοῦ θὰ ἀπειλήσῃ μὲ βαρεῖες συμφορὰς ὅλους τοὺς "Ἕλληνας» (Πολύβιος IX, 7—10, Σπυρ. Λάμπρος, ὁ.π., σ. 672).

13. Th. Mommsen, ὁ.π. σ. 228.

14. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 264. Βλ. καὶ Ἀππιανὸς «Rom. ist.», βιβλ. IX, II, ὅπου «Φίλιππος καὶ Αἰτωλοὶ, διαφερόμενοι, τοὺς "Ἕλληνας ἐς δουλείαν Ρωμαίοις ὑποβάλλουσιν, ἐθίζοντες αὐτοὺς τῆς Ἑλλάδος θαμινὰ πειραῖσθαι».

15. Γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου καὶ τὶς ἀσήμαντες ἀφορμὲς πού τὸν προκάλεσαν, βλ. T. Λιβίου «Ab urbe...», lib. IV, 302, lib. XXXI, 16 καὶ W. Durant, ὁ.π., σ. 107.

Φλαμινῖνος "του ποδός λύσας την Ελλάδα, του ιραχήλου δεδεκεν.,

Οἱ Ρωμαῖοι χτυποῦσαν πιά τὶς πόρτες τῆς Ἑλλάδας· μιᾶς Ἑλλάδας κονιορτοποιημένης ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὶς κοινωνικὲς ἀναταραχὲς⁽¹⁾ καὶ πρόθυμης—κατὰ τὸ μέγιστο ποσοστὸ τῆς—νὰ συνεργαστῆ μαζύ τους.

Στὰ δυὸ πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου (200 καὶ 199 π.Χ.), οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἀνοίχτηκαν σὲ μεγάλες ἐπιχειρήσεις. Ἐνίσχυσαν τὸν στρατό τους στὰ ἰλλυρικὰ παράλια καὶ μὲ τὴ διπλωματία τους ὠργάνωσαν μιὰ μεγάλη συμμαχία, πού σιγά-σιγά περιέλαβε τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Ἀθαμάνες, τοὺς Ἡλείους, τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τέλος τοὺς Ἀχαιοὺς. Σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων ἔμειναν οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Βοιωτοί, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Ἀκαρνανες, οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Φωκεῖς καὶ μερικοὶ Ἡπειρώτες. Ἡ μεγάλη σύγκρουση μεταξὺ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Μακεδόνων, πού «ὠμοίαζον ὅσον οὐδὲν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τοὺς Ρωμαίους»⁽²⁾, ἐπλησίαζε.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 198 π.Χ. τὴν ἡγεσία τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὴν Ἰλλυρία, ἀνέλαβε ὁ Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος, μόλις τριάντα ἐτῶν, προερχόμενος ἀπὸ τὸν ἐλληνίζοντα φιλελεύθερο κύκλο τῶν Σκιπιόνων. Ὁ Φλαμινῖνος, γιὰ νὰ στερεώσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ τὴ φιλορωμαϊκὴ συμμαχία, «ἐπρότεινε—στὶς ἐλληνικὲς πόλεις—τὸ τῆς ἐλευθερίας δέλεαρ, εἰς τὸ ὁποῖον ἤξευρεν ὅτι αἱ πολιτεῖαι ἐκεῖναι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀνθέξωσι»⁽³⁾. Ἔτσι ὁ πόλεμος αὐτὸς⁽⁴⁾ διεξαγόταν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους μὲ σύνθημα τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἀπὸ τὴν κυριαρχία ἢ τὴν ἀπειλή τῶν Μακεδόνων. «Δὲν ἤλθαν οἱ Ρωμαῖοι—ἔλεγε ὁ Φλαμινῖνος—νὰ πολεμήσουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τῶν Μακεδόνων»⁽⁵⁾. Ἀλλὰ «δυστυχῶς ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ ὑστάτη φορὰ καθ' ἣν ἐγένετο χρῆσις τῆς ὠραίας ἐκείνης λέξεως—τῆς ἐλευθερίας—καὶ ἡ πρώτη καθ' ἣν μετεχειρίζετο αὐτὴν λαὸς ξένος, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπει⁽⁶⁾, ἢ τὴν ὑποδούλωσιν ἐκείνων, εἰς οὓς εὐηγγελίζετο τὴν ἐλευθερίαν»⁽⁷⁾.

Ὁ Φλαμινῖνος, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Ἡπειρῶτη Χάροπα, προχώρησε ἀπὸ τὴν Ἰλλυρία στὴν Ἡπειρο «οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης»⁽⁷⁾, ὥστε πολλὲς πόλεις προσεχώρησαν στοὺς Ρωμαίους. Ὁ Φίλιππος ἀποσύρθηκε στὴ Μακεδονία. Καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 197 π.Χ. στὶς Κυνὸς Κεφαλές, ὁ Φλαμινῖνος, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ αἰτωλικοῦ ἵππικοῦ, συνέτριψε τὸν Φίλιππο. Ἀλλὰ δὲν προχώρησε—ἂν καὶ μπορούσε—στὴ Μακεδονία, οὔτε ἔδωξε τὸν Φίλιππο ἀπὸ τὴν ἐξουσία. Τὸν ταπείνωσε μὲ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης πού τοῦ ἐπέβαλε καὶ τὸν ἄφησε «εἰς ἕναν θρόνον χρεωκοπημένον καὶ ἀνίσχυρον»⁽⁹⁾.

Ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης καὶ τὴν συμπεριφορὰ τῶν Ρωμαίων, οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νὰ ὑποπτεύωνται ὅτι σκοπὸς τῶν «ἐλευθερωτῶν» δὲν ἦταν νὰ χαρίσουν τὴν ἐλευθερία στὶς ἐλληνικὲς πόλεις, ἀλλὰ νὰ τὶς ὑποτάξουν. Πρῶτοι διαμαρτυρήθηκαν οἱ σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων Αἰτωλοί, πού εἶπαν, ὅτι, ὁ Φλαμινῖνος «τοῦ ποδὸς λύσας τὴν Ἑλλάδα, τοῦ τραχήλου δέδεκεν»⁽¹⁰⁾. Εὐστροφος καὶ πολυμήχανος ὁ Φλαμινῖνος, παίρνοντας καὶ τὴ συγκατάθεση τῆς συγκλήτου, ἀφοῦ τοποθέτησε στὶς ἐλληνικὲς πόλεις ἄρχοντες φιλωρωμαίους, ἐμφανίστηκε στὰ Ἴσθμια (τὸ 196 π.Χ.) καὶ διεκήρυξε πὼς ἀφήνει τὶς ἐλληνικὲς πόλεις ἐλεύθερες, ἀνεξάρτητες, αὐτοδιοικούμενες καὶ ἀφρούρητες. Μέσα σ' ἓνα πανδαιμόνιο ζητωκραυγῶν, χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, οἱ ἀφελεῖς Ἕλληνες τὸν ἀνεκήρυξαν «σωτήρα καὶ ἐλευθερωτὴ τῆς Ἑλλάδος»⁽¹¹⁾. Ἔτσι ὁ Φλαμινῖνος ἀπέφυγε τὴν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὅταν μερικοὶ τοῦ ἀμφισβήτησαν τὴν εἰλικρίνεια, αὐτὸς ἀπέσυρε ὅλο τὸν στρατό του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἰταλία (195 π.Χ.). «Λαμπρὰ σελὶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων», σημειώνει ὁ Dugant. «Κωμωδία!», ἀναφωνεῖ ὁ Duguy. Καὶ ὁ Σπυρ. Λάμπρος, παρατηρεῖ πὼς, καὶ ἂν ἔφυγαν οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες, ἡ Ἑλλάδα ἔμεινε ὑποταγμένη, γιὰτὶ οἱ Ρωμαῖοι «εἶχον ἤδη οἰοεὶ καταλάβει τὰς πόλεις διὰ τῶν κτηθεισῶν συμπαθειῶν, ὑπερτέρων πάσης φρουρᾶς»⁽¹²⁾.

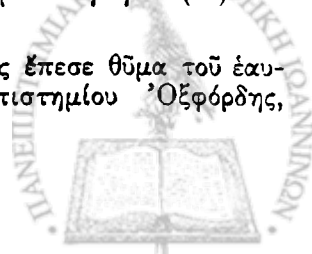
Ἡ χαρὰ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐκράτησε πολὺ. Οἱ πρῶτες ὑποψίες μεταβλήθηκαν γρήγορα σὲ δυσἀρέσκεια καὶ σὲ ἀγανάκτηση. Οἱ Αἰτωλοὶ διαμαρτύρονταν γιὰτὶ δὲν πῆραν ἀξιόλογο μερίδιο ἀπὸ τὴ νίκη κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ γιὰτὶ δὲν διώχτηκε ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ἀχαιοί, γιὰτὶ διαπίστωσαν πὼς οἱ Ρωμαῖοι, ἂν καὶ νίκησαν τὸν ἐχθρό τους Σπαρτιάτη Νάβι, δὲν εἶχαν διάθεση νὰ τὸν διώξουν ἀπὸ τὴν ἐξουσία. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πιστοὶ στὴν πολιτικὴ τοῦ Divide et impera, διατηροῦσαν τὸν Φίλιππο σὰν ἀντίβαρο στὴν αἰτωλικὴ συμπολιτεία καὶ τὸν Νάβι στὴν ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὥστε «ἅπαντες ἀντεσῆκωνον ἀλλήλους καὶ διετήρουν ἐν Ἑλλάδι τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἀδυναμίαν»⁽¹³⁾.

Ἀγανακτησμένοι οἱ Αἰτωλοὶ κάλεσαν στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀντίοχο Γ', βασιλιὰ τῆς Συρίας καὶ ἀπέκρουσαν τὴ διπλωματικὴ ἐπέμβαση τοῦ Φλαμινῖνου. Ὁ Αἰτωλὸς μάλιστα Δαμόκριτος ἀπέιλησε τὸν Φλαμινῖνο ὅτι ὁ αἰτωλικὸς στρατὸς θὰ στρατοπεδεύσῃ στὶς ὄχθες τοῦ Τίβερι. Οἱ Ρωμαῖοι βρῆκαν δικαιολογία νὰ ξαναγαυρῶσιν στὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ρωμαιοαιτωλικὸς πόλεμος ἄρχισε⁽¹⁴⁾. Ὁ Ἀντίοχος νικῆθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους στὶς Θερμοπύλες καὶ ἀργότερα στὴ Μαγνησία τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔπαψε νὰναι ὑπολογίσιμος. Ἡ ἀντίσταση ὅμως κατὰ τῶν Ρωμαίων μεγάλωνε στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς συντάχθηκαν καὶ οἱ Ἀθαμάνες⁽¹⁵⁾, οἱ Ἀμβρακιῶτες, οἱ Ἀμφιλοχεῖς καὶ ἄλλοι⁽¹⁶⁾. Προσπάθεια τῶν Ρωμαίων νὰμποῦν στὴν Αἰτωλία ἀπὸ τὴ Φωκίδα, ἀναχαιτίστηκε στὴ Ναύπακτο.

Ἡ Ρώμη, γιὰ νὰ μὴ γενικευθῇ ἡ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων, ἔστειλε νέα μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη στὴν Ἀπολλωνία, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ὑπάτο Μάρκο Φούλβιο Νοβιλίωρα. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί τους ἀντιμετώπιζαν πιά τοὺς Ρωμαίους καὶ στὰ νοτιοανατολικά (Φωκίδα) καὶ στὸ βορρᾶ (Ἡπειρο).

Ὁ Ρωμαϊκὸς στρατὸς προχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀμβρακία χωρὶς νὰ βρῇ ἀξιόλογη ἀντίσταση. Στὴν καλὰ ὀχυρωμένη ὅμως Ἀμβρακαί, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀμβρακιῶτες ἐτοιμάστηκαν ν' ἀντισταθοῦν. Ἐκεῖ, μὲ τὴν ἐπίμονη καὶ λυσσώδη ἄμυνά τους, ἔγραψαν σελίδες ἐθνικοῦ θάρρους καὶ πολεμικοῦ ἤθους. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης διέσωσε στὶς «Ἱστορίες» του τὶς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς μάχης, ἡ ὁποία παρουσιάζει ἐνδιαφέρον τόσο γιὰ τὸ πείσμα τῶν ἀντιπάλων, ὅσο καὶ γιὰ τὰ πολεμικὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦντο⁽¹⁷⁾.

1. Ὁ καθηγητὴς W. Ταμπ, σημειώνει: «Ὁ ἐλληνιστικὸς κόσμος ἔπεσε θῦμα τοῦ ἑαυτοῦ του, πρὶν πέσει θῦμα τῆς Ρώμης» (Ἱστ. Πολιτισμοῦ, ἔκδ. Πανεπιστημίου Ὁξφόρδης, Ἀθῆναι, 1954, τ. Α', σ. 209).

Ὁ V. Duguy παρατηρεῖ : «Ἡ ἔνωσις καὶ ἡ εἰρήνη δὲν ἦσαν κατορθωτὰ μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν τάσεων τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τῆς Σπάρτης, μεταξὺ τῶν φιλειρηνικῶν ἐμπόρων τῆς Κορίνθου καὶ τῶν κλεφτῶν τῆς Αἰτωλίας, μεταξὺ πασῶν τῶν δημοκρατικῶν τούτων καὶ τῶν φιλοδόξων βασιλέων τῆς Μακεδονίας» (Ρωμ. Ἱστορία, Ἀθῆναι, σελ. 239).

Ὁ F. de Coulanges τονίζει : «pour la plupart des hommes la question n'était qu'entre l'aristocratie et le parti populaire... souhaitent l'indépendance nationale, mais aiment encore mieux la domination romaine que la démocratique... et les chefs de la faction populaire... combattent bravement moins peut-être pour l'indépendance de la Grèce que pour le triomphe de la démocratie» (La cité antique, Paris, 1866).

Καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος συμπεραίνει : «Τὸ πατροπαράδοτον καὶ ἐπάρατον τῆς διχονοίας τῶν ἐμφυλίων πολέμων πνεῦμα, ἐν οἷς ὁ ἑλληνισμὸς ἠνάλωσε τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, κατέστησεν αὐτὸν ἀνίσχυρον νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τῶν Ρωμαίων τολμῆν, ἀλκῆν, ἐπιτηδεϊότητα, ἧς πρῶτιστος ὅρος εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἐνότης» (Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθνος, ἐκδ. 1955, τ. Β', σ. 269). Καὶ «οἱ Ἀθηναῖοι δὲν διεκρίνοντο πλέον εἰ μὴ διὰ τὴν ἐλευσίαν αὐτῶν κολακείαν καὶ ταπεινώσιν. Οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰ μὴ εἰς ληστείας καὶ δηώσεις. Οἱ Σπαρτιαῖται περιέπεσαν εἰς χειράς διαφόρων τυράννων. Καὶ οὐδ' ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία ἤδύνατο πλέον νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα» (Γεν. Ἱστορία, παλ. ἐκδ., τ. Α', σ. 347, ὑποσ. **).

2. Th. Mommsen, ὁ.π., σ. 324.

3. Κ. Παπαρρηγόπουλος «Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθνος», ἐκδ. 1955, τ. Β', σ. 267.

4. Ὁ Mommsen τὸν χαρακτηρίζει σὰν ἓνα ἐκ τῶν δικαιοτέρων πολέμων ἐξ ὧν ἔκαμε ἡ Ρώμη (ὁ.π., σ. 346).

5. Πλούταρχος «Φλαμινῖος» V.

6. Ὑπάρχουν διαφωνίες σχετικὰ μὲ τὸ ἂν ὑπῆρχε μακρόπνοο ρωμαϊκὸ σχέδιο γιὰ τὴν κατάκτηση τῶν μεσογειακῶν χωρῶν ἢ ἂν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἐπῆλθε συμπτωματικὰ. Ὁ Σπ. Λάμπρος (ὁ.π., σ. 680), ὁ V. Duguy (ὁ.π., σ. 252 ἐπ.), ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος (Γεν. Ἱστ., τ. Α', σ. 352), πιστεύουν ὅτι ὑπῆρχε σχέδιο. Ὁ W. Durant ἀντίθετα ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ρωμ. αὐτοκρατορία ἐμεγεθύνετο ὄχι τόσο ἀπὸ συνειδητῶν σχεδίων, ὅσον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν περιστάσεων» (ὁ.π., σ. 109). Ὁ Th. Mommsen σημειώνει : «πολλάκις ἐλέχθη ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Δύσεως, ἐσκέφθησαν δῆθεν νὰ καθυποτάξουν καὶ τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἀμβλεία ἀκρισία» (ὁ.π., σ. 344). Τέλος ὁ W. Tarn παρατηρεῖ : «εἶναι ἄγνωστο ἂν οἱ Ρωμαῖοι σκέφτηκαν ἀπ' ἀρχῆς νὰ κατακτήσουν ὅλη τὴ μεσογειακὴ λεκάνη καὶ τότε τοὺς ἤρθε αὕτη ἡ ἰδέα» (Ἱστ. Πολιτισμοῦ, ἐκδ. Πανεπιστημίου Ὁξφόρδης, τ. Α', σ. 230).

7. Σπ. Λάμπρος, ὁ.π., τ. Β', σ. 680.

8. Πλούταρχος «Φλαμινῖος» IV.

9. W. Durant, ὁ.π., σ. 107—110.

10. Πλούταρχος «Φλαμινῖος» X.

11. Τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν Ἑλλήνων περιγράφει ὁ Πλούταρχος : «Κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἔχῳρει μέχρι θαλάσσης, ὄρθον δὲ ἀνεστήκει τὸ θέατρον... ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δεξιῶσασθαι καὶ προσειπεῖν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον. Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος ὤφθη τότε. Κόρακες γὰρ ὑπερπετόμενοι κατὰ τύχην, ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. Αἰτία δὲ ἡ τοῦ ἀέρος ρῆξις» (Φλαμινῖος, X—XVI). Σχετικὰ γράφουν : Πολύβιος, XVII, 28—29, Σπ. Λάμπρος, ὁ.π., σ. 687, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθνος, τ. Β', σ. 270 καὶ Γεν. Ἱστ., τ. Α', σ. 352—3, ὅπου σημειώνει : «ἐκλαυσε δέ, ὦ τῆς τελειότητος τῆς πανουργίας ! καὶ ὁ Φλαμινῖος αὐτός». Μόνον ὁ φιλορωμαῖος Mommsen (ὁ.π., σ. 342) θεωρεῖ τὴν ἀπόφαση τῆς συγκλήτου περὶ παροχῆς «ἐλευθερίας» εἰλικρινῆ καὶ τὴν χαρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰλικρινῆ ἐπίσης.

12. Σπ. Λάμπρος, ὁ.π., σ. 688. Ἐνδιαφέρουσες εἶναι καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ M. Cary (ὁ.π., σ. 271) γιὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Ρωμαίων.

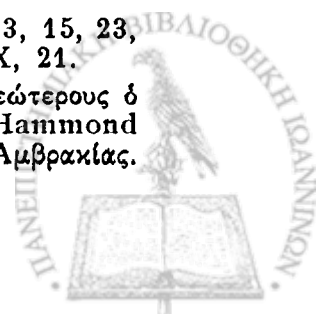
13. Φ. Βερτολίνι, ὁ.π., σ. 320 ἐπ.

14. Τὸ 192 π.Χ. ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ρωμαίων ἦταν ὁ Ac. Glabrio. Βλ. M. Cary, ὁ.π., σ. 272.

15. Βλ. Ν. Παπακώστα «Ἡπειρωτικά», 1967, τ. Α', σ. 32, Ἀππιανῶ XVII, Λίβιου XXXVIII, Πολύβιου XXII, 8, Th. Mommsen, ὁ.π., σ. 419.

16. Γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ ρωμαιοαιτωλικοῦ πολέμου, βλ. Πολύβιο XXII, 8, 13, 15, 23, Λίβιο XXI, 34—5, XXXVII, 48—50, XXXVIII, 3—9, Πολύβιο ΣΤ', Ζωναρά IX, 21.

17. Ἀπὸ τὸν Πολύβιο πῆρε πολλά στοιχεῖα καὶ ὁ Λίβιος. Καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους ὁ W. Leake (Travels in Northern Greece, London, 1835) καὶ ὁ N. G. L. Hammond (Epirus, Oxford, 1967). Ὁ ποιητὴς Ennius ἔγραψε ἐπίσης γιὰ τὴ μάχη τῆς Ἀμβρακίας.

η αυτονομία, η ακμή
και το προδανατιο άγχος
της Αμβρακίας

Στους προκλασικούς και κλασικούς χρόνους, η Αμβρακία ήταν μιά άπο τις
ελεύθερες και αυτόνομες έλληνικές πολιτείες. Όταν άργότερα ο Μακεδόνας βασι-

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

λιάς Φίλιππος Β' ἄρχισε νὰ κυριαρχῆ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ νὰ πιέζῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐνωθοῦν κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχηγία του, φυσικὸ ἦταν—σύμφωνα μὲ τὴν τότε ἀντίληψη περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας—ἡ Ἀμβρακία νὰ συνταχθῆ μὲ τὶς ἄλλες πόλεις, στὸν κοινὸ «ἐθνικὸ» ἀγῶνα ἐναντίον του(1).

Μετὰ τὴ νίκη τῶν Μακεδόνων στὴ Χαϊρώνεια (338 π.Χ.), ὁ Φίλιππος, ἂν καὶ ἀναγνώρισε τὴν αὐτονομία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, κατ' ἐξαίρεση ἐγκατέστησε μακεδονικὲς φρουρὰς στὴν Ἀμβρακία, στὴ Θήβα, στὴν Κόρινθο καὶ στὴν Χαλκίδα. Τὴν φρουρὰ αὐτὴ οἱ Ἀμβρακιῶτες τὴν ἐδιώξαν δυὸ χρόνια ἀργότερα, μόλις μαθεύτηκε πὼς ὁ Φίλιππος δολοφονήθηκε(2).

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, γιὸς τοῦ Φιλίππου Β', συγχώρησε τοὺς Ἀμβρακιῶτες γιὰ τὴν ἐχθρική πρὸς τοὺς Μακεδόνες στάση τους καὶ ἀναγνώρισε στὸ Ἀμφικτιονικὸ συνέδριο τὴν αὐτονομία τῆς Ἀμβρακίας(3). Οἱ διάδοχοί του ὅμως ξανάστειλαν φρουρὰ στὴν Ἀμβρακία, πού ἀποχώρησε λίγο πρὶν καταλάβῃ τὴν πόλη ὁ Πύρρος, ὁ βασιλιάς τῶν Μολοσσῶν, τὸ 295 π.Χ.(4).

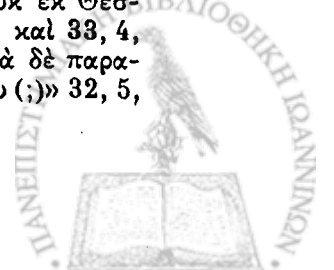
Ὁ Πύρρος ἔκανε τὴν Ἀμβρακία πρωτεύουσά του, τὴν στόλισε μὲ ἀνάκτορα (Πύρρειο), ναοὺς, ἀγάλματα, ἐπιγραφές. Καὶ παρέμεινε ἡ Ἀμβρακία πρωτεύουσα τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ σὲ μεγάλη ἀκμῆ, σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Βασιλείου(5).

Μὲ τὴ δολοφονία τῆς τελευταίας βασίλισσας, τῆς Λαοδάμειας(6), στὸ νὰ τῆς Ἀρτέμιδας Ἡγεμόνης στὴν Ἀμβρακία, καταλύθηκε ἡ Ἡπειρωτικὴ Βασιλεία (234—3 π.Χ.) καὶ ἰδρύθηκε ἡ Ἡπειρωτικὴ Συμπολιτεία, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Κοινὸν τῶν Ἡπειρωτῶν», πού στὰ πρῶτα τῆς βήματα ἀντιμετώπισε ταραχές καὶ ἀναρχία(7), δὲν ἄργησε ὅμως νὰ γίνῃ ἓνας ἀρκετὰ πειθαρχημένος συνασπισμὸς πόλεων. Αὐτὸ τὸ νέο Ἡπειρωτικὸ κράτος δὲν κατάφερε νὰ περιλάβῃ στὴν ἐξουσία του ὅλη τὴν Ἡπειρο. Ἡ Ἀθαμανία ἀποσπᾶστηκε(8) καὶ ἐπανεφέρε στὴν ἐξουσία τὴν παλιά τῆς βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἡ Ἀμβρακία ἀνεξαρτοποιήθηκε κι' αὐτὴ(9).

Ἀπὸ τὸ 234 μέχρι τὸ 189 π.Χ., ἡ Ἀμβρακία ζεῖ μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἀγωνίας καὶ ἄγχους. Εἶναι τὸ προθανάτιο ἄγχος τῆς. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ διασώσῃ τὴ νεόκοπη αὐτονομία τῆς, μάχεται ἐναντίον ὅλων ἐκείνων πού σήκωσαν ἀπάνω τῆς κατακτητικὸ βλέμμα(10), ἐναντίον τῶν Ἡπειρωτῶν, τῶν Μακεδόνων—πού μὲ βασιλιά τους τὸν Φίλιππο Ε' τὴν πολιόρκησαν(11)—, τῶν Αἰτωλῶν καὶ τέλος τῶν Ρωμαίων.

Στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῆς αὐτοῦς, ἡ Ἀμβρακία βρέθηκε σύμμαχος τῶν Αἰτωλῶν. Στὸν ρωμαιοαιτωλικὸ πόλεμο (192—189 π.Χ.), συνταύτισε τὴν τύχη τῆς μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἄρχισαν νὰ πιέζουν τοὺς Αἰτωλοὺς ἀπὸ τὴ Φωκίδα κι' ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, μαζὺ μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀντιπροσώπους πού πῆγαν στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἀξιοπρεπεῖς ὅρους εἰρήνης, πῆγε καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀμβρακίας(12). Ἀλλὰ οἱ πρεσβεῖες δὲν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, γιὰ τὸ οἱ Ρωμαῖοι ἤθελαν νὰ ἡσυχάσουν ἀπὸ τοὺς ὑπερόπτες(13) Αἰτωλοὺς. Ὁ τελευταῖος ἀπεσταλμένος τῶν Αἰτωλῶν ἔφτασε μονάχα μέχρι τὴ Λευκάδα. Ἐκεῖ πληροφορήθηκε πὼς ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς μὲ τὸν ὑπάτο Μάρκο Φούλβιο Νοβιλίωρα πλησίαζε στὴν Ἀμβρακία. Οἱ Αἰτωλοὶ κι' οἱ Ἀμβρακιῶτες ὀχυρώθηκαν μέσα στὴν πόλη. Οἱ Ρωμαῖοι τοὺς πολιόρκησαν. Καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα μάχη τῆς Ἀμβρακίας ἄρχισε(14).

1. Βλ. Δημοσθένους «Περὶ τοῦ στεφάνου» 244, 6, ὅπου «οὐδαμοῦ πάποθ' ὅποι πρεσβευτῆς ἐπέμφθη ὑφ' ὑμῶν ἐγώ, ἡττηθεὶς ἀπῆλθον τῶν παρὰ Φιλίππου πρέσβων, οὐκ ἐκ Θεσσαλίας, οὐκ ἐξ Ἀμβρακίας...», «Γ' Φιλίππικόν» 27, 7, ὅπου «ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν» καὶ 33, 4, ὅπου «οὐ Κορινθίων ἐπ' Ἀμβρακίαν ἐλήλυθε;», «Δ' Φιλίππικόν» 10, 1, ὅπου «πολλὰ δὲ παραλείπω, Φεράς, τὴν ἐπ' Ἀμβρακίαν ὁδόν, τὰς ἐν Ἡλιδι σφαγὰς», «Περὶ Ἀλλονήσου(;)» 32, 5, ὅπου «ἐπὶ δ' Ἀμβρακίαν στρατεύεται».

2. Βλ. G. Droysen «Ίστορία Μακεδ. Ἑλληνισμοῦ», Ἀθήναι, 1903, τ. Γ', σ. 126 καὶ Μιχ. Περάνθη «Ἀμβρακία», Ἀθήναι, 1954, σ. 78.

3. Βλ. G. Droysen, ὅ.π., σ. 131, Σωκρ. Παντούλα «Σύντομος ἱστορία τῆς Ἀμβρακίας» στὸ περ. «Σκουφᾶς», τχ. 23—24, σ. 61. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶπε ὅτι οἱ Ἀμβρακιῶτες τὸν πρόλαβαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπόκτηση τῆς αὐτονομίας των.

4. Ἡ μακεδονικὴ φρουρὰ ἀπεχώρησε ὕστερα ἀπὸ συμφωνία τοῦ Πύρρου μὲ τὸν δι-εκδικητὴ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου Ἀλέξανδρο (γιὸ τοῦ Κασσάνδρου), ὅτι ὁ Πύρρος θὰ τὸν βοηθήσῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀντιπάτρου, μὲ ἀντάλλαγμα τὴν παράδοση τῆς Ἀμβρακίας. Βλ. Droysen, ὅ.π., τ. II, σ. 630, Μιχ. Περάνθη, ὅ.π., σ. 103 καὶ 121.

5. Βλ. Μιχ. Περάνθη, ὅ.π., σ. 121, 151, 166—7. Γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας στὴ Φοινίκη, γιὰ μικρὸ διάστημα, βλ. Μ. Περάνθη, ὅ.π., σ. 186.

6. Κατὰ τὸν Πausanias (Μεσσ. IV, 35, 3) δὲν δολοφονήθηκε, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν εἶχε τέκνα «ὡς τελευτᾶν ἐμελλεν, ἐπιτρέπει τῷ Δήμῳ τὰ πράγματα». Πολλοὶ συγγραφεῖς τὴν γράφουν Δηϊδάμεια, ἴσως ἀπὸ σύγχυση μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Πύρρου τοῦ μεγάλου. Βλ. Μ. Περάνθη, ὅ.π., σ. 53 καὶ 187, Droysen, ὅ.π., τ. III, σ. 27, Διόδωρο Σικελ. XIX, 35, 5.

7. Βλ. Pausanias, IV, 35, 3, ὅπου «Τὰ δὲ ἄλλα ὁ δῆμος ὕβριζε καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν ἐν ἀρχαῖς ὑπερεώρων». Γιὰ τὴν ἡπειρ. συμπολιτεία βλ. Σερ. Ξενοπούλου (συμπληρώσεις Γιάννη Τσοῦτσινου) «Δοκίμιον περὶ Ἀρτης», ἐκδ. 1962, σ. 64, σημ. 61—65, Γιάγκα «Ἰστ. Θεσπρωτῶν», σ. 59, Μ. Περάνθη, ὅ.π., σ. 187, Μιχ. Δένδια «Ἰστ. Ἀρχ. Ἠπειροῦ», εἰς τχ. «Ἠπειρος», 1952, σ. 26, Κορδάτου «Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλάδος», τ. Γ', σ. 425, Λίβιο XXIX, 12, Πόλυβιο XVI, 27, 4 καὶ XXXII, 12 καὶ 118, Gilbert «Griech. Staatsalter» I, 44, Niese «Gesch. des griech. und Maced. Staten» II, 267, Gollitz «Dialektinchr» 1334 ἐπ., Dittenberger Syll. 291, Droysen, ὅ.π., τ. Γ', σ. 27 ἐπ., N. Hammond «Epirus», 1967, σ. 557—600.

8. Βλ. G. Droysen, ὅ.π., τ. III, σ. 27 ἐπ., Μ. Δένδια, ὅ.π., σ. 26.

9. Βλ. Μ. Δένδια, ὅ.π., σ. 26 καὶ 29. Οἱ ἄρχοντες τῆς Ἀμβρακίας αὐτῆς τῆς ἐποχῆς λεγόνταν «πολέμαρχοι». Βλ. Γιάννη Μηλιάδη «Ἀμβρακίας τάφοι» στὸ «Ἀρχαιολ. Δελτίο», 1926, σ. 63—77.

10. Βλ. Πόλυβιο IV, 61—63, ὅπου περιγράφεται ἡ πολιορκία τῆς Ἀμβρακίας ἀπὸ τὸν Φίλιππο Ε', καθὼς καὶ ἡ πολιορκία τοῦ ναυτικοῦ ὄχρου τῆς, τοῦ Ἀμβρακα (Φειδόκαστρο), τὸν ὁποῖο κατέλαβε ὕστερα ἀπὸ σαράντα μέρες καὶ τὸν παρέδωσε στοὺς Ἠπειρώτες.

Ὁ Ἀππιανὸς (βιβλ. Θ', II) γράφει γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἀμβρακίας ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς: «μεθ' ὧν—δηλ. ρωμαϊκῶν ἐνισχύσεων—οἱ Αἰτωλοὶ κατέλαβον τὴν Ἀμβρακίαν, ἣν οὐ πολὺ ὕστερον αὐτῶν ἀποπλευσάντων Φίλιππος ἀνέλαβεν».

Καὶ ὁ Στράβων (Γεωγρ. κεφ. Ζ', 6) γράφει: «Μακεδόνες δ' ὕστερον καὶ Ρωμαῖοι καὶ ταύτην—τὴν Ἀμβρακίαν—κατεπόνησαν τοῖς συνεχέσι πολέμοις διὰ τὴν ἀπειθειαν».

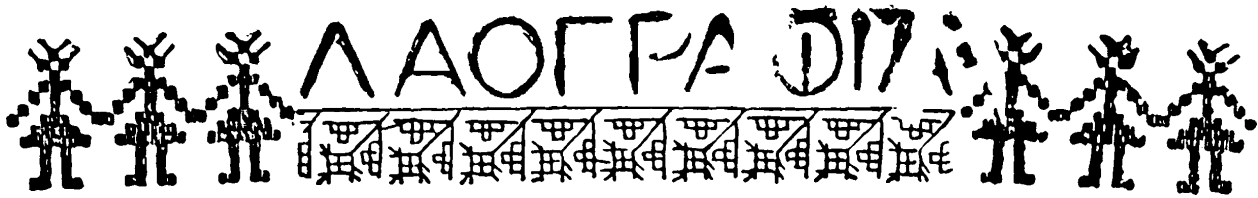
11. Ἡ πολιορκία αὐτὴ ἐγίνε ἀπὸ τὸν Φίλιππο τὸν Ε' (ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, σημ. 10), τὸ 219 π.Χ., καὶ τὴν περιγράφει ὁ Πόλυβιος (IV, 61—63). Λαθεμένα λοιπὸν ὁ Σωκρ. Παντούλας στὴ «Σύντομη ἱστορία τῆς Ἀμβρακίας» (βλ. περ. «Σκουφᾶς», τχ. 23—24, σ. 61) τὴν ἐκλαμβάνει ὡς πολιορκία πού ἐγίνε τὸ 338 π.Χ. ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β'. Προφανῶς παρὰ σύρθηκε ἀπὸ τὸν Γερ. Καψάλη (βλ. λέξη Ἀμβρακία, στὴ Μεγ. Ἑγκυκλ. «Πυρσοῦ», τ. Δ', 195). Καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος (ὅ.π., τ. Β', σ. 660) ἐκ παραδρομῆς γράφει ὅτι ὁ Φίλιππος Ε' κατέλαβε τὴν Ἀμβρακία, ἐνῶ κατέλαβε μόνον τὸν Ἀμβρακα.

12. Ὁ ἀμβρακιώτης ἀντιπρόσωπος λεγόταν Ἀλυπος (βλ. Μ. Περάνθη, ὅ.π., 191).

13. Βλ. Λίβιο XXXV, 32—3 καὶ Ἀππιανὸ «Συρ.» 21, οἱ ὁποῖοι παραθέτουν τὴν ἀπάντηση τοῦ Αἰτωλοῦ Δαμόκριτου στὸν Φλαμινῖνο, ὅτι ὁ αἰτωλικὸς στρατὸς θὰ στρατοπεδεύσῃ στὶς ὄχθες τοῦ Τίβερι. Βλ. καὶ Μ. Cary, ὅ.π., τ. I, σ. 673.

14. Βλ. σημείωση 17 προηγουμένου κεφαλαίου.

ΣΩΚΡΑΤΗ Γ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, Δημ/λου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΞΗΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ*

VI. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Κάθε οικογένεια («φамπλιά») άπετελείτο από «πολλούς νομάτους ή ψυχομέρτια» (άτομα). Μὲ τὸ χωρίσμα τῶν ἀδελφῶν, ἢ μιὰ οἰκογένεια ἐγένετο πολλές. Οἱ ἀδελφοὶ «τραβοῦσαν τὴν ἄκρη τους» μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων των ἢ ἐξ αἰτίας κάποιας ἀνυπάκουης νύφης «ποὺ ἀντιλογοῦσε στὴν πεθερά της».

Ἄρχηγός τῆς οἰκογενείας ἦταν ὁ «γέρος» μὲ σύμβουλόν του τὴν «γριά» του. Συνέχειαν τούτων ἀπετέλουν ὁ πρωτότοκος υἱὸς καὶ ἡ σύζυγός του. Ἡ νύφη ἢ ὁ γαμβρὸς τὸν πεθερὸ τὸν λένε πατέρα, τὴν πεθερὰ μάνα. Τὰ πεθερικά τοὺς μιλοῦν «μὲ τὸ ὄνομά τους». Ὁ σύζυγος τὴν σύζυγόν του τὴν λέγει «γυναῖκα» ἢ ἴδια δὲ τὸν σύζυγόν της «άντρα». Ἦτο ντροπὴ νὰ συνομιλῇ κάποιος μὲ τὴν σύζυγόν του δημοσίως ἢ στὴ «στράτα» (στὸ δρόμο), νὰ προπορεύεται ἢ σύζυγος. Τὰ παιδιά τὸν πατέρα τὸν ἔλεγαν πατέρα ἢ τάτα καὶ τὴν μητέρα τους μάνα. Τὸ πάπο, παπούλη, τὴν γιαγιά, βάβω, τὸν θεῖο, μάρμπα τὴν θεία, θειάκο. Οἱ γυναῖκες οἱ ὁποῖες ἔχουν συζύγους των ἀδελφούς, λέγονται συνυφάδες, ἐνῶ οἱ ἄρρενες οἱ ὁποῖοι ἔχουν συζύγους των δύο ἀδελφές λέγονται μπατζιανάκηδες. Ἡ συμπεθερά (μητέρα τῆς νύφης) δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπισκέπτεται τὴν κόρη της συνεχῶς, διότι ἦτο δυνατὸν νὰ τῆς βάλῃ «σουφλάκια» (διχόνια). Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἐτιμωροῦντο διὰ ραβδισμού καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ παρίστανται εἰς τὰ συμπόσια. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐκάθοντο εἰς τὸν γυναικωνίτη. Ἡ κόρη ἀκούει εἰς τὸ βαπτιστικὸ της ὄνομα, ἢ ὑπανδρῆ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου της π.χ. Νίκαινα, Σωκράταινα, Γιώργαινα κ.λ.π. Ἡ ζωὴ τῶν γυναικῶν παλαιότερα ἦταν σκληρὴ, διότι οἱ γυναῖκες ἦσαν ὑποχρεωμένες νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς, νὰ μεγαλώνουν τὰ τέκνα των, νὰ τακτοποιοῦν τὴν οἰκίαν των, νὰ μεταφέρουν τὰ καυσόξυλα στὴ ράχη τους, ὡς καὶ ἄλλα φορτία, σὲ ἀπίθανα μακρινὲς ἀποστάσεις, καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰ θελήματα τοῦ συζύγου των, ὁ ὁποῖος, πρᾶγμα ὄχι σπάνιον, ἐτρέφετο καὶ ἰδιαιτέρως.

Ἄδελφότητα

Οἱ ξενητεμένοι ἔχουν ἰδρύσει δύο ἀδελφότητες. Μία μὲ ἔδρα τὰ Ἰωάννινα καὶ δευτέραν εἰς Ἀθήνας. Σκοπὸς τῆς ἰδρύσεώς των ἢ ἐξύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῆς περιοχῆς.

VII. ΔΙΚΑΙΟΝ

1.—Δωρεές: ἐδώριζον περιουσιακὰ στοιχεῖα, μικρᾶς μὲν ἀξίας, διὰ προφορικοῦ λόγου. Μεγάλῃς δὲ διὰ συμβολαίων.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 189.

2.—Πώλησι: ἔθεωρεῖτο προσβολή νά πωλεῖ κανεῖς τὰ κτήματά του. Ἐάν ὅμως παρίστατο ἀνάγκη, τότε ὁ παπᾶς συνέτασσε τὸ «χαρτί» πωλητήριον). «Πουλήσεις δὲν γίνονταν παλαιότερα γιατί τότε κανεῖς δὲν ὄριζε τὰ κτήματά του, αὐτὰ ἦταν τοῦ ἀφέντη». Κατὰ τίς πωλήσεις ὁ ἀγοραστής δίδει «τὸν καπάρο» (ἓνα χρηματικὸν ποσὸν ἀνάλογον τοῦ ὕψους τῆς ἀγορᾶς). Τὸν καπάρο, ὅταν μετανοήσῃ ὁ πωλητής, ἀφοῦ παρέλθῃ χρονικὸν διάστημα 24 ὥρῶν, τὸν ἐπιστρέφει στὸν ἀγοραστή διπλὸν (ἐντὸς ὅμως τῆς προθεσμίας τῶν 24 ὥρῶν δίδει μόνον τὸ χρηματικὸν ποσὸν τὸ ὁποῖον ἔλαβε ὡς καπάρο). Ἐάν ὅμως μετανοήσῃ ὁ ἀγοραστής χάνει τὸν καπάρο.

3.—Ἐνοικίασι: ἐνοικιάζουν ἀγροτικὲς ἐκτάσεις, ὡς βοσκοτόπους, τὸ ἐνοίκιον πληρώνεται εἰς εἶδος.

4.—Μεσιτικά: Ὁ μεσίτης πληρώνεται τὰ μεσιτικὰ κατὰ τὴν συμφωνίαν. Μεσίτες ἔβαζαν ὅταν ἐπρόκειτο νά πωλήσουν ζῶα, κτήματα καὶ γιὰ τὴν τακτοποίησι μιᾶς προξενιάς (τότε ὁ μεσίτης ἐλέγετο προξενητής).

5.—Χρέοι: (μπόρτζια ἢ βερεσέδια). Ἀγόραζαν εἶδη διατροφῆς ἢ γλεντοῦσαν καὶ ἐχρεώνοντο στὸν μπακάλι (μπακάλης ἐλέγετο κάθε ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος διατηροῦσε κατάστημα).

6.—Δάνεια: Ἐδανείζοντο χρήματα, εἶδη διατροφῆς, ἐνδύματα. Γιὰ δάνεια ἀξίας «ἔκαναν χαρτί μὲ μάρτυρες καὶ ἔβαζαν καὶ ἐνέχειρα».

7.—Συμβιβασμός: Οἱ «τσακωμένοι» μὲ τὴν μεσολάβησι κάποιου τρίτου καὶ σὲ σοβαρὲς περιπτώσεις, τοῦ παπᾶ, συγχωροῦν ἀλλήλους, χαιρετιῶνται, φιλιῶνται καὶ κάνουν παρέα.

8.—Σύνορα: Πολλὲς φορές ἡ ἀλλαγὴ τῶν συνόρων δημιουργοῦσε «καυγάδες ἢ φασαρίες» καὶ ὠδηγοῦσε, ὄχι σπάνια, σὲ φόνους. Συμβαίνει στὶς «ἀδερφομοιρασιές», τὸ κτῆμα νά ἀνήκῃ σὲ ἄλλον καὶ τὰ δένδρα τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ σὲ ἄλλον ἰδιοκτήτην. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τίς πηγές. Ἄν οἱ κλῶνοι κάποιου δένδρου εὐρίσκονται πάνω ἀπὸ ξένη ἰδιοκτησία οἱ καρποὶ τους ἀνήκουν στὸν ἰδιοκτήτη τοῦ κτήματος ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐκτείνονται οἱ κλῶνοι.

9.—Σημάδια: Γιὰ νά μὴν μπερδεύουν τὰ ζῶα τους βάνουν «σημάδια» (π.χ. ἄλλος τοὺς κόβει τὸ αὐτὶ ἢ τὴν οὐρά, ἄλλος τὰ χρωματίζει σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ σώματός των κ.λ.π.).

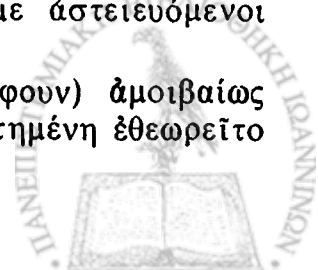
10.—Μέθη: «Εἶδ' ὁ ζουρλὸς τὸν μεθυσμένο κι ἀναμέρισε». Ὁ «μπέκρουλας» (μεθυσμένος) δὲν τιμᾶται παρ' οὐδενός,

11.—Ζωοκλοπή: Παλαιότερα ἔθεωρεῖτο ὡς ἐνδειξις παλληκαρισμοῦ, διὰ τοῦτο δὲ «ὁποῖος δὲν ἦταν κλέφτης ἦταν χειρότερος ἀπὸ γυναῖκα».

12.—Φόνος: Ὁ «φονιάς» ἦτο ἀπόβλητος τῆς κοινωνίας ὅταν ἐφόνευε ξένον ἢ ἄνευ αἰτίας. Δὲν ἔθεωρεῖτο ὅμως κακὸν νά φονεύσῃ κάποιος τὸν φονέα συγγενοῦς του ἢ τὸν διαφθορέα τῆς ἀδελφῆς του ἢ τῆς κόρης του, τὸν κλέφτη κατὰ τὴν ὥρα κατὰ τὴν ὁποία διέπραττε τὸ ἀδίκημα, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἄπιστον σύζυγον.

13.—Διαπόμπευσις: Ἡ ἔγκυος (ιδίως ἢ παντρεμένη) «ποῦ ντρόπιαζε τὸν ἄντρα της καὶ τάχε πλακάκια μὲ ἄλλον καὶ γκαστρώνονταν» ἔπρεπε νά τιμωρηθῇ παραδειγματικῶς. Τῆς φοροῦσαν λοιπὸν ἄσεμνα ροῦχα, τὴν ἔβαζαν καβάλλα σὲ ἓνα γαϊδούρι καὶ τὴν γύριζαν σὲ διάφορα μέρη «γιὰ νά τὴν δοῦν καὶ βάλουν μυαλὸ οἱ ἄλλες». Σήμερα δὲ λέμε ἀστειευόμενοι «εἴμαστε γιὰ τὸν γαῖδαρο καβάλλα».

14.—Διάλυσις ἀρρυβῶνων: «πετοῦν» (ἐπιστρέφουν) ἀμοιβαίως τὰ δῶρα, ἢ δὲ ἀρραβωνιαστικιά καὶ τὸ δαχτυλίδι. Ἡ παρατημένη ἔθεωρεῖτο καὶ ντροπιασμένη.

15.—Κληρονομίες: Τους γονεῖς κληρονομοῦν ἐξίσου τὰ τέκνα καὶ ὁ σύζυγος, ἐφ' ὅσον ἀπέκτησε μ' αὐτὴν τέκνα. Ἐὰν δὲν ἀπέκτησε τέκνα, ἢ προῖκα ἐπιστρέφεται στοὺς κληρονόμους τοῦ πατρὸς της. Ὁ κατέχων περιουσίαν δύναται νὰ τὴν διαθέσῃ κατ' ἐπιθυμίαν, ἀφοῦ πρῶτα «βγάλῃ τὸ ἀντρομοῖρι τῆς συζύγου του καὶ ἀφοῦ δώσῃ στὰ τέκνα του ἕνα σπιτότοπο καὶ ἕνα λαχίδι χωράφι στὸ κοθένα, ἴσια νὰ κἀνῃ ἕνα κῆπο». Ἔτσι τὰ παιδιὰ γίνονται «ἀπόπαιδα». Τὸν πατέρα κληρονομοῦν τὰ τέκνα καὶ ἡ σύζυγος, «παίρνουν μερίδιο καὶ οἱ ἄκληρες χῆρες καὶ οἱ τσιοῦπρες τοῦ μακαρίτη, ἂν δὲν ξεπροικιώθηκαν μὲ χαρτιὰ καὶ μαρτυρίες», τὸ ἀντρομοῖρι ἢ γυναικα ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸ διαθέσῃ σ' ὅποιονδῆποτε καὶ σὲ ἄτομον ἀκόμη ἐκτὸς τῆς συγγενείας της, ἀφοῦ ἐκεῖνος ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσι νὰ τὴν «γεροκομήσῃ».

16.—Ὅταν κάποιος ἀνήλικος ἄτομος ὑποπέσῃ σὲ παράπτωμα τιμωρεῖται ὁ κηδεμὼν του.

17.—Τὸν ὑποπτον κακῆς πράξεως, κλεψιάς κυρίως, διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσουν νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πρᾶξιν του, τὸν ἐγύμνωναν, τὸν ἄλειφαν μὲ μέλι καὶ «τὸν ἔβαζαν στὸν ἥλιο».

18.—Ἀποπομπή: Ὅσοι κατ' ἐπανάληψιν διέπραττον ἀδικήματα εἰς βάρος τῶν ἄλλων «ἀποπέμπονταν» (ἐξαναγκάζονταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπο τους). Ἐὰν οἱ ἴδιοι δὲν τὸ ἀπεφάσιζον, τοὺς ἐξεδίωκον διὰ τῆς βίας.

VIII. ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ κ.λ.π.

1.—Χαιρετισμοί: «Χαιρετιῶνται διὰ τοῦ λόγου: καλ' ἡμέρα, καλ' σπέρα - τί γένεσαι—γεία σου» καὶ διὰ χειραψίας μὲ ἄτομα μὲ τὰ ὅποια σπανίως συναντῶνται. Ἐὰν εἶναι συγγενεῖς φιλοῦνται καὶ φιλοῦν τὸ χέρι: στοὺς ἡλικιωμένους, τοὺς παπάδες, τοὺς δασκάλους, τὶς παπαδιές, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς νουνούς.

2.—Εὐχές: Εὐχονται εἰς περίπτωσιν καλοῦ γεγονότος τὸ καλλίτερον, εἰς περίπτωσιν δὲ κακοῦ γεγονότος νὰ ἐπανορθωθῇ αὐτό.

3.—Ἀπευχές: Ὅταν κάποιος εἰπῇ κακὸ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τοῦ λέμε: «κουνήσου ἀπ' τῆ θέσι σου». Συνηθισμένες ἐπίσης εἶναι καὶ οἱ φράσεις: «ἔξ' ἀπὸ δῶ» καὶ «μακρὰ ἀπὸ δῶ» προκειμένου περὶ δαιμόνων.

4.—Κατάρεις—ὀργές: «Πιάνουν» (εἶναι φοβερές) οἱ κατάρεις ὅσων ἔχουν γεννηθῆ τὸ Σάββατο, τοῦ νουνοῦ καὶ τῶν γονέων: «μωρὴ κατάρει γονικιά ποῦ ἦσαν κι ἦρθες τώρα ἢ μωρὴ κατάρει γονικιά τὶς πέτρες ξερριζώνης». Οἱ κατάρεις συνοδεύονται μὲ κινήσεις τῶν χειρῶν, μὲ φτυσίματα στὶς παλάμες, μὲ «μοῦντζες», μὲ χτυπήματα τοῦ πισινοῦ κ.λ.π.

—Κακιά ὀργή.

—Κακιά ἀστραπή.

—Κακὸ σπυρὶ (ὁ καρκίνος).

—Νά μὴν τὸν βρῆ ὁ χρόνος κ.λ.π.

5.—Ἀφορισμός: «Ἀφορεσμένος, ἀσώρετος κι ἄλειωτος». Ὅταν κάποιος κατ' ἐξακολούθησιν διέπραττε τὸ κακὸ, ἐζητεῖτο ἀπὸ τὸν Δεσπότη τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἀφορισμὸς του καὶ τὸ «ἄφ' ὀροχάρτ'». Ἡ γενιὰ τοῦ ἀφορισμένου «ξεκληρίζονταν». Διὰ νὰ συγχωρεθῆ ὁ ἀφορισμένος καὶ νὰ χαλάσῃ τὸ «ἄφ' ὀροχάρτ'» ἔπρεπε νὰ ἀλλάξῃ ὁ ἴδιος ζωὴ καὶ νὰ ζητήσῃ δημοσίως συγχώρεσι.

6.—Ἀνάθεμα: Ἐὰν δὲν ἀπεκαλύπτετο ὁ διαπράξας σοβαρὸν τι ἀδίκημα, οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητος συγκεντρωμένοι εἰς τὸν ναὸν τῆς Κυρια-

κῆ μετὰ τὴν θεία λειτουργίαν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν παπᾶ τῆς ἐνορίας τοὺς ἔλεγον ὅλοι μαζί: «τ' ἀνάθεμα νὰ ἔχη ὅποιος ἔκλεψε (π.χ. τίς κότες το Γάκη)» ἐν συνεχείᾳ δὲ «τ' ἀνάθεμα καὶ τὴν ὀργή». Ὁ Θεὸς τιμωροῦσε πάντα «τὸν ἀμαρτωλὸ καὶ τὸν ἀναθεματισμένον» γιατί «Βοή λαοῦ ὀργὴ Θεοῦ».

7.—Μαῦρα κεριά: Ὁ ἀδικηθεὶς, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀναθεματισμοῦ, γύριζε ἀνάποδα τὴν πυροστιὰ καὶ ἀναβεστά πόδια τῆς τρία μαδρα κεριά λέγοντας: «ὅπως λυώνει τὸ κερὶ ἔτσι νὰ λυώση, Παναΐα μου».

8.—Λιθοσουριά: «Ἰὰ νὰ ξεπατωθῆ (νὰ ἀφανισθῆ αὐτὸς καὶ ἡ γενιά του) ὁ κακός, τοῦ ἔκαναν λιθοσουριά. Συγκεντρώνονταν πάλι ὄλο τὸ χωριὸ σὲ μιὰ τοποθεσία, ἀπὸ τὴν ὁποία ὑποχρεωτικῶς περνοῦσαν καὶ ξένοι, κυρίως σὲ σταυροδρόμι, καὶ ὑφοῦ «ὄνομάτιζαν» (ἔλεγον τὸ ὄνομα τοῦ κακοῦ) ἔρριχναν τὴν πρώτη πέτρα (ἀπὸ μιὰ ὁ κάθε ἕνας) λέγοντας «κακὴ ξεπατωμάρα» (τοῦ τάδε). Ἔτσι ἤρχιζε νὰ δημιουργεῖται ὁ σωρός. Ὅποιος περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ ἦτο ἠθικῶς ὑποχρεωμένος νὰ ρίξῃ κι αὐτὸς μιὰ πέτρα καὶ νὰ πῆ «νὰ βαραίνῃ τὴν ψυχὴ του». Ἄν δὲν ἔρριχνε, τότε ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ θὰ ξεσποῦσε ἐπάνω του.

9.—Ὁρκος: Θεσμὸς ἱερός. Ὁ ἐπίορκος ἐτιμωρεῖτο παρὰ τοῦ Θεοῦ. «Μὰ τὸ Σταυρό, μὰ τὴν Παναΐα, φιλω Σταυρό κ.λ.π.». Ὁρκίζοντο καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

10.—Βλασφημίες καὶ ὕβρεις: «Βλαστήμια καὶ βρισιές». Βλασφημοῦν, ἐλάχιστοι βέβαια, τὰ θεῖα, τὴν οἰκογένεια κ.λ.π., προτάσσοντες τὴν λέξιν «γαμ.» ἢ ἀποκαλοῦν τὸν συνάνθρωπόν τους (γομάρι, παλιοτόμαρο, παλιοτενεκέ, χτηκιάρη, βρῶμα κ.λ.π.). Ἐξ αἰτίας τῶν ὕβρεων πολλάκις ἐγίνοντο καὶ φόνου.

Δ. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ι. ΑΓΙΟΙ

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς εἶναι ὅλοι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ πολὺ «θεοφοβούμενοι ἢ θεοσεβούμενοι». Ὁ σεβασμὸς τῶν πρὸς τὰ θεῖα φανερῶνεται ἀπὸ τὰ πολλὰ παρεκκλήσια τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν περιφέρειαν, τὰ πολλὰ εἰκονίσματα καὶ τὰ πλούσια μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἢ παράδοσις ἀναφέρει καὶ πολλὰ τῶν ὁποίων σώζονται καὶ σήμερον. Οἱ κάτοικοι σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ζωῆς τοὺς τάζουν στοὺς ἁγίους: «κεριά, λάδι, λειτουργίες, εἰκόνες, ἀκόμη καὶ ναούς». Ἄν κίποιος πεθάνῃ καὶ δὲν προλάβῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ τάματά του, γιὰ νὰ μὴν τοῦ βαραίνουσαν τὴν ψυχὴ του, τὰ ἐκτελοῦν οἱ ἄλλοι ποὺ ζοῦν πίσω του.

Τοὺς ἁγίους τοὺς χωρίζουν σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους.

Ὁ Ἅγιος (Πάτερ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός)

Κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ περιοδείαν πέρασε καὶ ἀπὸ τὴν Πλατανούσσα δπου μάλιστα παρέμεινε δύο ἡμέρες. Ἐστάθμευσε καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον Πλατανούσσης. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ διδασκαλία του ἦτο ἡ ἀκόλουθος: «Ἀδέρφια μου, θὰ δεθῆ ὁ κόσμος μ' ἕνα σύρμα. Θὰ πετάξουν ἄνθρωποι στὸν ἀέρα. Θὰ γίνουσαν πάλι κι ἄλλοῦ Σόδομα καὶ Γόμορα. Θὰ φάῃ ὁ ἀδερφὸς τὸν ἀδερφὸ καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα. Θὰ περπατήσουν ἄνθρωποι μὲ ξυλοτσάρουχα. Τότε θὰ ἔρθῃ καὶ τὸ τέλος μας. Ἄν πιαστοῦν ἀπὸ τὰ κεφάλια, ἔσειξ ἐδῶ νὰ μὴν φοβηθῆτε καθόλου. Ἄν πιαστοῦν δμως ἀπὸ τὰ πόδια, τότε

σ' ὄλον τὸν τόπο ποὺ βλέπετε, θὰ σωθοῦν μόνον δύο ποὺ θὰ ἀνεβοῦν πάνω στὶς «Σκοῦλες» (τοποθεσία τῆς Πλατανούσσης ἐπὶ τοῦ Ξεροβουνίου). Αὐτοί, γιὰ νὰ βροῦν ἄνθρωπο νὰ κάλημερίσουν, θὰ περπατήσουν μέρες, ἀπ' ὅπου ὁμως κι ἂν πιαστοῦν, ἐσεῖς νὰ περπατᾶτε πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τότε ποὺ θὰ πιαστοῦν, ἀλλοίμονο στὰ διάβατα, τὶς μικρομάνες καὶ τὶς μεγάλες χῶρες. Ἐσᾶς θὰ σᾶς σκλαβώσουν ἄνθρωποι ἀλλόκοτοι μὲ ἓνα κέρατο στὴν μπάλα τους. Γύρω στὴν Πόλι θὰ γίνῃ ὁ μέγας χαλασμός, θὰ κολυμπήσῃ στὸ αἷμα δαμάλι πενταῖτικο. Ἀπὸ δῶ λίγοι θὰ πᾶνε ὡς ἐκεῖ, γιὰτὶ ὁ πόλεμος θὰ τελειώσῃ ἀπότομα. Τὴν Πόλι θὰ τὴν κυριέψουν ἄλλοι λαοὶ καὶ θὰ τὴν δώσουν στὸν ἐξαδάχτυλο Κωνσταντῖνο.

Μετὰ ἀπὸ τὸ χαλασμό, ἀδέρφια μου, ὅσοι ζήσουν θὰ τρῶνε μὲ ἀσημένια χλιάρια. Ὅταν χάνεται κανεὶς, νὰ μὴν φορᾶτε μαῦρα, γιὰτὶ ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ εἶμαστε σὰν τὰ κοράκια».

Εἰς τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας του ρώτησε :

— Ποιὸς θέλει νὰ πεθάνῃ αὔριο τὸ πρωῖ γιὰ νὰ πάῃ στὸν Παράδεισο ;

— Ἐγὼ (ἀπάντησε κάποιος ἀπὸ τοὺς συγκεντρωθέντας).

— Μὲ τὴν εὐχή μου τοῦ λέγει ὁ ἅγιος.

Τὴν ἐπομένη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πράγματι πέθανε. Παρόμοιον θαῦμα τοῦ ἁγίου λένε ὅτι ἔγινε καὶ στὸ χωριὸ Ράμια Ἄρτης.

Τὸ πλῆθος, πρὶν ἀναχωρήσῃ, τοῦ φίλησε τὸ χέρι κι αὐτὸς ἔδιδε σ' ὄλους, (χωρὶς νὰ ἔχη τίποτε στὸ γαϊδουράκι του); ἀπὸ ἓνα δῶρο ἀνάλογο τῆς ἡλικίας τους. Στους γέροντας καὶ τὶς γριεὲς κομπολόγια, στὶς νέες ζωνάρια καὶ στοὺς νέους ἄσπρα μαντήλια. Ἡ μακαρίτισσα ἡ γιαγιά μου, Αἰκατερίνη Γ. Γεωργούλα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἄκουσα τὰ ὡς ἄνω, μοῦ ἔλεγε, ὅτι ἐνεθυμεῖτο τὴν ζώνην τὴν ὁποία «ὁ ἅγιος εἶχε δωρήσει στὴν πρωγιαγιά της. Τὸ βράδυ ὁ ἅγιος διενυκτέρευσε εἰς τὸν συνοικισμὸν «Στέρα» Πλατανούσσης στὴν οἰκογένεια τῶν Ἀναγνωσταίων.

Ἁγία Τριάδα Μονολιθίου

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἄφηναν τοὺς πάσχοντας ἀπὸ χρόνια νοσήματα καὶ τοὺς τρελλοὺς 40 ἡμέρες καὶ ἐγίνοντο ὑγιεῖς.

Πλάκα Μονολιθίου

1.— Ἡ τοποθεσία αὐτὴ παλαιότερα ἦτο μία δασώδης ἔκτασις, ἡ ὁποία ἀνῆκεν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Πλάκας ἐδρικομένον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωριοῦ Ραφταναῖοι Ἰωαννίνων. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτο παλαιότερα τὸ «μχοῦστ» (κέντρον συναλλαγῆς τῆς περιφερείας). Εἶχε παράλληλα «γιδοπρόβατα», τὰ ὁποῖα βοσκοῦσαν εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Μονολιθίου Πλάκα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μονολιθίου βλέποντες ὅτι ἡ ἔκτασις αὐτὴ ἦτο λίαν κατάλληλος διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδιώξουν τὰ κοπάδια τοῦ μοναστηρίου ἀπὸ αὐτὴν. Κατόπιν ἀναιμάκτου συμπλοκῆς οἱ ὑπηρετεῖς τοῦ μοναστηριοῦ πῆραν τὰ ζῶα των καὶ κατηφόρησαν πρὸς τὸ ποτάμι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μονολιθίου πρὸς ἐκφοβισμόν των, κυλοῦσαν πίσω τους πέτρες καὶ τὰ ποιμενικὰ σκεύη τῶν τσομπάνηδων τοῦ μοναστηρίου. Ὁ ἡγούμενος πληροφορηθεὶς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἔλαβε ἀνά χειρας τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ βγήκε ἔξω στὴν αὐλή, ἐναντι τῆς θέσεως Πλάκα καὶ εἶπε : «βλέπεις πῶς σοῦ κυνηγοῦν τὸ βίό σου;» Τὴν στιγμὴν δὲ ἐκείνη συνέβη τὸ ἀκόλουθο παράδοξο : ὁ οὐρανὸς στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ἄνωθεν τῆς Πλάκας, ἄνοιξε καὶ ἄρχισε νὰ πέφτῃ χαλάζι καὶ βροχὴ καὶ δημιουργήθηκε ἓνα ποτάμι τὸ ὁποῖο

ξέπλυνε τὴν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας τοῦ μοναστηρίου τόσο πολὺ ὥστε παρουσιάστηκε ἡ πλάκα (βράχος).

2.—Ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, κάποτε φιλοξένησε ἕναν Τούρκο. Αὐτὸς εἶδε τὴν παρουσία τοῦ μοναστηρίου καὶ θέλησε «νὰ τὸ τουρκέψη» (νὰ τὸ κάνη δικό του). Ὁ ἡγούμενος ἔβαλε μαζί του τὸ ἀκόλουθο στοίχημα: «Ἐὰν ἡ Παναγία κάνει τὸ θαῦμα τῆς καὶ τὸ βράδυ ἐκεῖνο τοῦ Αὐγούστου πέσει χιόνι, ὁ Τούρκος θὰ τῆς χάριζε τὰ ἄρματά του καὶ τὸ ἄλογό του, ἐὰν ὄχι, ὁ ἡγούμενος θὰ ἔπαιρνε τοὺς καλογήρους καὶ θὰ ἔφευγε. Ὁ Τούρκος κοιμήθηκε, ἐνῶ ὁ ἡγούμενος προσευχότανε ὅλη τὴν νύχτα. Τὰ ξημερώματα σκοτεινίασε ὁ οὐρανὸς καὶ πυκνὸ χιόνι γέμισε τὴν αὐλή. Ὁ Τούρκος παρ' ὄλον ὅτι νικήθηκε δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ τὸ στοίχημα. Τὸ ἄλογο ὅμως δὲν «ἔκανε στράτα καὶ τὰ ἄρματά του ἔγιναν ἀσήκωτα». Καταντροπιασμένος τὰ ἄφησε καὶ ἔφυγε.

Ἁγία Παρασκευὴ Πλατανούσσης

Στὴν τοποθεσία αὐτὴ κοιμήθηκε κάποτε ἕνας τσέλιγκας. Τὸ βράδυ εἶδε στὸν ὕπνο του τὴν Ἁγία νὰ τοῦ λήῃ: «πρὶν φύγῃς ἀπὸ αὐτοῦ νὰ μοῦ κάνῃς μιὰ ἐκκλησιά». Ὁ τσέλιγκας τὴν ἄλλη ἡμέρα ἔβαλε μαστόρους τοὺς Μανθαίους, καταγομένους ἐκ Πλατανούσσης, καὶ ἔκαναν τὸν σωζόμενον καὶ σήμερον ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἁγιος Γεώργιος Πλατανούσσης

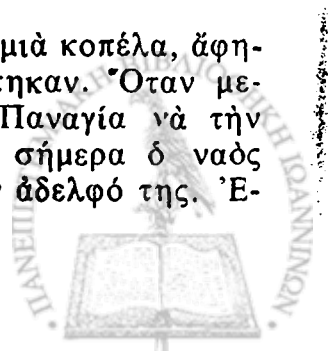
Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγίου «κάθισε» εἰς τὴν κόγχην ἑνὸς βράχου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ πλευρᾶς. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου ἀργότερα ἐκτίσθη ναὸς εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ σήμερον σωζόμενος, ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1938. Πρὸ τῆς εἰκόνας ἔκαιγε καντήλι ἀκοίμητο, τὸ ὁποῖο κρέμονταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ χάθηκε ἀμέσως μόλις τὸ «ἄγγιξε ἀνθρώπινο χέρι».

Παναγία Πλατανούσσης

Ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας μὲ ἀκοίμητο καντήλι κάθισε «μέσα σὲ κάτι βάρια» ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται τὸ ἱερόν, τοῦ ἐκ κατολισθήσεως καταστραφέντος τὸ ἔτος 1960 ναοῦ, Κοιμήσεως Θεοτόκου. Μετὰ τὴν ἀνεύρεσίν τῆς ἡ εἰκὼν ἔκαμε τὸ ἀκόλουθο θαῦμα: «κάποιος Τσίμας, πῆρε τὴν εἰκόνα καὶ τὴν πῆγε νὰ κάμῃ ναὸ ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὁ ἡμιτελής ναὸς τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου. Ἡ εἰκὼν τὴν νύκτα πῆγε ξανὰ στὴ θέσιν τῆς. Ὁ Τσίμας τὴν πῆγε καὶ πάλι εἰς τὸν τόπο τῆς ἀρεσκείας του. Ἡ εἰκὼν δὲ διὰ δευτέραν φοράν πῆγε ἐκεῖ ὅπου παρουσιάσθηκε ἀρχικὰ καὶ ἡ Παναγία τιμώρησε τὸν Τσίμα. Ὁ ναὸς κατεστράφη ὡς προανέφερα ἐκ κατολισθήσεως τὸ ἔτος 1960, ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη τῆς καταστροφῆς τὸ ἱερόν τοῦ ναοῦ. Οἱ κάτοικοι ἐστέγασαν τὴν ἁγία τράπεζάν του, ἡ ὁποία ἔμεινε ἀνέπαφος τοῦ μεγάλου κακοῦ.

Κοίμησις Θεοτόκου Καρυδέας

«Δυὸ ἀδέρφια ἀπὸ τὸ σόι τῶν Τζαραίων, ἕνα παιδί καὶ μιὰ κοπέλα, ἄφησαν τὸν τόπο τους ἀπὸ τὸν φόβο τῶν Τούρκων καὶ ξενιτεύτηκαν. Ὅταν μεγάλωσαν, ἡ κοπέλα κάποιον βράδυ εἶδε στὸ ὄνειρό της τὴν Παναγία νὰ τὴν διατάξῃ νὰ τῆς χτίσῃ ἐκκλησιά στὸν τόπο ὅπου εὐρίσκεται σήμερον ὁ ναὸς Κοιμήσεως Θεοτόκου». Τὸ ὄνειρό της ἡ κόρη τὸ εἶπε στὸν ἀδελφὸ της. Ἐ-

κεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε : «Καλὰ εἶναι Παναγίω, νὰ τὴν χτίσωμε τὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ ἐμεῖς, ὅπως ξέρεις χρήματα δὲν ἔχομε». Τὸ ἴδιο βράδυ παρουσιάστηκε καὶ πάλι ἡ Παναγία καὶ τῆς εἶπε : Γιὰ χρήματα νὰ μὴν σᾶς ἐνδιαφέρη θὰ σᾶς τὰ δώσω ἐγὼ καὶ μὲ τὸ παραπάνω». Τὰ δυὸ ἀδέρφια ἐκτέλεσαν τὴν παραγγελίαν τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ κόρη ἔγινε καλόγρια ἐκεῖ στὸ ναό, ὁ ὁποῖος σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερον καὶ εἶναι ὁ κεντρικὸς τῆς κοινότητος.

Μονὴ Ἁγίου Νικολάου Καρυδέας

Τὸ μοναστήρι ἦτο κτισμένον ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται σήμερον ὁ ναὸς Ἁγίου Νικολάου Καρυδέας καὶ εἶχε μετόχιον τὴν Θεοτόκον Πλατανούσσης. Τὸ μοναστήριον ἦτο «θαυματοργό» καὶ εἶχε μεγάλην κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν. Τὰ πολυάριθμα κοπάδια τοῦ ἔβοσκαν εἰς θέσιν Ζιάκα τῆς Πλατανούσσης. Στὸ μοναστήριον ζοῦσαν (40) καλόγηροι καὶ (40) καλογριές, οἱ ὁποῖες κατήγοντο ἐκ Καρυδέας. Τὸ γάλα ἐκ τοῦ «Λάκου τῆς Ζιάκας» ἔφθανε στὴ θέση Κλεισοῦρα Καρυδέας δι' ὑπογείου ἀγωγοῦ. Διὰ τοῦ ἀγωγοῦ δὲ τούτου συνεννοοῦντο οἱ τσοπάνηδες (καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς αὐτῶν μοναχός) μὲ τὸ μοναστήριον. Κάποτε κλέφτες λιάπηδες πήραν τὰ πρόβατα τοῦ μοναστηρίου καὶ ἐφόνευσαν τοὺς τσομπάνους. Ὅταν ἤρθε ἡ σειρὰ τοῦ καλόγηρου αὐτὸς τοὺς παρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσουν ν' ἀνεβῆ πάνω στὴ ράχη «ν' ἀγναντέψη» (νὰ παρατηρήσῃ) τὸ μοναστήρι μὲ τὸ «κιάλι» (διόπτρα) καὶ νὰ τραγουδήσῃ μὲ τὸν «τζιουρά του» (φλογέρα) ἓνα τραγούδι. Οἱ λιάπηδες σεβάσθησαν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μελλοθανάτου, τὸν ἀνέβασαν στὴν κορυφή, ἐκεῖ ποῦ ἦταν ὁ ἀγωγός, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζαν. Ὁ καλόγηρος ἀπὸ ἐκεῖ εἶδε τὴν Πόλκω καὶ τραγούδησε ἀργὰ καὶ παραπονεμένα :

*Πόλκω πὺν χτενίζεσαι πίσ' ἀπὸ τὸ σπίτι σου,
ἦρθαν μᾶς ληστέψανε πήρανε τὰ πρόβατα.
Ὅλα μᾶς τὰ πήρανε τοὺς τζιομπάνους σφάξανε!*

Ἡ Πόλκω ἀμέσως εἰδοποίησε τοὺς Παρουσαίους οἱ ὁποῖοι «ἦταν ἀνδρειωμένοι». Αὐτοὶ ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ πρόλαβαν τοὺς κακοποιοὺς εἰς θέσιν τοῦ Μονολιθίου «Μπάμπιακο». Ἐκεῖ τοὺς «κομμάτιασαν ὄλους» καὶ πήραν τὰ πρόβατα καὶ τὰ πήγαν ξανά στὸ λιβάδι τους στὴ Ζιάκα. Τὸ μοναστήρι ἐπίσης εἶχε πολλὰ ἀμπέλια, τὸ κρασί δὲ τὸ πωλοῦσε ἡ καλόγρια στὴν Κρασοπλή, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ μοναστηρίου. Τὸ μοναστήρι διαλύθηκε ὅταν κατεστράφη καὶ ἡ Κοτιτσά ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν διάλυσίν του οἱ μοναχοὶ ἔκρυσαν τοὺς θησαυροὺς του εἰς δύο σημεῖα :

—Εἰς θέσιν Θεοτόκος Πλατανούσσης. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ θησαυρὸς αὐτὸς βρίσκεται «πρὸς τὸ πηγάδι κοντὰ στὸν γκρεμὸ καὶ ἐπικοινωνεῖ δι' ὑπογείου μυστικοῦ ἀγωγοῦ μὲ τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενον ναόν. Εἶναι κλεισμένος μέσα σ' ἓνα καζάνι γεμᾶτο μὲ φίδια. Ἀλλοίμονο ὅμως στὴν περιφέρεια καὶ σ' αὐτὸν ποῦ θὰ σκάψῃ, ἂν ἀντὶ τοῦ θησαυροῦ ἀνοίξει τὸ καζάνι μὲ τὰ φίδια».

—Τὸν βασικὸν δὲ θησαυρὸν ἔκρυσαν εἰς θέσιν Ἅγιος Νικόλαος Καρυδέας «ἀνάμεσα σὲ δυὸ πετροῦλες ἐκεῖ ποῦ πρωτοβαρεῖ ὁ ἥλιος». Κατ' ἄλλην δὲ ἐκδοχὴν ἀνάμεσα σὲ δυὸ δενδράκια ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ Ἁγίας Τριάδος Πέρα Πιστιανῶν Ἄρτης καὶ κατὰ τρίτην ἐκδοχὴν, τὴν ὁποίαν παραδέχομαι καὶ ὡς πιθανωτέραν, ὁ θησαυρὸς ἐκρύβη ἐντὸς τῆς στέρνας τοῦ μοναστηρίου.

Θαύματα τοῦ μοναστηρίου

1.—Τουρκοὶ κάποτε θέλησαν νὰ λεηλατήσουν τὸ μοναστήρι καὶ παρατηροῦσαν αὐτὸ ἀπὸ τὴν θέσι «Κουτσιούκη». Οἱ μοναχοὶ ἀντιληφθέντες τὸ γεγονός καὶ θέλοντες νὰ ἐπιδείξουν δύναμιν μπῆκαν καβάλλα στὰ ἄλογά τους καὶ περιεφέροντο γύρωθεν τοῦ μοναστηρίου. Οἱ Τουρκοὶ ὁμως, κατὰ θεϊαν δύναμιν, ἔβλεπαν τὰ ἄλογα κατὰ τὴν πρώτην μὲν περιφορὰν κόκκινα κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἄσπρα. Ἐπίστευαν ὅτι ἡ δύναμις τῶν ὑπερασπιστῶν ἦτο μεγάλη καὶ παρητήθησαν τοῦ σκοποῦ των.

2.—Ἐνας Τουρκὸς κάποτε ἀνέβηκε νὰ κόψῃ ξύλα σ' ἓνα δένδρο τοῦ μοναστηρίου. Ὄταν ἔκοψε ὅσα ἤθελε, προσπάθησε νὰ κατεβῆ ἀλλὰ ἦτο ἀδύνατον. «τὸ δένδρο τὸν κρατοῦσε». Τότε δὲ κατὰ προτροπὴν ἐντοπίων χριστιανῶν «ἔταξε» στὸν ἅγιο λάδι καὶ κατέβηκε κατατρομαγμένος.

3.—Τὸ κλῆμα τοῦ μοναστηρίου πρὸ ἐτῶν ἄλλαξε χρῶμα «δίχως νὰ μπολιαστῆ».

4.—Κάποιος παρετηρήθη ἀπὸ τοὺς παλαιοχωρίτες ὅτι κατέστρεφε μὲ τὰ ζῶα του τὴν περιουσίαν τοῦ μοναστηρίου, ὅταν τὸ μοναστήρι διαλύθηκε. Αὐτὸς ὁμως δὲν ἤθελε νὰ παραδεχτῆ τὴν ἐνοχίαν του, τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶδαν ὅλοι μιὰ δική του γίδα νὰ τρώῃ ἓνα κλῆμα καὶ τοῦ εἶπαν «νὰ ἡ γίδα σου τρώῃ ἓνα κλῆμα». Αὐτὸς δὲ ἀπήντησε εἰρωνικά: «Ἄν ὁ Ἅγιος δὲν εἶναι ἄξιος νὰ φυλάξῃ τὰ κτήματά του, τί κάθεται ἐκεῖ πέρα». Ἀμέσως ὅλοι εἶδαν τὴ γίδα νὰ ἀναποδογυρίζεται καὶ τὰ κέρατά της νὰ χώνωνται μέσα στὸ χῶμα.

Στοιχεῖα

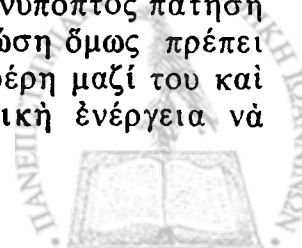
Τοὺς ναοὺς φρουροῦν διάφορα στοιχεῖα. Στὴν Πλατανούσσα αἴφνης παραδέχονται ὅτι ὑπάρχει ἓνα στὸν ἅγιο Κωνσταντῖνο καὶ ἓνα ἄλλο στὴν Θεοτόκο. Τοῦτο εἶδε πρὸ ἐτῶν ἡ Παρασκευὴ Τσίμα—Τιάπαλη ἐκ Καρυδέας. Ὅπως μοῦ διηγήθηκε ἡ ἴδια, τὸ εἶδε, πρὸ (40) ἐτῶν περίπου, ἓνα μεσημέρι κοντὰ στὸ πηγᾶδι. Ὅλοι παραδέχονται ὅτι τοῦτο κατοικεῖ στὸ ταβάνι τοῦ ναοῦ. Τὸ στοιχεῖο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου λένε ὅτι ἔχει καὶ φτερά.

Ἄνομβρία

Πρὸς τερματισμὸν τῆς ἀνομβρίας τελεῖται ὀλονύκτιος δέησις «ἀγρυνία». Σ' αὐτὴν μετέχουν οἰκειοθελῶς ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον τελεῖται ἡ ἀκολουθία.

II. ΔΑΙΜΟΝΕΣ

«Διαβόλοι—σαϊταναραῖοι—ἰσκιώματα—καλικαντζαραῖοι—ἄερικά—ὄξ' ἀπὸ δῶ». Κακὰ καὶ πονηρὰ ἀλλὰ κουτὰ πνεύματα. Παρουσιάζονται καὶ πειράζουν τοὺς ἀνθρώπους τὴν νύχτα καὶ σπανίως τὴν ἡμέρα. Χωρίζονται σ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι γυρίζουν σ' ὄλη τὴ γῆ μὲ ἀρχηγό τους τὸν Ἐωσφόρο «τὸν Κουτσό». Αὐτοὶ ποὺ γυρίζουν θεωροῦνται ἐπικίνδunami ἀκολουθοῦν δὲ τὶς «διάβες» (δρόμοι τῶν δαιμόνων) καὶ ξεκουράζονται στὶς «τάβλες». Ἐκεῖ τρῶνε, παίζουν ὄργανα, κάνουν γάμους καὶ πανηγύρια καὶ ἔξαφανίζονται ὅταν, τὰ μεσάνυχτα, λαλῆ ὁ μαῦρος κόκορας. «Ὅποιος ἀνθρώπος ἀνύποπτος πατήσῃ τὴν τάβλα χάνεται μέσα σὲ σαράντα ἡμέρες». Γιὰ νὰ γλυτώσῃ ὁμως πρέπει γρήγορα νὰ πάῃ στοὺς ριχτολόγους. Ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ φέρῃ μαζί του καὶ φυλαχτὰ ὅπως: ἀλάτι, λιβάνι, καὶ ὅταν ἀντιληφθῆ δαιμονικὴ ἐνέργεια νὰ

κάνη τὸν Σταυρό του καὶ νὰ πῆ τὸ «ἐξαιρέτο». Ὁ ἀρχηγὸς τῶν διαβόλων κουτσαθήκε ἀπὸ τὴν κακία του καὶ τὴν κουταμάρα του : «Γιὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν τσιομπάνο, τὸν ὁποῖον εὐλόγησε ὁ Χριστὸς, σκέφθηκε νὰ κάνη τὸ λύκο. Ὅταν τὸν τελείωσε προσπάθησε νὰ τοῦ δώσῃ ζωὴ ἀλλὰ δὲν μποροῦσε. Τότε παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὸ ἔργο του. Ὁ Χριστὸς τοῦ εἶπε «θὰ σὲ βοηθήσω ἀλλὰ πρόσεξε γιὰ τὴν θὰ σὲ φάῃ πρῶτον». Ὁ σαίτανάς τότε γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸν κίνδυνον ἄνοιξε στὴ γῆ ἓνα λάκκο. Ὁ Χριστὸς μ' ἓνα μόνο λόγο ἔδωσε ζωὴ στὸ λύκο ὁ ὁποῖος θεώρησε χρέος του νὰ φάῃ πρῶτα τὸν δημιουργό του. Ὁρμησε ἐναντίον τοῦ διαβόλου κι ὁ διάβολος στὴν τρύπα του. Ὁ λύκος ὁμοῦ πρόλαβε καὶ τοῦ ἔκοψε τὸ ἓνα του πόδι. Ἔτσι ὁ διάβολος ἔχασε τὸ πόδι του καὶ ὁ λύκος ἀπόχτησε δαιμονικὲς ἐνέργειες».

Μορφές

Τοὺς ὄξ' ἀπὸ δῶ ἢ λαϊκὴ φαντασία τοὺς νύνει μὲ μορφές ἀνθρώπων : παπάδες—γριές—φουστανελάτους—μαύρους μὲ πόδια τράγων καὶ κέρατα στὸ κεφάλι τους. Αὐτοὶ ἔχουν τὴν δυνατότητα αὐτομάτου μεταμορφώσεως καὶ γίνονται ζῶα : γίδες—γάτες—βόδια—σκυλιὰ ἢ ἀντικείμενα διάφορα.

Τόποι τῆς ἐξουσίας των

Οἱ γκρεμισμένοι μύλοι—οἱ χείμαρροι—τὰ ἀκατοίκητα μέρη—τὰ νεκροταφεῖα. Εἰδικώτερον δὲ στὸ Μονολίθι : Οἱ Γιαννάδες, τὸ Κλῆμα—τὰ Παλιοδιόφυρα. Στὴν Πλατανούσσα : Ὁ Γκλάδετσος—οἱ Καβούρι—ἡ Σκάλα τοῦ βουνοῦ—τὸ Χοροστάσι. Στὴ Δαφνωτὴ ἢ Βρύση μεγάλη. Στὴν Καρυδέα : ἡ Ράχη τοῦ Γώγου—τὸ Βλεσίδι—ἡ Κλεισούρα.

Ὁ κεραυνὸς κι ὁ διάβολος

Ὁ Θεὸς κυνηγᾷ τὸν διάβολο μὲ τὸν κεραυνὸ («τὴν ἀστραπὴ»), αὐτὸς ὁμοῦ γιὰ νὰ γλυτώσῃ κρύβεται μέσα στὴ γῆ, καὶ ἐνῶ ἡ ἀστραπὴ πηγαίνει λὸς γιὰ νὰ γλυτώσῃ κρύβεται κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα». Πρὸς μέσα στὴ γῆ 40 μέτρα, ὁ ἀρχιδιάβολος πηγαίνει 41. Τὸ ἀστραπόβολο μπαίνει μέσα στὴ γῆ, ἡ γῆ ὁμοῦ τὸ «ξερνάει» μετὰ 40 ἡμέρες στὸ ἴδιο σημεῖο ὅπου ἔπεσε. Ὅταν ἀστράφτει καὶ βροντᾷ ὁ διάβολος ἀποδιώξιν του ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ καθίσῃ κάτω στὴ γῆ καὶ νὰ πῆ «μέγα τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος».

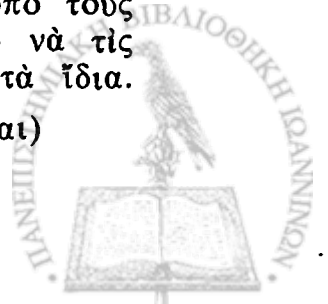
Ἄνεμοστρόβιλος

«Ἄνεμοστρόφος. Φέρνουν γύρα οἱ διαβόλοι». Ὅποιος τυχαῖα εὐρεθῆ κοντὰ του πρέπει νὰ φτύσῃ τρεῖς φορές πρὸς τὴν διεύθυνσίν του νὰ μουντζώσῃ τρεῖς φορές καὶ νὰ ἀπομακρυνθῆ.

Οἱ Στρίγλες

Οἱ «στρίγλες» (πεταλούδες ποὺ τριγυρίζουν τὴν ἀναμμένη λάμπα) εἶναι γυναῖκες τῶν διαβόλων. Αὐτὲς τίς στέλνει ὁ διάβολος νὰ κλέψουν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴ φωτιά. Ἐκεῖ ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸ τους καίγονται τὰ φτερά τους καὶ «ψοφᾶνε». Οἱ διαβόλοι χωρὶς διόλου νὰ τίς ὑπολογίζουν στέλνουν ἀμέσως ἄλλες οἱ ὁποῖες παθαίνουν καὶ πάλι τὰ ἴδια.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Διδασκάλου

ΜΑΡΟΥΤΣΗΔΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΟΥΤΣΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

Οι καινοτομίες αυτές και η ένθουσιώδης διδασκαλία του Εϋγενίου κατάπληξαν τους συγχρόνους του, εκίνησαν όμως έναντίον του τους συντηρητικούς κύκλους της πόλης μας των οποίων ήγούνταν οι Μπαλάνοι⁽³⁾. Η έκτελεσις πειραμάτων Φυσικής και Χημείας ιδιαίτερα, θεωρήθηκαν τερατωδίες και θαύματα, και η διδασκαλία φιλοσόφων, πέρα από τον Ἀριστοτέλη, αντίθετη πρὸς τὰ δόγματα τῆς Ὀρθοδοξίας και ἄκρως ἐπικίνδυνη. Ὁ Εϋγένιος στήν ὠραία προσπάθειά του νὰ ἐκσυγχρονίσῃ τοὺς Νεοέλληνας και ἀναμορφώσῃ τὴν παιδεία τους, ἐξέχασε τὶς σκληρὲς περιπέτειες πού ἀπὸ τοὺς ἴδιους αὐτοὺς κύκλους και γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους εἶχε δοκιμάσει πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὁ σοφὸς δάσκαλός του Ἀνθρακίτης. Τὸν κατηγορήσαν λοιπὸν κι αὐτὸν ἀνοιχτὰ σὰν νεωτεριστὴ και ἄθεο. Δὲν ὑποχώρησε ἀμέσως. Μαχητὴς ἀκατάβλητος καθὼς ἦταν⁽⁴⁾ και ὅλως διάφορος ἀπὸ τὸν πρᾶο Μεθόδιο, ἀντεπετέθηκε και ἀποστόμωσε τοὺς ἀντιπάλους του. Προσκάλεσε στὸ Σχολεῖο του πολλοὺς ἐπίσημους Γιαννιωτὲς κληρικοὺς και λαϊκοὺς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους και μερικοὶ φανεροὶ ἀντίπαλοί του, ὅπου τοὺς μίλησε περὶ Σχολαστικῆς Θεολογίας, μὲ τέτοια θέρμη και πειστικότητα, ὥστε δικαιώθηκε πανηγυρικά, βεβαιωθέντων ἀπόλυτα τῶν ἀκροατῶν του γιὰ τὴν ἀγνή και στέρα Ὀρθοδοξία του. Ἀπὸ τότε, πρὸς ἀπόδειξη τῆς θεοσεβείας του και γιὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν ἐπικριτῶν του κρυφῶν και φανερῶν, παρέδιδε και Θεολογία σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐκκλησίας, συγγράφας μάλιστα και σχετικὸ σύγγραμμα, πού ἔμεινε ἀνέκδοτο.

Παρὰ ταῦτα, οἱ ὑποουλές ἐναντίον του διαβολές και συκοφαντίες ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς κύκλους δὲν ἐσταμάτησαν, κι ὁ Εϋγένιος ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ στὴ Μακεδονικὴ Κοζάνη τὴν ἡσυχία του, διακόπτοντας, μετὰ τετραετία περίπου, τὴν ὑπηρεσία του στὴ Μαρούτσειο⁽⁵⁾. Γεννιέται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Πότε ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Κοζάνη ὁ Εϋγένιος κι ἂν ἡ θητεία του στὴ Μαρούτσειο ὑπῆρξε συνεχῆς ἢ συντελέστηκε, καθὼς οἱ περισσότεροὶ πιστεύουν, σὲ δυὸ περιόδους, μεταξύ δηλ. τοῦ 1742—46 και 1751—53; Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ προσπαθῶ, μὲ βάση τὶς σωζόμενες μαρτυρίες, νὰ δώσω τὴν κατὰ τὸ δυνατὸ ἐγγύτερη πρὸς τὴν ἀλήθεια ἀπάντηση.

Πρῶτος, καθόσο γνωρίζω, ὁ Ζαβίρας παρέχει τὴν πληροφορία, ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλημένη, ὅτι ὁ Εϋγένιος «μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸν τῶν 500 γροσίων ἐτήσιον μισθὸν τοῦ Μαρούτζη, ἀνεχώρησεν εἰς Κοζάνην ἐπὶ μισθοῦ 800 γροσίων και οὕτω ἔμεινε διδάσκαλος ὁ Ἀναστάσιος ἐπὶ πέντε ἔτη ἕως οὗ αὐθις ἐπανῆλθεν ὁ Εϋγένιος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀρχοντος ἐπὶ συμφωνίᾳ πλείονος μισθοῦ...». (Νέα Ἑλλάς, σελ. 200).

Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνουν, ἀντιγράφοντάς τον προφανῶς, και οἱ μετ' αὐτὸν Παρανίκας, Λαμπρίδης, Μυστακίδης και Λάμπρος. Ἀντίθετα, ὁ Κούμας ἀναφέρει τὸ 1750 σὰν χρόνον πού ἡ Κοζάνη «ἐπροσκάλεσε στὸ Σχολεῖο τῆς τὸν Εϋγένιο».

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 213.

Μαζί δὲ μὲ τὸ Βρεττὸ ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι ὁ Δάσκαλος δὲν ἐπέστρεψε πλέον στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Κοζάνη κατευθύνθηκε στὴν Πόλη, ὅπου «μὲ τιμὴν μεγάλην ἐπροσκαλέσθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἐσυμφωνήθη μὲ τὸν ἀνήκουστον τότε μισθὸν τῶν χιλίων γροσίων» καὶ τοῦ ἀνατέθηκε ἡ διεύθυνση τῆς νεοίδρυτης τότες Ἀθωνιάδας. Ἐντελῶς διαφορετικῆ, πρὸς ὄλους τοὺς παραπάνω γνώμη διατυπώνει ὁ Μέρτζιος, πού βασιζόμενος σὲ τρία κυρίως ἀνακαλυφθέντα ἀπὸ τὸν ἴδιον ἔγγραφο τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου, καταλήγει στὸ κάπως αὐθαίρετο συμπέρασμα, ὅτι ὁ Εὐγένιος ἐδίδαξε στὴ Μαρούτσειο συνεχῶς μέχρι τὸ θέρος τοῦ 1749, ὅτε καὶ ἀπεχώρησε. «Ἀναληθῆς παντάπασι, γράφει, τὸ ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἀναφερόμενον (Ν. Ε. ΙΓ', σελ. 230), ὅτι ὁ Εὐγένιος διετέλεσε σχολάρχης τῆς Μαρουτσειοῦ Σχολῆς ἐπὶ δύο περιόδους, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1742—46 καὶ 1750—53». (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 181).

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα (πιστοποιητικά), πού ἀφοροῦν τὴν οἰκογένεια Μαρούτση καὶ ἀναφέρονται σὲ κληρονομικές, μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς διαφορῆς, ἐκδόθησαν δὲ στὰ Γιάννινα, φέρει ἡμερομηνία 24/2/1749 καὶ ὑπογράφεται καὶ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο μετὰ τὸ μητροπολίτη Γρηγόριο. Τὸ δεύτερο ἐκδομένο τὴν 9/6/1749 καὶ ἀφορῶν διάλυση ἀρραβῶνα τοῦ Ἀνδρέα Θεοδοσίου παιδιοῦ τοῦ Πάνου καὶ τῆς ἑγγονῆς ἀπὸ θυγατέρα τοῦ Ἀναστασίου Μαρούτση, φέρει ἐπίσης τὴν ὑπογραφή τοῦ Βούλγαρη. Ἀπὸ δὲ τὸ τρίτο, ἐκδομένο ὀλίγο ἀργότερα (27/6/1749), ὁ Εὐγένιος ἀπουσιάζει ἀπὸ τοὺς ὑπογράφοντας αὐτὸ ἐγκρίτους κατοίκους τῆς πόλης μας. Συμπέρασμα, τοῦ Μέρτζιου βέβαια, ὅτι ὁ Βούλγαρης ἀνεχώρησε διὰ Κοζάνη μεταξὺ τῆς 9—27 Ἰουνίου 1749, μετὰ δηλ. τῆς λήξης τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1748—49. Εἶναι φανερὸ πὼς μόνη ἡ μαρτυρία τῶν πῶ πάνω ἔγγράφων δὲν φαίνεται ἀρκετὴ γιὰ νὰ στηρίξη παρόμοιο συμπέρασμα, ἐπειδὴ ἡ σ' αὐτὰ παρουσία ἢ ἀπουσία τοῦ Βούλγαρη μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ κατ' ἄλλο τρόπο.

Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, πλήρη καὶ ὀριστικὴ στὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπάντηση δίνει ὁ Ἀραβαντινὸς σὲ σημείωση τοῦ τελευταῖα ἐκδοθέντος συγγράμματός του «Βιογραφικὴ Συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας». Ἐπεξηγῶντας ἐκεῖ (σελ. 32, σημ. 1) τὴν σὲ παρατιθέμενη ἡμερομηνία 8/1/1759 πρὸς τὸν Πατριάρχη Κύριλλο ἀναφορὰ μαθητῶν τῆς Ἀθωνιάδας περιεχόμενη φράση: «πολλῶ μᾶλλον ἢ ὅτι ἀπόντα (τὸν Βούλγαρη) Ἰωαννίνηθεν μετεκαλέσατο εἰς τὴν βασιλεύουσαν...» γράφει: «Διατὶ ὁ συντάξας τὴν ἀναφορὰν ἐκτίθησιν ὅτι ἐξ Ἰωαννίνων προσεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Εὐγένιος καὶ οὐχὶ ἐκ Κοζάνης, ὡς ὁ Κούμας καὶ Αἰνιὰν ἄλλοι τε πολλοὶ ἀναφέρουσιν; Τὸ ζήτημα τοῦτο διέχεεν ἡμῖν δισταγμὸν τινὰ περὶ τῆς εἰς Κοζάνην διατριβῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ τὸν δισταγμὸν τοῦτον ἐξεθέσαμεν διὰ τῆς Νέας Πανδώρας (τευχ. 250 τοῦ 1860). Ἀλλ' ἐπομένως εὐρόντες ἀποσημειωματικὴν τινὰ πηγὴν συστρεφομένην εἰς τὰ περὶ Ἀναστασίου τοῦ Μοσπινιώτου, διελύσαμεν τὸν δισταγμὸν ἡμῶν. Ἀλλὰ διεβεβαιώθημεν καὶ περὶ τοῦ λάθους τῶν γραψάντων, ὅτι ἐκ Κοζάνης προσεκλήθη ὁ Εὐγένιος. Ἴδου δὲ τί διέτρεξεν. Οὗτος λαμβάνων ἐν Ἰωαννίνοις μισθὸν μὴ ἐπαρκοῦντα εἰς ἀξιοπρεπῆ συντήρησίν του, ἐπειδὴ συνέπεσεν ἵνα ὁ τότε Σερβίων καὶ Κοζάνης Κύριος Μελέτιος μετὰ τινῶν προυχόντων Κοζανιτῶν μεταβῶσιν εἰς Ἰωάννινα ἐπὶ ἀπαγωγῇ νύμφης Ἰωαννίτιδος ὑπανδρευθείσης εἰς εὐπατρίδην Κοζανίτην, συνεννοήθη μετ' αὐτῶν καὶ συνεφώνησεν ὅπως σχολαρχήσῃ εἰς Κοζάνην ὑπὸ μισθὸν πλείονα καὶ οὕτω μετέβη ἐκεῖσε μετὰ τῶν ρηθέντων Κοζανιτῶν τὸ 1746 ὅπου ἐσχολάρχησε μέχρι τὸ 1751, ὅτε κατανοήσας ὁ ἄρχων Μαρούτσης τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ προσενεγκῶν αὐτῷ εἰς μισθὸν γρόσια 1.000 (ἀντιτιμώμενα εἰς τάλληρα αὐστριακὰ 500) ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Μαρουτσαίαν Σχολήν, ἣν διήθυσεν εἰς τὸ μεταξὺ αὐτὸ ὁ τοῦ Εὐγενίου μαθητῆς Ἀναστάσιος ὁ Μοσπινιώτης. Οὕτω καταφαίνεται, ὅτι ἐξ Ἰωαννίνων καὶ οὐχὶ ἐκ Κοζάνης προσ-

εκλήθη ὁ φιλόσοφος εἰς Κωνσταντινούπολιν...». (Περίπτωση τέλος νὰ ἀγνοοῦσαν οἱ συντάκτες τῆς ἀναφορᾶς ἀπὸ ποῦ κλήθηκε στὰ Πατριαρχεῖα ὁ Εὐγένιος γιὰ νὰ τοῦ ἀνατεθῆ ἡ διεύθυνση τῆς Ἀθωνιάδας φαίνεται ἀπίθανη).

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν παραπάνω, μὴ ἐπιδεχόμενη ἀμφισβήτηση, μαρτυρία τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὁ Εὐγένιος ἐγκατέλειψε τὴ Μαρούτσειο τὸ 1746 πρῶτα, ὄχι μόνον ἀπὸ τὶς ἀνεπαρκεῖς ἀποδοχὲς ποὺ λάβαινε, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν ἀφόρητη κατάστασι ποὺ τοῦ δημιούργησαν γιὰ τὶς νεωτεριστικὲς του βέβαια ἰδέες, οἱ ἀντίπαλοί του, καὶ πὼς στὴ διάρκεια τῆς πεντάχρονης περίπου ἀπουσίας του τὴ Σχολὴ τὴ διήθυνε ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν του, συγγενὴς δὲ τῶν Μαρουτσαίων (ἀπὸ τῆ γυναικὰ τοῦ Χριστοδοῦλου), Γιαννιώτης Ἀναστ. Μοσπινιώτης⁽⁶⁾.

Ὁ τελευταῖος αὐτός, καθὼς εἶδαμε, προσῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων⁽⁷⁾ ὑπὸ τὸν Εὐγένιο, ἐγκαταλείψας τοὺς Μπαλαναίους (1742—43). «Καὶ ἔμεινε παρ' αὐτῶ (τῶ Εὐγενίῳ), γράφει ὁ Ζαβίρας (ὁ.π., σελ. 199), ἔτη τρία μὴ ἀρκουμένου δὲ τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν τῶν 500 γροσίων ἐτήσιον μισθὸν τοῦ Μαρούτζη, ἀνεχώρησεν εἰς Κοζάνην ἐπὶ μισθῶ 800 γροσίων καὶ οὕτω ἔμεινε διδάσκαλος οὗτος ὁ Ἀναστάσιος ἐπὶ πέντε ἔτη ἕως οὗ αὖθις ἐπανῆλθεν ὁ Εὐγένιος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀρχοντος ἐπὶ συμφωνίᾳ πλείονος μισθοῦ».

Εὐθὺς μὲ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Βούλγαρη στὴ Μαρούτσειο, ὁ Μοσπινιώτης «ποθῶν διδαχθῆναι τὰς ἐπιστήμας ἀπῆλθεν ἐν Παταβίῳ καὶ ἄλλαις Ἀκαδημίαις ἔνθα ἠκροάσατο τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων». Κατὰ τὴ δευτέρη αὐτῆ, διητοῦς περίπου διάρκειας, σχολαρχία του στὴ Μαρούτσειο, ὁ Εὐγένιος εἶχε βοηθὸ καὶ συνδιδάσκαλό του τὸν ἐκ Μετσόβου ἱερομόναχο Τρύφωνα, ἐπιστήθιο φίλο του, καὶ μεγάλης κατάρτισης ἄνδρα, σπουδάσαντα στὴν Πάτμο καὶ τὴν Πάδουα, ὁ ὁποῖος κατὰ κάποιες εἰδήσεις ἀμάρτυρες, μὴ ἀνταποκρινόμενες ὅμως στὰ πράγματα, καὶ τὸν ἀντικατέστησε στὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς, ὅταν δηλ. ὁ Εὐγένιος «ἐπὶ μόνῃ τῇ αἰτήσῃ καὶ προσκλήσῃ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας» ἀνεχώρησε «μετὰ λύτης» ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν πρὸ τετραετίας (1749) ἰδρυμένη Ἀθωνιάδα Σχολή⁽⁸⁾.

Ἀπομένει τώρα ν' ἀπαντήσουμε σ' ἓνα δεύτερο ἐρώτημα, ποὺ προκύπτει μὲ τὴν ὀριστικὴν πλέον ἀπὸ τὴν πόλιν μας ἀποχώρησι τοῦ Εὐγενίου. Ἐξακολούθησε δηλ. μετ' αὐτὴν λειτουργοῦσα ἡ Μαρούτσειος κι ὡς πότε περίπου ἢ ἐκλείσει ἀμέσως παραμείνασα ἀδρανὴς δεκαετηρίδες ὀλόκληρες ἕως τὸ 1796 ποὺ τὴν ἀνάστησε ὁ Ψαλίδας; Πάνω στὸ ἐρώτημα αὐτό, οἱ γνῶμες τῶν παλαιότερων μελετητῶν εἶναι μᾶλλον ἀσαφεῖς καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες, σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ καθιστοῦν τὶς τύχες τῆς Σχολῆς «ἐπὶ τέσσαρας δεκαετίας καὶ ἐπέκεινα», καθὼς ἔγραψε κι ὁ Λάμπρος (Ν. Ε. 1916, σελ. 290) πράγματι σκοτεινές. Οἱ παλαιότεροι δηλ. ἀσχοληθέντες μὲ τὴν ἱστορία τῶν Σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων, παρέχουν τὴν εἶδησι χωρὶς καὶ νὰ μνημονεύουν τὴν πηγὴ ἀπ' ὅπου τὴν ἀντλησαν, πὼς ἡ Μαρούτσειος συνέχισε τὴ λειτουργία της δώδεκα τουλάχιστον χρόνια κατόπι ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Τρύφωνος τοῦ ἐκ Μετσόβου. Συγκεκριμένα ὁ Παράνικας (Σχεδ., σελ. 65) ἀναφέρει, πὼς «τοῦ Εὐγενίου μετακληθέντος ὑπὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας τῶ 1753 πρὸς διεύθυνσιν τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας προέστη τῆς Μαρουτσειᾶς Σχολῆς ὁ ἐκ Μετσόβου Τρύφων ἱερομόναχος, φίλος ἐπιστήθιος, ἐν Ἰταλίᾳ τελειοποιηθεὶς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Εὐγενίου σχολαρχία συνδιδάσκαλος...». Τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Δ. Χασιώτης («Διατριβαὶ περὶ Ἡπείρου»). Παρατείνοντας τὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς «μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας (1797). Ὁ Λαμπρίδης⁽⁹⁾ (Ἱστορ. πόλεως Ἰωαννίνων, σελ. 67) καὶ Μυστακίδης (Ἱστορ. τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολίων, Παρνασσ. 1886, σελ. 56—59), φέρουν ἐπίσης τὸν Τρύφωνα διδάξαντα στὴ Μαρούτσειο μέχρι τοῦ 1765 καὶ ἴσως μέχρι τοῦ θανάτου του (1786). «Τὶς δὲ μετ' αὐτόν, γράφει ὁ τελευταῖος, προέστη τῆς Σχολῆς καὶ ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ἄγνωστον». Μ' αὐτοὺς τοὺς παραπάνω συμφωνοῦν καὶ οἱ νεώτεροι Εὐαγγελίδης (Ἡ

Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας Α', σελ. 162) καὶ Μιχαλόπουλος (Τὰ Γιάννενα κλπ., σελ. 56) χωρὶς καὶ νὰ ὀρίζουν τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς σχολαρχίας τοῦ Τρύφωνα σ' αὐτὴ καθὼς καὶ τὴ διάρκειαν τῆς λειτουργίας της.

Τέλος, ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφερόμενος ἀραιὰ καὶ ποῦ στὴ Μαρούτσειο Σχολὴ μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Εὐγενίου, μόνον εἰκασίαι γιὰ τὴ λειτουργία καὶ τοὺς δασκάλους της διατυπώνει. Χαρακτηριστικὸ δὲ αὐτῆς τῆς ἀγνοίας του εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἄλλοῦ μνημονεῖ σὰν διάδοχον τοῦ Βούλγαρη στὴ Σχολὴ τὸν Τρύφωνα καὶ ἄλλοῦ τὸν Ν. Στίγγη, ἄλλον Γιαννιώτη δάσκαλον τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀσάφεια πάνω στὸ πρόβλημά μας ὄλων τῶν προαναφερθέντων λογίων, ὀφείλεται σὲ σύγχυση, προφανῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Τρύφωνος, διδάξαντος καὶ στὴ Μαρούτσειο καὶ ἐξακολουθοῦντος, καθὼς θὰ καταδειχθῆ, νὰ σχολαρχῆ ἐπὶ σειράν ἐτῶν στὴν Ἐπιφάνειο, μετὰ τὴν ὀριστικὴ ἀπὸ τὰ Γιάννενα ἀποχώρησιν τοῦ Βούλγαρη. Τὴν πλέον ὁμως πειστικὴ καὶ μὴ ἐπιδεχόμενη ἀμφισβήτησιν ἀπάντησιν στὸ σχετικὸ μὲ τὴν τύχην τῆς Μαρουτσειοῦ ἐρώτημα ἔδωκε, κατὰ τὴ γνώμην μας, ὁ Μέρτζιος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Εὐγενίου «ἡ Σχολὴ παρέμεινε κλειστὴ ἐπὶ τέσσαρες περίπου δεκαετηρίδες, διότι δὲν εὐρίσκετο ὁ κατάλληλος διδάσκαλος κάτοχος τῶν γλωσσῶν καὶ γνώστης τῶν ἐπιστημῶν ὡς ὁ Εὐγένιος, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἔσοδον τῶν 5000 καὶ μετέπειτα 7000 δουκᾶτων πρὸς 30%, δὲν ἤρκει ὡς μισθοδοσίαν ἑνὸς τοιοῦτου ἐπιστήμονος...» (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 182). Τοῦτο στηρίζει σὲ σχετικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀνευρεθέντα καὶ δημοσιευθέντα (Ἡπ. Χρ., β.π. σελ. 184—187) ἔγγραφα τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου, τὰ ὁποῖα κρίνω σκόπιμον νὰ παραθέσω σὲ συνέχειαν αὐτούσια, ἐπειδὴ φωτίζουν ἐπαρκῶς τὸ πρόβλημά μας, πράγματι σκοτεινοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστου παλιότερα. Τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ εἶναι αἴτησιν ἰκετευτικὴ, καθὼς τὴ λέγουν, τῶν ἀδελφῶν Μαρούτση, Πάνου, Κωνσταντίνου καὶ Λάμπρου, ὑποβληθεῖσα καὶ καταχωρηθεῖσα στὰ πρακτικὰ τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1/3/1776 ἔχει δὲ ὡς ἀκολουθῶν: «Ἰκετευτικὴ αἴτησις τῶν ἀδελφῶν Πάνου, Κωνσταντίνου καὶ Λάμπρου Μαρούτση Μαρκησίων. (Πρακτικὰ τόμος 12 τῆς 1/3/1776.

Ὁ ποτὲ Κύριος Λάμπρος Μαρούτσης διὰ διαθήκης τοῦ 30 Ἀπριλίου 1734 τοῦ συμβολαιογράφου κ. Φραγκ. Ἀρδουίνου, δημοσιευθείσης ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ τῆν 31/3/1739, μετὰξὺ τῶν ἄλλων διατάξεων παρήγγειλεν ἵνα ὑπὸ τοῦ κληρονόμου του καὶ ἐπιτρόπου ἐπενδυθῶσι καὶ μεταγραφῶσι ἐπ' ὀνόματι τῆς Σκόλας τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Γραικῶν δουκᾶτα 5000 τρεχούμενα καὶ τὰ ἐτήσια ἔσοδα τούτων εἰσπραττόμενα παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς προέδρων νὰ διατίθενται ὑπὲρ ἑνὸς διδασκάλου εἰς τὸ Ἱεροσπουδαστήριον Ἰωαννίνων ἰδρυθέντος παρὰ τοῦ μακαρίτου Μάνου Γκιόλμα καὶ ὅστις νὰ ἐκλέγηται μὲ τὰς μεθόδους καὶ ὅρους περιεχομένους εἰς τὴν ἰδίαν διαθήκην. Ἀφῆκεν ὁμως ἐλευθερίαν εἰς τὸν κληρονόμον καὶ ἐπίτροπόν του νὰ κανονίσῃ τὰ μέσα τὰ πλέον πρόσφορα ἐν τῇ πράξει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τούτων ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ διὰ τὴν βεβαίαν ἐκβασιν τῆς διατάξεώς του. Ὁ μακαρίτης Σίμων Μαρούτσης δὲν ἐπραγματοποίησε ζῶν ἔτι τὴν εἰρημένην ἐπένδυσιν ἀλλὰ δὲν παρέλειψε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν θέλησιν τοῦ διαθέτου καὶ δὴ πλουσιοπαρόχως ἐρειδόμενος εἰς τὴν ἐλευθερίαν ποῦ τοῦ ἀφῆκεν ὡς πρὸς τοὺς τρόπους καὶ ὅρους καὶ ὠκοδόμησεν δι' ἰδίων ἐξόδων ἐν νέον Ἱεροσπουδαστήριον ἐν Ἰωαννίνοις μὲ κατάλληλον κατοικίαν διὰ τὸν διδάσκαλον καὶ μαθητὰς καὶ μὲ βίαν τὰς σχετικὰς ὑπηρεσίας καὶ προέβλεψε διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ του ἕως ὅτου ἀπέθανε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σίμωνος ἐξηκολούθησαν οἱ κληρονόμοι του νὰ συντηροῦν τὸν διδάσκαλον δι' ὀλίγα ἔτη ἕως οὗ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πόλιν ἐκείνην ὁ αἰδεσιμώτατος Εὐγένιος Βούλγαρης^(9α) ἀνὴρ μεγάλης φήμης, ὅστις

ἦτο ὁ προωρισμένος διδάσκαλος καὶ μετὰ ταῦτα δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ ἀξιόλογόν τι ὑποκείμενον κάτοχον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γλωσσῶν—ὡς ἠθέλησεν ὁ διαθέτης—ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸν Εὐγένιον. Ἦδῃ προτιθέμενοι οἱ Κύριοι Μαρκήσιοι Πᾶνος, Κωνσταντῖνος καὶ Λάμπρος ἀδελφοὶ Μαρούτση ἀντιπροσωπεύοντες τὴν κληρονομίαν τῶν θανόντων θείων των ἵνα μὴ μείνῃ ἀπεστερημένος ἀλλ' ἵνα ἔχει τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἡ ἀξιέπαινος πρόθεσις τοῦ διαθέτου κ. Λάμπρου οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ διάταξις τοῦ κυρίου Σίμωνος προέβησαν εἰς τὴν ἐπένδυσιν τῶν δουκῶν 5000 ἵνα μείνῃ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὑπὸ ὄρους καὶ τὸ διάφορόν των νὰ εἰσπράττεται παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς προέδρων τῆς σεβασμίας ταύτης Σκόλος, ἵνα παρ' αὐτῶν καταβάλλεται ἐτησίως εἰς τὸν διδάσκαλον Ἰωαννίνων, ὅστις νὰ ἐκλέγῃται ὡς ἡ διαθήκη προβλέπει. Καὶ ἐν ἐλλείψει διδασκάλου ὀφείλουσι οἱ κατὰ καιροὺς πρόεδροι νὰ ἀφήνουν τὸ διάφορον εἰς ἀνακεφαλαίωσιν ἵνα δεδομένης περιστάσεως καταβάλλῃται εἰς τὸν ἴδιον διδάσκαλον καὶ τὸ διάφορον τοῦ τόκου. Ἄλλο δὲν ἔχουν τώρα νὰ κάμουν οἱ εἰρημένοι Μαρκήσιοι ἀδελφοὶ Μαρούτση ἀντιπροσωπεύοντες τοὺς ἀειμνήστους Λάμπρον καὶ Σίμωνα, εἰμὴ νὰ παρακαλέσουν τὴν σεβασμίαν ὁμηγυριν νὰ δεχθῇ τὴν φροντίδα καὶ ἐντολὴν τοῦ διαθέτου Λάμπρου ὅστις ὑπῆρξε ἀξιόλογος ἀδελφός τῆς Σκόλας καὶ οὐδόπως παρέλειψε μὲ τὴν διαθήκην του ὡς δὲν εἶχε παραλείψει ἐν ζωῇ νὰ δώσῃ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν ἀδελφότητα. Οἱ ἴδιοι ἔχουν ἐπενδύσει εἰς τὰ δημόσια δεπόζιτα τὰ ὠριμάσαντα διάφορα καὶ τὰ ὁποῖα περισσεύουν διότι ἐλλείπει μέχρι τοῦ νῦν διδάσκαλος ἱκανὸς λόγῳ τῆς σμικρότητος τοῦ προορισθέντος δι' αὐτὸν ποσοῦ ἐλαττωθέντος λόγῳ τῆς μειώσεως τῶν τόκων τῆς εἰς τὰ δημόσια ἰδρύματα καταθέσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐπένδυσαν καὶ τοὺς τόκους ἵνα μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐκλογὴ ἱκανοῦ ὑποκειμένου ὅπερ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ἀξίου αὐτουργοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ δύναται ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης νὰ ἀποκομίσῃ ἅπαντα τὰ ὀφέλη ἅτινα ὁ ἴδιος ὁ διαθέτης διενόηθη.

Ἐλπίζουν οἱ αἰτοῦντες, ὅτι ἡ ἰκεσία των θέλει γίνῃ ἀποδεκτὴ παρὰ τῆς σεβασμίας ὁμηγύρεως ἀφ' ἧσον πρόκειται περὶ ἔργου τὸ ὁποῖον συμβάλλει εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν εὐεργεσίαν καὶ εὐκοσμίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀντικείμενα σύμφωνα μὲ τὰς φροντίδας καὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὄντος Ἑλληνοσ» (Ἠπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 184—6).

Ἡ παραπάνω αἴτησις, ἐπιλέγει ὁ Μέρτζιος, ἔγινε ἀποδεκτὴ, ἀπὸ τότε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1796 χρόνου πρὸς τὴν Κοινότητα ἔδωκε λογαριασμὸν στὸ Λάμπρο Μαρούτση οἱ τόκοι, μὴ ὑπάρχοντος Δασκάλου, προσθέτονταν στὸ κεφάλαιο κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔγγραφο:

«Κεφάλαια ἐπενδυσθέντα ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ διὰ λογαριασμὸν διδασκάλου Ἰωαννίνων:

	1763	9	Ἰανουαρίου	Δουκ.	5000
	1776	2	Κατάθεσις	»	2000
	1789	23/9	3 Κατάθεσις	»	2341,7
καὶ	1792	4	Κατάθεσις ἐκ τόκων	»	1129,18

ὄλικόν Δουκ. 10471,1 (Ἠπ. Χρ., ὅ.π.)

Τὸ 1797 ἡ Βενετιὰ καταλήφθη ἀπὸ τὸν Μεγ. Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος «διέπραξε τὸ μέγιστον ἐγκλημα νὰ καταργήσῃ μὲ μιὰν μονοκονδυλιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀκμαζουσῶν ἀδελφοτήτων τῆς Βενετιᾶς, κατασχὼν τὰς περιουσίας των». Ἡ κατάσχεσις ἐπληξεν φυσικὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀδελφότητα τοῦ Ἀγ. Νικολάου ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁποίας ἦταν κατατιθεμένα τὰ προορισμένα γιὰ τὰ Γιάννινα κληροδοτήματα τῶν εὐεργετῶν Γχιούμα, Ἐπιφάνιου, Ἱερομνήμονος, Χατζη-Νίκου,

Καραγιάννη, Κερασάρη, Ρίζου και Μαρούτση, αποκοπέντος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὀριστικὰ τοῦ ὀμφάλιου λώρου, ποὺ συνέδεε τὶς δυὸ πόλεις καὶ τόσο συνέβαλλε μὲ τὶς δαψιλεῖς ἐπὶ αἰῶνες ὀλόκληρους παροχές του στὴν καλλιέργεια τῶν γραμματῶν στὸν τόπο μας, στὴν ἀναγέννηση καὶ τὸ φωτισμὸ γενικώτερα τοῦ "Ἐθνους...

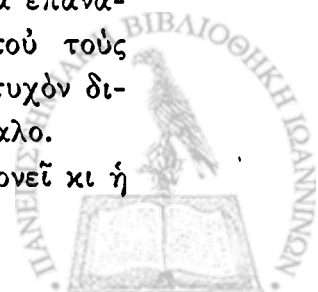
Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸν Τρύφωνα παρέχει, ἀπὸ τὴν ἴδια πάντα πηγὴ, ἀρκετὰ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα ὁ Μέρτζιος, ἐνισχύοντας τὴν ἀποψή του γιὰ τὴν ἀδράνεια τῆς Μαρουτσειοῦ Σχολῆς καθ' ὅλο τὸ μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Εὐγενίου ὡς τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ψαλίδα διάστημα, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη κυρίως κατάλληλου γιὰ τὴν διεύθυνσὴ τῆς δασκάλου. Ὁ Τρύφωνας δηλ. εἶχε ἀναλάβῃ ἀπὸ τὸ 1752 ἀκόμα, προτοῦ φύγῃ καλὰ καλὰ ὁ Βούλγαρης, τὴ διεύθυνση τῆς Ἐπιφανείου Σχολῆς, διαδεχθεὶς τὸν Παῖσιο Δήμαρο, καθὼς μαρτυράει τὸ παρατιθέμενο ἀπόσπασμα πρακτικοῦ: «1755 Φεβρ. 2 διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ διδασκάλου Ἰωαννίνων μοναχοῦ Τρύφωνος λόγῳ τοῦ ὅτι ἐξέπνευσεν ἢ προθεσμία ἐψήφισαν 38 ὑπὲρ καὶ εἰς κατὰ». Ἡ φράσις ἐξέπνευσεν ἢ προθεσμία, ἐπεξηγεῖ ὁ Μέρτζιος, σημαίνει ὅτι ὁ Τρύφων εἶχε διορισθῆ τὸ 1752 καὶ ληξάσης τῆς τριετίας ἐπεκυρώθη τὴν 2/2/1755 ἢ ἐκλογὴ διὰ νέαν τοιαύτην ἦτοι μέχρι τοῦ 1758. Ἄλλωστε ἀνεύρωμεν ἀλλαχοῦ, συνεχίζει, κατακεχωρημένην καὶ ἀπόδειξιν τῶν Γεωργ. καὶ Στεφ. Καραγιάννη, οἵτινες ὡς πληρεξούσιοι τοῦ ἱερομονάχου Τρύφωνος εἰσέπραξαν τὴν μισθοδοσίαν του τὴν 6/8/1754. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὸ 1758 ἀνευρώθη ὁ διορισμὸς τοῦ Τρύφωνος. Καὶ δὲν ὑπάρχει μὲν σχετικὸν πρακτικόν, ἀλλὰ διεπιστώσαμεν, ὅτι ἡ Σχολὴ δὲν ἔμεινε κλειστὴ διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ διετίθεντο ἄλλως πως τὰ διὰ ταύτην ἔσοδα».

Ἔτσι τὸ ἐπίμαχο διάστημα 1753—62 στὴ διάρκεια τοῦ ὁποῦ ὁ Τρύφων ἐφέρονταν διδάσκων στὴ Μαρούτσειο, διήυθνε ἀποδεδειγμένα τὴν Ἐπιφανείου Σχολή, ἐνῶ τοῦ Μαρούτση παρέμεινε κλειστὴ. Μεταστέγασις ἴσως τῆς Ἐπιφανείου στὰ κτίρια τῆς Μαρουτσειοῦ καὶ συγχώνευσή της μ' αὐτὴ ὑπὸ τὸν Τρύφωνα, στενὸ φίλο, συσπουδαστὴ καὶ συνεργάτη τοῦ Εὐγενίου, ἀντίπαλο δὲ τῶν Μπαλαναίων, δὲν φαίνεται ἀπίθανη, ἀπ' αὐτὸ δὲ θὰ δημιουργήθηκε καὶ διασώθηκε ὁ θρύλος τῆς ἐπιβίωσης, μετὰ βέβαια τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Βούλγαρη, τῆς Σχολῆς τῶν Μαρούτσηδων.

Ἐνισχυτικὴ τέλος τῆς γνώμης περὶ κλεισίματος τῆς Μαρουτσειοῦ Σχολῆς, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἀπὸ τὰ Γιάννινα τοῦ Βούλγαρη, εἶναι καὶ ἡ ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλημένη πληροφορία τοῦ Γούδα (Παρ. Βίοι Γ', σελ. 89) γράφοντας: «Μαθῶν (ὁ Καπλάνης) ὅτι ἐν Ἰωαννίνοις ἢ μὲν διευθυνομένη ὑπὸ τῶν Μπαλάνων Σχολὴ μένει ἀναλλοιώτως προσκεκολλημένη εἰς τὰ καλὰ λεγόμενα γραμματικὰ ἢ δὲ ὑπὸ τῶν Μαρουτσαίων δι' Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ κατηργήθη σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν».

Πάντως, ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐκτεθέντα, παραμένει γεγονὸς μὴ ἐπιδεχόμενον πλέον ἀμφισβήτησιν, πὼς ἡ Μαρούτσειος Σχολὴ παράμεινε μετὰ τὴν γιὰ τὴ Βασιλεύουσα ἀναχώρησιν τοῦ Βούλγαρη σὲ πλήρη ἀδράνεια 43 περίπου χρόνια. Ἡ εὐθὴν γιὰ τὴ μακρόχρονη αὐτὴ ἀπραξία τῆς Σχολῆς βαρύνει κατὰ μέγα μέρος βέβαια τοὺς κληρονόμους τῶν εὐεργετῶν νεώτερους Μαρούτσηδες, οἱ ὁποῖοι παρ' ὅτι διέθετον ἀσυγκρίτως ἀφθονώτερα ἀπὸ τοὺς θεῖους τοὺς μέσα, ἀδιαφόρησαν ἐντελῶς γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῆς Σχολῆς τους. Ἄλλὰ καὶ οἱ γνωστοὶ κύκλοι τῆς πόλης μας μὲ τοὺς Μπαλάνους ἐπὶ κεφαλῆς, ἔχουν, πιστεύουμε, τὴ μερίδα τους γιὰ τὴ σιωπὴ τῆς Μαρουτσειοῦ. Σὲ κάθε ἴσως προσπάθεια ἐπαναλειτουργίας της θ' ἀντιδροῦσαν ἐπίμονα, ἐνθυμούμενοι τοὺς μπελάδες ποῦ τοὺς εἶχε βάλει ὁ Βούλγαρης καὶ ποῦ ὑπῆρχε φόβος νὰ ἐπαναληφθοῦν μὲ τὸν τυχόν διοριζόμενο νέο εὐρωπαϊκῆς, κατὰ τὴ θέλησιν τοῦ διαθέτη, μὀρφωσης δάσκαλο.

Ἔτσι μὲ μόνους οὐσιαστικὰ τοὺς Μπαλάνους, γιὰτὶ στὸ μεταξύ ἀτονεῖ κι ἡ

Ἐπιφάνειος, φθάνουμε στὰ 1796, χρόνο πού ἐμφανίζεται στό προσκήνιο τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τῆς πόλης μας, ἡ πληθωρική διδασκαλική φυσιογνωμία τοῦ Ἀθανάσιου Ψαλίδα.

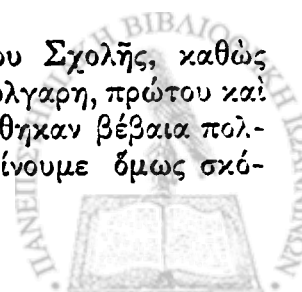
Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, πολυμαθὴς καὶ φιλελεύθερος, περιηγηθεὶς γιὰ σπουδὲς δεκαετία ὀλόκληρη διάφορες Ἀκαδημίες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης, εἶχε κατερχόμενος στὰ Γιάννινα ξεκαθαρισμένες ἰδέες καὶ σκοποὺς γιὰ τὸ τί ἔπρεπε νὰ ἐπιτελεσθῇ μεταξὺ τοῦ λαοῦ του σὰ δάσκαλος. «Ὁ φωτισμὸς τοῦ Γένους πρέπει νὰ συντελεσθῇ συστηματικὰ καὶ ὑπομονητικὰ, γιατί μονάχα αὐτὸ ὀδηγεῖ ἀλάθαστα στὴν πολυπόθητη ἀναγέννηση καὶ ἀνάσταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Στὰ Γιάννινα, ἰδιαίτερὴ του πατρίδα καὶ οὐσιαστικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, φθάνει στίς 14/9/1795. Χωρὶς πολλὲς δυσκολίες πετυχαίνει νὰ τοῦ ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνση τῆς Μαρουτσειοῦ, κλειστῆς ἀπὸ καιρὸ, καὶ τὸ Φεβρουάριο τοῦ ἐπόμενου ἔτους ἀρχίζει σ' αὐτὴ τὰ μαθήματα «μ' ὄλον τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς μεγάλης του καρδιάς μετὴ νεανικὴ ἐπαναστατικὴ τῶν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν του καὶ μετὴ δημιουργικὴ ἀφοσίωση στὴν ἀναγεννητικὴ καὶ ἀναμορφωτικὴ προσπάθεια τῆς μεγάλης ἀποστολῆς του», καθὼς γράφει ὁ Βρανούσης (Ἀθ. Ψαλίδας, σελ. 25).

ὑπὸ τὸν Ψαλίδα ἡ Μαρουτσειοῦ λειτούργησε ἕνα περίπου χρόνο ὡς τὸ 1797 δηλαδή, πού ἡ γηραιὰ Βενετικὴ Δημοκρατία διαλύθηκε ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα, γεγονός τοῦ ὁποῦ τὶς δυσμενεῖς γιὰ τὴν Παιδεία τῆς πόλης μας συνέπειες ἤδη ἀναφερθήκαμε, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο παραπάνω χρόνο ἡ Μαρουτσειοῦ παύει στὸ ἐξῆς ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ὑφιστάμενη. Ὁ Ψαλίδας, μπροστὰ στὸν κίνδυνο ν' ἀνακοπῇ μετὸ κλείσιμο τῆς Σχολῆς ἡ προσπάθειά του, ἐλλείψει πόρων, ἀπευθύνεται ἐπανειλημμένα μετὰ γράμματά του—ἐνῶ ἡ Σχολὴ ἐξακολουθεῖ λειτουργοῦσα, μετὴ συνδρομὴ τῆς Κοινότητος (ἔχι βέβαια ὡς τὸ 1801, πού γράφει ὁ Μυστακίδης καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ Βαλέτας (Μ. Ἑλ. Ἑγκ. ΚΔ', σ. 807), ἀλλὰ μόνο γιὰ ἕνα ἀκόμη χρόνο 1798)—«πρὸς τὸν εὐκλεῖ τῆς Ἡπείρου γόνον τὸν Ζῶην Καπλάνην τὸν ἐν Λίζνι Νοβογορόδ τῆς Ρωσίας τὴν ἐμπορίαν ἀσκοῦντα, ἐξαιτούμενος τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ προστασίαν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς». Τελικὰ ὁ ἀοίδιμος εὐεργέτης καὶ τιμιώτατος ἐν πραγματευσταῖς κύρ Ζῶης Καπλάνης, πού ἔρχισε ν' ἀνταποκρίνεται στίς ἐκκλήσεις τοῦ Ψαλίδα ἀπὸ τὸ 1798, «μὴ παριδῶν ὅπως ἀποσβεσθῆναι τὴν τοιαύτην φωταγωγοῦσαν λυχνίαν, καθὼς ἀναφέρει τὸ σχετικὸ Πατριαρχικὸ σιγίλλιο τὸ ἐκδοθὲν ἐπὶ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1805, καὶ τὸ τῶν ἐπιστημῶν ἐκλιπεῖν φῶς ἐν τῇ αὐτοῦ Πατρίδι... κατέθηκεν ἑκατὸν χιλιάδας Ρουβλίων ρωσικῶν ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ Μόσχας... ἐπ' ἐκτοκισμὸν... ὥστε τοὺς ἀπολαμβανομένους ἐξῆς τόκους τὸν ἅπαντα χρόνον ἀποδίδοσθαι καὶ διαβαίνειν εἰς εἰς τὴν Σχολὴν εἰς μισθοὺς διδασκάλων καὶ βοήθειαν μαθητῶν, ἀνήγειρε οὕτως καὶ ἐκτίσατο νέαν Σχολὴν καὶ ὡς συνεχῆς αὐτῆς κτίτωρ κατεβάλλετο ἐδραῖα θεμέλια εἰς νουεγῆς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν τῶν νέων φιλομαθῶν ἐν τῇ αὐτῇ πατρίδι ἀναλαβῶν πᾶσαν τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα...».

Μετὰ τὸ γενναῖο αὐτὸ κληροδότημα τοῦ Καπλάνη(9^B) ὁ Ψαλίδας δυνήθηκε νὰ ὀργανώσῃ τὴ λαμπρότερη καὶ πιὸ σύγχρονη Σχολὴ τῆς ἐποχῆς του τὴν Καπλάνειο τὴν ὁποία διεύθυνε ὡς τὰ 1820, χρόνο πού καταστράφηκε.

2) ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

α) **Εὐγένιος Βούλγαρης**: Τὸ ὄνομα τῆς Μαρουτσειοῦ Σχολῆς, καθὼς ἤδη προεκτέθηκε, εἶναι στενὰ συνδεδεμένο μετὰ κείνο τοῦ Εὐγ. Βούλγαρη, πρώτου καὶ τελευταίου σχολάρχου τῆς. Μετὰ τὸ σοφὸ τοῦτον Ζακύνθιο ἀσχολήθηκαν βέβαια πολλοὶ καὶ περιττεύει νὰ ἐπαναλάβουμε ἐδῶ γνωστὰ πράγματα. Κρίνουμε ὁμῶς σκό-

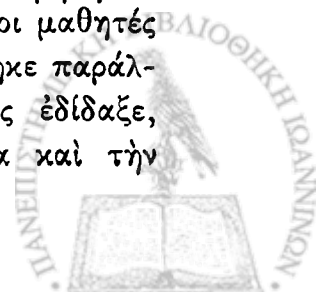

πιμο να αναφερθοῦμε στὰ κατὰ τὴ δράση τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ τὴν ἐν γένει πολιτεία του στὰ Γιάννινα στὸ διάστημα τῶν ἑξὶ περίπου χρόνων, ποὺ διηύθυνε τὴ Μαρούτσειο Σχολή. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα τὸ διδακτικὸ του ἔργο καὶ οἱ σχετικὲς μ' αὐτὸ γνώμες καὶ κρίσεις τῶν σύγχρονων καὶ μεταγενέστερων μελετητῶν ποὺ βάλθηκαν νὰ τὸ ἀποτιμήσουν.

Ὁ Ἐλευθέριος Βούλγαρης γεννημένος στὴν Κέρκυρα τὴν 11/8/1716 ἀπὸ φτωχοὺς Ζακυνθίους γονεῖς, οὐδεμία σχέση ἔχοντας πρὸς τὴν ὁμώνυμη Κερκυραϊκὴ οἰκογένεια, διδάχτηκε τὰ πρῶτα γράμματα σ' αὐτὴ τὴν πόλη τῆς γέννησής του ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Ἱερεμ. Καββαδία καὶ φιλοσοφία στὴν Κεφαλληνιά ἀπὸ τὸ Βικέντιο Δαμωδὸ. Ἀπὸ κεῖ ἐπέρασε στὴν Ἄρτα, ὅπου ἐμαθήτευσε γιὰ λίγο ὑπὸ τὸ φημισμένο Δάσκαλό της Ἀθανάσιο κι ἀπὸ κεῖ ἔρχεται στὰ Γιάννινα, ὅπου γίνεται μαθητὴς τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακίτη σχολαρχοῦντος ἴσως τότε στὴν Ἐπιφάνειο Σχολή. Ἐπαινούμενος ἀπὸ τὸν Ἀνθρακίτη σὰν ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν του, στάλθηκε μὲ ἔξοδα φιλογενῶν ἐμπόρων αὐτῆς τῆς πόλης στὸ Ἰταλικὸ Πατάβιο γιὰ ἀνώτερες σπουδές, ἀφοῦ πρῶτα περιβλήθηκε ἐδῶ τὸ μοναχικὸ σχῆμα μετονομασθεὶς Εὐγένιος. Ὁ Εὐγένιος, καθὼς σημειώνει ὁ Παρανίκας (ὁ. π., σελ. 65), «εὐγνωμόνει τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων ὡς αὐτόθι ἀντλήσας ὑπὸ Μεθοδίου τὰ πρῶτα νάματα καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν Μαρουτσῶν ἐν Εὐρώπῃ τελειοποιηθεὶς...».

Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν χρονικῶν ὀρίων τῶν μαθητικῶν αὐτῶν περιηγήσεων τοῦ Βούλγαρη ἀνὰ τὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ τὴ Δύση γίνεται ἀνέφικτος ἀπὸ τὴν τέλεια περὶ τὸ πρόβλημα ἀσυμφωνία τῶν μελετητῶν καὶ βιογράφων του. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς μετὰ μακρόχρονη διαμονὴ στὴν Ἰταλία, ὅπου σὲ διάφορες Ἀκαδημίες της καὶ μάλιστα στὸ Πατάβιο ἐσπούδασε γραμματικά, νεώτερη φιλοσοφία καὶ θετικὲς ἐπιστῆμες (Φυσικομαθηματικά, Ἀστρονομία), ἐπιστρέφει περὶ τὰ τέλη τοῦ 1742 σταλμένος ἀπὸ τοὺς Μαρουτσαίους στὰ Γιάννινα σὰν σχολάρχης τῆς νεοϊδρυτῆς Σχολῆς τους. Κατὰ τὸ χρόνο τῆς ἐδῶ ἀφιξῆς του λειτουργοῦσαν, καθὼς εἶδαμε, δυὸ ἀνώτερες Σχολές, ἡ Πρώτη, ἡ Γκιουματικὴ σχολαρχοῦντος τοῦ Μπαλ. Βασιλοπούλου καὶ ἡ Δεύτερη τοῦ Ἐπιφάνειου μὲ σχολάρχῃ τὸν Παῖσιο Δήμαρο. Καὶ στὶς δυὸ παραδίδονταν ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς κατὰ τὸ παλαιὸ σχολαστικὸ σύστημα. Θεολογία, Ἀριστοτελικὴ Φιλοσοφία καὶ Μαθηματικά.

Κάτοχος δικοῦ του παιδαγωγικοῦ συστήματος ὁ Βούλγαρης καὶ ἄνθρωπος καθὼς ἦταν εὐρείας φιλοσοφικῆς μόρφωσης καὶ σπάνιας, κατὰ γενικὴ ὁμολογία, ἐγκυκλοπαιδικῆς κατάρτισης, ἐπεδίωξε τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ συστήματος του ἀψηφίσας κάθε ἀντίδραση. Διακόπτοντας κάθε σχέση μὲ τὸν παρελθόν, ἐπεχείρησε τὸν ἐκσυγχρονισμὸ καὶ τὴν μόρφωση τῆς παιδείας, γενόμενος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνακαινιστὴς τῶν γραμμάτων στὴν Ἀνατολή. Ἡ δράση του ἢ ἐκπαιδευτικὴ ἀποτέλεσε σταθμὸ καὶ ἀφετηρία πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναγέννησης τοῦ Ἔθνους. Ἐδίδαξε πρῶτος φυσικὲς ἐπιστῆμες, νεώτερη Φιλοσοφία καὶ Λατινικὰ καὶ μεθοδικώτερα τὴν Λογικὴ, τὰ Μαθηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομία. «Στὶς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, γράφει ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος (ὁ. π., σελ. 46), χρησιμοποίησε τὴν ἐρμηνευτικὴ Μέθοδο, ποὺ χρησιμοποιούνταν τότε στὴν Εὐρώπῃ, ἀπορρίπτοντας τὴν ἀπαρχαιωμένη ψυχαγωγικὴ, τῶν δὲ ἄλλων μαθημάτων ἐντελῶς νέες μέθοδοι, ποὺ παρακολούθησε στὴν Εὐρώπῃ μὲ προσθήκες συχνὰ δικῆς του. Οἱ καινοτομίαι αὐτὲς καὶ ἡ ἐνθουσιώδης διδασκαλία του κατέπληξαν τοὺς συγχρόνους του, στὴ συντηρητικὴ δὲ πόλη μας, ποὺ κατέθλιβε ὁ σχολαστικισμὸς, ἢ ἐκτέλεση πειραμάτων Φυσικῆς καὶ Χημείας, ποὺ πρῶτος ἐπιχείρησε, θεωρήθηκαν τερατωδίες καὶ θαύματα...». Δὲν ἐστάθηκε μόνον αὐτὸς καὶ οἱ πολυάριθμοι μαθητὲς του μαχητὴς ἐνθουσιώδης κατὰ τῆς ἀμάθειας τοῦ Ἔθνους, ἀλλ' ἐργάστηκε παράλληλα καὶ συνειδητὰ καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ του ἀποκατάσταση. Πρῶτος ἐδίδαξε, πὼς ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν Ἑλλήνων θὰ σημάνη ἀναπόφευκτα καὶ τὴν

έθνική τους χειραφέτηση. Καθώς δὲ ἀφηνει νὰ ἐννοηθῆ ὁ Χρ. Περραιβὸς (Ἀπομν. ἐκδ. 1956, σελ. 339) ἱδρυσε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ μυστικὴ μεταξὺ τῶν μαθητῶν του ὄργανωση. «Ἰπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Εὐγενίου, γράφει ὁ φίλος καὶ συναθλητὴς τοῦ Πρωτομάρτυρα, ὁμᾶς μαθητῶν του, βλέπουμε τὴν πολλὴν ἀμάθειαν τοῦ Ἐθνους, συνεφώνησε ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος νὰ βοηθήσῃ τὸ γένος διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν ἐλευθερίαν του», μέλος τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν καὶ ὁ ἅγιος Κοσμάς.

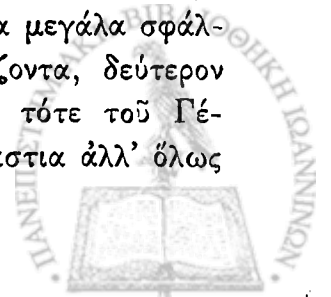
Ἰσως αὐτὸ τὸ τελευταῖο νᾶγινε στὴν Ἀθωνιάδα, ὅπου μετὰ τὴ Μαρούτσειο ἐδίδαξε ὁ Εὐγένιος (1753—59) ἀλλὰ νύξεις πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση δὲν ἀποκλείουμε νᾶκανε κι ἐδῶ, ἀφοῦ οἱ σκοποὶ καὶ οἱ προθέσεις του ἦταν, καθὼς εἶδαμε, ἀπ' ἀρχῆς ξεκαθαρισμένες. Ἀναμορφωτὴς λοιπὸν τῆς Παιδείας καὶ γενικώτερα καὶ στὸ πολιτικὸ πεδίο ἐθνάρχης ἐστάθηκε ὁ Βούλγαρης, δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία του. Παρὰ τὴν ἀμετακίνητὴ πίστη του στὴν δύναμη τῶν γραμμάτων καὶ τὸ φλογερὸ ἐνθουσιασμὸ πού διέκρινε τὴν παιδευτικὴ του προσπάθεια, παρουσίαζε κατὰ σύμφωνη γνώμη τῶν μελετητῶν σοβαρὰ μειονεκτήματα. Τοποθετημένος γλωσσικὰ στὴν ἀκρότατη συντήρηση ἐμίλησε τὸ κυριώτερο στοὺς συγχρόνους του σὲ γλῶσσα νεκρὴ κι ἐνῶ μποροῦσε νὰ χρησιμοποίησῃ ἄριστα τὴ ζωντανή, καθὼς τὸ δείχνουν κάποιες ἐπιστολές πρὸς τοὺς οἰκείους του⁽¹⁰⁾, προτίμησε νὰ γίνῃ μὲ τὴν ἀφόρητὴ ἀρχαϊζουσα, ὁ σκοτεινότερος ἀπὸ τοὺς δασκάλους ἢ συγγραφεῖς τοῦ καιροῦ του. Ἡ πίστη πὼς ἡ παράδοση τῶν μαθημάτων καὶ ἡ συγγραφή βιβλίων καὶ μάλιστα φιλοσοφικῶν πρέπει νὰ γίνεται σὲ ἀττικὴ διάλεκτο, ἡ φανερὴ δὲ ἀντιπάθειά του στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τὸν κατέστησε μαζὶ μὲ τὴν ἀνικανότητά του γιὰ συγγραφή μεθοδικῶν καὶ εὐχρηστων βιβλίων τὸν ἀντιπαθητικώτερο καὶ πλέον στεῖρο ἀπὸ τοὺς τότε δασκάλους.

Ὁ Ἰω. Μοισιόδακας⁽¹¹⁾ ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους μαθητὲς του πού τὸν ἀκολούθησε στὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἀθωνιάδα, ἔγραφε γι' αὐτὸν ἀργότερα. «Ὁ ἀνὴρ ἠθέλησε νὰ προτιμήσῃ ἀπὸ πάντων τῶν μαθηματικῶν νεωτερικῶν συγγραμμάτων τὰ μᾶλλον δυσκατάληπτα καὶ ταῦτα διὰ τὰ Σχολεῖα. Τὸ πρωθύστερον τῆς τάξεως ἡ κατὰ πάντα συνεσφιγμένη συντομία, ὁ πολλὰ ἀφηρημένος τρόπος τοῦ λέγειν, τὸ συνεπτυγμένον τῆς ἀποδείξεως, τὸ ἀπαραδειγματίστον, τὰ σχήματα αὐτὰ ἐνίοτε καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἢ φραῖσις βεβιασμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δυσκολεύουσι τὴν κατάληψιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εὐγενίου. Μάλιστα ἐν πολλοῖς ἀποκαθιστῶσιν αὐτὰ αἰνίγματα». Γιὰ τὴ λογικὴ του μάλιστα πού διδάσκονταν ὡς τὰ τελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια καὶ εἶχε καταντήσει πραγματικὸς ἐφιάλτης τῶν ἐλληνοπαίδων εἰπώθηκε, ὅτι στριφνότερο ἔργο δὲ γράφτηκε ποτὲ στὴν ἐλληνικὴ.

«Ὅταν ἡμεῖς ἐδιδασκόμεθα ἐν τῇ Σχολῇ Ἰωαννίνων, συνεχίζει ὁ ἴδιος Μοισιόδακας, ὅπου ἐγυμνασιάρχει εὐκλεῶς ὁ Εὐγένιος, ἐν ὄλῃ μιᾷ διετίᾳ⁽¹²⁾ ἐπικρατοῦσης τῆς ὁποίας κατετρίψαμεν πόνους ἀνεκδιηγῆτους ἀντιγράφοντες, μελετῶντες καὶ μὴν ἀνανήφοντες οὔτε πέντε ὥρας σχεδὸν τοῦ ὅλου μεσονυκτίου τίνα καρπὸν ἐδρέψαμεν ἀπὸ τῶν ἀτρυτῶν ἡμῶν μόχθων; Μίαν ἐννοίαν ἀτελῆ τῆς λογικῆς μίαν συγχευμένην καὶ ἐπιπόλαιον...».

Ἀλλὰ καὶ οἱ πιὸ φωτισμένοι ἀπὸ τοὺς κατοπινούς του Δασκάλους τοῦ Γένους καθὼς ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Ψαλίδας⁽¹³⁾ τὸν ἐπέκριναν σφοδρότατα γιὰ τὸ στριφνὸ καὶ ἀκατανόητο τῶν συγγραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίᾳς του. Ὁ δὲ Δ. Θερεϊανός, ἂν καὶ θαυμαστής του, ἔγραφε:

«Ὁ Βούλγαρης, πού ἄς σημειωθῆ ἀπέφευγε τὸ ὄνομα Ἑλλήν «διὰ τὴν ἐμφασιν τῆς εἰδωλολατρείας» καθὼς ὁ ἴδιος ἔλεγε, περιέπεσε εἰς τρία μεγάλα σφάλματα· πρῶτον ἐπετήδευσε λεκτικὸν χαρακτήρα ὑπερμέτρως ἐλληνίζοντα, δεύτερον συνέγραψε ἢ μετέφρασε ποιήματα σοφώτερα ἢ ὅσον ἦτο δεκτικὴ ἢ τότε τοῦ Γένους κατάστασις καὶ τρίτον ἐματαιοπόνησε φιλοτεχνήσας ἔργα τεράστια ἀλλ' ὅλως

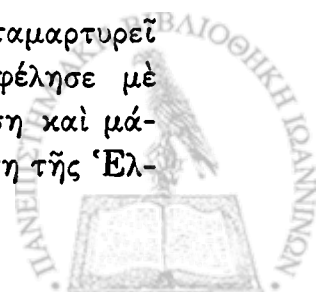

ἄχρηστα. Συμπέρασμα: Ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐγενίου, οὐδένα ἐδίδαξε, οὐδένα ἐφώτισε, διότι οὐδαμῶς ἤρμοζεν εἰς τὴν τότε τοῦ Γένους κατάστασιν». (Ἄδ. Κοραῆς Α' σελ. 65—71).

Ἀξίζει νὰ παραθέσω μὲ τὴν εὐκαιρία ὀλίγα ἀκόμη χαρακτηριστικὰ καὶ πολὺ ἐνδιαφέροντα, ἀναφερόμενα στὸν Εὐγένιο, ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ περιπούδαστη τοῦ Θερειανοῦ ἐργασία, γιὰ νὰ σχηματίσῃ ὁ ἀναγνώστης ἐναργέστερη τοῦ ἀνδρὸς σὰν Δασκάλου καὶ συγγραφέα εἰκόνα καὶ νὰ δυνηθῇ κατόπι νὰ ἐκτιμῆσῃ σωστὰ καὶ δίκαια τὴν ὅποιαδήποτε στὴ γενικώτερη ἀναγεννητικὴ προσπάθεια τῆς ἐποχῆς προσφορά του. Ἔτσι θὰ βοηθηθῇ κοντὰ σὲ ἄλλα ἀπὸ μόνος του στὴ βásiμη ἀναθεώρηση ὠρισμένων σχηματισμένων ἤδη σχετικῶν μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Εὐγενίου προκαταλήψων.

«Ὁ Βούλγαρης, γράφει σὲ συνέχεια ὁ Θερειανός, εἶχε κατ' ἐξοχὴν νοῦν φιλοσοφικὸν καὶ μαθηματικὸν ἀλλὰ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικὰ αὐτοῦ πονήματα διὰ τὸ περιnéφελον οὕτως εἶπεῖν καὶ τὸ συνεστραμμένον τοῦ λεκτικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ τοὺς μὲν πολλοὺς μικρὸν ἢ ἐλάχιστα ὠφέλησαν, τοὺς δὲ ὀλίγους τῶν χρόνων ἐκείνων λογίους ἐποδήγησαν ἴσως εἰς ἀπόλαυσιν ἀδροτέρας καὶ εὐρυτέρας παιδείας καὶ ἀνέωξαν τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς ὑψηλοτέρας σπουδὰς, ἀλλὰ δὲν ἴσχυσαν νὰ ἐμφυσήσουν εἰς τὰς φρένας τῶν Ἑλλήνων γόνιμα καὶ θερμουργὰ νοήματα...» (ὁ.π. σελ. 67—68). «Περὶ δὲ τῆς λογικῆς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Εὐγενίου συγγραφῶν, συνεχίζει παρακάτω, ὁ ὀλίγον πρὸ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως ἐν Βουκουρεστίῳ διδάξας σοφὸς καὶ φιλόπατρις ἰατρός Στέφ. Κανέλλος (ἐκ τῶν ἀρίστων συνεργατῶν τοῦ Λογ. Ἐρμουῦ) ἔγραφε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1822 πρὸς τὸν Φιλλέλληνα Γερμανὸν ἰατρὸν Ἴκεν: Ἡ φύσις ἐπεδαφιλεύσατο πρὸς τὸν Εὐγένιον πάμπολα προτερήματα ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐφιλοτιμεῖτο μᾶλλον νὰ ποιῆται πρὸς τοὺς ἰδίους ὁμιλητὰς ἐπίδειξιν τῆς μεγάλης πολυμαθείας του ἢ νὰ διδάσκῃ αὐτοὺς διὰ σκοπίμου μεθόδου. Πρὸς μείζονα τῶν μαθητῶν κατάπληξιν ἐσυνήθιζεν ὁ Εὐγένιος νὰ παρατείνῃ ἐπὶ ἕξ μῆνας τὴν διδασκαλίαν μαθήματος εἰς οὐ τὴν παράδοσιν ἤρκει εἰς καὶ μόνον μὴν λ.χ. ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ κατέτριβε πολὺν χρόνον ἀναπτύσσων πάσας τὰς ἀποδείξεις τῶν διαφόρων μαθηματικῶν ἐπὶ παντὸς θεωρήματος εἶτα δὲ προσεπῆγε καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόδειξιν. Τούτου ἔνεκα ὡς παρατηρεῖ αὐτὸς ὁ τοῦ Εὐγενίου μαθητῆς Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς Γεωγραφίας οἱ ἀκροώμενοι τῶν μαθημάτων τοῦ Εὐγ. μικρὰν ἐκαρποῦντο ὠφέλειαν. Ἐγραφε καὶ μετέφραζε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἢ ἐν τῇ ὑπὸ αὐτοῦ προσαγορευθέντι μιζοβαρβάρῳ ἰδιώματι μαθηματικὰ, φυσικὰ, θεολογικὰ καὶ ἄλλα πονήματα ὀλίγον συντελέσαντα εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας παρ' Ἑλλησιν ἄλλως τε καὶ διότι ἦσαν δύσληπτα τὰ πλεῖστα καὶ δυσνόητα...» (ὁ.π. σελ. 69—70). Γιὰ κείνη μάλιστα τὴν περιλάλητη λογικὴ τοῦ Εὐγ. ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1766 ὁ ἴδιος γιατρός Στ. Κανέλλος ἔγραφε: «Ἡ λογικὴ εἶναι συντεταγμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ εἰς ὕφος λόγου λίαν βαρὺ καὶ δυσξέυβλητον ἡρανισμένη δὲ κατὰ τὰ πλεῖστα ἐκ φιλοσοφικῶν πονημάτων τῶν Εὐρωπαϊῶν περιέχει παρεκβάσεις ἀσχέτους πρὸς τὴν λογικὴν, οὐκ ὀλίγα δὲ τῶν ἐν αὐτῇ χρῆζουσι δηλίου κολυμβητοῦ. Ἡ λογικὴ αὐτὴ ἀπέδειξε πολλοὺς δοκησισόφους διότι ὅσοι ἀνεγίγνωσκων τοῦ Βουλγάρως τὰ πονήματα ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ὡς ἐκ θείας ἐκλάμψεως πάσης σοφίας ἐμπεφορημένους. Ἦκουσα διδάσκαλον ἐρμηνεύοντα τὴν λογικὴν τοῦ Εὐγ. εἰς ἐπήκοον πολλῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὅμως οὔτε οἱ μαθηταὶ ἐννόουν τὸ μάθημα οὔτε αὐτὸς ὁ διδάσκων ἦτο ἐμπειρος περὶ τοταύτην τινὰ ἐρμηνείαν». (ὁ.π. σελ. 70).

«Ὅχι μόνον λοιπόν, καταλήγει ὕστερα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ τοῦ καταμαρτυρεῖ ὁ Φ. Μιχαλόπουλος στὸ γνωστὸ πολύμοχθον ἔργο του, (σελ. 58) δὲν ὠφέλησε μὲ τὴν διδασκαλίαν του ὁ Βούλγαρης, ἀλλ' ἔβλαψε τὴ Νεοελληνικὴ Ἀναγέννηση καὶ μάλιστα ἀνεπανόρθωτα, γιὰτὶ δὲν στάθμισε καλὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλ-

λάδος τῆς ἐποχῆς του, δὲν ἀποδέχτηκε τὴν κοινὴ γλῶσσα σὰν γλῶσσα τῶν παραδόσεων του, δὲν μετρίασε τὸ ζῆλο του γιὰ τὴν ἀνάσταση τῆς Ἀρχαίας, ἀντίθετα θὰ γινόταν μέγας ἀναγεννητῆς τοῦ νεογραικοῦ κόσμου γιατί εἶχε ὅλα τὰ προσόντα, πνεῦμα, παρρησία, ἐνθουσιασμό, εὐφράδεια, πειθῶ, μάθηση, πολιτικὴ ἰδιοφυΐα καὶ ἐμφανίστηκε σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμή τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ὅταν τὸ γένος ποθοῦσε τὴν ἀφύπνιση καὶ προαγωγῆς του. Ὁ Εὐγένιος ἔγινε φορέας τοῦ στείρου σχολαστικισμοῦ, πού τόσο καταταράχθηκε τὸν τόπο, ἦταν ἕνας παραστρατημένος σοφός. Οἱ προθέσεις του ἄγιες, ἀλλὰ τὰ μέσα πού μεταχειρίστηκε ἦσαν ξένα καὶ ἀκατάλληλα γιὰ τὸ σκοπὸ πού ἐπεδίωξε, προσπάθησε νὰ προωθήσῃ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Γένους καὶ τὸ βλάψῃ. Ἡ καταπληκτικὴ του ὅμως εὐφράδεια πού θαύμασε ὁ Βολταῖρος, ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ἐπιστήμη κατέθελεν τοὺς πάντας καὶ οἱ μαθητῆς του γλήγορα πολλαπλασιάστηκαν...».

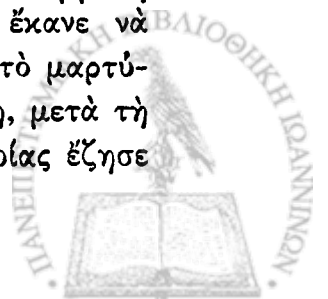
Αὐτὸ ὅμως κίνησε τὸ φθόνον τῶν ἀντιπάλων του καί, καθὼς συνέβηκε παλιότερα μὲ τὸν Μεθόδιο, τὸ συμφέρον καὶ ἡ συκοφαντία ἔγινεν αἰτία καταδρομῆς ἐναντίον του. Συνεπικουρούμενοι οἱ ἐχθροὶ του ἀπὸ τὸν ἀνώτερο κλῆρο πού ἐξηγήθη ἀπὸ τὸ πειράματά του φυσικῆς καὶ τῆ νεωτερικῆ φιλοσοφία του τὴν κατηγορήσαν ἀνοιχτὰ «ἐπὶ βολταιρισμῶ καὶ ἀθεΐα». «Καλὸς ὁ Εὐγένιος, ἔλεγαν οἱ Μπαλαῖνοι, ἀλλ' ἄθεος». Καὶ ναὶ μὲν μὲ τὴν πρώτη ἀντεπίθεσή του ὁ Εὐγένιος τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὑποχωρήσουν, οἱ διαβολὲς ὅμως καὶ τὰ τεχνάσματα σὲ βάρος του δὲν ἔσταμάτησαν, πράγματα πού τὸν ἀνάγκασαν νὰ ζητήσῃ, ὅταν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία, τὴν ἡσυχία του στὴν Κοζάνη. Κατὰ τὴν παρακλήσει τῶν Μαρουτσαίων δευτέρη σχολαρχία του στὰ Γιάννινα, ὅπου ἔφθασε μεταξὺ 1750—51 ἀκολουθούμενος ἀπὸ πολλοὺς μαθητῆς του, μὲ γενναῖο αὐτῆ τῆ φορά μισθό, πάλι σὲ παρόμοια τῆς προηγούμενης κατάστασης βρέθηκε. Ἐκτὸς τῶν συκοφαντιῶν καὶ ὕβρεων καὶ τῶν ἄλλων προπηλακισμῶν πού ὑπέστη «παρ' ὀλίγον νὰ πάθῃ καὶ σωματικὴν ἀτίμωσιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους». Μετὰ σύντομη δὲ παραμονή του στὴ Μαρούτσειο καὶ «ἄμα ἰδὼν τὴν πολυκέφαλον ὕδραν τῆς ζηλοτυπίας ἀνεγειρομένην ἀπεδήμησεν εἰς Ἀθῶν» ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς ἐκεῖ Πατριαρχικῆς Σχολῆς.

Ἔτσι σταμάτησε ἡ θορυβώδης διδασκαλικὴ δραστηριότητα τοῦ Εὐγενίου στὰ Γιάννινα καὶ μαζί της καὶ ἡ λειτουργία τῆς Σχολῆς τῶν Μαρουτσαίων. Τὸ ἔργο του θὰ συνεχίσῃ ἐδῶ, ἐπὶ μιὰ περίπου δωδεκαετία ἀκόμη, σὰν σχολάρχης τῆς Ἐπιφανείου ὁ φίλος του Τρύφων, μετὰ τὴ σύγκαιρη περίπου ἔκλειψη τῆς ὁποίας ἡ παιδεία ἢ ἀνώτερη στὰ Γιάννινα θὰ περιέλθῃ ἀποκλειστικὰ στὰ χέρια τῶν Μπαλαναίων. Ἡ μόνη ἴσως ἀγαθὴ πλευρὰ τῆς παραμονῆς τοῦ Βούλγαρη στὴν πόλη μας ἦταν ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς πού δημιουργήθηκε μεταξὺ τῶν τριῶν Σχολῶν τους καὶ μάλιστα τῆς δικῆς του καὶ τῆς Μπαλαναίας σὲ τρόπο ὥστε ἡ παιδεία τότες νὰ ἰδῆ τίς καλύτερες μέρες της. Γιατί ὀλίγο ἀργότερα μετὰ δηλ. τὸν ἐκπεσμό τῶν Σχολῶν τοῦ Μαρούτση καὶ Ἐπιφάνιου, οἱ Μπαλαναῖοι θεωρῶντας τὴ διδασκαλία τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Φιλοσοφίας, πού εἶχαν εἰσαγάγει τὴν ἐποχὴ τοῦ Βούλγαρη στὸ σχολεῖόν τους σὰν περιττὴ, τὴν ἐγκατέλειψαν καὶ περιορίστηκαν στὰ γραμματικὰ καὶ τὴ θεολογία, πρᾶγμα πού συνέβαλε αἰσθητὰ στὴ μείωση τῆς φήμης τοῦ Σχολείου τους καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν του.

2) Ἀναστάσιος Μοσπινιώτης : Καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, τὸν Εὐγ. Βούλγαρη ἀναχωρήσαντα διὰ Κοζάνην περὶ τὸ 1746, διαδέχθηκε στὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς ὁ Ἄν. Μοσπινιώτης⁽¹⁴⁾ «ὁ διὰ τὸ λιτὸν καὶ ἀπέριττον τοῦ τρόπου καὶ τῶν ἱματίων Διογένης ἐπονομαζόμενος», συγγενὴς τῶν Μαρουτσαίων ἀπὸ τοὺς πρώτους δὲ καὶ περιφανέστερους μαθητῆς του στὴ Μαρούτσειο. Γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογένειας τῆς πόλης μας ὁ Μοσπινιώτης αὐτός, καταγόμενος ἀπὸ τὸ χωριὸ Μποσπίνα, γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1719. Στὴν ἀρχὴ ἐμαθήτεψε ὑπὸ τὸν Μπαλαῖνον Βασιλόπουλο, διαδεχθέντα τότε στὴ διεύθυνση τῆς πρώτης Σχολῆς τὸν Μεθόδιο Ἄν-

θρακίτη, ὅπου ἀκροάσθηκε γραμματικὰ μαθήματα, ποίηση καὶ λογική. Μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν μαθημάτων τοῦ Εὐγενίου στὴ Μαρούτσειο, σπεύδει καὶ γίνεται μαθητῆς του. Στὴ διάρκεια τῆς ἀπουσίας τοῦ Δασκάλου του στὴν Κοζάνη, τὸν ἀντικατέστησε ἐπάξια στὴ σχολαρχία, διδάξας ἐπὶ πενταετία περίπου (1746—51) ὅ,τι ἀπ' ἐκεῖνον ἐθῆλασε. Λεπτομέρειες βέβαια γιὰ τὴ διδασκαλικὴ δράση καὶ τὴν ἐν γένει πολιτεία τοῦ Μοσπινιώτη στὴ Μαρούτσειο δὲν ἔχουμε, ξέρουμε μόνον πῶς μόλις ἐπέστρεψε στὰ Γιάννινα ὁ Εὐγένιος, διψῶντας γιὰ πληρέστερη μάθηση, ἐγκαταλείπει τὴ γενέτειρα καὶ περνάει στὴν Ἰταλικὴ Πάδουα, στὸ ὄνομαστὸ Πανεπιστήμιο τῆς ὁποίας παρακολούθησε ἀνώτερα μαθήματα, καταρτισθεὶς ὅσον ὀλίγοι στὴν ἐποχὴ του. Ἐπιστρέψας ἀργότερα στὴν πατρίδα, προσκλήθηκε πέρα στὴ Μυτιλήνη, τὴ διεύθυνση τοῦ φροντιστηρίου τῆς ὁποίας ἀνέλαβε. Στὰ 1763 τὸν καλεῖ στὴ Βασιλεύουσα, πληροφορηθεὶς τὴν πολυμαθειὰ του, ὁ πολὺ ἰσχυρὸς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Πύλη, Γεώργιος Σταυράκογλου, στὸ σπίτι τοῦ ὁποίου σὰν σύμβουλος, διερμηνέας καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν του, ἔμεινε ὡς τὴν τραγικὴ τοῦ προστάτη του καταστροφή (1765), ὁπότε καταδιωχθεὶς κι ὁ ἴδιος καὶ διατρέξας τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, κατῶρθωσε νὰ σωθῆ στὴν Ἰταλία. Ἐδῶ καὶ στὶς σλαυικὲς, κατὰ τὸ Σάθα, ἐπαρχίες τῆς Αὐστρίας, ἐπέρασε ἀρκετὸν καιρὸ περιερχόμενος διάφορες ἐμπορικὲς τῆς πόλεις καὶ διδάσκοντας κατ' οἶκον τὰ παιδιὰ πλουσιῶν ὁμογενῶν. Φλεγόμενος ὁμως ἀπὸ τὸν πόνο νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πατρίδα, μακρὰ ἀπὸ τὴν ὁποία θεωροῦσε μαρτύριο καὶ χωρὶς περιεχόμενον τὴ ζωὴ, κατέβηκε ἀπὸ τὴ Βενετιὰ στὴν Κέρκυρα καὶ ἀπὸ κεῖ στὴ Βενετοκρατούμενη τότε Πάργα, μὲ σκοπὸ νὰ δυνηθῆ νὰ συνεννοηθῆ μὲ τοὺς δικούς του στὰ Γιάννινα γιὰ τὴν ἐδῶ ἐπιστροφή του. Μὲ βαθεῖα ὁμως λύπη, πληροφορήθηκε ἀπ' αὐτοὺς, πῶς οἱ Τουρκικὲς Ἀρχὲς δὲν ἔπαψαν νὰ τὸν ἀναζητοῦν, καὶ γιὰτὶ εἶχε χρηματίσει σύμβουλος τοῦ Σταυράκογλου ἐκεῖνου ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ πίστευαν πῶς ὁ Δάσκαλος εἶχεν ἀφαιρέσει—πρᾶγμα ἀπίθανο—μέρος τῆς περιουσίας τοῦ καταδικασθέντος, τὴν ὁποία μετὰ τὸ κρέμασμά του ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐδήμευσε. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ συγγενεῖς του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ παραμείνῃ στὴν Πάργα, πού θὰ ἦταν περισσότερο ἀσφαλῆς. Ἐδῶ περνοῦσε τὸν καιρὸ του ὁ Μοσπινιώτης, κηρύττοντας τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ στὶς ἐκκλησίες καὶ διδάσκοντας καθὼς στὴν Ἰταλία, στὰ σπίτια. Δὲν ξέρουμε πόσα ἀκριβῶς χρόνια παρέμεινε στὴν Πάργα. Ἀκόμα κι ὁ Ἀραβαντινός, πού θὰ μπορούσε ἐγκυρότερα ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ μᾶς πληροφορήσῃ σχετικὰ, τὸ ἀγνοεῖ. Ὁ ἰκανὸς ὁμως ἀριθμὸς ἐπιφανῶν μαθητῶν του Παργίων, πού ὁ ἴδιος πιδὸ πάνω Ἡπειρώτης ἱστορικὸς μνημονεῦει, μᾶς πείθει γιὰ τὴν κάπως μακρόχρονη καὶ γόνιμη, στὴν πόλιν αὐτὴ διαμονὴ του. Ἀλλὰ κι ἐδῶ, παρ' ὅτι ζοῦσε ἀσφαλῆς, δὲν τὸν χωροῦσε φαίνεται ὁ τόπος. Ἡ ἀπεριόριστη ἀγάπη του πρὸς τὴ γενέτειρα καὶ ἡ ἀδυναμία του νὰ τὴν ἐπανίδῃ ἀκόμα κι ὁ αὐξανόμενος μέρα μὲ τὴ μέρα φόβος του νὰ συλληφθῆ, τὸν ἔκαναν νὰ μὴ μπορεῖ νὰ σταθῆ πουθενά. Ἔτσι περιπλανώμενος ἐμφανίζεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας συχνὰ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἀκόμη καὶ σχῆμα, καθὼς στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴν Πελοπόννησο καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα, στῆς ὁποίας τὸ Βραχῶρι (Ἀγρίνιο), κατὰ μιὰν ἀμάρτυρη πληροφορία, ἐσχολάρχησε γιὰ λίγο διάστημα, κηρύττοντας παντοῦ ὅπου σταματοῦσε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ διδάσκοντας ὅσους ἤθελαν.

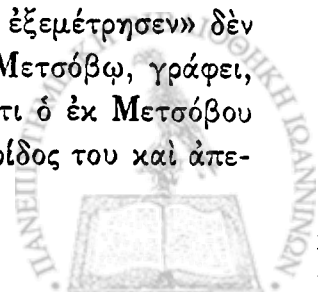
Τέλος, ἦρθε στὴ Θράκη, στὴν πόλιν ΑἼνο, τῆς ὁποίας ἔμεινε τρία περίπου χρόνια, κι οὔτε κανένας ἤξερε ποῖος κι ἀπὸ ποῦ ἦταν. Ὁ ὑπερβολικὸς φόβος του νὰ ἀναγνωρισθῆ καὶ πιασθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατάντησε μὲ τὸν καιρὸ ἔμμομη ἰδέα καὶ μανία καταδιώξεως, πού τὸν τυραννοῦσε ἀπερίγραπτα καὶ τὸν ἔκανε νὰ μὴν θεωρεῖ πουθενά τὸν ἑαυτὸ του ἀσφαλῆ, ὥσπου, γιὰ νὰ θέσῃ τέρμα στὸ μαρτύριό του αὐτό, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ καταλήξῃ, μετὰ τὴ Μολδαυία καὶ Τρανσυλβανία, στὴν Οὐγγαρία στὴν πόλιν Πέστη, τῆς ὁποίας ἔζησε

πολὺν καιρὸ κηρύττοντας στὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τῆς καὶ παραδίνοντας, γιὰ νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, στοὺς νέους τὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα. Γέρος πιά ἦρθε στὴν οὐγγρικὴ ἐπίσης πόλη Γιόγγεσι, καταλύσας στὴν ἐκεῖ μονὴ τοῦ ὁσίου Ναοῦμ, ὅπου κατὰμονος καὶ σὲ ἀπερίγραπτη ἔνδεια τὸν ἐλύτρωσε ἀπὸ τὰ δεινὰ ὁ θάνατος στὶς 2/4/1801. Τὸ βασανισμένον κορμὴ τοῦ Δασκάλου ἀποτέθηκε στὸ Κοιμητήριον τῶν ὀρθοδόξων καὶ στὸν τάφο τοῦ διακεκριμένου Ἄνδριου συναδέλφου τοῦ Γαβριὴλ τοῦ Καλλονᾶ, τιμὴ πού τοῦ ἀπέδωσε μετὰ θάνατον ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τούτου Ἰγνάτιος Καλλονᾶς. Ἀπὸ τὰ πολλὰ συγγράμματά του καὶ μεταφράσεις του, λέγει ὁ Ζαβίρας, περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπωλέσθησαν, σώζονται ἀκόμα τριάντα λόγοι ἀναφερόμενοι σὲ διάφορα θέματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἕνας λόγος τοῦ πού ἐκφωνήθηκε λατινικὰ στὴν ἐκκλησία τῆς Πέστης, καθὼς καὶ ἕνας μέρος ἀπὸ τὴν μετάφρασή του τῆς Φυσικῆς τοῦ Ντουχάμελ.

3) Τρύφων ὁ ἐκ Μετσόβου: Κατὰ τὴ δευτέρῃ του, καθὼς εἶδαμε, σχολαρχία στὴ Μαρούτσειο ὁ Εὐγένιος εἶχε συνδιδάσκαλο καὶ συνεργάτη τὸν ἐπιστήθιο φίλο καὶ συμμαθητὴ του ἱερομόναχο Τρύφωνα τὸν Μετσοβίτη⁽¹⁵⁾. Γεννημένος στὸ Μέτσοβο ὁ Τρύφων περὶ τὸ 1715 ἐθῆλασε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στὴν Ἐπιφάνειο Σχολὴ ὑπὸ τὸν Ἀνθρακίτη ἴσως καθὼς καὶ γραμματικὰ στὴ Γκιουματικὴ ὑπὸ τὸν Μπαλᾶνον. Πληροφορηθεὶς, ὅτι στὴν Πάτμο ἐδίδασκε γραμματικὸς καὶ φιλόσοφος σπουδαῖος, ἔσπευσε στὸ νησί αὐτὸ τοῦ Θεολόγου κι ἔγινε ἀκροατῆς του, ἄγνωστο γιὰ πόσο καιρὸ. Ἀπὸ κεῖ ἐπιστρέψας στὴν πατρίδα, ταξίδεψε στὴν Ἰταλία καὶ ἐφοίτησε στὸ Παταβιανὸ Πανεπιστήμιον ἐπὶ μιᾷ ἐξαετία περίπου, γενόμενος ἐγκρατῆς τῆς Ἰταλικῆς καὶ Λατινικῆς γλῶσσας, φιλοσοφίας καὶ μαθηματικῶν. Δὲν γνωρίζουμε πότε ἀκριβῶς ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Ἰταλία ὁ Τρύφων στὰ Γιάννινα. Πάντως, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Ἀραβαντινὸς (Λόγ., σελ. 204), τὸ 1748 τὸν συναντοῦμε ἀκόμα στὴ Βενετιὰ «φέροντα τίτλον ἱερομονάχου», ἀπὸ τὸν ἴδιον δὲ χρόνον σὲ ἄλλο μέρος (Χρονογρ. Β', σελ. 279) τὸν φέρνει «διδασκαλεύοντα ἐν Ἰωαννίνοις» χωρὶς, κατὰ τὴ συνήθειά του, νὰ κἀνη μνεῖα τῆς πηγῆς ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ τὴν εἶδηση. Ἡ ἐδῶ ἀφιξὴ του συμπίπτει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μετὰ τὴν (1750—51) τῆς δευτέρας Σχολαρχίας τοῦ Εὐγενίου στὴ Μαρούτσειο, ὅπου γίνεται γιὰ χρονικὸ διάστημα πλεόν τοῦ ἔτους βοηθὸς καὶ συνεργάτης του. Γιατὶ τὸ 1752, καθὼς ἐμνημονέψαμε, διορίζεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα Βενετιᾶς διευθυντῆς τῆς Ἐπιφανείου σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ Παῖσιου Δήμαρου. Κατ' ἀσφαλεῖς, ἀπὸ τὸ Βενετικὸ Ἀρχεῖον πληροφορίες, ὁ Τρύφων διηύθυνε τὴν Ἐπιφάνειον συνεχῶς ὡς τὸ 1761, χρόνον πού ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Βασιλόπουλον, παιδί τοῦ Μπαλᾶνου⁽¹⁶⁾.

Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἐδίδασκε ἀποδεδειγμένα στὴν Ἐπιφάνειον μέχρι τοῦ 1766. Πέρα ἀπὸ τὸ χρόνον αὐτὸ δὲν ἔχομε καμμιά ἔνδειξιν σίγουρη γιὰ τὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἢ γιὰ δασκάλους τῆς. Στὸ μεταξὺ ὅμως διάστημα καὶ μέχρι τοῦ 1786 χρόνον τοῦ θανάτου του ὁ Τρύφων, κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν πάλι, «ἀπαντᾶται ἐν Ἰωαννίνοις διάγων οὐχὶ ὡς Σχολάρχης ἀλλ' ὡς ἰδιωτικὸς διδάσκαλος. Εἰς πρᾶξιν τινὰ ἰδιαιτέραν, γράφει ὁ ἴδιος Ἡπειρώτης ἱστορικός, γενομένην ἐν τῷ βήματι τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως κατὰ τὴν 15 Μαΐου τοῦ 1777, ἀπηντήσαμεν τὴν ἰδιόχειρον αὐτοῦ ὑπογραφὴν ὡς μάρτυρος τεθειμένην ὑπὸ τὴν τοῦ Κοσμᾶ Μπαλᾶνου ἔχουσαν αὐτολεξεί: Τρύφων ἱερομόναχος ἀρχιμανδρεῖτης μαρτυρῶ». (Ἀραβ., δ.π.). Ἡ πληροφορία τῶν Μυστακίδη καὶ Σάθα, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Τρύφων, ἀποχωρήσας ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐπιφανείου «ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου ἐγένετο διδάσκκλος ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὡσαύτως καὶ τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν» δὲν φαίνεται ἀνταποκρινομένη στὰ πράγματα. «Οὐδὲν τεκμήριον ἐν Μετσόβῳ, γράφει, ἢ Ἀγγ. Χατζημιχάλη (Ἡπ. Χρ. 1940, σελ. 66), διαπιστώνει, ὅτι ὁ ἐκ Μετσόβου ἱερομόναχος Τρύφων ἐδίδασκεν εἰς τὸ Ἑλληνο-Σχολεῖον τῆς πατρίδος του καὶ ἀπε-

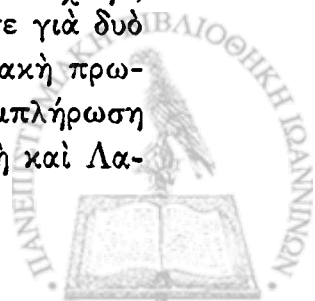
βίωσεν ἐκεῖ, τῆς ὁποίας (πατρίδος του) ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐτίμησε τὸ ὄνομα διαφοροτρόπως συντελέσας καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον φήμην τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῶν. Μαθητῆς καὶ ἀνεψιὸς του ὑπῆρξεν ὁ Δημήτριος Βαρδάκας σχολαρχήσας ἐν Μετσόβῳ ἐπὶ μίαν περίπου εἰκοσαετίαν...».

Ἀπὸ τὶς ἴδιες νεωτεριστικὲς ἀντιλήψεις καὶ ιδέες μὲ τὸν Εὐγένιο ἐμπορούμενος ὁ Τρύφων, ἐδίδαξε στὴν Ἐπιφάνειο κυρίως Ἑλληνες συγγραφεῖς, φιλοσοφία νεώτερη καὶ μαθηματικὰ μόνον, καταρτίσας πλῆθος διακριθέντων μαθητῶν μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ παραπάνω ἀνεψιὸς του Δ. Βαρδάκας. Λόγω ἀκριβῶς τῶν προοδευτικῶν του πεποιθήσεων καὶ τῆς στενῆς πρὸς τὸν Εὐγένιο φιλίας του ὁ Τρύφων «ἀντίμαχος καὶ ὑπεναντίος τῆς Μπαλαναίας οἰκογενείας διεβίωσεν». Χαρακτηριστικὸ τῶν διαθέσεων του ἀπέναντι τῶν Δασκάλων αὐτῶν καὶ τοῦ συνδέσμου του μὲ τὸν Εὐγένιο, εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο γεγονός. Νομίσας κάποτε ὁ Μπαλᾶνος, ὅτι βρῆκε τὴ λύση τοῦ καλούμενου Δήλιου προβλήματος «δύο εὐθειῶν δοθειῶν δύο μέσας ἀναλόγους εὑρεῖν κατὰ συνεχῆ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν», ἀνακοίνωσε τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του σὲ διάφορες Ἀκαδημίες τῆς Εὐρώπης, οἱ δὲ μαθητὲς του Ν. Τζετζούλης καὶ Γεώργ. Τσεπελοβίτης ἐτύπωσαν στὴ Βενετιὰ τὴν προτεινόμενη λύση. Ὁ ἐν Ἰωαννίνοις παρεπιδημῶν διδάσκαλος καὶ σύγκελος Τρύφων, ἀπέστειλε τὴν πραγματεῖαν ταύτην πρὸς τὸν φίλον του καὶ συσπουδαστὴν του Εὐγ. Βούλγαρην, ὅστις ἐδίδασκε εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολή. Οὗτος ἀπέκρουσε τὴν ὑπὸ τοῦ Μπαλᾶνου διδομένην λύσιν καὶ δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Τρύφωνα, ἧς ἀντίγραφα ποιήσας ἱκανὰ διέσπειρε πολλαχόσε, σφοδρὰ τῇ ρύμῃ ἠνέχθη κατὰ τοῦ προβλήματος» ἀποκαλῶντας παραλογισμό τὴν προτεινόμενη λύση καὶ καταγγέλλοντας αὐτὴν «ὡς στηριζομένην ἐπὶ σαθροτάτοις θεμελίοις τοῦ ψεύδους» εἰρωνευόμενος μαζὶ τοῦ ἀντιπάλου του καὶ λησμονῶντας ὅτι «τὸ σκάπτειν καὶ χλευάζειν καὶ διασύρειν οὐκ ἔστι φιλοσοφούντων ἀνδρῶν ἀλλ' ἐξεστηκότων καὶ μαινομένων καὶ οὐχὶ ὄλως ἀνδρῶν», καθὼς γράφει ὁ Κοσμᾶς Μπαλᾶνος, ἀμυνόμενος τοῦ πατρὸς στὴν ἀντιπελάργησή του. (Ἡπ. Χρ. Ε', σελ. 230—31). Παρὰ ταῦτα, ὁ ἴδιος Κοσμᾶς, παραδέχεται σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του «ὅτι ὁ Τρύφων οὗτος ὑπῆρξε κάτοχος καὶ τῶν Μαθηματικῶν ἐφ' ὧν ὁ Εὐγένιος ἐχώλαιεν, ὅτε ἐν τῇ Ἀθωνιάδι ἐδίδασκεν».

Συγγράμματα τοῦ σοφοῦ Μετσοβίτη, παραμείναντα ἀνέκδοτα μέχρι σήμερα, μνημονεύονται ἀπὸ τὸ Σάθα, μὴ μετάφραση τῆς λογικῆς τοῦ Γενουησιῶ(17) καὶ τὸ «Περὶ ψυχῆς τῶν ζώων».

4) Ἀθανάσιος Ψαλίδας: Μὲ τὸ σοφὸ Δάσκαλο τοῦ Γένους, θαρραλέο πρόδρομο καὶ πατριώτη, ἀσχολήθηκαν ἀρκετοὶ παλαιότερα, κανεὶς τους ὅμως δὲν ἔδωσε πλήρη εἰκόνα τῆς καταπληκτικῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ πολυσχιδοῦς του ἔργου. Γενναῖα, παρὰ ταῦτα, συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ Ψαλίδα ἀποτελεῖ, ἡ γνωστὴ μὲ τὸν τίτλο: «Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους», ἐργασία τοῦ Βρανούση, ὅπου ἐξετάζεται διεξοδικὰ ὁ πατριώτης, πολιτικὸς καὶ ἀγωνιστῆς Ψαλίδας. Ἐδῶ, μὴ καὶ παρουσιάζεται στὴ σειρὰ τῶν Δασκάλων τῆς Μαρουτσειοῦ μαζὶ μὲ σύντομο βιογραφικὸ του σημείωμα, θὰ δώσουμε καὶ μερικὲς νεώτερες εἰδήσεις γιὰ τὸ διδασκαλικὸ του ἔργο, ἀντλημένες κυρίως ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο ἀρχεῖο του, πού τελευταῖα ἤρθε σὲ φῶς.

Γεννημένος τὸ 1767 στὰ Γιάννινα ὁ Ψαλίδας ἀπὸ εὐποροῦς γονεῖς, διδάχτηκε τὰ ἐγκύκλια γράμματα στὴ Μπαλαναία Σχολή ὑπὸ τὸν Κοσμᾶ, καὶ νέος 18 χρονῶν ταξίδεψε στὴ Ρωσία κοντὰ στὸν ἐκεῖ ἐμπορευόμενο ἀδερφό του Μιχαήλ, ὅπου πρῶτα στὴ Νίζνα καὶ ὕστερα στὸ σεμινάριο τῆς Πολτάβας, συνέχισε γιὰ δύο περίπου χρόνια τὶς σπουδές του. Κατὰ τὸ 1787 κατεβαίνει στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ὅπου πάνω ἀπὸ τέσσερα χρόνια ἐπιδίδεται ἐντατικὰ στὴ συμπλήρωση τῆς γενικῆς του μόρφωσης, σπουδάζοντας ἀνώτερη Φιλοσοφία, Ἑλληνικὴ καὶ Λα-

τινική Φιλολογία, ξένες γλώσσες κι από τις επιστήμες Φυσικομαθηματικά και Φυσική Πειραματική. Στη Βιέννη, όπου παρέμεινε ως το 1795, ασχολούμενος κοντά στ' άλλα και με τη συγγραφή ποικίλου περιεχομένου βιβλίων, μερικά από τα όποια και τυπώνει, αποφασίζει «νά μισεύση εις τήν γλυκυτάτην του πατρίδα τῆς οποίας ὁ πόθος εἶχε ἀνάψει πλέον εἰς τήν καρδίαν του καὶ ἀργοπορίαν δὲν ὑπέφερεν»^(17α). Ἔτσι, καθὼς γράφει ἄλλοῦ ὁ ἴδιος: «1795 Σεπτεμβρίου 14 ἦλθον ἀπὸ Βιέννην διὰ Τριεστίου καὶ Ἄρτης εἰς Ἰωάννινα καὶ εἰς τοὺς 1796 Φεβρουαρίου ἀ' ἄρχισα εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Μαρούτζη τὴν διδασκαλίαν». (Κ. Διαμάντη: Ὁ Ψαλίδας καὶ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ ΔΙΕΕ, τόμ. 16, σελ. 319).

Μετὰ τὴν μετὰ ἓνα περίπου χρόνον ὀριστικὴ ἔκλειψη τῆς Σχολῆς αὐτῆς γιὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους καὶ μὴ ὑπακούοντας σὲ προτάσεις δελεαστικῆς τῆς Λειβαδιᾶς καὶ τοῦ οἴκου τῶν Μουρούζηδων τῆς Πόλης, πού τὸν ζητοῦσαν γιὰ δάσκαλον, παραμένει στὴ γενέτειρα, ἐξακολουθώντας νὰ διδάσκη στὸ ἴδιον αὐτὸ Σχολεῖο συντηρούμενον πλέον ἀπὸ τὴν Κοινότητα καὶ λεγόμενον τῆς Ἀγίας Μαρίας μέχρι τὸ 1799 περίπου, ὅποτε μὲ ἐνέργειές του ἄοκνες, ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιχορήγηση τοῦ Ἰδρύματος ὁ Ἀοίδιμος Καπλάνης, πού μετονομάζεται ἀπὸ τὸ 1805 ὀριστικὰ σὲ Καπλάνειο. Τὴν Καπλάνειο διευθύνει συνεχῶς ὁ Ψαλίδας ὡς τὸ 1820 χρόνον καταστροφῆς τῆς, ἀναπτύσσοντας ταυτόχρονα στὴν πόλιν μας μιὰ πολὺπλευρῆ πατριωτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα. Στὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ ἀπὸ τοὺς Σουλτανικοὺς, καταφεύγει στὸ Ζαγόρι ὅπου, σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τὸ γιατρὸ καὶ ποιητὴ Βηλαρᾶ καὶ ἄλλους πατριῶτες, συνεχίζει ἀκατάβλητος τὴν ἐθνοδιαφωτιστικὴ καὶ πατριωτικὴ του προσπάθεια. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1822 περνάει στὴν Κέρκυρα, ὅπου παραμένοντας σ' ὄλη σχεδὸν τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης παραγκωνισμένος κι ἀχρησιμοποίητος, ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὶς ἀτομικῆς του στενοχωρίες, νὰ προσφέρῃ μὲ τὴν ἴδια πατριωτικὴ ζέση, νεανικὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀνιδιοτέλεια τὶς ὑπηρεσίας του στὴν ἀγωνιζόμενη πατρίδα. Τέλος, τὸ 1828, διορίζεται διευθυντὴς στὸ Λύκειο τῆς Λευκάδας, ὅπου τὸν βρίσκει ἔξαφνα τὸ ἐπόμενο ἔτος ὁ θάνατος σὲ ἡλικία 62 χρόνων. Τέτοιος σὲ γραμμῆς γενικῆς ἐστάθηκε ὁ Ψαλίδας, ἓνα ἀπὸ τὰ φωτεινότερα πνεύματα πού ἀνέδειξε ἡ Ἡπειρὸς μας κατὰ τὰ τελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια, μέγας Δάσκαλος τοῦ Γένους, ἐμπνευσμένος πρόδρομος, ἀναμορφωτὴς τῆς Παιδείας του καὶ πατριώτης ἕξοχος.

Ἐρχόμενος στὰ Γιάννινα ὁ Ψαλίδας, ἦταν τέλεια ἐνήμερος τῆς ἀπογοητευτικῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε στὴν ἐδῶ ἀνώτερη Παιδεία. Ὁ Κοσμάς Μπαλᾶνος, πού διηύθυνε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴ μόνη ἐπιζήσασα Σχολὴ τὴν Μπαλάνειο, γέρος πιά καὶ αἰχμάλωτος τοῦ παλιοῦ σχολαστικοῦ συστήματος—θ' ἀποχωρήσῃ μετ' ὀλίγον ὀριστικὰ ἀπ' αὐτὴ (1799) παραδίδοντας τὴ διεύθυνση στὸν ἀδερφό του—ἀντιδρῶσε φανατικὰ σὲ κάθε νεωτερισμὸ, πρᾶγμα πού εἶχε περιορίσει αἰσθητὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν του κι ἡ Σχολὴ, παρὰ τὴ γενναία ὑποστήριξη τῶν Ζωσιμάδων, καθημερινὰ ἔφθινε. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν κατάπτωσή της, ἦταν φαίνεται γενικὴ καὶ δὲν τὴν ἀπέκρυβε κι ὁ ἴδιος. Ὁ εὐλογημένος ὁ Κοσμάς, γράφει ὁ Κούμας, δὲν ἤθελε νὰ παραδεχθῆ καμμιά νεώτερη θεωρία ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ Σχολὴ του κατάπιπτε». Τὸ ἀποστεωμένο, μ' ἄλλα λόγια, βυζαντινὸ trivium—γιατὶ ἀπὸ κεῖ εἶχε τὴν καταγωγὴν του τὸ «θηρίον τοῦ σχολαϊσμοῦ»—μὲ τὸ ὅποιο ἐξακολουθοῦσε νὰ τρέφεται ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ ἔθνους, δὲν ἀνταποκρίνονταν πλέον στὶς ἐπείγουσες ἀνάγκες του, οὔτε τοὺς ἀπώτερους σκοποὺς του κατ' ἐλάχιστο ἐξυπηρετοῦσε. Ὁ Ψαλίδας, ἀνοίγοντας τὴ Μαρούτσειο, γνώριζε τί ἀκριβῶς ζητοῦσαν ἀπ' αὐτὸν οἱ νέοι τοῦ τόπου του κι ἐνοιῶθε τὸν ἑαυτὸ του ἱκανὸ νὰ τοὺς τὸ προσφέρῃ, χωρὶς νὰ ὑπολογίση κόπους καὶ θυσίες, ἀντιδράσεις ἢ ἐμπόδια. «Μὲ τόλμη ἀξιοθαύμαστη, γράφει ὁ Βρανούσης (ἔ.π., σελ. 25), μ' ἀποφασιστικὴ σταθερὴ καὶ συνέπεια ἀπόλυτη, ἐπιβάλλει τὶς νεωτεριστικῆς του ἀντιλήψεις, μεταρ-

ρυθμίζει τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, προσγειώνει τὴ διδασκαλία καὶ προσαρμόζει τὸ πρόγραμμά του στὶς σύγχρονες ἀπαιτήσεις, σφυγμομετρεῖ τὴν πραγματικότητα καὶ σταθμίζει ρεαλιστικὰ τὶς ἀνάγκες τῆς νεολαίας τοῦ καιροῦ του, διδάσκει καὶ συγγράφει στὴν ἀπλὴ γλῶσσα, εἰσάγει τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἐπιμένει νὰ τὶς διδάσκει, ἀρκετὰ θεαματικὰ μάλιστα πολλὰς φορές, παρὰ τὶς ζωντὲς ἀντιδράσεις, καλλιεργεῖ τὴν ἐλεύθερη σκέψη, διδάσκει τὰ προοδευτικώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ καιροῦ του, παρέχει τὴ ζωντανὴ μάθηση, γιὰ τὴν ὁποία διψοῦσε τὸ Γένος, ἀλλὰ προπάντων—μακρὰ ἀπὸ κάθε σχολαστικισμὸ καὶ κάθε στεῖρο δογματισμὸ—μορφώνει ψυχές, πλάθει φιλελεύθερους ἀνθρώπους, μορφώνει συνειδήσεις...».

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ψαλίδα ξεσήκωσε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, καθὼς ἦταν ἐπόμενο, θύελλα διαμαρτυριῶν ἀπὸ μέρος τῶν γνωστῶν ἀντιδραστικῶν κύκλων. Τὸν κατηγορήσαν καὶ αὐτόν, σὰν τὸν Ἀνθρακίτη καὶ Εὐγένιο, ἐπὶ Βολταρισμῶ καὶ ἀθεΐα καὶ ἐκίνησαν πάντα λίθον ἐναντίον του. Ὁ Ψαλίδας ὅμως, γνώριζε τὴ μοῖρα τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν περίμενε, ἀποφασισμένος νὰ ἐπιβάλῃ ὅπως-δήποτε τὶς ἀπόψεις του, νὰ πάθῃ ὅ,τι καὶ οἱ προκάτοχοί του. Ἦξερε νὰ μάχεται καὶ νὰ νικάει. Ἀποφασιστικό, λοιπόν, ὄπλο κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκπαιδευτικῆς του μεταρρύθμισης καὶ τῆς προώθησης ἀκόμα τῶν ἀπώτερων πατριωτικῶν του σχεδίων, ἀντέταξε τὴ φιλία του μετὰ τὸν Ἀλῆ - Πασιᾶ, τὸ λιοντάρι τῆς Ἡπείρου. Ὁ Ψαλίδας ἀποχτάει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ φοβεροῦ Ἀρβανίτη, «γίνεται τὸ δεξὶ του χέρι στὶς ἐπαφές καὶ διαπραγματεύσεις τῆς αὐτῆς του μετὰ τοὺς ξένους». Μετὰ τὸ στήριγμα αὐτὸ θὰ συνεχίσῃ ἀπτότητος καὶ ἄτρωτος γιὰ 25 συνεχῆ χρόνια τὴν νεωτερικὴ ἐκπαιδευτικὴ του προσπάθεια στὰ Γιάννινα τὴν τόσο γόνιμη καὶ ἀποδοτικὴ.

Τί ὅμως ἐδίδαξε ὁ Ψαλίδας κατὰ τὸν πρῶτο καὶ τελευταῖο του αὐτὸ χρόνο (1796—97) στὴ Μαρούτσειο; Ἀπὸ τοὺς παλιότερους βιογράφους του ὁ Κρίνος («Ἔστια», τόμ. Ζ', σελ. 145—50), πληροφορεῖ πὼς «ὁ Ψαλίδας ἦν ὁ πρῶτος τὴν Φυσικὴν μετὰ πειραμάτων διδάξας κατὰ τὸ παρελθὸν 1796 οὐ μόνον εἰς τὴν Σχολὴν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ τοὺς υἱούς...».

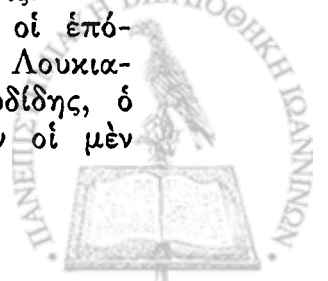
Λεπτομερῆ ὅμως ἔκθεσις τῶν μαθημάτων πού ἐδίδαξε ὁ Ψαλίδας σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς διδασκαλικῆς θητείας του στὰ Γιάννινα, ἀρχῆς γενόμενης ἀπὸ τὴ Μαρούτσειο, παρέχει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ἀναφορὰς του στὸ Πατριαρχεῖο, πού ἔστειλε στὴν ἀρχὴ κάθε σχολικοῦ ἔτους γιὰ ἔγκριση, διασωθεῖσα δὲ στὸ Ἀρχεῖο του καὶ πού ἀξίζει, ὡς πρὸς τὰ διδασκόμενα τουλάχιστον μαθήματα, νὰ παραθέσω σὲ συνέχεια αὐτοῦσια :

«Παναγιώτατε Δέσποτα!

Ἐδαφιαίως,

Τῆ ὑμετέρᾳ σεβασμιωτάτῃ μοι παναγιότητι τῆς ἐνταῦθα Καπλανικῆς Σχολῆς προστατευούσης τὸν μὲν ἀρχιδιδάσκαλον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καταστάσεως, τοὺς δὲ ἐφορεύοντας τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῆς ἀναφέρειν δεῖν ὁμολογούμενον εἶναι αὐτὴ γὰρ καὶ ρυθμίσει τὰ διάστροφα καὶ ἀναπληρῶσαι τὰ ἐλλείποντα ἱκανῆ. Τὸ μὲν οὖν σεβασμιώτατε καὶ Παναγιώτατε δέσποτα! ἐμὸν καθῆκον ἢ κατωτέρω καταγραφησομένη μοι ἐσωτερικὴ τῆς σχολῆς κατάστασις ἐκπληρώσει ἢ ἀναγνωσθείσης μὲν καὶ δεκτῆς φανείσης, δηλωθήτω μοι ἀποδοκιμασθείσης δὲ καὶ ἐλλιποῦς δειχθείσης, αὐθις ἀναγγελθήτω μοι ἢ ἢ ἐπανόρθωσις ἢ ἢ ἀναπλήρωσις.

Τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν τῆς Πατριαρχικῆς Καπλανικῆς Σχολῆς οἱ ἐπόμενοι συγγραφεῖς συνιστῶσι: Ὁ Αἴσωπος, ὁ Αἰλιανός, ὁ Ἡρωδιανός, ὁ Λουκιανός, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πίνδαρος. Τούτων οὖν οἱ μὲν

τὴν γραμματικὴν, οἱ δὲ τὴν πολιτικὴν, οἱ δὲ τὴν ρητορικὴν παραδειγματίζουσι.

Τὴν Ἱερὰν Κατήγησιν:

Ἡ Ὁρθόδοξος Ὁμολογία, ἡ ἐν τῇ Ρωσίᾳ ἐκδοθεῖσα καὶ τῷ τότε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον διέποντι ἐπικυρωθεῖσα. Σὺν ταύτῃ ἀναπτύσσονται καὶ λόγοι δογματικοὶ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν πίστεως Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα:

Ἡ γενικὴ κριτικὴ ἱστορία πάντων τῶν ἀρχαίων γενῶν. Ἡ ἀρχαιολογία τοῦ ἡμετέρου γένους ἢ πολιτικὴ, φυσικὴ καὶ σφαιρικὴ ἢτοι ἀστρονομικὴ Γεωγραφία ἀναπτυσσομένη διὰ τῶν ὧν ἔχει ἡ Σχολὴ ἀκριβεστάτων σφαιρῶν καὶ ἀτλάντων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου συστηματικῶς εἰς χρῆσιν τῶν ἐμπορευομένων.

Τὴν Φιλοσοφίαν:

Ἡ λογικὴ, ἡ μεταφυσικὴ, ἡ ἠθικὴ, ἡ πειραματικὴ φυσικὴ, ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἄλγεβρα καὶ ἡ γεωμετρία.

Τὴν Θεολογίαν:

Ἡ ὀρθόδοξος δογματικὴ θεολογία ἡ ὑπὸ τοῦ θεολόγου Θεοφάνους συγγραφεῖσα ὡς ἐν ἀπάσῃ τῆς Ρωσίας ταῖς Ἀκαδημίαις τοῖς ἱερέουσιν μέλλουσιν ἀναπτυσσομένη.

Διδάσκαλοι μὲν καὶ ὑποδιδάσκαλοι τέτταρες, ἀκροαταὶ δὲ ἑκατὸν τριάκοντα καὶ δύο.

Καὶ αὕτη μὲν, Παναγιώτατε, ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Καπλανικῆς Σχολῆς κατάστασις τῷ εἰρημένῳ δὲ τρόπῳ ἄχρι τοῦδε (24 ἔτη) τῆς σχολῆς ὑπ' ἐμοῦ διευθυνομένης, προῆλθον καὶ διδάσκαλοι καὶ ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι καὶ ἰατροὶ καὶ ἔμποροι. Καὶ γὰρ οἱ ταύτης τῆς Σχολῆς ἀκροαταὶ καὶ τῶν κωμοπόλεων τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ Τρίκκης καὶ τοῦ κατὰ τὴν Τεργέστην, Ἀγκῶνα καὶ Λιβύρον γένους ἡμῶν διδάσκαλοι γεγονάσιν οἱ αὐτοὶ τε καὶ ἱερεῖς τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ ἐν τῇ Δακίᾳ ἔμποροι δὲ καὶ αὐτόθι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν ἄλλαις ἐμπορικαῖς ἀγοραῖς, οὐχ ἤττον τε καὶ ἰατροὶ ἀπέβησαν, οἱ μὲν αὐτῶν ἐνεργεῖα, οἱ δὲ δυνάμει, οἱ ὅσον οὐπω ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας ἐλεύσονται.

Ἡ δὲ ἐξωτερικὴ δεινὴ μὲν ὅσον κάμει εἰδέναι, ὡς τῶν ἐνταῦθα ἐφόρων ἀλόγως ἀμφιφραζομένων, δεινότερα, δ' ἔσται μὴ τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος αὐτοῦς, οἷς οἶδε τρόποις, ἐπιγναμψάσης.

Τῆς ὑμετέρας σεβασμιωτάτης μοι Παναγιότητος
εὐπειθέστατον τέκνον

1819 ἔτει σωτηρίῳ

(Διαγεγραμμένον: ὁ Ἀρχιδιδάσκαλος)

Ἰουνίου α'

Ἰωάννινα»

(ΔΙΕΕ ὁ.π., σελ. 365—66)

Πολὺ ὁμοίως νωρίτερα καὶ μάλιστα, ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ὑπηρεσίας του στὰ Γιάννινα, ὁ Ψαλίδας εἶχε ἐτοιμὴ γιὰ ἐκδοσὴ πεντάτομη ἐργασία περιλαμβανούσα γνώσεις θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστημονικὰς, ἕνα εἶδος δηλ. «Ἀπάσης Ἰλῆς» προοριζόμενης «νὰ χρησιμεύσῃ εἰς παράδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν εἰς ὅλα τὰ Σχολεῖα τῆς ταλαίνης Ἑλλάδος». Σχετικὴ ἀγγελία ἐκδοθεῖσα στὰ Γιάννινα με ἡμερομηνία 25/10/1799 καὶ ἀπευθυνόμενὴ «πρὸς πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ φιλομούσους τῶν Ἑλλήνων» πληροφορεῖ πῶς «τούτου τοῦ συστήματος (τῶν ἐπιστημῶν δηλ. πού σύνταξα καὶ πρόκειται νὰ ἐκδόσω), τὰ μέρη εἶναι τὰ ἀκόλουθα: ἡ λογικὴ, ἡ καὶ ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία προτέτακται, καὶ αἱ κατηγορίαι τοῦ περιφήμου Γερμανοῦ Καντίου προσετέθησαν. Ἡ μεταφυσικὴ ἡς μέρη τέσσερα, Ὀντολογία, Κοσμολογία, Ψυχολογία καὶ Φυσικὴ Θεολογία κατὰ τὸν Λεϊβνίτιον, τὸν

ἔξοχον τῶν φιλοσόφων. Ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία ἤγουν ἡ Ἠθικὴ ἦς μέρος τὰ ἐπόμενα: Τὸ φυσικὸν δικαίωμα, τὸ ἠθικόν, τὸ πολιτικόν καὶ τὸ οἰκονομικόν. Ἡ Μαθηματικὴ ἦς μέρος ἡ Ἀριθμητικὴ, ἡ Ἄλγεβρα καὶ ἡ Γεωμετρία καὶ τέλος πάντων ἡ Πειραματικὴ Φυσικὴ ἦς τὰ πλεῖστα μέρη πραγματεύονται κατὰ τὸν κλεινὸν Λαβοῦσιέρ καὶ μάλιστα ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος εἰς ἀέρα καὶ τἀνάπαλιν...». (ΔΙΕΕ, δ.π., σελ. 305).

Ἔσο γὰρ τῆ μεθόδου διδασκαλίας τοῦ Ψαλίδου, δὲν θὰ ἐπιμείνω, ἐπειδὴ μοῦ λείπουν τὰ σχετικὰ βοηθήματα ἢ εἰδήσεις. Ἄρκοῦμαι μονάχα νὰ μεταφέρω σὰν κατακλιδα τῆς ἀναφορᾶς μου πρὸς τὸ Μεγάλου Δάσκαλου ὀλίγες σχετικὰ γραμμὲς ὀφειλόμενες σὲ παλιούς του Βιογράφους, ἀρκετὲς ὅμως ὥστε νὰ σχηματίσῃ ὁ ἀναγνώστης μιὰ ἰδέα τῆς διδασκαλικῆς μεγαλωσύνης καὶ μεθοδικῆς δεινότητος τοῦ Ψαλίδου.

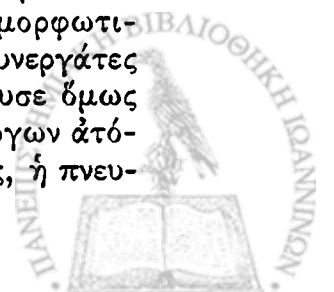
«Ὁ Ἄθ. Ψαλίδου, γράφει ἓνας, ἐκτὸς τῆς πολυμαθείας εἶχε προσέτι ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ πῦρ τοῦ οὐρανοῦ. Φιλόσοφος ἐνθουσιαστής, δὲν ἐδίδασκε τὰ γράμματα πρὸς διάδοσιν μόνον γνώσεων ὠφελίμων ἀλλὰ καὶ πρὸς δημιουργίαν πολιτῶν γενναιοφρόνων. Ἡ ποικιλία καὶ ἡ χάρις τῆς διδασκαλίας του ἀπετέλει κόσμον ὀλόκληρον καὶ κόσμον ὠραῖον, ἡ δὲ παράστασις του τοσοῦτον εἶχε τὸ ἐπαγωγόν, ὥστε οἱ ὀμιληταὶ αὐτοῦ, μετὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος, ἀπεχώρουν τεθλιμμένοι...». (Λ. Β. περ. Ἐστία Ζ', σελ. 203).

«Ὁ ζῆλος του συμπληρῶναι ὁ Σ. Βλαντιῆς, Λευκάδιος, ποῦ ὁ πατέρας του ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ψαλίδου, τὸ μεταδοτικόν, ἡ μέθοδος διὰ τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία χωρὶς νὰ χάνῃ τι ἀπὸ ἀπόψεως ὠφελείας, καθίστατο τερπνὴ εἰς τοὺς μαθητάς, ἡ αὐστηρότης τοῦ ἠθους ἐν συνδυασμῶ μετὰ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν τρόπων, τὸ ὀξυδερκὲς πνεῦμα καὶ ἡ ἰσχυρὰ μνήμη, ἡ ἐτοιμότης καὶ τὸ κοσμίως εὐτράπελον τῆς συνομιλίας του, κατέστησαν αὐτὸν ἀγαπητὸν τοῖς πᾶσιν...». (ΔΙΕΕ, Θ', σελ. 92).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αὐτά, κατὰ τὶς ὑπάρχουσες γνωστὲς μας πηγές, γιὰ τὴ Μαρούτσειο Σχολὴ καὶ τοὺς Μαρούτσηδες. Ἡ περίπτωσή τους, μιὰ ἀκόμα στὴ σειρά τῶν ὁμοίων τους προγενέστερων, ὑπογραμμίζει ἔντονα τὶς στενὲς καὶ γόνιμες σχέσεις τῆς πόλης μας μετὰ τὴν πόλιν τοῦ Εὐαγγελιστῆ κατὰ τὰ μέχρι τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ πῶς πολὺ τὴν ἐπίμονη προσπάθεια τῶν σ' αὐτὴ ἐγκατεστημένων ἀπόδημων Ἠπειρωτῶν νὰ συμβάλλουν στὴν ἀνύψωσιν τῆς πνευματικῆς στάθμης τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν τῆς γενέτειρας καὶ δι' αὐτῶν στὸ φωτισμὸ ὀλοκλήρου τοῦ Γένους.

Φωτισμένοι μεγαλέμποροι οἱ Μαρούτσηδες, ποῦ κοιμοῦνται καὶ ξυπνοῦν μετὰ τὸν ἀλάρωτο καημὸ τῆς δυναστημένης πατρίδας, ἀποφασίζουν συνεχίζοντας τὴ λαμπρὰ δημιουργημένη παράδοση τῶν παλαιότερων συμπατριωτῶν καὶ συναδέλφων τους, νὰ δώσουν μετὰ τὸ ἀνοιγμα νέας Σχολῆς κάτι παραπάνω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους στὴν ἀγάπην τῆς. Νὰ ἐκσυγχρονίσουν καὶ ἀναμορφώσουν κατὰ τὰ δυτικὰ πρότυπα τὴν Παιδείαν τῆς, ποῦ οἱ ὑπάρχουσες Σχολὲς προσηλωμέναι στὸ στεῖρο πνεῦμα τοῦ σχολαστικισμοῦ εἶχαν ἀπονεκρώσει, εἰσάγοντας τὶς νεώτερες μέθοδους ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας μαζί μετὰ τὶς νέες κατακτήσεις τῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῶν θετικῶν. Ἡ προσπάθεια μεταφύτευσης τῶν νέων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ μορφωτικῶν ἀγαθῶν στὸν τόπον μας, ἐκπροσωπούμενη ἀπὸ τὸ Βούλγαρη καὶ τοὺς συνεργάτες του, ἐτάραξε, καθὼς ἦταν ἐπόμενο, μετὰ τὸ βᾶρος τῆς τὸ τέλμα, προσέκρουσε ὅμως στὴ λυσσαλέα ἀντίδραση τῆς συντήρησης καὶ συνεργούντων καὶ ἄλλων λόγων ἀτόνισε γιὰ καιρὸ. Ὁ σπὸρος εἶχε πέσει σ' ἀπαράσκευον καὶ αἰχμηρὸν ἔδαφος, ἡ πνευ-

ματική δηλ. κατάσταση του Έθνους ήταν κατώτερη κι ανίκανη να δεχθῆ μιὰ τέτοια απότομη και γοργή πρὸς τὰ μπρὸς ὥθηση.

Ἔτσι ἡ Μαρούτσειος, ἀπὸ τὴν ὁποία τόσα προσδοκοῦσαν οἱ ἰδρυτές της, ἐκλείσει χωρὶς νὰ δυνηθῆ ν' ἀποφέρῃ τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς. Θὰ τὴν ζυπνήσῃ πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὸ λήθαργό της ὁ Ψαλίδας γιὰ νὰ σβῆσῃ σὲ λίγο ὀριστικὰ μὲ τὴν κατάλυση τῆς Γαληνότατης Πολιτείας. Τὸ ἔργο της ὅμως σὰν ἔκφραση τῆς προοδευτικῆς ἐθνοπαιδευτικῆς προσπάθειας τῆς ἐνισχυόμενης μὲ τὸ ἀπόσωμα τοῦ μόχθου τῶν ξενητεμένων δὲν θὰ ἀνακοπῆ. Τὴ σκυτάλη τῆς ἐθνικῆς εὐποιίας και φιλογένειας θὰ παραλάβουν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν εὐεργετῶν τῆς Βενετίας οἱ ἀπὸ Βορρᾶ ἀπόδημοι Ἑπειρῶτες, γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὰ μέσα ἄφθονα νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ ἓνα τέταρτο αἰῶνα, ἀποθέτοντας τῆς σφραγίδα τῆς προσφορᾶς της ἀνεξίτηλη στὴν πνευματικὴ μας ἀναγέννηση καὶ τὸν Ἱερὸ Ἀγῶνα τῆς Ἑθνεγερσίας, πού θ' ἀκολουθήσῃ ἀμέσως τὸ βίαιο σταμάτημά της.

1. Τὸ ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸ Μυστακίδη (Παρνασ. 1886, σελ. 56) καὶ ἀπὸ τὸ δικό μας Λαμπρίδη ἐπαναλαμβανόμενο (Περιγρ. πὸλ. Ἰωαννίνων, σελ. 67) ὅτι «ἡ Ἐπιφάνειος ἀνεκαινίσθη τῷ 1742 ὑπὸ τῶν Μαρουτσῶν ὑφ' ὧν καὶ Μαρουτσαία ἐπωνομάσθη» δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα (1742—53) λειτουργοῦσαν στὰ Γιάννινα τρεῖς ἀνώτερες Σχολές, ἡ Γκιουματικὴ, ἡ Ἐπιφάνειος καὶ ἡ τότε ἰδρυθεῖσα Μαρούτσειος. Παλαιότερες ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίες ἀναφέρω τὶς ἀκόλουθες: Στὴν τρίτομη Γραμματικὴ Γεωγραφία τοῦ ἐκ Κυθήρων Γεωργ. Φατσέα, πού ἐκδόθηκε στὰ 1760 στὴ Βενετία (Τόμ. Β', σελ. 143), μνημονεύονται μεταξὺ τῶν Σχολῶν ἄλλων πόλεων καὶ «...εἰς τὰ Ἰωάννινα εἶναι ἄλλα τρία Σχολεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα λέγεται τὸ ἐν τοῦ Ἐπιφανείου, τὸ ἕτερον τοῦ ποτὲ Μάνου Γκιούμα εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστατεύει ὁ κύριος Δημ. Καραϊωάννης καὶ τὸ τρίτον λέγεται τοῦ Μαρούτζη» εἰς αὐτὸ παραδίδονται γραμματικὰ καὶ φιλοσοφικά...». Ὁ Ἀραβαντινὸς (Λόγιοι, σελ. 148, σημ. 1) σημειώνει μεταξὺ «τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις συντηρουμένων περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος φροντιστηρίων καὶ τρία ἐν Ἰωαννίνοις τὸ τοῦ Ἐπιφανείου, τοῦ Γκιούμα καὶ τῶν Μαρουτσαίων». Τέλος ὁ Ψαλίδας σὲ ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Καποδίστρια (Λ. Βρανούση ὁ.π. σελ. 143) ἀναφέρει πὼς τὰ Ἰωάννινα ἢ Μητρόπολη τῆς Ἑπείρου «εἶχε τρία Σχολεῖα τοῦ Καραγιάννη (Γκιούμα) τοῦ Μαρούτζη καὶ τοῦ Τρύφωνος (Ἐπιφάνειος)...».

2. Διεξοδικώτατη πραγματεία περὶ τοῦ Θεοφίλου αὐτοῦ συγκαριθμούμενου μεταξὺ τῶν διαπρεπεστέρων μαθητῶν τοῦ Εὐγενίου τῆς πρώτης σχολαρχίας τοῦ τελευταίου στὴ Μαρούτσειο δημοσίεψε ὁ Σωφρ. Εὐστρατιάδης (Ἠπ. Χρ. Β', σελ. 56—97).

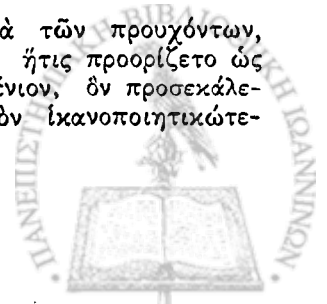
«Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ἄλλων ἔργων του, γράφει κοντὰ στ' ἄλλα ὁ πιὸ πάνω ἐρευνητής, ἀρνούμεθα ἀξιοσπούδαστα δεδομένα ἱκανὰ νὰ ἀναστηλώσωσι τὴν εἰκόνα ἐξαιρετικῆς ἱερᾶς φυσιογνωμίας ἀγωνισθείσης πολυτρόπως ἐν τοῖς μαύροις τῆς δουλείας καιροῖς πρὸς στηριγμὸν τοῦ ἰδίου ποιμνίου καὶ φωτισμὸν τοῦ Γένους...».

3. Ἡ ἀντιπάθεια βέβαια τῶν Μπαλαναίων πρὸς τὸν Εὐγένιο χρονολογοῦνταν, καθὼς γράφει ὁ Ἀραβαντινὸς (Λόγ., σελ. 11) ἀπὸ παλαιότερα, ἀφ' ὅτου δηλ. ὁ τελευταῖος ἦταν μαθητῆς τῆς Ἐπιφανείου Σχολῆς «τῆς ὑπὸ τῶν Μαρουτσαίων μετ' εὐγενοῦς ζήλου περιθαλομένης, ἐφ' ᾧ καὶ ἐγνωρίσθη καὶ ἐφήλκυσε τῶν τοιούτων φιλομαθῶν τὴν ἔννοιαν καὶ συνδρομὴν καὶ ἐν τούτοις τὴν ἀντιζηλείαν καὶ ἀντιπάθειαν τοῦ προμηθηθέντος Μπαλανίου τοῦ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Γκιούμα σχολαρχήσαντος μετὰ τὸν Μεθόδιον περὶ τὸ 1730 (sic) «διότι καὶ πρὶν καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα οἱ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῆς Γκιουμαίας σχολῆς ἀντιζήλωσ καὶ ἀντιμάχως προσεφέροντο πρὸς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν τοῦ Ἐπιφανείου καὶ τὴν Μαρουτσαία»».

Ἄλλὰ καὶ σὰν σπουδαγμένος στὴ Δύση ὁ Εὐγένιος ἦταν ἀντιπαθὴς στοὺς συντηρητικούς καὶ ἀμοίρους εὐρωπαϊκῆς παιδείας Μπαλαναίους, γι αὐτὸ καὶ διέδιδαν πρὸς κάθε κατεύθυνση πὼς «ἀθεΐζουσι ὅσοι σπουδάζουσιν ἐν τῇ Φραγκίᾳ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν αὐτῶν συνθεΐζουσι καὶ ἑτέρους...».

4. Θαυμαστὴς τοῦ Βολταίρου, διαβόητου γιὰ τὴν ἐλευθεροφροσύνη του, ὁ Βούλγαρης, «ὀξύς, ἐριστικός, χωρὶς κακία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ βρῆσκη διέξοδο στὸ πλούσιο θυμικὸ του, προκαλεῖ διαρκῶς ζητήματα... Νέος ἐρῖζει μὲ τοὺς συντηρητικούς, γέρος μὲ τοὺς προοδευτικούς...» (Δημαρᾶ: Ἱστορ. Νεοελ. Λογοτ., σελ. 140).

5. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1746) «ὁ ἐπίσκοπος Κοζάνης Μελέτιος μετὰ τῶν προυχόντων, μεταβάντες εἰς Ἰωάννινα πρὸς παραλαβὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Π. Σαράφη, ἥτις προορίζετο ὡς σύζυγος τοῦ ἐκ Κοζάνης προκρίτου Ἰωάννου Τράντα, ἐγνώρισαν τὸν Εὐγένιον, ὃν προσεκάλεσαν νὰ μεταβῆ εἰς Κοζάνην, ἵνα διευθύνῃ τὴν Σχολὴν «Στοᾶν» μὲ μισθὸν ἱκανοποιητικώτερον». (Ἠπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 182, σημ. 1).

Εἰς ἓνα μάλιστα Κεφ. τῆς σχολαστικῆς Θεολογίας του, πού ἔμεινε ἀνέκδοτη, διδάσκονταν δὲ σὲ πολλὰ Σχολεῖα χειρόγραφη, διηγείται ὁ ἴδιος Εὐγένιος, καθὼς ἀναφέρει ὁ Κούμας ('Ιστορ. Ἀνθρ. Πρ. ΙΒ', σελ. 560), «ἐν εἶδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος τὴν μετάβασιν του ταύτην. Μὲ ἀγανάκτησιν κωμικὴν οὐκ ἀντέσχον, λέγει, ἀλλ' ὑπεχωρήσαμεν ὡς ἀφ' ἔππον ἐπ' ὄνου ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννῶν ἐπὶ τὴν μικρὰν μεταβάντες Κοζάνην...».

Σὲ ἐπίρρωση τέλος τῶν παραπάνω πληροφοριῶν γιὰ ἀναχώρησιν τοῦ Εὐγενίου τὸ 1746 ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἀναφέρω καὶ τὸ ἀκόλουθο περιστατικὸ ἀπὸ τὸν Γ. Αἰνιὰν ἀναφερόμενο (Συλλογὴ Ἀνεκδ. ἔργων Εὐγ. Βουλγάρως, Ἀθ. 1838, σελ. 18). «Πηγαίνοντας, λέγει ὁ Εὐγένιος, ἵνα Σχολαρχήσῃ ἐκεῖ (ἐν Κοζάνῃ), ὅτε, λέγεται ὅτι διαβαίνων ἐκ Λαρίσσης περὶ τὰ 1746 ἔτη, ἀρχιερατεύοντος Μελετίου τοῦ Τενεδίου τοῦ μετὰ ταῦτα Πατριαρχεύσαντος καὶ πολλὰ παθόντος ἐν καιρῷ τοῦ κατὰ τὸ 1767 συμβάντος μεταξύ Τούρκων καὶ Ρώσων πολέμου, προσεκλήθη ἵνα ἐκφωνήσῃ λόγον ἐπ' ἐκκλησίαις, συμπεσοῦσης τότε τῆς ἐβδομάδος τῶν ἁγίων Παθῶν. Ὑπήκουσεν ὁ Εὐγένιος καὶ προομιασάμενος ἀπὸ τὸ ρητόν: «Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ κατεβαίνειν με εἰς διαφθοράν», ὠμίλησεν μὲ τοιαύτην δεινότητα ρητορικὴν ὥστε ἐξέπληξεν τοὺς ἀκροατὰς καὶ ἐκίνησεν ὅλους εἰς δάκρυα», γεγονός πού διηγόνταν στὸν πατέρα τοῦ συγγραφέα αὐτήκοος μάρτυρας ὁ ἱερέας τότε καὶ κατόπι ἐπίσκοπος Λητζᾶς καὶ Ἀγράφων Διονύσιος.

6. Μιὰ ἀκόμα ἴσως ἀπόδειξη πὼς ὁ Εὐγένιος δὲν εὕρισκονταν στὰ Γιάννινα τὸ 1749 εἶναι καὶ τὸ ὅτι δὲν συμπεριλαμβάνεται μεταξύ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις λογίων συνδρομητῶν τῆς «Ὀδοῦ Μαθηματικῆς» τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου ἐκδοθείσης τὸν ἴδιο αὐτὸν καιρὸν στὴν Βενετία ('Ηπ. Χρ. Ι', σελ. 140—41). Ἡ ταυτόχρονη ὁμοῦ παρουσία του στὴν Κοζάνη ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, πὼς ὅταν, καθὼς γράφει ὁ Ἀραβαντινὸς (Λόγ., σελ. 134), παρουσιάστηκε στὴ Μακεδονικὴ αὐτὴ πόλιν τὸ 1749 ὁ Γιαννιώτης δάσκαλος Νικ. Μπάρκοσης, γνωστὸς ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὸν Εὐγένιο—ἴσως συμμαθητῆς του ὑπὸ τὸν Ἀνθρακίτη—ὁ τελευταῖος αὐτὸς τὸν συνιστᾷ ὡς οἰκοδιδάσκαλο στὸν εὐπορο Κοζανίτη Ἰω. Σακελλάριο «ἐπὶ ἐκπαίδευσιν τῶν δύο μικροτέρων υἱῶν του». Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του δὲ στὰ Γιάννινα ὁ Εὐγένιος (1751) κατὰ τὴν ὁποία παρέλαβε μαζί του καὶ τὸν ἐκ Ραψάνης μαθητὴ τοῦ Διονύσιο (πού προώριζε γιὰ Σχολάρχην τῆς Κοζάνης) «ἵνα εἰς Ἰωάννινα ἀρυσθῆ εἴτι ἐλλείπετο αὐτῷ» παρέδωσε τὴ διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς αὐτῆς τῆς πόλεως στὸν Μπάρκοση.

7. Ἄλλους διαπρέψαντας μαθητὰς Γιαννιώτες τοῦ Εὐγενίου στὴ Μαρούτσειο ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν Μοσπινιώτη, τὸν Θεόφιλο Παπαφίλου (αὐτὸς ὁ τελευταῖος παρακολούθησε τὸν Εὐγένιο καὶ στὴν Κοζάνη «δυσαρρεστήσας ὀπωσοῦν τοὺς Μπαλαναίους») καὶ ἕναν Γεώργιο Ἰωαννίτη σχολαρχήσαντα στὰ Ἀμπελάκια (Σάθα Ν. Φ., σελ. 612), παρὰ τίς ἐρευνές μου, δὲν συνάντησα. Φαίνεται πὼς καὶ στὴν περίπτωσή μας ἰσχύει μᾶλλον ἢ ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ (Λόγ., σελ. 33, σημ. 1) δοθεῖσα ἀπάντησιν στοῦ γιὰ τὸν Εὐγένιο δὲν εἶχε Γιαννιώτες μαθητὰς στὴν Ἀθωνιάδα. «Πόθεν δὲ τοῦτο;» ρωτᾷ ἐν ἱστορικῆς τῆς Ἠπειροῦ καὶ ἀπαντᾷ: «Ἰσως διότι ἐν Ἰωαννίνοις ἤρουντο ἑλλιπῶς μὲν ἀλλ' ἀναπαυτικώτερον τῆς ὑψηλῆς παιδείας τὰ νάματα, ἢ διότι οἱ τότε ἐκεῖσε (εἰς Ἰωάννινα) σχολαρχοῦντες ἐκ τῆς πρὸς τὸν Εὐγένιον ἀντιζηλίας καὶ τοῦ φθόνου, ἀπέτρεπον τοὺς μαθητιῶντας καὶ διέσπειρον καὶ ἐξετόξευον κατ' ἐκεῖνον, ὅσα ἢ ἀντιζηλία καὶ τὰ πάθη ἐμπνέουν εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας...».

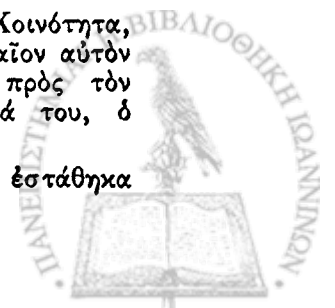
8. Τὸ ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸ Γρ. Παλιουρίτη στὸν πρόλογο τῆς Ἱστορίας του ('Ηπ. Χρ. Ι', σελ. 147), πὼς εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Μαρούτζη «ἐσχολάρχησεν περισσώτερον ἀπὸ πενταετίαν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος», ἀποτελεῖ πρόσθετη ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀποψῆς μας γιὰ πενταετὴ ὑπηρεσίαν τοῦ Εὐγενίου στὰ Γιάννινα, τεσσάρων δηλ. χρόνων κατὰ τὴν πρώτην περίοδον (1742—46) καὶ ἓνα καὶ πλέον κατὰ τὴν δευτέραν (1751—53). Ἐνῶ κατὰ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Μέρτζιου ἢ διάρκειά της φτάνει στὰ ἑπτὰ πλήρη χρόνια (1742—49).

9. Ὁ Λαμπρίδης ('Αγαθοεργ. Α', σελ. 83), πού ἀναγράφει μάλιστα καὶ τὴν εἶδησιν πὼς οἱ Μαρούτσηδες ἀφοῦ ἱδρυσαν καὶ προικοδότησαν τὴ Σχολὴν τοὺς «ἐπόπτας καὶ οὔτοι οὐχὶ τιμίους ἀποδειχθέντας ταύτης ὄρισαντες», προσθέτει σχετικᾶ: «Τὸν Εὐγένιο διεδέχθη (1753) ὁ ἐκ Μετσόβου ἱερομόναχος Τρύφων. Ἀγνωστοὶ διατελοῦσιν ἡμῖν οἱ κατόπιν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1765 διδάξαντες. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1765—1795 ἡ Σχολὴ αὕτη κατὰ παράδοσιν ἦτο κεκλεισμένη. Διότι οἱ κληρονόμοι τῶν ἱδρυτῶν δὲν εὕρισκον δῆθεν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης ἐκεῖνων ἀνδρὰ εἰδήμονα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Φιλολογίας».

9α. Ὑπογραμμίζω τὴ φράσιν ὡς τὴν πιὸ σαφῆ καὶ ἐγκυρὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἡ Μαρούτσειος ἐκλείσθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Εὐγενίου ἀπὸ τὰ Γιάννινα.

9β. Γιὰ τὸ πόσο ἀκριβῶς χρονικὸ διάστημα ἡ Σχολὴ συντηρήθηκε ἀπὸ τὴν Κοινότητα, πότε ἄρχισε ἐνισχυόμενὴ ἀπὸ τὸν Καπλάνη καὶ ποῦς ἐκατάπεισε τελικᾶ τὸν τελευταῖον αὐτὸν νὰ διαθέσῃ τὸ ὑπὲρ αὐτῆς ἡγεμονικὸ λάσσο του, ὀριστικὴ ἀπάντησιν δίνει σὲ δύο πρὸς τὸν Σταῦρο Ἰωάννου προεστὸ καὶ πρῶτον ἔφορο τῆς Σχολῆς ἀπὸ Τσεπέλοβο γράμματά του, ὁ ἴδιος ὁ Δάσκαλος Ψαλίδας.

Στὸ πρῶτον (5—12—1820) γράφει μεταξύ ἄλλων: «Ἀλλὰ 25 χρόνους ὅπου ἐστάθηκα

διδάσκαλος ἐστάθηκα μὲ τὸ θέλημα τῶν προεστώτων. Τοὺς πρώτους δύο χρόνους (δηλ. 1796—8) ἀπὸ χίλια γρόσια κοινῶς ριγμένα εἰς τὸ δευτέρι, ἄλλους δύο (1799—1800) ἀπὸ χίλια πεντακόσια διωρισμένα ἀπὸ τὸν Καπλάνην καὶ δέκα ὀκτῶ χρόνους ἀπὸ 2000 γρόσια καὶ τούτους τοὺς ὑστερινοὺς τρεῖς ὅπου λείπει μιὰ ἑξαμηνία μοῦ αὐγατήσεται τὸν μισθὸν καὶ ἡ εὐγένειά σας μὲ τὴν παρακάλησίν μου...».

Καὶ στὸ δεύτερο ἀπαντῶντας ὁ Ψαλίδας σὲ κατηγορίες τῶν προκρίτων ἐναντίον τοῦ γράφει: «Ἐγὼ ἄρχοντά μου τὸ τί ὀμιλοῦν αὐτὰ δὲν φροντίζω ὡσὰν ὅπου ἡ σχολὴ δὲν εἶναι ἰδική τους ἀλλὰ τοῦ Καπλάνη. Ἐγὼ ἄρχοντά μου αὐτὸ τὸ λάσσον τὸ ἐπροξένησα καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν πατρίδα μας ὡς τὸ ἀποδείχνει ἡ ἀλληλογραφία μου μὲ τὸν μακαρίτην Καπλάνην. Ἐγὼ πρώτην Φεβρουαρίου 1796 ἄνοιξα τὸ Σχολεῖον οὐδὲ μὲ τὸ μῆνα οὐδὲ μὲ τὴν ἑξαμηνίαν ὅπου μοῦ γράφετε ἀλλὰ μὲ τὸν χρόνον καθὼς δείχνεται μὲ τὸν κώδικα ὅπου ἔχετε... Ἐγὼ 25 χρόνους ὅπου ἐδούλευσα τὴν πατρίδα μου πιστὰ ποτέ μου δὲν ἐμεταχειρίστηκα τρόπους ἐξωτερικοὺς καὶ βίαιους τυραννικῶς ἀλλὰ αὐτοπροαιρέτως ἐδούλευσα καὶ εὐχαρίστως ἀμοιβαδὸν καὶ μὲ ὀλίγον μισθὸν καὶ μὲ καρπὸν μέγαν ὡς τὰ πράγματα ἔδειξαν πῶς, λάσσου αἷτιος ἔγινε, βιβλιοθήκην ἐσύστησα λαμπράν, πειράματα φυσικῆς ἰδιά μου ἀφιέρωσα, μαθητὰς ἔβγαλα ἐνδόξους εἰς κάθε ἐπάγγελμα, τὴν φιλομάθειαν εἰς τὸ γένος διήγειρα καὶ ἐζύπνησα καὶ ὅλα ταῦτα μὲ οὐτιδανὸν μισθόν...». (Κοίτα καὶ Α. Μελά: Σελίδες τῆς Ἠπείρου, σελ. 184—6).

10. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς γράφει ἀπὸ τὴν Πετρούπολη τὸ 1775 πρὸς συγγενῆ τοῦ Ζακύνθιο: «Ἄχ, ἀδερφέ, ἂν ἦτον τρόπος νὰ ἔλθω νὰ τελειώσω αὐτοῦ μεταξὺ σας, τὴν πολῦτιμον πλάνην τοῦ βίου, τὴν ὅποιαν ἕως τώρα ἀπέρασα... Γράψαι μοι πρὸς τούτους καὶ ἂν ἀπὸ τὸ περίφημόν μας κακο-γαϊδούρικο γένος τῶν Βουλγαράτων αὐτοῦ, εὐρίσκεται κανένας ἄρρεν ἢ μόνος ἀπέμεινα ἢ ἀφεντιά μου, "Ἄε... Τὸ χαρτί ἐτελείωσε. Ἐρρωσο καὶ εὐ πράττε». (Κ. Δημαρᾶ ὅ.π., σελ. 140).

11. Γεννημένος περὶ τὸ 1730 καὶ μαθητὴς ἀρχικὰ τοῦ Βούλγαρη ἐσπούδασε συνέχεια στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἐδίδαξε στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες. Φωτεινὸ μυαλὸ ἐκφράζει ὠραῖα τὴν ροπή πρὸς τὶς νέες ἰδέες πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο καταδιώχτηκε ἀμειλικτα ἀπὸ τοὺς γραμματικούς τοῦ καιροῦ του γιὰ νὰ τελειώσῃ σὲ ἀφάνεια στὸ Βουκουρέστι γύρω στὰ 1800. «Ἴδου τὸ γέρας, γράφει ὁ ἴδιος, τὸ ὅποιον ἀπονέμει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ Γένος ἡμῶν τοῖς πεπαιδευμένοις ὅσοι δὲν ἔχουσι τὴν ψυχὴν ἀνδραποδώδη, ἢ ὅσοι δὲν ἔχουσι μιαν ὑπομονὴν ἀτλαντικὴν...». (Δημαρᾶ, ὅ.π., σελ. 149).

Σημειῶνω μὲ τὴν εὐκαιρία καὶ τοὺς παρακάτω γνωστοὺς Δασκάλους καὶ λογίους μαθητὲς τοῦ Εὐγενίου στὴ Μαρούτσειο ὅσους ὁ Σάθας στὴ Ν. Φιλολογία του μνημονεύει: α) Θεόδωρος Ἀναστασίου Καβαλιώτης (ἀπὸ τὴν Καβάλα ἢ Καβάγια κώμη τῆς Β. Η.) πρὸ στάθθηκε γιὰ σπουδὴς στὰ Γιάννινα «διὰ συνδρομῆς τοῦ σωματείου τῶν Χαλκιδέων» καὶ ὁ ὁποῖος «γραμματικὸς ἄριστος καὶ κατὰ Ζαβίραν δαιμόνιος» διετέλεσε σχολάρχης τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μοσχόπολης (ὅ.π., σελ. 495). β) Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης ἀπὸ τὴν Πάτρα, πρῶτος σχολάρχης τῆς Βατοπεδινησ Σχολῆς (1749) τῆς κατόπι Ἀθωνιάδας (ὅ.π., σελ. 510). γ) Κυπριανὸς Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τὴν Κύπρο, πού διδάξε μὲ τὸν Εὐγένιο στὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἀνέβηκε κατόπι στὸν Πατριαρχικὸ θρόνον τῆς Ἀλεξάνδρειας (ὅ.π., 512). δ) Μιχαὴλ Παπαγεωργίου ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, πού διδάξε ἀρχικὰ στὴν πατρίδα του καὶ κατόπι σὲ Σχολὲς ἑλληνικῆς διαφόρων παραδουναβίων πόλεων (ὅ.π. 524). ε) Κωνσταντῖνος Καραϊωννῆς ἀπὸ Τρίκαλα, διατελέσας ἀρχίατρος στὴν αὐλὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Γρηγ. Γκίκα (ὅ.π. 556). στ) Βησσαρίων ὁ ἐκ Ραψάνης τῆς Θεσσαλίας, πού μόνασε στὸ "Ἄγιο Ὄρος (ὅ.π. 571). ζ) Παναγιώτης Παλαμᾶς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, πού διδάξε στὴν Ἀθωνιάδα πρῶτα καὶ στὴν πατρίδα του κατόπι σχολάρχης σαράντα ὀλόκληρα χρόνια (ὅ.π. 573. καὶ η) Γεώργιος Ἰωαννίτης, ὁ ὁποῖος «μετοικῆσας εἰς Ἀμπελάκια, ἐδίδαξεν ἐκεῖ εἰς τὸ ὑπὸ Διονυσίου Πλαταμῶνος ἰδρυθὲν Σχολεῖον. Συνέγραψεν Γραμματικὴν περὶ ἀνωμάτων ρημάτων». (ὅ.π., σελ. 612).

12. Ἐννοεῖ ἀσφαλῶς τὴ δεύτερη διετοῦς περίπου διάρκειας σχολαρχία τοῦ Εὐγενίου στὴ Μαρούτσειο (1751—53) ἀπὸ ἕπου ὁ Μοισιόδακας τὸν συνώδευσε φεύγοντας στὴν Ἀθωνιάδα.

13. Μὲ τὸ φυλλάδιό του «Καλοκινήματα, ἦτοι ἐγχειρίδιον κατὰ φθόνου καὶ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου», πού τυπώθηκε ἀνώνυμα στὴ Βιέννη τὸ 1795, ἐλέγχει σφοδρότατα τὸν Εὐγένιο καὶ τὴ λογικὴ του γράφοντας: «ὄκνος, λύπη, αἰσχύνη καὶ θυμὸς τῇ ἀληθείᾳ ἔχει με ὅταν στοχάζομαι τὰ λοιπὰ συγγράμματα τοῦ Εὐγενίου καὶ τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχουν οἱ ὁμογενεῖς μου περὶ αὐτοῦ μὴ ἐννοοῦντες ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν ἐστοχάσθη νὰ κοπιᾷ διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν ἐπειδὴ εἰς κάθε του σύγγραμμα φαίνεται φανερὰ ἡ κενοδοξία του, ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἐπαρξίς...» (Δημαρᾶ, ὅ.π., σελ. 140). Γιὰ τὴν ὀριστικὴν ἐπίσης ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀποδημία του ὅπου «δὲν ἐκινδύνευε οὔτε ἡ ζωὴ του οὔτε ἡ ὑπόληψίς του καθὼς εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν» καὶ ὅπου τόσο ἦταν ἀπαραίτητος θὰ τὸν ἐλέγξῃ πάλι πικρότατα ὁ Ψαλίδας τὸν Εὐγένιο. «Καταφρονήσας, λέγει, τὴν πατρίδα του καὶ ὅλον τὸ γένος τοῦ ἐπρόσφυγεν εἰς ξένα βάρβαρα γένη τὸν πατριωτισμὸν δεύτερον ποιούμενος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς γαστέρος», κατηγορία στὴν ὁποία δὲν ἀπάντησε ὁ Βούλγαρης ἐπιβεβαιώνοντας μὲ τὴ σιωπὴ του κάποιες καλογερικῆς του ἀδυναμίες. (Δὲς καὶ Α. Βρανούση: Ἀθ. Ψαλίδας, σελ. 19).

14. Για τὸν Μοσπινιώτη αὐτὸν ἔγραψα παλαιότερα εἰς περ. «Δωδ. Φῶς» (τ. 4, σελ. 188—191), ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

15. Μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν τῆς «Ὁδοῦ Μαθηματικῆς» τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου ('Ηπ. Χρ. Ι', σελ. 140—142), ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1749 στὴ Βενετία, συναντοῦμε δυὸ Τρύφωνες. Τὸν ἐκ Μετσόβου «Αἰδεσιμολογιώτατον Ἱερομόναχον Τρύφωνα» καὶ τὸν εὐρισκόμενον τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴ Βενετία «Ἱερομόναχον Τρύφωνα ἐξ Ἰωαννίνων» δυσκολευόμενοι νὰ γνωματεύσουμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ εἶναι ὁ δικός μας Τρύφων. Κλίνομε πρὸς τὸν Αἰδεσιμολογιώτατο, περισσότερο ἐπειδὴ σύμφωνα καὶ μὲ προαναφερθεῖσες ἄλλες πηγές, ὁ διδάσκαλος Τρύφων εἶχε ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος 1748 ἐγκαταλείψει τὴ Βενετία ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου εὐρίσκονταν ἴσως διδάσκων κατὰ τὸ χρόνον σύνταξης ἀπὸ τὸ Μπ. Βασιλόπουλο τοῦ καταλόγου τῶν συνδρομητῶν τῆς «Ὁδοῦ Μαθηματικῆς».

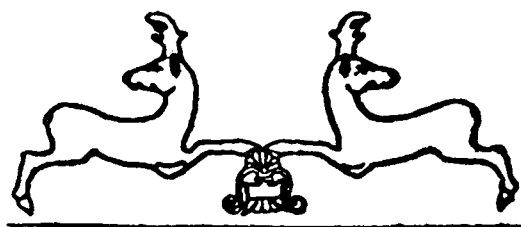
Πολὺ ἀργότερα (1783) συναντοῦμε τὸν Τρύφωνα—«ὁ ἱερολογιώτατος διδάσκαλος Τρύφων ὁ ἐκ Μετσόβου»—μεταξὺ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις συνδρομητῶν τῆς κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐκδοθείσης Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Μελετίου Ἱστορίας ('Ηπ. Χρ. ὁ.π., σελ. 155).

16. Ὑστερα ἀπ' αὐτό, ἡ πληροφορία τοῦ Μυστακίδη, ἐπαναλαμβανόμενη κι ἀπὸ τὸ δικό μας, καθὼς εἶδαμε, Λαμπρίδη, ὅτι: «προέστη μετὰ ταῦτα (1753) τῆς Σχολῆς ὁ φίλος τοῦ Εὐγενίου καὶ συνδιδάσκαλος ἱερομόναχος Τρύφων ὁ ἐκ Μετσόβου ἐν Παταβίῳ τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς περὰν τοῦ 1765, ἐκτὸς ἐὰν ἐξηκολούθησε διδάσκων μέχρι τοῦ θανάτου του (1786)», ἐλέγχεται ἀνακριβῆς.

17. Ἀπὸ εἶδηση ποὺ παρέχει στὴν ἀπολογία του (σελ. 120) ὁ Μοισιόδακας, ὅτι: «Τὴν Μεταφυσικὴν Ἀντωνίου τοῦ Γενουησίου τῆς α' ἐκδόσεως μετέφρασε καὶ παρέδωκε καὶ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος διατρίβων μέρος ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις καὶ μέρος ἐν τῇ Κοζάνῃ», συμπεραίνουμε, πῶς τὸ πόνημά του αὐτὸ ὁ Τρύφων ἔγραψε σὲ συνεργασία μὲ τὸν Εὐγένιο. (Γ. Ζαβίρα: Ν. Ἑλλάς, σελ. 295).

17α. Ἡ πληροφορία τοῦ Γούδα (Βίοι Β', σελ. 293), δανεισμένη ἴσως ἀπὸ τὸν Κούμα ('Ἱστορ. ΙΒ', σελ. 572), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Καπλάνης ἐπρότεινε στὸν Ψαλίδα, κατὰ συνάντησή τους στὴ Ρωσία, ὅπου μετὰ τίς σπουδές του στὴ Βιέννη ἐπέστρεψε, νὰ ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνση τῆς μέλλουσας νὰ ἰδρυθῇ Καπλανείου ποὺ τὴ δέχεται καὶ ὁ καθ. Ἰ. Καλογήρου ('Ηπ. Ἔστ. 1952, σελ. 487) δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα. Τὸν Ψαλίδα ἐκάλεσε ἀπὸ τὴ Βιέννη μετὰ προηγηθεῖσα σχετικὴ ἀλληλογραφία ἡ Δημογεροντία τῆς πόλης ν' ἀνοίξῃ τὴν κλειστὴ ὡς τότε Μαρουτσεῖο, πρᾶγμα ποὺ δέχτηκε κατὰ παρακίνηση καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαήλ. Μάλιστα ὁ Λαμπρίδης ('Ἀγαθοεργ. Α', σελ. 83), ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία, ἀναφέρει πῶς τὸ ἀνοιγμα τῆς Μαρουτσεῖου «συνεστήθη κατὰ τὸ ἔτος 1795 τῷ Πάνῳ Μαρουτζίῳ ὡς κατάλληλος ὁ Ἀθ. Ψαλίδας ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ 800 γροσίων».

Ἀποφασιστικὴ ὅμως γιὰ τὴν ἐπιστροφή καὶ ἐγκατάσταση στὴν πατρίδα τοῦ Ψαλίδα πρέπει νὰ στάθῃ καὶ ἡ συμβολὴ αὐτοῦ τοῦ Μιχαήλ ποὺ τόσο τὸν εἶχε βοηθήσει στὶς σπουδές του, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων του στὰ Γιάννινα. Σὲ γράμμα του ἀπὸ τὸ Γιάνσι ὁ Μιχαήλ (3—1—1793), γράφει πρὸς τὸν εὐρισκόμενον ἀκόμα στὴ Βιέννη Δάσκαλο: «Καὶ κοίταξε κάμε τζαρέν ἀπὸ αὐτοῦ ἢ μὲ τὸ μέσον τοῦ κύρ Σταύρου Ἰωάννου ἢ μὲ ἄλλου τινός, ὅπου νὰ σὲ συστήσῃ νὰ σὲ δεχθοῦν ἀκριβὰ ὀλίγον. Ἐγὼ στοχάζομαι ἀδελφέ ὅτι 1500 γρόσια ὅπου γράφει ἡ μητέρα μας ὅπου εἶπεν ὁ κύρ Ἀναστάσης Ἀργύρης εἶναι καλὴν πληρωμὴν καὶ ἄμποτες νὰ δώσῃ ὁ Ἅγιος Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσῃ νὰ σὲ κράξουν εἰς τὴν πατρίδα νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί καὶ ἐν ἡσυχίᾳ καθὼς ἐπιποθῶ...». (Κων. Διαμάντη, ὁ.π., σελ. 300).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ὁ Σταυρὸς τοῦ Νότου

Μέσα στή θολή θάλασσα τῶν Γαλαξιῶν,
μὲ τὸ μαγνάδι τοῦ μύθου,
μὲ τ' ἄλειωτα βλέφαρα τῶν χρυσῶν ποταμῶν,
ἀκατάλυτε σταυρὲ τοῦ νότου,
εἶσαι μιὰ ἐλπίδα στίς χαμένες κραυγές,
στὰ τυφλὰ δάχτυλα ποὺ ψηλαφοῦν στὸ σκοτάδι,
εἶσαι μιὰ παρηγοριὰ γιὰ τοὺς ἀπελπισμένους καὶ τοὺς δειλοὺς,
γιὰ τὰ βλέμματα ποὺ βούλιαξαν στὸ πηγάδι τοῦ φόβου,
μέσα στίς σκιὲς φέγγει ἡ σκιά σου,
σπορπίζεται στὸν ἄνεμο γύρω,
πέφτει πάνω στή γῆ,
στὰ φύκια καὶ στοὺς πνιγμένους,
σκεπάζει τὰ μέτωπα μὲ τὴν στάχτη,
τὴν ὀδύνη τῶν σπλάχνων ποὺ μάτωσαν,
ἀκουμπᾶ στήν καρδιά τους...

στὴν ἔρημο φυτρώνει μιὰ πίστη.

ΖΗΣΗΣ ΣΤΑΛΙΟΣ

Ἐπιγραμματικὸν

Καὶ πάλι τελευταῖος ἦρθα
ὦ! τί μαρτύριο τοῦτο!
Αὐτὸ τὸ κοπάδι τῶν ἀνθρώπων
σίφουνας χάνεται μπροστά μου.
Κουτσοί, τυφλοί, ὄλοι ἀλαργεύουν
καὶ μόνο ἐγὼ μένω πάντα πίσω.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΟΥΡΙΔΑΣ

Βάστα Γεροπλάτανε

Στὸ παράθυρό μας ἡ κληματαριά.
Καὶ μὲς στὴν καρδιά μας ἡ καλοκαιριά.
Ἀψηφάει τῆς ζήσης μας τὸ βαρὺ χειμῶνα.
Ἔ, καλέ μου σύντροφε τοῦ μισοῦ αἰῶνα.

Τοῦτο τὸ καράβι μας—μάϊνα τὰ πανιά—
ὄμορφα τ' ἀράξαμε στὴν ἀπανεμιά.
Δόξα νᾶχει ὁ Κύριος, ἀνθισαν τὰ χρόνια.
Γιόμισε τὸ σπίτι μας μὲ παιδιά κι ἀγγόνια.

Κελαρῦζουν γάργαρα γέλια δροσερά.
Πόση ἀγάπη γύρω μας, πόση χαρά.
Μπόρες κι ἂν περάσαμε, τώρα τὸ ξεχνοῦμε.
Βάστα Γεροπλάτανε γιὰ τὰ τὰ χαροῦμε.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Θαλασσινὴ Πρέβεζα

Ἀπομεσήμερο.
Καὶ στοὺς πράσινους λόφους ἀπάνω
κοντὰ στὴν κελαρῦζουσα πηγὴ,
νὰ σὲ φουσᾷ γλυκὰ καὶ νὰ σὲ παίρνει
τὸ δροσερὸ μελτέμι τοῦ Ἴονίου
καθὼς τὸ αἰθέριο σῶμα του διαβαίνει
πάνω ἀπ' τοὺς ἄσπρους κρινούς κι' ἀπ' τὶς μαργαρίτες.
Νὰ σὲ φουσᾷ γλυκὰ καὶ νὰ σὲ παίρνει
ἡ ἐξάλσια αὔρα τοῦ πελάγου
κοντὰ στὴν πηγὴ ποὺ κελαρῦζει
τὸ μυστικὸ τραγούδι τῆς ζωῆς.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΛΑΦΟΝΤΑΙΝ

Ὁ Τσικνιάς

Στημένος στὰ φιλόλιγνα κανιά ὁ Τσικνιάς,
 μὲ τὴν μυτᾶρα στὸν μακρὸν λαιμὸ θηλυκωμένη,
 στὴν ἄκρη περιδιάβαζε μιᾶς κάποιας ποταμιᾶς.
 Ἦταν τὸ ρέμα γάργαρο κι ἡ μέρα εὐλογημένη.
 Κουμπάρα ἢ Πέστροφα ἔκανε σεργιάνι,
 μὲ τὸν κουμπάρο, τὸ Σαζάνι.
 Πλούσιο τραπέζι, ἂν ἤθελε, θᾶστρονε τὸ πουλί.
 Τὰ ψάρια ζύγωναν ὡς ἄπλωνε, νὰ πιάση.
 Μὰ τοῦ φαινόνταν περιττὴ ἡ μεγάλη βιάση:
 ἤθελε ἡ ὄρεξη ν' ἀνοίξη πιὸ πολὺ.
 Ζοῦσε, βλέπεις, μὲ δίαιτα ἔτρωγε μὲ τὶς ὥρες.
 Σὲ λίγο φτάνει ἡ ὄρεξη. Τὸ πλάσμα τὸ μωρὸ,
 ὁ Λιγνοπόδης, σκύβει βλέπει στὸ νερό.
 Τσίγκες νὰ βγαίνουν στὸν ἀφρὸ ἀπ' τὶς ὑγρὲς τὶς χῶρες.
 Τὸ φαγητὸ δὲν τοῦ ἄρесе: περίμενε κάτι ἄλλο.
 Ἦταν στὸ ψάρι δύσκολος: τῷθελε πιὸ μεγάλο,
 ὅπως τοῦ ἀρχαίου Ὁράτιου ὁ Ἀρουραῖος.
 «Τσίγκες, ἐγὼ! ἐγὼ, ὁ Τσικνιάς; Οὔτε γιὰ νὰ τὶς φτύσω.
 Γιὰ ποιὸν μὲ παίρνουνε, λοιπόν; Μεζές, ἀλήθεια, ὠραῖος!»
 Χάνονται οἱ Τσίγκες: νὰ ἕνα Γλίτι ποταμίσιο.
 «Πῶς; παλιογλίτι; κάνει αὐτό, ὦ Θεοί, γιὰ μένα;
 Ἔνας Τσικνιάς νὰ βουλευτῆ μὲ τέτοιαν ἄθλια γέννα!
 Νὰ μὴ σώσω ποτὲ ν' ἀνοίξω ἐγὼ τὸ στόμα
 γιὰ τροφὴ τέτοια». Τάνοιξε, καὶ γιὰ πιὸ λίγο ἀκόμα.
 Ἦλθαν οἱ πείνες. Τὸ πουλί τὸν Θεὸ δοξολογᾷ,
 πὸν ἕνας φτωχὸς σαλίγκαρος τοῦ βρέθη γιὰ προσφάϊ.
 Ἡ ἔπαρση ἡ μεγάλη πάντα εἶναι κακὴ.
 Πιὸ κερδισμένοι βγαίνουν πάντα οἱ βολικοί.
 Ζητᾶς πολλά, μὰ τίποτα συχνὰ δὲν βγαίνει.
 Πολλοὶ πὸν πᾶνε γιὰ μαλλὶ γυρίζουν κουρεμένοι,
 χάνοντας καὶ τὸ λιγοστό, πὸν θᾶταν ἀρκετό.
 Ὄχι Τσικνιαδες μοναχά, μὰ κι ἄνθρωποι καμπόσοι
 τὴν ἔπαθαν: γιὰ ἀπόδειξη φέρνω τὸν μῦθο αὐτό,
 πὸν θὰ πῶ τώρα. Ἀπ' τὴ ζωὴ τὸν ἔχω ξεσηκώσει:

Κάποιο κορίτσι τῆς παντρειάς, κεφάλι φουσκωμένο,
 σύζυγο πᾶσκιζε νὰ βρῆ,
 νιὸ κι ὁμορφο, καλότροπο καὶ καλοκαμωμένο,
 θερμό, μὰ - προῖμα σπάνιο—, ὄχι μερακλή.
 Πρόσωπο, ἀκόμα, γύρευε ἢ καλή,
 ποῦχε ψηλὴ τὴ μύτη,
 μὲ ὑπόληψη καὶ θέση καὶ ἀπὸ σπῖτι
 καὶ πλούσιο κι ὄλα. Μὰ ὄλα ποιὸς θὰ τὰ πετύχη;
 Πρόθυμη ὡστόσο φάνηκε νὰ τὴν δουλέψη ἡ τύχη!

Τῆς προξενέψανε γαμπροὺς μὲ ὄνομα καὶ μὲ βάρους·
 κι ἔλεγε αὐτὴ καμαρωτὴ: «ἔτσι δὲν πᾶμε ἔμπρός!
 Κάνει γιὰ μένα αὐτὸς ἐδῶ; ποὺ βρήκατε τὸ θάρρος
 νὰ μοῦ τὸν προξενέψετε; Γιὰ μέ, τέτοιος γαμπρός!
 Γιὰ δέστε λίγο λεβεντιὰ καμαρωτὴ!»
 Τοῦ ἐνός ἡ μύτη ἦταν στραβὴ καὶ πλακωτὴ.
 Ὁ ἄλλος εἶχε τὸ μυαλὸ πηχτὸ σὰν τοῦ χωριάτη.
 Σὲ τοῦτον βρίσκει κάτι, καὶ σὲ κεῖνον κάτι.
 Γιατὶ ἡ καμωματοῦ τὸ κάθε τι ξομπλιάζει.
 Τῶνα δὲν τῆς ἀρέσει, τᾶλλο τὴν πειράζει.
 Μά, δταν σωθῆκαν οἱ γαμπροὶ ἀπ' τὰ σπίτια τὰ γερά,
 οἱ δευτερώτεροι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὴ σειρὰ.
 Καὶ αὐτὴ περγέλαγε. «Καρδιὰ χρειάζεται μεγάλη
 νὰ κάθεσαι ν' ἀκοῦς τὸ γένος τὸ χαζό.
 Σὰν νὰ μὴν ἔχω ποῦ νὰ βάλω τὸ κεφάλι!
 Τῶ Θεῶ δόξα, ζῶ καὶ καλοζῶ.
 Κοιμᾶμαι ἀλήθεια μοναχὴ, μὰ δὲν μὲ πολυμέλλει».
 Μὲ φαντασίες, ἡ νιότη της, ἔτσι ἐκυλοῦσε στεῖρες.
 Καὶ ἡ ὁμορφιά της ξέφτιζε· ἀριέψαν οἱ μνηστῆρες.
 Περνᾶ ἓνας χρόνος, περνοῦν δυό, καὶ ἀρχίζει τὸ τριβέλι.
 Πικρὸς τὴν ἄδραξε καῦμός. Κάθε ὥρα ποὺ περνᾶ,
 διώχνει τὸ γέλοιο, τὴ χαρὰ, τὸν ἔρωτα μακρὰ.
 Ἡ ὄψη ξεθωριάζει καὶ ζαρώνει.
 Τοῦ κάκου φτιασιδώνεται· τίποτα δὲ λαρώνει
 τὸν Χρόνο, αὐτὸν τὸν ἄσπλαγγο ληστή.
 Ὅταν τὸ σπίτι ραγιστῆ,
 εὔκολα φτιάνεται· μὰ ποιὸς θὰ ξαναφτιάση
 τὴν ὁμορφιά ποὺ ἔχει γιὰ πάντα ξεθωριάσει;
 Κι ἄλλαξε γλῶσσα ἢ λιγερὴ καὶ κοννιστῆ.
 Παντρέψου γρήγορα, ὁ καθρέφτης τῆς φωνάζει.
 Παντρέψου!, τὸ κρυφὸ τῆς ἔλεγε μαράζι.
 Τοῦ γάμου ὁ πόθος κάθε νιὰ μαραίνει.
 Γιατὸ ἡ κυρὰ καμωματοῦ στάθηκε τυχερὴ
 κι ἐδοξολόγη τὸν Θεό, ἡ μωροφαντασμένη,
 ποὺ ἓναν ἀγροῖκο γι' ἄντρα μπόρεσε νὰ βεῆ.

᾽Απόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΛΑΦΟΝΤΑΙΝ

Ἡ Χελώνα καὶ ὁ Λαγός

Δὲν σ' ὠφελάει σὲ τίποτα τὸ πόδι τὸ γοργό,
 σὰν δὲν κινᾷς στὴν ὥρα σου, νὰ κάμης τὴ δουλειά σου.
 Μὲ τὴ Χελώνα τ' ἀποδείχνω αὐτὸ καὶ τὸ Λαγός.
 «Στοιίχημα βάνω, λέει αὐτὴ, πῶς, ὅσο κι' ἂν ἀργῶ,
 σὲ ξεπερνάω». «Κουμπάρα μου, ἔλα στὰ συγκαλά σου»,
 τῆς λέει τὸ ζῶο μὲ τὰ ποδάρια τ' ἀλαφριά.
 «Γιὰ πάρε σκάρφι, δυό, τρία σπειριά,
 νὰ λαγαρίση τὸ μυαλὸ τὸ θολωμένο».
 «Ζουρλῆ εἶτε φρόνιμη, στὸ στοιίχημα ἐπιμένω».
 Ἔτσι ἔγινε· συζήτησαν καλὰ τὸ καθετί.
 Τὸ ἔπαθλο ἀκούμπησαν στὸ τέρμα πλάϊ.
 Νὰ πῶ τὸ τί ἦταν δὲν φελάει,
 οὔτε τὸ ποιὸν ὠρίσανε κριτή.
 Γιὰ τὸν Λαγὸ δυὸ πῆδοι θάταν ἀρκετοί,
 λέω, ἀπ' αὐτούς, πὺν κάνει δταν ὀρμάει
 μπρὸς στὴν παγάνα, ἀφήνοντάς της γειά, κι' αὐτὴ
 τοῦ κάκου στίς ἐρμιές λεχομανάει.
 Σὰν τοῦ περίσσευε λοιπὸν καιρὸς γιὰ χάξι,
 γιὰ νὰ βοσκᾷ, γιὰ νὰ κοιμᾷται, νὰ ξετάζη
 ποῦθε φυσάει, ἀφήνει τὴν κουβουκλωτὴ
 ν' ἀργοκυλάει ἐπίσημα, ὡσὰν μητροπολίτης.
 Πάει κι ὄλο πάει, καὶ πάει αὐτὴ.
 Βιάζεται βέβαια, μὰ χωρὶς νὰ σκάζη τὴν ψυχὴ της.
 Μιὰ τέτοια νίκη ὅμως αὐτὸς δὲν θέλει νὰ τὴν ξέρη.
 Λέει πῶς στὴ φήμη του καθόλου δὲ συμφέρει
 νὰ ξεκινήση εὐθύς. Κοιτάει νὰ ραχατέψει,
 κορφολογάει τίς λιχονδιές, καὶ γιὰ στερονὴ ἔχει σκέψη
 τὸ στοιίχημα· μὰ βλέποντας πιὸ πέρα
 πῶς εἶχε πιὰ ὁ ἀντίμαχος ζυγώσει τὸ σκοινί,
 ὀρμάει· σαῖτα, σκίζει τὸν ἀγέρα.
 Τοῦ κάκου! ἐκείνη ἐκέρδισε τὴν νίκη τὴν τρανή.
 Ἔ! τὸ λοιπὸν, τοῦ φώναξε, δὲν μίλαγα σωστά;
 τί σοῦ χρειάζεται ἢ γρηγοράδα ἢ τόση;
 νὰ σὲ νικήσω ἐγώ! καμώματα εἰν' αὐτά;
 Φαντάσου, ἂν μ' ἔνα σπῖτι σ' εἶχανε φορτώσει!

Ἀπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8.11.67
Φίλε κ. Κόκκινε,

Πάντως ἐγὼ προσωπι-
κῶς ἔχω ὑποχρέωσιν (διὰ τὴν ὑπαρ-
ξιν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας»).
Καὶ αἱ ὑποχρεώσεις εἶναι ὅπως ἀν-
τιλαμβάνεται τις τὴν ζωὴν. Καὶ
διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔκανα τὴν
σκέψιν καὶ σὰς ἐσωκλείω διὰ τρα-
πεζιτικῆς ἐπιταγῆς δοχ. 3 000 δικές
μου διὰ συνδρομὴν τοῦ ἔτους 1967.
Ἐφ' ὅσον θὰ ἐκδίδεται τὸ περιοδι-
κόν, ἔστω καὶ ἓνα τυπογραφικόν
κατὰ μῆνα... ἢ τρίμηνον ἢ ἑξάμη-
νον. θὰ σὰς στέλνω αὐτὸ τὸ πο-
σὸν κατ' ἔτος. Καὶ μετὰ θάνατον,
διὰ τῆς διαθήκης μου, ἐφ' ὅσον θὰ
ὑφίσταται ἀστικὸν καθεστῶς. Καὶ
ἂν, ὃ μὴ γένοιτο, παύσῃ ἡ «Ἡπει-
ρωτικὴ Ἑστία» ἐκδιδομένη, ἀφήνω
διὰ τῆς διαθήκης μου τὸ ποσὸν (αὐ-
τὸ) νὰ δίδεται εἰς τὸν Μητροπολί-
την Ἰωαννίνων διὰ τὸ κατὰ τὴν
χρῆσιν τοῦ καλύτερου ἐθνικοῦ περι-
εχομένου περιοδικῶν τῶν Ἰωαννί-
νων...

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Χ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ

Ἡ παραπάνω ἐπιστολή, πού θυμίζει κείμε-
νο τῶν μεγάλων εὐεργετῶν Ἡπειρωτῶν τῆς Βε-
νετίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, εἶναι τοῦ συν-
δρομητοῦ μας δικηγόρου κ. Στέφ. Χ. Βασιλάκου,
ἐνὸς συγχρόνου Ἡπειρώτου. Καὶ ἀποτελεῖ, ὄχι
μονάχα μιὰ ὠραία, ἐθνικὴ καὶ ὑψηλόφρων ἔκ-
φραση, ἀλλὰ καὶ μιὰ ὀδυνηρὴν ἰσως δοκιμασία
γιά τὴν παράδοση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ ὀνόματος
στὴν ἐποχὴ μας. Τοῦλάχιστον, ὅμως, εἶναι μιὰ
πράξη κι' ἓνας λόγος ὑψίστης ἀξίας, πού δὲν μπο-
ρεῖ, παρὰ νὰ καταχωρισθῇ, στὴν νεώτερην ἱστο-
ρίαν τῶν Ἡπειρωτῶν, ὡς ἓνα κεφάλαιον ξεχωρι-
στῆς σημασίας. Διότι, πέρ' ἀπ' τὴν ὕλική θυσία
τοῦ κ. Βασιλάκου, γιά τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»,
εἶναι μιὰ ἐνθάρρυνση ἰδιαίτερα συγκινητικὴ. Για-
τί, μονάχα πενήντα—ὄχι παραπάνω—τέτοιοι
Ἡπειρωτῆτες θὰ δύνονταν νὰ κρατήσουν τὸ βάρος
τῆς Πνευματικῆς Παραδόσεως πού, κατὰ γενικὴν
ἀναγνώρισιν, συνεχίζει ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».
Γιὰ τὸν ἔπαινο, λοιπόν, στὸν κ. Στέφανον Χ. Βα-
σιλάκο, θεωροῦμε ὑποχρέωση νὰ παραδώσουμε
στὴν ἱστορίαν τὴν μαρτυρίαν τούτη. Καί, γιά νὰ
ὀλοκληρώσουμε, ἀναδημοσιεύομεν ἓνα ἄρθρο τοῦ

στὸ «Ἡπειρωτικὸ Μέλλον» τῆς 6.9.67 γιά τὸν
Ἡπειρωτικὸν Περιοδικὸν Τύπο, πού, ἀπὸ μετριο-
φροσύνη, ἀπέφυγε νὰ τὸ στείλῃ στὴν «Η. Ε.».

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Α'.

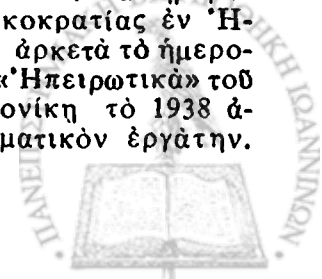
I. Ἡ ἄμιλλα ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῆς
ἀνθρωπίνης ζωῆς. Καὶ δὲν νοεῖται ἀνθρώπος
μορφώσεως ἀνευ εὐγενοῦς ἀμίλλης.

Ὁ λαὸς μας, μὲ πληθὺν ἐλαττωμάτων
καὶ ἀρκετῶν προτερημάτων, ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ
πνεῦμα τῆς ἀμίλλης, σχεδὸν ἐν παντί. Καὶ
ὄλαι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἡμῶν (τὸ ὁποῖ-
ον βάσκανος μοῖρα καὶ ἄλλοι παράγοντες
δὲν ἀφήνουν νὰ αὐξηθῇ), ἀμιλλῶνται εἰς ἐκ-
δήλωσιν πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως.

II. Ἐκδήλωσις πνευματικῆς ζωῆς καὶ
ἀναπτύξεως εἶναι καὶ ὁ τύπος. Καὶ ἰδίως ὁ
περιοδικὸς τύπος. Περιοδικὰ—ἐπιθεωρήσεις
—λευκώματα—ἐτήσια ἡμερολόγια. Εἰς τὸ
σημεῖον αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ἡπειρωτῆται ὅπουδῆ-
ποτε καὶ ἂν διαβιοῦμεν, δὲν εἴμεθα ἄξιοι
τοῦ ὀνόματός μας καὶ τῆς καταγωγῆς μας.
Ἄρκετοί εἶχον ἐκάστοτε τὴν πρωτοβουλίαν
τῆς ἐκκινήσεως. Ἀλλὰ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι δὲν
ἐβοηθήσαμεν αὐτούς. Νὰ μὴ ἐναδειχθοῦν.
Ἄφοῦ δὲν εἴμεθα ἡμεῖς, νὰ μὴν εἶναι οὔτε
οἱ ἄλλοι. Διατί; Ἐγὼ νομίζω ἀπὸ ἀδιαφορίαν
ἂν μὴ ἀπὸ ὀλίγον... φθόνον (δρα φύλ. 20)3)64
παρούσης ἐφημερίδος).

III. Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν ἀντιμετώπισε
ΜΟΝΟΣ ὁ «Δεσπότης» μας μὲ τὰ «Ἡπειρω-
τικὰ Χρονικά» ἐν Ἰωαννίνοις. Τὰ Ἰωάννινα
δὲ δὲν εἶναι μόνον ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἡεί-
ρου, ἀλλὰ ἡ μητέρα καὶ πρωτεύουσα ὄλων
τῶν Ἡπειρωτῶν, ὅπουδῆποτε εὐρισκομένων.
Τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» ἐγεννήθησαν τὸ
1926, ἔζησαν δέκα ἕξ ἔτη καὶ ἐτελεύτησαν
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς ἐν
Ἑλλάδι. Κλαίων ὁ μέγας ἐκεῖνος γέρων ἔλε-
γε τὸν πόνον τοῦ ΜΟΝΟΣ. Ἡμεῖς ἔπρεπε
καὶ πρέπει νὰ ἐντρεπώμεθα ὄλοι δι' αὐτὸ.

Δεκαετία παρήλθεν ἀπὸ τὸ ἔτος 1942 ἕως
τὸ 1952. Ἀπόπειραι τινές. Π.χ. «Ἡπειρωτικὴ
ζωή» ἐν Ἀθήναις 1946, «Βορειοηπειρωτικὰ
Νειάτα», ἐν Ἀθήναις 1950. Ὅλοι εἴμεθα πταῖ-
σται διὰ τὴν σύντομον ζωὴν τῶν. Καὶ ἡμερο-
λόγια. Οἱ χρόνοι τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἡ-
πείρῳ ἐκράτησαν ἐν τῇ ζωῇ ἀρκετὰ τὸ ἡμερο-
λόγιον τοῦ Γ. Γάγαρη. Τὰ «Ἡπειρωτικά» τοῦ
Μ. Οἰκονομίδη ἐν Θεσσαλονικίῳ τὸ 1938 ἀ-
φῆκαν ζημίαν εἰς τὸν πνευματικὸν ἐργάτην.

Ἡ «Δωδώνη» ἐν Ἀθήναις τὸ 1960 μόνον εἰς τόμος. Μία ἄλλη ἀπόπειρα. Συλλογὴ ἐλαχίστων χρημάτων καὶ ἐξαφάνισις...

Β'.

I. Ἄξιοι τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἀπανταχοῦ Ἡπειρωτῶν οἱ ἰδρυταὶ καὶ ἐκδότες τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τὸ 1952 καὶ ἐντεῦθεν. Πολλοὶ συνεχάρησαν αὐτοὺς καὶ ἐδημοσιεύθησαν αἱ συγχαρητήριοι ἐπιστολαί. Ἐνιοὶ ἐξ αὐτῶν, ἵνα ἴδωσι τὰ ὀνόματά των εἰς τὸν τύπον...

Τὸν κ. Κόκκινον δὲν γνωρίζω, οὔτε ἐξ ὄψεως. Ἀπὸ ἰδιορρυθμίας, ἢ ὁποῖα μοῦ ἀποδίδεται γενικῶς, (δρα ἐφημερίς «Δικηγορικὸς Ἄγων», 20, 1/67, ΔΕΝ ΗΘΕΛΗΣΑ νὰ γράψω συγχαρητήρια (ὅπως δὲν ἠθέλησα νὰ συγχαρῶ ἐγγράφως διὰ τὰ 30 χρόνια τὸν κ. Γκογκώνην τῆς παρούσης ἐφημερίδος, ὅστις γνωρίζει πόσον ἐκτιμῶ τὸν μόχθον του καὶ τὸ ὀλίγον ἄγχος του...).

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Ἰωαννίνων ἐζήσθη 15 ἔτη μὲ οἰκονομικὴν ἀγωνίαν. Καὶ τὸ 1965 καὶ 1966 μὲ ἄγχος καί... Καὶ τὸ 1967...;

II. Ὀφείλομεν ὅλοι νὰ γνωρίζωμεν ὅτι εἴμεθα βεβαρυμένοι μὲ ἓνα ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐλύμπρυναν οἱ πρόγονοί μας. Ἐχομεν βαρυτάτην κληρονομίαν. Ἡμεῖς, αἱ δύο τελευταῖοι γένεαί, εἴμεθα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνάξιοι ἀπογόνου μεγάλων προγόνων. Κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, σκορπιζόμεν θυμηδίαν, ἐὰν δὲ γελοιοποιούμεν τὴν Ἡπειρωτικὴν ἐμφάνισιν ἐν Ἀθήναις, μὲ τὰ ἀναριθμητὰ σωματεῖα μας καὶ τοὺς χοροὺς μας κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως τὴν «Καθαρὰν Δευτέραν», τὰ ἔτη ἐκεῖνα καὶ πέρυσι εἰς τὸ «Δαφνί»...

Μὲ τὸ δωρεὰν οἰκόπεδον, ἐν ἡμέραις δωρεὰν παιδείας... νομίζω ὅτι ἐξευτελίσθημεν. Καὶ ὀφείλομεν νὰ συνέλθωμεν.

III. Δὲν ἔχω τὴν ἀνάγκην οὐδενός... Οὔτε ὑπολογίζω τι. Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Ἰωαννίνων ΠΡΕΠΕΙ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκδοσὴν τῆς. Διακόσιοι Ἡπειρωτῆται ἀνά τὴν Ὑφήλιον (Ἡπειρος, περιφέρεια διοικήσεως πρωτευούσης, ὀλόκληρος ἢ Ἑλλάς καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασποράς) δραχμαὶ 3.000 ἕκαστος ἐτησίως ἴσον δραχμαὶ ἐξακόσιοι χιλιάδες ἐτησίως. Ἡ τετρακόσιοι Ἡπειρωτῆται πρὸς 1.500 δραχμὰς ἕκαστος. Δὲν εἶμαι οὔτε πλούσιος οὔτε πτωχός. Ὡς ἔσχατος Ἡπειρωτῆτης, διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἀπὸ τὸ 1967 καὶ ἐντεῦθεν καὶ εἰς τὸ διηνεκές (ἐφ' ὅσον θὰ εὐρίσκωμαι ἐν τῇ ζωῇ καὶ διὰ τῆς διαθήκης μου) προσφέρω δραχμὸς τρεῖς χιλιάδας (3.000) ἐτησίως, σημερινῆς ἀξίας διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Ἡ ἀνά χειρὸς ἐφημερίδας ἔχει περυσινὰς Ἑθνικῆς, Ἡπειρωτικῆς καὶ Πατριωτικῆς ἐν γένει δράσεως. Δὲν εἶναι ἔργον τῆς. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἕτερος τρόπος. Τὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» ἐν προκειμένῳ, νομίζω, ὅτι δύναται νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ἀποψίν μου καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὸ καθ' ἑαυτό.

ΣΤΕΦ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ

Δικηγόρος

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Δ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

Τὸ Ἰνστιτούτον τῶν Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, στὴν σειρά τῶν λαμπρῶν του—καὶ ὀπωσδήποτε μοναδικῶν—ἐκδόσεων, ἀφιερώνει τὸν ἐφετεινὸ τόμο (16ον) τῶν «Ἀναλέκτων» του, ὡς «χαριστήριον τόμον τῷ Θεόδωρῳ Δ. Μοσχονᾷ ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τῆς ἐν τῷ Πατριαρχικῇ Βιβλιοθήκῃ Διακονίας του (1 Ἰουλίου 1942—1 Ἰουλίου 1967). Ὁ Θεόδωρος Δ. Μοσχονᾶς, ἓνας ἀπ' τοὺς ξεχωριστοὺς λογίους ποὺ ἐτίμησαν καὶ ποὺ ἐδιακόνησαν ὡς τις ἡμέρας μας τὴν πνευματικὴν παρουσία τῆς φυλῆς μας στὴν Αἴγυπτον, εἶναι ἄξιος γόνος μιᾶς οἰκογένειας ποὺ ἀποτελέσεν ἐκεῖ ἓνα ἀκτινοβόλον πνευματικὸ κέντρο γιὰ ἑκατὸν πενήντα περίπου χρόνια. Καί, τώρα, ἔχοντας θητεία εἴκοσι πέντε χρόνων ὡς βιβλιοφύλακας τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης καὶ Διευθυντῆς τοῦ ἐξαιρετοῦ περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου «Πάνταῖνος» ὡς καὶ ἐπιμελητῆς τῆς λαμπρᾶς ἐτησίως ἐκδόσεως «Ἀνάλεκτα» τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς, εἶναι μιὰ ὄντοτητα πνευματικὴ, ποὺ ἢ προσφορά τῆς, γνωστὴ πολὺ πᾶσι πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἑλλάδα, δὲν τιμᾷ μόνον τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ συνιστᾷ ἓνα πνευματικὸ κεφάλαιον γιὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ γιὰ τὴν προβολὴν τῆς διεθνῆ βιβλιογραφία.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», συμμετέχουσα στὴν δίκαιη τούτη ἀναγνώριση τῆς προσφοράς τοῦ Θεοδώρου Χ. Μοσχονᾶ, τὸν συγχαίρει καὶ τοῦ εὐχεται μακρὰ καὶ γόνιμη πορεία καὶ στὴν ἐφ' ἐξῆς ζωῇ του.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

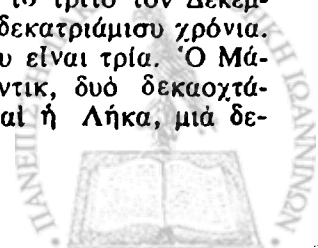
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἀλεξέϊ Ἀρμπούζωφ: «Καυμένη μου Μάρικ», Θέατρον Ὀρβο. Χειμερινὴ περίοδος 1967—1968.

Γιὰ δευτέρη, ἂν δὲ μὲ γελάει ἢ μνήμη, κατὰ σειράν περίοδο, ἀνεβαίνει στὴ σκηνὴ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρμπούζωφ «Καυμένη μου Μάρικ».

Τὸ ἔργο, ὅπως εἶναι γνωστὸ διαιρεῖται σὲ τρία μέρη, ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ τρεῖς πράξεις, καὶ ποὺ περιλαμβάνουν 14 μικρὰς εἰκόνες χωριζόμενες μεταξύ τους ἀπὸ διαλείμματα πλήρους σκότους. Ἡ διαίρεση τοῦ ἔργου σὲ μέρη γίνεται μὲ βάση, ὄχι τὸν τόπον, ποὺ παραμένει ὁ αὐτός: τὸ Λένινγκραντ, ἀλλὰ τὸ χρόνο. Τὸ πρῶτον μέρος ξετυλίγεται στὸ τρίμηνον Μάρτης—Μάης 1942. Τὸ δευτέρον στὸ τρίμηνον Μάρτης—Μάης τοῦ 1946. Καὶ τὸ τρίτον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1959 ὕστερα ἀπὸ δεκατρίαμισὶν χρόνια.

Τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου εἶναι τρία. Ὁ Μάρας ἢ Μάρικ καὶ ὁ Λεονίντικ, δύο δεκαοχτάχρονα παιδιὰ (στὰ 1942) καὶ ἡ Λήκα, μιὰ δε-

καεξάχρονη κορούλα τὸν ἴδιο χρόνο. Εἶναι καὶ οἱ τρεῖς τοὺς πρωταγωνιστές, δεύτεροι ρόλοι καὶ κομπάρσοι δὲν ὑπάρχουν. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ἡ ἰσοτιμία τοῦ Ἄντρέ Μπρετόν, «ὄλοι Πρόεδροι».

Τὸ ἔργο, λέγει ὁ Ἄγγλος σκηνοθέτης Φράνκ Χάουζερ, ἔχει γιὰ θέμα του τὸ χρόνο, ἓνα θέμα ποῦ ὁ ἴδιος (ὁ Χάουζερ) χαρακτηρίζει «ἐπικύνδουνο».

Καὶ ἄλλοι μεγάλοι θεατρικοὶ συγγραφεῖς ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ χρόνο σὰν θέμα, ὅπως ὁ Τσέχωφ καὶ ὁ Ίψεν.

Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ πρῶτος συγκεντρώνει τὴν προσοχή του στὸ χρόνο ποῦ περνάει, ὁ δεύτερος τὴ συγκεντρώνει στὸ χρόνο ποῦ ἔχει πιά περάσει. Ὁ Ἄμπρουζωφ κατὰ τοῦτο συγγενεῦει μὲ τὸν Τσέχωφ, γιατί οἱ ἥρωές του ἔχουν νὰ κάμουν μὲ τὸ χρόνο στὴ διάρκειά του, ἀλλὰ μὲ μιὰ διαφορὰ: ἐδῶ δὲν εἶναι τὰ χρόνια ποῦ ἐλέγχουν τί ἀξίζουν οἱ ἄνθρωποι (κατὰ πόσο ἀντέξαν σὰν ὄντοτες δράσης) στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, ποῦ κρίνουν τί ἀξίζουν τὰ χρόνια ποῦ πέρασαν. Τοποθετημένο ἔτσι ἄχρωμα, ἔξω ἀπὸ κάποιο συγκεκριμένο περιβάλλον, τὸ θέμα χρόνος μπορεῖ νὰ μὴ συγκινεῖ τόσο. Τοποθετεῖστε το ὅμως μέσα στὸ πλαίσιο τῶν 900 ἡμερῶν τῆς πολιορκίας τοῦ Λένινγκραν, κατὰ τοὺς φοβεροὺς χειμῶνες τῶν ἐτῶν 41—42, 42—43, 43—44 σὲ μιὰ πόλη καταστραμμένη ἀπὸ τὸ βομβαρδισμό, δηλ. χωρὶς στέγη, χωρὶς ρουχισμό, χωρὶς θέρμανση, μὲ τὴ μερίδα τοῦ ψωμοῦ 453 γραμμάρια γιὰ ὄσους δούλευαν καὶ 113 γιὰ ὄσους δὲ δούλευαν, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει 600 χιλιάδες νεκροὶ ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ θὰ καταλάβετε τί θὰ πεῖ νὰ στοχάζεσαι «τί ἀξίζουν τὰ χρόνια ποῦ πέρασαν». Καὶ μέσα σ' ἓνα τέτοιο κλίμα πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ἡ φιλοσοφία τῶν πολιορκουμένων αὐτῶν ἀνθρώπων, ὅταν τοὺς ἀκοῦς νὰ λένε «ὁ ἄνθρωπος πρέπει πάντα νὰ θυσιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους» ἢ «πρέπει νὰ βοηθᾷ τοὺς ἄλλους χωρὶς ἀνασασμό».

Δὲν εἶναι αὐτὲς σκέψεις ποῦ βγαίνουν ἀπὸ μιὰ χριστιανικὴ ἀγωγή, εἶναι ἡ σκληρὴ ἐμπειρία ἀπὸ μιὰ κατάσταση χωρὶς προηγούμενο. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐπιβάλλει ὅστε ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροι καὶ παιδιά νὰ γίνουν ἥρωες. Αὐτὸ δὲ σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει στὸ χαρακτήρα του. Οἱ δειλοὶ, οἱ φυγοπόλεμοι, οἱ ψευτοπαλληκαράδες ποῦ φροντίζουν γιὰ τὸν ἑαυτοῦλη τους, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἓνας τέτοιος εἶναι ὁ Μάρικ. Στὸ σημεῖο τοῦτο ὁ Μάρικ θυμίζει λίγο τὸν Πέερ Γκύντ, ὄχι μόνον στὶς ψευτιές καὶ στὴ μυθοπλασία του, ἀλλὰ καὶ στὴ γενικότερη φιλοσοφία του.

Βασικὸ μοτίβο στὸν Πέερ Γκύντ εἶναι ἡ ἀρχὴ «νὰ εἶσαι ὁ ἑαυτὸς σου» καὶ ἡ ἐσωτερικὴ σύγκρουσις ποῦ παρουσιάζεται στὸν Ἰψενικὸ ἥρωα προέρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πέερ Γκύντ δὲν εἶταν ὁ ἑαυτὸς του.

Κι' ἐδῶ, λοιπόν, στὸ ἔργο τοῦ Ἄμπρουζωφ, ἀποδεικνύεται ὅτι «ἡ εὐτυχία δὲ συνίσταται

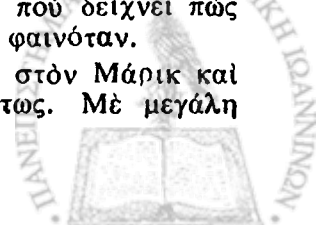
στὴν αὐτοθυσία, ἀλλὰ στὸ νὰ εἶσαι ὁ ἑαυτὸς σου», ὅπως λέγει ὁ κριτικὸς Χολούτωφ σὲ μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ «Καθύμενε μου Μάρικ» ποῦ δημοσιεύθηκε στὶς 18—2—1965, πρᾶγμα ποῦ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ διάλογο τοῦ ἔργου ὅταν ἀκοῦμε τὴν ὁμολογία «τὸ πιὸ δύσκολο πρᾶγμα εἶναι νὰ καταλάβει κανένας τὸν ἑαυτό του».

Κι' ὡστόσο, οἱ τρεῖς ἥρωές μας, δὲ θέλουν, γιὰ τὴν ὥρα τοῦλάχιστο, νὰ καταλάβουν τὸν ἑαυτό τους. Ὁ Μάρικ προσπαθεῖ νὰ φαίνεται στὰ μάτια τῆς Λήκα, πιὸ δυνατός ἀπὸ ὅσο εἶναι πραγματικά. Ὁ Λεονίντικ, πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ ὅσο εἶναι. Καὶ οἱ δυὸ ἀγαποῦν τὴ Λήκα. Αὐτὴ ἀγαπᾷ τὸν Μάρικ, ἀλλὰ παντρεύεται τὸν Λεονίντικ. Προτιμᾷ, λέγει ὁ Χολούτωφ, νὰ μείνει μὲ τὸν πιὸ ἀδύνατο, μὲ κείνον ποῦ πιστεύει πῶς τὴν ἔχει πιὸ πολὺ ἀνάγκη. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Χολούτωφ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη τὶς φιλοδοξίες τῆς Λήκα.

Ἡ Λήκα θέλει νὰ γίνει καὶ γίνεται γιαντρίνα, διορίζεται σ' ἓνα νοσοκομεῖο καὶ ἐπιδίδεται σὲ ἐπιστημονικὲς ἐρευνες, πρᾶγμα ποῦ τὸ θέλει ἀκόμα πιὸ πολὺ. Τῆς ἀναγνωρίζουν τὴν ἀξία της καὶ γρήγορα παίρνει προογωγή, ποῦ ὡστόσο δὲν τὴν φορτώνει μὲ πρόσθετα καθήκοντα ὥστε νὰ ἀναγκασθεῖ νὰ ἐγκαταλείψει τὸ ἀγαπημένο της στάδιο ἐρευνας. Νοιώθει μὲ ὅλα αὐτὰ πολὺ εὐτυχισμένη ἢ Λήκα καὶ τὰ βάζει πάντα ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ της εὐτυχία. Ἔτσι καταλήγει νὰ παντρεφεῖ τὸν Λεονίντικ, τὸ πιὸ ἀδύνατο, ὄχι γιατί πιστεύει πῶς τὴν ἔχει πιὸ πολὺ ἀνάγκη, ἀλλὰ γιατί κοντὰ σ' ἓνα ἀδύναμο ἄντρα ἡ προσωπικότητά της δὲ μειώνεται, ἀλλὰ ἀντίθετα μεγαλώνει. Φοβᾶται ὅτι κοντὰ στὸν Μάρικ, ποῦ εἶναι δυνατός καὶ κάνει νὰ φαίνεται πιὸ δυνατός ἀπὸ ὅσο εἶναι, ἡ προσωπικότητά της, θὰ μίκραινε. Τὴν κατάσταση, ὑποβοηθεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μάρικ μὲ τὴ συνήθειά του γιὰ ψευτοηρωϊσμοὺς ποῦ σηκώνεται καὶ φεύγει ἀφίνοντας τὸ πεδίο ἐλεύθερο στὸν Λεονίντικ. Ὁ τελευταῖος, μὲ τὸ μισοκακόμοιρο ὕφος του δηλώνει πῶς καὶ νὰ τὸν ἐδιώχναν δὲ θὰ ἐφευγε.

Ὁ Λεονίντικ καὶ ἡ Λήκα, ζοῦν μαζὶ ἑκατέσσερα περίπου χρόνια, παριστάνοντας τὸ εὐτυχισμένο ζευγάρι, ἐνῶ ὁ ἴσκιος τοῦ Μάρικ δὲν λείπει οὔτε στιγμὴ ἀνάμεσά τους. Τὴ νοιώθει αὐτὴ τὴν ἀόρατη παρουσία τοῦ Μάρικ ὁ Λεονίντικ καὶ σωπαίνει. Ὄταν στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Μάρικ ἐμφανίζεται κάποτε γιὰ μιὰ ἐπίσκεψη, δημιουργεῖ μιὰ σκηνὴ ζηλοτυπίας ποῦ δείχνει πῶς τὰ αἰσθηματὰ του δὲν ἄλλαξαν. Ἡ Λήκα ἀντιδράει, φωνάζει στὸ Μάρικ πῶς δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα νὰ δημιουργεῖ σκηνές μέσα στὸ σπίτι της καὶ τοῦ δείχνει τὴν πόρτα. Μὰ αὐτὴ ἡ ἀντίδρασή της ἀντὶ νὰ πείσει τὸν Μάρικ ὅτι εἶναι ξένος γιὰ τὴν Λήκα, τὸν πείθει γιὰ τὸ ἀντίθετο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Λεονίντικ. Καὶ τότε ὁ ἀδύναμος Λεονίντικ παίρνει μιὰ ἥρωϊκὴ ἀπόφαση, ποῦ δείχνει πῶς δὲν εἶταν τόσο ἀδύνατος ὅσο φαινόταν.

Στέλνει ἓνα τηλεγράφημα στὸν Μάρικ καὶ τὸν καλεῖ νὰ γυρίσει ἐπειγόντως. Μὲ μεγάλῃ

της έκπληξη ή Λήκα τὸν βλέπει νὰ ξαναμπαινὲι στὸ σπῖτι, ἀλλὰ τὴν ἴδια έκπληξη δοκιμάζει καὶ ὁ Μάρικ ὅταν καταλαβαίνει πὼς ἡ Λήκα δὲν ἔχει ἰδέα γιὰ τὴν πρόσκληση. Οἱ ἀπορίες διαλύονται ὅταν ὁ Λεονίντικ τοὺς ἐξηγεῖ τὴν ἐνέργειά του, δηλώνει ὅτι φεύγει καὶ τοὺς καλεῖ νὰ δεχθοῦν τὴν θυσία του, γιὰ τὴ φωνὴ τῆς ἀγάπης εἶναι πῶς δυνατὴ ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς προσωπικότητας.

Ὁ Μάρικ καὶ ἡ Λήκα δέχονται εὐχαρίστως τὴ θυσία τοῦ Λεονίντικ καὶ ἐνῶ αὐτὸς βγαίνει ἀπὸ τὸ δωμάτιο, ὁ Μάρικ κάθεται στὴ θέση του μπροστὰ στὸ τραπέζι. Καὶ τὸ ἔργο τελειώνει μὲ αὐτὰ τὰ τελευταῖα λόγια τῆς Λήκα:

—Καὺμένε μου Μάρικ, μὴ φοβάσαι νὰ εἶσαι εὐτυχισμένος.

Ἡ λύση αὐτὴ μᾶς κάνει ἐπὶ τέλος νὰ καταλάβουμε τί θέλει νὰ πεῖ ὁ συγγραφέας καὶ γιὰ ποῖό λόγο τὸ ἔργο ἔχει σημειώσει τόσο μεγάλη ἐπιτυχία καὶ μέσα στὴ Ρωσία καὶ στὶς ἄλλες χῶρες. Μᾶς εἶναι ἕνα πολὺ γνῶριμο σὲ ὅλους παραμῦθι, πὼς μᾶς γυρίζει στὰ παιδικὰ μας χρόνια καὶ νομίζουμε πὼς ἀκοῦμε μάλιστα τὴ συνηθισμένη ἐπωδὸ: «Καὶ ζήσανε αὐτοὶ καλὰ κι' ἐμεῖς καλύτερα».

Π. ΓΡΙΣΠΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κ. Λυκομήτρου: Καθηγητοῦ Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων: «Σύγχρονες ψυχολογικὲς σχολές».

Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἐν γένει ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δικαιολογημένα ἐκδηλῶν σὲ πολλοὺς. Ὅλοι πασχίζομεν ἐμπειρικὰ ἢ διαισθητικὰ νὰ ἐννοήσωμε τὰ μυστικὰ τοῦ «εἶναι» μας καὶ κατὰ παραλληλισμὸν τῶν συνανθρώπων μας. Δύσκολο καὶ πολλὰς φορὲς χιμαιρικὸ ἐγγείρημα καὶ σὰν προσπάθεια καὶ σὰν ἀποτέλεσμα, φυσικὰ θετικόν.

Παρὰ τὶς ἐμπειρικὲς τάσεις, ἔχομε καὶ τὴν δημιουργικὴ ὀργανωμένη δρᾶσι, τὶς ἐπιστημονικὲς ψυχολογικὲς κατευθύνσεις, πὼς κάθε μία «βάσει ὀρισμένων δεδομένων» πλησιάζει τὸ ἄδυτο τοῦ ἀνθρώπου, πὼς λέμε «ψυχὴ». Ὁ κ. Λυκομήτρος, καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων, μὲ τὸ ἔργο του «Σύγχρονες Ψυχολογικὲς Σχολές» (Ἀθῆναι 1967, σελ. 258), πὼς κυκλοφόρησε τελευταῖα, φωτίζει μὲ ἐνάργεια τὶς ψυχολογικὲς μας γνώσεις, ἀναπτύσσοντας τὶς ὀργανωμένες προσπάθειες τῶν ψυχολόγων κατὰ κατευθύνσεις. Πρόκειται γιὰ μιὰ δημιουργικὴ καὶ γόνιμη μεταγλώττισσι καὶ διασκευὴ μὲ σχετικὲς προσθαφαιρέσεις τοῦ ἔργου τοῦ Robert S. Woodworth «Σύγχρονες ψυχολογικὲς Σχολές» New York 1948.

Τὰ κεφάλαιά του ἀναφέρονται: 1) Οἱ Ψυχολογικὲς Σχολές καὶ τὸ Ἰστορικόν των. 2) Λειτουργικὴ καὶ Δομικὴ Ψυχολογία. 3) Ἡ Ψυχολογία William James. 4) Συνειρμικὴ Ψυχο-

λογία—παλαιὰ καὶ νέα. 5) Ἡ Ψυχολογία τῆς Συμπεριφορᾶς. 6) Μορφολογικὴ—Geestalt—ψυχολογία. 7) Ἡ ψυχανάλυσι καὶ οἱ σχετικὲς σχολές. 8) Ἡ ψυχολογία τῶν κινήτρων καὶ οἱ ὀλικὲς ψυχολογίες καὶ 9) Ἡ μέση ὁδός: Τελειώνει ἡ ἀξιόλογη προσφορὰ, ὅπως συμβαίνει πολλὰς φορὲς, μὲ μιὰ πλούσια ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία, πὼς μαρτυρεῖ τὶς πολύτιμες πηγὲς τοῦ σ. καὶ θυμίζει στοὺς ἀναγνώστας πηγὲς γιὰ περισσότερα.

Διαβάζοντας τὴν ἀνωτέρω ἐνημερωτικὴ ψυχολογικὴ ἐργασία, διερωτᾶται κανεὶς: Πὼς συμβαίνει ὁ ἀνθρώπος νὰ εἶναι σὰν εἶδος καὶ πνευματικὸ δυναμικὸ καὶ οἱ ψυχολογικὲς κατευθύνσεις, πὼς ἀσχολοῦνται σοβαρὰ μὲ τὰ ψυχικὰ φαινόμενά του, νὰ εἶναι πολλὰς; Εἶναι σ' ὅλους γνωστόν, ὅτι μία ἦταν καὶ εἶναι ἡ Ρώμη, παρὰ ταῦτα, πολλοὶ δρόμοι ὀδηγοῦν σ' αὐτήν. Κάθε μία ψυχολογικὴ Σχολὴ ἐρευνᾶ μεθοδικὰ, βάσει ὀρισμένων δεδομένων καὶ ἀρχῶν, τὰ τυπικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπου μὲ σκοπὸ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ αἷτια, πὼς τὰ προκαλοῦν. Ἔτσι εἰσέρχεται ὁ ἐρευνητὴς στὸ σκοτεινὸ ἄδυτο τῆς ἀνθρωπίνης ὑπέρβειως, τὴν ψυχὴν.

Ὅλες οἱ ἀνωτέρω κατευθύνσεις ἀποτελοῦν μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια, πὼς ἀποβλέπει εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Καὶ δικαιολογημένα ὁ κ. Λυκομήτρος τονίζει: «Τελικὰ, μπορεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι κάθε σχολὴ εἶναι σωστὴ, ἂν καὶ καμμία μόνη τῆς δὲν εἶναι ἀρκετὰ καλὴ». Ἐπομένως ἡ κάθε μία φωτίζει μιὰ πλευρὰ τοῦ πολυπλεύρου ὑποκειμένου τῆς, πὼς καλοῦμε ψυχὴ, καὶ ἔτσι ἔχομε ἀπ' ὅλες μιὰ συνθετικὴ ψυχικὴ εἰκόνα.

Τὸ ἀνωτέρω βιβλίο, σοβαρὴ προσπάθεια τοῦ σ., ἀπρτελεῖ μιὰ πολύμοχθη προσπάθεια ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρος. Ἐδράζεται εἰς τὴν ἐργασία τοῦ R. Woodworth, ἀλλ' ἔχει ἐντονα τὴν σφραγίδα τοῦ κ. Λυκομήτρου, πὼς μαρτυρεῖ τὴν γνωστικὴ ψυχολογικὴ ἀνεσι τοῦ σ. στὴν ἐρευνα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρηστικότητά του, εἶναι περὶ τὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς, πὼς διαθέτουν ἐντονα γνωστικὰ διαφέροντα καὶ γενικώτερα τὶς ἀφυπνισμένους συνειδήσεις τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος, διακριτικὴ θέσι κατέχουν οἱ παιδαγωγοί, πὼς διαμορφώνουν ψυχές. Εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτατα ἀπευθύνεται τὸ βιβλίον τοῦ κ. Λυκομήτρου, διότι οἴγουρα θὰ φωτίσῃ στὴν πλατεῖα θεώρησι τοῦ λειτουργήματός των.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

Ο ΠΡΟ·Υ·ΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1967

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Ἐπὶ τῶν Ἀναγκαστικῶν Νόμων «περὶ κυρώσεως τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους καὶ τῶν Εἰδικῶν Ταμείων καὶ εἰδικῶν Ὑπηρεσιῶν διὰ τὸ οἶκον. ἔτος 1967».

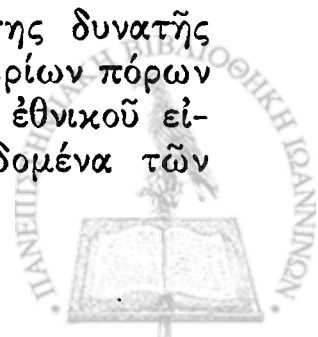
Π ρ ὶ
τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα

Μεγαλειότατε,

Ὁ ὑποβαλλόμενος πρὸς κύρωσιν προϋπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους, διὰ τὸ οἶκον. ἔτος 1967, ἔχει ἐν συνόψει ὡς ἀκολούθως :

	Τακτικὸς	Ἐπενδύσεων	Σύνολον
	(Εἰς ἑκατ. δραχμῶν)		
1. Ἔσοδα	39,618	1,800	41,418
2. Ἔξοδα	40,600	11,100	51,700
3. Πλεόνασμα (+) ἢ ἔλλειμμα (-) .—	982	— 9,300	— 10,282
ἀδιάθετοι πιστώσεις	+ 1,482	+ 3,900	+ 5,382
Πλεόνασμα (+) ἢ ἔλλειμμα (-) .+	500	— 5,400	— 4,900
4. Κάλυψις ἐλλείμματος :			
ἀμυντικὴ βοήθεια ΝΑΤΟ			
ἐσωτερικὸς δανεισμός		+ 4,100	+ 4,100
πόροι ἀλλοδαπῆς		+ 800	+ 800
5. Ἀποτέλεσμα	+ 500	— 500	

Αἱ ἐκτιμήσεις περὶ τῶν ἐσόδων ἐγένοντο μετὰ πάσης δυνατῆς πληρότητος βάσει τῶν προοπτικῶν αὐξήσεως τῶν ἐξ ἐγχωρίων πόρων ἐσόδων, ἐν συναρτῆσει πρὸς τὴν ἀναμενομένην αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν χρηματικῶν εἰσοδημάτων καὶ τὰ δεδομένα τῶν

εἰσπράξεων τοῦ διαδραμόντος, ἐν τῷ μεταξύ, χρόνου, ὡς καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ληφθέντων μέτρων πρὸς δραστηριοποίησιν τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν καὶ εὐελιξίαν τῆς διαδικασίας βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως.

Αἱ δαπάναι τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ, καθαρῶς καταναλωτικαὶ δαπάναι, περιστάλησαν εἰς τὸ ἔπακρον καὶ μέχρι σημείου νὰ μὴ δημιουργοῦν προβλήματα κοινωνικὰ καὶ γενικώτερον ἐπιτεύξεως τῶν σκοπῶν τοῦ Κράτους, ἐνῶ συγχρόνως ἐλήφθη μέριμνα πρὸς προάσπισιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

Οὕτω, ἐπετεύχθη ἰσοσκελίσις τοῦ κατατιθεμένου τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτου 1967 ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία περιθωρίου κρατικῆς ἀποταμιεύσεως πρὸς συμβολὴν αὐτοῦ εἰς τὴν χρηματοδότησιν τοῦ προγράμματος δημοσίων ἐπενδύσεων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ἀρχικῶς ἀδύνατον.

Εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων περιελήφθησαν ἔργα καὶ μελέται τὰ ὁποῖα μέλλουσι ν' ἀποβῶσι, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς δημιουργίας οἰκονομικῆς ὑποδομῆς πρὸς αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος καὶ ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐξ ἑτέρου, οἱ προϋπολογισμοὶ τῶν εἰδικῶν ταμείων καὶ Ὑπηρεσιῶν οἱ συνυποβαλλόμενοι πρὸς κύρωσιν μετὰ τοῦ γενικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους, ἐν τῷ συνόλῳ των, ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

	(εἰς ἑκατ. δραχμῶν)
Ἔσοδα	13,124.—
Ἔξοδα	13,254.—
Ἐλλειμμα	— 130.

Τὸ ἔλλειμμα τοῦτο ἐξισορροπεῖται διὰ τῶν κατ' ἔτος καταλειπομένων ἀδιαθέτων πιστώσεων.

Εἰς τὸν Ἀναγκαστικὸν Νόμον περὶ τῶν ἐξόδων, εἰδικὴ γίνεται πρόβλεψις διὰ τὴν δυνατότητα μεταβολῶν ἀναποφεύκτων κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατὰ περίπτωσιν προϋπολογισμῶν.

Οὕτως ἔχουν οἱ προϋπολογισμοὶ τοὺς ὁποίους λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλω ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἔγκρισιν καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων Ἀναγκαστικῶν Νόμων κύρωσιν.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν
ΑΔΑΜ. Ι. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

